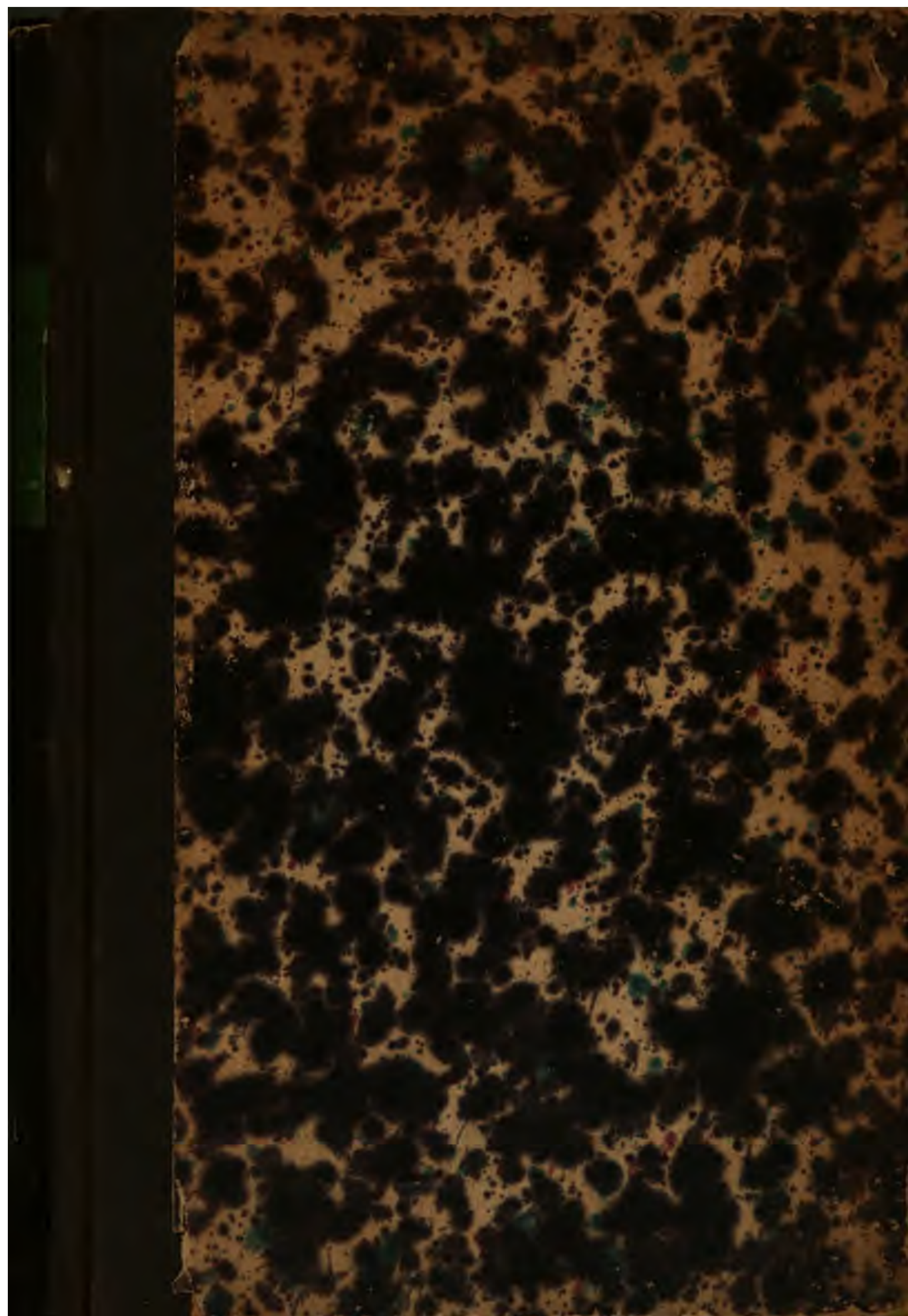

After an etching by Lorenz Frölich

Adam af Bremens Kirkehistorie.

Adam af Bremen

om

Menigheden i Norden

under Erkesædet i Bremen og Hamborg

(788—1072).

Tilligemed sammes Beskrivelse af de nordiske Lande.

Oversat af

P. W. Christensen.

Kjøbenhavn 1862.

Karl Schønbergs Forlag.

G. S. Wibes Bogtrykkeri.

Fortale.

Dette Værk er nu snart 800 Aar gammelt, og i al den Tid har det vist ingensinde været nogen Hemmelighed for dets Læsere, at Forfatteren hedder Adam. Vel har nemlig denne i selve Bogen ikke navngivet sig anderledes end ved i Tilegnelsen til Erkebiskop Liemar at undertegne sig A. Men at han, langtfra at ville skjule sig under dette Mærke, tvertimod kun har brugt det i den Forvisning, at dette hans Navns Begyndelsesbogstav var tilstrækkeligt til at gjøre ham kjendelig, baade for nysnævnte Erkebisp og for Bogens øvrige Læsere i det ellevte Aarhundrede, det seer man tydeligt, saavel af den Maade, hvorpaa han henvender sig til Liemar, som og af de mangfoldige Steder i Bogen, hvor han, om end ikke med den Udførlighed, vor Videlyst attraaer, saa dog med al ønskelig Uforbeholdenhed, omtaler sig selv, sin Stilling i Bremen og sit Forhold til Erkebiskop Adelbert, saavelsom til den danske Konge, Svend Estridsøn. Samtiden har altsaa ikke været uvidende om Betydningen af hans Navnemærke. Og hvad den efterfølgende Tid angaaer, da har Slavernes Krønike-Skriver Helmold, fra det tolvte Aarhundrede, itide oplyst os om

Forfatterens fulde Navn*). Helmolds Ord ere disse: „Min Hjemmel er Mester Adam, han som med saa stor Veltalenhed har skildret de hamborgske Erkebiskoppers Virksomhed." At Helmold dermed sigter til vor Bog, hvoraf han desuden har udskrevet adskillige Steder ordret, er indlysende; og at hans Angivelse af Forfatterens Navn er rigtig, har man ei alene ingen Grund til at omtvivle, deels fordi Helmold er gammel nok til at kunne give sikker Besked i saa Henseende, og deels fordi hans Oplysning passer til Mærket A; men til yderligere Bekræftelse foreligger desuden et gammelt Brevskab af utvivlsom Ægthed, nemlig et Gavebrev, udstedt af Erkebiskop Adelbert i Bremen under 11te Juni 1068, samt underskrevet af 27 Vitterligheds-vidner, og deriblandt af Helmolds „Mester Adam". Dette i flere Henseender mærkelige Brevskab har de Lærde vel ikke undladt, i denne Anledning at fremdrage; dog har de ingenlunde skjænket det al den Opmærksomhed, det fortjener. Vi maa derfor betragte det lidt nøiere, ikke just for Indholdets Skyld, som baade i sig selv er ubetydeligt og den her omhandlede Gjenstand uvedkommende, men desmere med Hensyn til Underskrifterne og til dets øvrige Udseende**).

Brevskabet er altsaa fra 11te Juni 1068. Og dette

---

*) Helmold I. 14: Testis est Magister Adam, qui gesta Hammenburgensis ecclesiae pontificum disertissimo sermone conscripsit.

**) Staphorst, Hamburgische Kirchen-Geschichte I. 1 pag. 437—438. Lappenberg, Hamburg. Urkundenbuch Tom. I. Nr. 101. (Sidstnævnte Værk har jeg dog ikke kunnet afbenytte).

stemmer ypperligt med vor Forfatters Udsagn i nærværende Bog, at han kom til Bremen i Erkebiskop Adelberts 24de Embedsaar, altsaa Aar 1067.

Den paagjældende Underskrift lyder nu saaledes: „Jeg Adam, Overlærer (magister scholarum) har skrevet og underskrevet." Dette viser ikke blot, at Helmold, ved at nævne „Mester Adam" som Forfatter til vor Bog, ganske vist har udpeget den Rette; men heraf seer man tillige, at Adam var Overlærer i Bremen, samt at han i denne Egenskab nød den Ære at være Hs. Høiærværdigheds, Hr. Erkebiskop Adelberts fortrolige Haandskriver, altsaa hvad man nutildags vilde kalde Cabinetssecretair eller Geheimearchivar. Til Forskjel fra det særegne Mærke: „skrevet og underskrevet" er nemlig det staaende Udtryk for de 14 foregaaende Underskrifter dette: „Jeg N. N. har været tilstede og underskrevet"; medens de 12 efterfølgende Underskrifter ere affattede saaledes: „Jeg N. N. har underskrevet".

Endvidere maa vi lægge Mærke til den Plads, Adams Underskrift indtager i Rækken af de øvrige Underskrifter. Deri skal vi nemlig see et Vink om den Rang eller Stilling, der har været Adam som Overlærer anviist i Kredsen af Hr. Adelberts Mænd. Skrivelsen er undertegnet af 2 Bisköpper, 1 Abbed, 9 Domprovster og 2 Dekaner; dernæst af Overlæreren, endelig af 4 Præster og 8 Diakoner.

I Forbindelse hermed skal jeg endelig endnu blot gjøre opmærksom paa, at skjøndt Bogen ikke omtaler Adam som Overlærer, saa oplyser den os dog i høist mærkelig

Overeensstemmelse med Underskrifternes Følge om en Overlærers Værdighed. I Tillæg 55 fortælles der nemlig om Adelberts Formand i Embedet, Alebrand, at han paa Hamborgs Ringmuur vilde reise tolv Taarne, hvoraf det første var bestemt for Bisskoppen, det andet for Fogeden, det tredie for Provsten, det fjerde for Dekanen, det femte for Overlæreren. Altsaa igjen Overlæreren næst efter Dekanen.

I Betragtning af den ophøiede Stilling, Mester Adam, ifølge det her Anførte, har indtaget i Bremen, saavelsom af den Omstændighed, at han var en hædret Gjæst i den danske Konges Gaard, tør vi altsaa nok kalde det et urimeligt og latterligt Indfald af de Lærde, at de har villet betegne denne Mand, i hvem de dog er meget villige til at see en Laugsbroder, som „Skoleholder, Degn og Klokker" i Bremen*). Fordi Adam er beskeden eller underdanig nok til at kalde sig „et uværdigt Medlem (matricularius) af Guds Menighed i Bremen", eller „det hellige Bremerstifts ringeste Klerk", samt fordi hans Embedstitel: magister scholarum, tilsteder den smagløse Fordanskning: „Skolemester" eller „Skoleholder"; derfor er det jo dog lige vist, at saadanne Talemaader ikke tør tages altfor bogstaveligt, og at en høitstaaende Embedsmand og videnskabelig Penneførerer ikke ret vel kan have Bestilling som Klokker.

Idet vi altsaa hermed lade baade Degnen og Klok-

---

*) Mader i Fortalen til sin Udgave af Adam. Suhm, Danmarks Historie IV. 486 f.

keren fare, ville vi blive staaende ved — Skoleholderen. Nu ja, Skoleholder i Bremen, eller maaskee rettere, i Bremer-Stiftet, det var Mester Adam jo rigtignok i visse Maader; omtrent som Madvig var Skoleholder i Kjøbenhavn, dengang han, foruden at være Professor, tillige var Cultusminister.

Der var i Bremen en Høiskole, som maaskee endog var oprettet samtidig med selve Bispestolen. Thi hvor et Bispesæde reiste sig, der udeblev Anlæggelsen af Skoler aldrig ret længe. Tilmed var Bispesædet jo blevet reist af Keiser Karl den Store, hvis Nidkjærhed for Ungdommens Underviisning er noksom bekjendt. En lignende, vel endnu mere faderlig Nidkjærhed fandtes hos den fromme Ansgarius, for hvem Oplysningen af Børnenes Hjerter var Veien til Fædrenes Omvendelse. Med Ansgars Ophøielse til Erkebisp har da vistnok tillige en ny Opblomstring af Skolerne i Hamborg og Bremen, maaskee en Forening af begge under en fælleds Styrelse, fundet Sted. Saaledes forefinde vi Ordningen af Skolevæsnet i Adeldags Tid; thi da, siger Adam, blomstrede Menighedens Skoler under Tjadhelm, en Lærling af den store Oktrik i Magdeborg. Denne Tjadhelm har altsaa 100 Aar før Adam ført Tilsyn med samtlige Skoler i hele Stiftet. Fra Skolen i Bremen udgik ikke ret længe derefter den yngre Odinkær, som var døbt af Adeldag og af den ældre Libentius indviedes til Biskop i Ribe. I Erkebiskop Adelberts Dage endelig var Skolen i Bremen ei blot en Planteskole for til-

kommende Præster og Bisper, men tillige en Dannelses-anstalt for Sønner af Fyrster og Adelsmænd, saasom for Tydsklands Keiser Henrik den Fjerde, der jo i sin Mindreaarighed havde Hr. Adelbert til Formynder og Hov-mester. Under Adelbert har da Stiftets Høiskole udentvivl naaet en ikke ringe Anseelse: thi det var jo denne ær-gjærrige Herres Stræben, at bringe Christenheden til at glemme det apostoliske Sæde i Rom over Erkesædet i Bremen. Og da Sætninger af berømte Philosopher vare en yndet Gjenstand for hans Samtaler ved Bordet, saa maa vi deraf slutte, at ogsaa hiin Tids skolastiske Viisdom, som Adam ei heller var fremmed for, hørte med til de Fag, der dyrkedes paa Høiskolen i Bremen.

At forestaae en saadan Høiskole, og i Forbindelse dermed at lede Underviisningen i samtlige Bremerstiftets øvrige Skoler — dertil var det altsaa, at Adam kom til Bremen Aar 1067.

Man formoder, at han kom fra Magdeborg. Denne Formodning er ikke usandsynlig. Thi derfra kom jo, som vi nylig hørte, ogsaa Tjadhelm, hiin Lærling af den store Oktrik, som hundrede Aar tidligere under Erke-biskop Adeldag forestod „Menighedens Skoler“; og ikke blot i den Anledning, men gjentagne Gange kommer Adam i Fortællingens Løb til at omtale Magdeborg, tildeels endog paa Sammenhængens Bekostning. Da nu Adams Fremstilling iøvrigt udmærker sig ved særdeles strengt Hensyn til Sammenhængen, og disse smaa Udskeielser fra Sagen altsaa kun lade sig forklare af en særegen Forkjær-

lighed for Magdeborg; saa har man deraf uddraget den ganske antagelige Slutning, at Magdeborg vel turde have været Adams Hjemstavn. Hertil kommer, hvad allerede en af Adams ældste Afskrivere i Tillæg 145 har gjort opmærksom paa, at Adams Maal, forsaavidt dette kan kjendes paa hans tilsvarende Skrivemaade (Libersee istedetfor Libbersee) røber hans Herkomst fra den Kant*).

At han endnu var en ung Mand, dengang han forestod sit Embede i Bremen og skrev sin Bog, fremgaaer af hans Efterskrift til Erkebiskop Liemar, hvem han beder om Overbærelse med sin Ungdom. Efter hans egen Formening var det nemlig ei mindre et ungdommeligt Vovestykke end et ønskeligt Foretagende, han prøvede paa, idet han, kort Tid efter sin Ankomst til Bremen, besluttede at skrive sin Krønike. Og det var vistnok ingen let Opgave, han dermed havde paataget sig. Thi dertil hørte Mere, end en blot videnskabelig Dannelse, som den, han allerede var i Besiddelse af. Han var fortrolig med den hellige Skrift, saaledes som denne forelaae i den latinske Oversættelse (Vulgata) og fortolkedes paa skolastisk Viis. Han kjendte Kirkefædrene, at sige de latinske, saasom Hieronymus og Ambrosius, samt, om man dertil vil henregne adskillige andre Skatte i hans Bogsamling, Orosius og Cassiodor, Gregor af Tours og Gregor den Store og Beda. Af hedenske Forfattere havde han læst Digtere som Virgil

*) Lappenberg hos Pertz, Archiv VI. 766 ff. Monumenta Germaniae VII. (IX) 267 ff. I Fortalen til Skole-Udgaven pag. IV.

og Horats, Juvenal og Persius, samt Lukan, der var hans Yndlingsdigter; desuden enkelte latinske Prosaikere, navnlig Sallust og Cicero, Macrobius og Solinus og Martianus Capella. Og hvem der havde tilegnet sig Indholdet af disse Bøger, dem vi nutildags tildeels kun lære at kjende af Navn, han gjaldt dengang for at vide Noget, om ellers han forstod at bruge det. Men som sagt, til at skrive Bremerstiftets Kirkekrønike udfordredes Andet og Mere end Alt dette. Dertil hørte et eiendommeligt Kald, saavelsom en særegen Forberedelse. Thi hvad enten Historieskriveren indskrænker sig til sin Tids Begivenheder, eller maaskee slet ikke indlader sig paa disse; hvad enten han er Øieblikkets Runemester eller Fortidens Sagamand: Noget maa han fremfor Alt selv have oplevet, hvorved han er bleven sig sin Deelagtighed i Menneskelivet bevidst. Men den unge Mester Adam havde ogsaa allerede oplevet Meget, dengang Hr. Adelbert kaldte ham til Bremen. Især havde det foregaaende Aar været rigt paa gribende Begivenheder og betydningsfulde Omskiftelser. Vender-Fyrsten Gottskalk havde ombyttet sin Hertugkrone af Guld med den tornede Martyrkrone; Angelsaxernes Konge, Harald Godwinsøn, havde ved Stanfordbridge fældet „Nordens skjæbnesvangre Lyn og alle de danske Øers Skræk," den vældige norske Konge, Harald Haardraade; faa Dage derefter havde dog atter Harald Godwinsøn tilligemed sine Angelsaxer ved Hastings fundet sin og sit Riges Banemand i Bastarden fra Normandiet; og da Adam greb Pennen, var Lanfrank fra Pavia Erkebisp i Canterbury, hvorfra

man ellers, uden selv at trænge til fremmede Kræfter, havde sendt Bisper og Præster og Munke til Frankrig og Tydskland, til Frisland og Norden. Bogen bærer Præg af det Indtryk, Alt dette havde gjort paa vor unge Forfatter; man seer, at det var dette Indtryk, der havde adlet ham til Historieskriver. Saaledes indviet til sit høie Kald, fordybede han sig nu ikke blot i Læsningen af gamle Bøger og Brevskaber; men han spurgte sig tillige omhyggelig for hos gamle Folk, der kunde sige ham Besked. I dette Øiemed gjæstede han den kyndige og indsigtsfulde danske Konge, Svend Estridsøn, der „vidste Barbarernes Begivenheder udenad, som om de havde været opskrevne", og hos hvem ikke blot en naadig og gjæstfri Modtagelse, men ogsaa en velvillig mundtlig Oplysning blev ham tildeel i rigeligt Maal. Foruden denne sin ypperste mundtlige Kilde nævner han endnu adskillige andre Hjemmelsmænd, saasom en dansk Biskop, en fornem Mand i Nordalbingien, et christeligt Øienvidne til Afgudsdyrkelsen i Sverrig; endelig ogsaa Hr. Adelbert selv, hvis Paalidelighed han imidlertid synes at drage lidt i Tvivl. Hans boglige Kilder, hvoraf de fleste, om end tildeels i en forandret og mindre fuldstændig Skikkelse, endnu staae til vor Raadighed, og som han deels udtrykkelig paaberaaber sig, deels kan skjønnes at have benyttet, ere fornemmelig følgende: Einars Bog om Karl den Store; sammes øvrige Skrifter; Franke-Kroniken; de keiserlige Aarbøger; Gregor af Tours; de Korveiske Aarbøger; Winfreds, Wilbrords, Wilhads, Liudgers,

Ansgars og Rimberts Levnetsbeskrivelser; Bovos Optegnelser; Rhabanus's Breve; adskillige Kirkemøders Forhandlinger og Beslutninger; Breve af Ansgar og Adelbert; pavelige Skrivelser; Paulus Diakonus's Longobarder-Krønike. Derimod kan han ikke have kjendt Sigebert af Gemblours, ei heller Bogen om de romerske Paver, som tilskrives Lodbrand. Disse Værker ere nemlig yngre end vor Forfatter; og som en Følge deraf ere Tillæg 11. 21. 22. 33 Tilsætninger fra en senere Haand. Saa vidtløftig end denne Fortegnelse seer ud, er dens Udbytte dog af et ringe Omfang i Sammenligning med hvad der skyldes den danske Konges mundtlige Meddelelser. Adam er en af de vistnok meget faa Tydskere, der har gjæstet vort Land, ei for at spise det danske Brød, ei heller for at sige os, hvor Skabet skal staae i vor egen Stue, men for selv at lære Noget.

Omsider begyndte han da at ordne sit møisommeligt indsamlede, men rige og værdifulde Stof. Dog udgav han sin Bog først efter Adelberts Død, samt efterat dennes Eftermand, Liemar, havde tiltraadt sit Embede. Grunden hertil var vel ikke blot den, at han da først var bleven færdig med de fornødne Forarbeider, men den ligger vistnok især deri, at han da først kunde yttre sig med al den Frihed, Sandhedskjærligheden krævede, om sin mægtige og høibaarne Herre og Velynder, Adelbert den Store, hvis Liv og Levnet han tildeels som Øienvidne skildrer efter dets mangfoldige og høist forskjelligartede Retninger, med en til-

svarende Blanding af uskrømtet Beundring og uforduIgt Misbilligelse, som indgyder os Høiagtelse for hans deeltagende Hjerte og uhildede Blik.

Adelbert døde Aar 1072, den 16de Marts. Endnu samme Aar og, som det synes, allerede ved Pintsetide, blev Liemar, en Bairer af Fødsel, hans Efterfølger i Embedet. Dette fremgaaer af Albert af Stades Angivelse, at Liemar klædte Erkesædet i samfulde 30 Aar indtil sin Død i Mai Maaned 1101, i Forbindelse med Adams Hentydning (i Efterskriften) til Pintsefesten. Da nu Bogen er skreven efter Adelberts Død, men tillige, ifølge Forfatterens gjentagne Forsikkring, medens Svend Estridsøn, som døde 1076, endnu levede; saa falder Tiden for dens Affattelse mellem Aarene 1072 og 1076. En nærmere Bestemmelse i saa Henseende vil neppe kunne træffes med fuldkommen Sikkerhed. Man kunde jo saaledes ville sige, at, da Adam i Efterskriften til Liemar tilbyder at skrive ogsaa om dennes Bedrifter, hvilket Tilbud han dog maaskee neppe, paa Trods mod Pave Gregor den Syvende, der ved Skrivelse af 12te December 1074 affatte Liemar fra Embedet, vilde have gjort, dersom han havde vidst dette, saa er det rimeligt at ansætte Tiden for Bogens Affattelse før 1075. Men saa er der atter dette iveien, at Efterskriften til Liemar synes at omtale dennes Mægling mellem Keiser Henrik den Fjerde og Saxerne; og under denne Forudsætning see vi os henviste til Aar 1075. Følgelig maa vi nøies med den Oplysning, der under alle Om-

stændigheder forbliver uomtvistelig: at Bogen er skreven mellem Aarene 1072 og 1076*).

Om nu Mester Adam, strax efterat have nedlagt Pennen, tillige har nedlagt sin jordiske Vandringsstav, eller i længere Tid har overlevet Tilendebringelsen af sit eneste os efterladte Værk — det veed Ingen. Hans Dødsdag var, ifølge Bremens Kirkebog, den 12te October; men at vide Dagen, uden at kunne have ringeste Formodning om Aaret, er lidet tilfredsstillende. Han skal ligge begravet i en Skov, der engang havde været hans Eiendom, og som han havde skjænket til Ramesla Kloster.

Vi maa da holde os til hans Bog som hans eneste os efterladte Mindesmærke og Eftermæle. Og det gjør jo unægtelig Bogen større Ære, at vi for dens Skyld forgjæves spørge om ham, end om vi kun for hans Skyld maatte spørge om Bogen.

Det samme Forsyn, der styrer Begivenhedernes Gang, vaager iligemaade over Historien og sørger i betimelig Tid for dens Redskaber og Talsmænd. For hver Gang en Tidsalder, der har sit bestemte Indhold, sit særegne Præg og sin eiendommelige Opgave, er ifærd med at udløbe, fremstaaer gjerne, paa Forsynets Vink, Historieskriveren og

---

*) Suhms Mening (anf. St. S. 486) at Adam vel skrev under Kong Svend, „men lader dog ei til at have fuldført sit Skrift førend efter Kongens Død, saasom han kalder ham Sanctissimus, saafremt denne Læsemaade er rigtig" — bortfalder dermed, at Sanctissimus er en Skrivfeil for scientissimus. Lappenbergs Text-Udgave hos Pertz, Mon. Germ. VII. pag. 376.

fylder med Beskrivelsen af det tilbagelagte Affnit en ny Side af Krøniken, og derpaa — vender Bladet sig. Et nyt Tidsrum, med andre Forhold og Formaal, tegner til at ville indtræde; men Overgangen fra det Gamle til det Nye er som oftest bred, flydende og for Samtiden tildeels ukjendelig. Dog gjør den sig uvilkaarlig gjældende, idet Nogle med ængstelig Haardnakkethed ville fastholde de forældede og forsvindende Forhold, medens Andre hige efter og kjæmpe for en Forandring. Historieskriveren, der med Kjærlighed omfatter den Fortid, han skildrer, skal man under slige Omstændigheder vistnok som oftest finde blandt dem, der foretrække det Bestaaende og haabe, at det fremdeles vil kunne holde sig.

Saaledes her. Forholdet mellem Erkesædet i Bremen og Menigheden i Norden, saaledes som dette lige siden Ansgars og Klakharalds Dage havde bestaaet, var i Begreb med at opløse sig.

Her er Stadet, hvorfra vi skal overskue Værkets Indhold; her see vi tillige Aarsagen til alle dets Dyder og Lyder. Det Ene med det Andet trænger imidlertid til en omhyggelig Udvikling, som jeg her skal stræbe at meddele saaledes, at Læserne ved Hjælp af Bogen kan holde Øie med mig og dømme om Rigtigheden af min Opfattelse.

Formedelst Gavebrev af 14de Juli 788 havde Keiser Karl den Store oprettet et Bispedømme for Saxer og Friser i Staden Bremen, samt udnævnt Wilhad til dette nye Stifts første Biskop. Stiftets anden Biskop var Wilrik, og Leuderik var den tredie. Ogsaa Slaverne

havde maattet underkaste sig Karls Herredømme, og endelig var hans Opmærksomhed, i kirkelig Henseende ved Ebbo af Rheims, og paa Rigets Vegne formedelst den jydske Kong Godefreds (eller Gøttriks) truende Holdning, bleven henledt paa Norden, og da nærmest paa Danskerne. I den Anledning skal han ikke blot have bygget en Kirke i Hamborg, men ogsaa havt isinde at oprette en Bispestol sammesteds for Slaver, Danske og Svenske. Denne Plan kom dog først til Udførelse en god Stund efter hans Død 814, samt adskillige Aar efter Klakharalds Daab i Engelheim ved Maints 826, saavelsom efter Ansgars Hjemkomst fra sin første Reise i Danmark og Sverrig. Det var nemlig først Aar 832, at Munken fra Korvei, Ansgarius, der da havde godtgjort sit guddommelige Kald til at være Nordens Apostel, af Keiser Ludvig den Fromme og Pave Gregor den Fjerde beskikkedes til Biskop i Hamborg. Leuderik døde Aar 845; og to Aar senere blev Ansgar hans Eftermand, som første Erkebisp i Bremen og Hamborg. Dette skeete i Keiser Ludvig den Yngres Dage; og dermed var Erkesædet i Bremen og Hamborg ikke blot oprettet, men dermed havde det tillige vundet sin historiske Betydning og faaet sin Virkekreds og Virksomhed anviist, idet Bremens og Hamborgs Erkebisp fornemmelig skulde være Overhyrde for Menigheden i Norden. At christne Norden og, naar dette var skeet, da at føre Tilsyn med Menigheden og dens Lærere sammesteds, da at vogte den unge Hjord i Danmark, Sverrig og Norge — det var

det Hverv, der var tildeelt Ansgar og hans Eftermænd som Erkebisper i Bremen og Hamborg.

Skjøndt nemlig Pave Nikolaus den Anden først Aar 858 bekræftede Alt, hvad der saaledes 11 Aar iforveien var kommet istand, og skjøndt hans Skrivelse desangaaende ikke just saa bogstaveligt, som Adam synes at ville have den opfattet, tildeler Ansgar og hans Eftermænd stedsevarende Eneret til, som Fuldmægtige for det apostoliske Sæde i Rom, at forkynde og at omfrede Christendommen i Norden: saa maa vi dog give Adam Ret i, at dette omtrent var Meningen. Og indtil Videre var Hovedsagen den, at Ansgar selv havde skrevet sig sit Kaldsbrev, ikke med Pen og Blæk, ei heller ved at axle Erkebispekaaben, men ved i Aandens Kraft og i Herrens Navn at formaae en nordisk Hedningskare, som stod ledig paa Torvet, til at indgaae i Herrens Viingaard; saa Spørgsmaalet var blot, om og hvorvidt Ansgars Eftermænd, ved at træde i hans Fodspor, vilde godtgjøre deres Arveret til hans Kaldsbrev.

Det er fremdeles indlysende, at jo større Nidkjærheden var hos Bremens og Hamborgs Erkebisper for at christne Norden, og jo bedre Fremgang de vandt, desto kraftigere og hurtigere maatte de selv forhjælpe Stammerne i Norden til folkekirkelig Selvstændighed og til, i Følelsen af samme, at ønske sig frigjorte fra det tydske Erkesædes Formynderskab, ei for at ombytte dette med et angelsaxisk eller normannisk Aag, men for at glæde sig ved egne Hyrder og Lærere.

Længe varede det ei heller, inden der paa begge Sider, baade hos Bremerstiftets Overhyrde og hans nordiske Hjord, viste sig Tegn eller Trang til en Forandring i visse Bestemmelser af Gregor den Fjerde og Nikolaus den Anden, hvor tydeligt end disse maatte synes at lyde paa Gyldighed for alle Tider. I Norge havde saaledes allerede Hakon Adelsteen, i Begyndelsen af det tiende Aarhundrede, uden mindste Hensyn til Erkesædet i Bremen, prøvet paa at indlægge et godt Ord for den Christendom, han havde nemmet i England. Dette lod man nu vistnok i Bremen og Hamborg aldeles upaaagtet, ligesom man der, endnu henimod Slutningen af samme Aarhundrede, ikke fandt sig foranlediget til at paatale Olaf Tryggesøns Forsøg i en lignende Retning. Denne Tilbageholdenhed fra Erkesædets Side havde nemlig, efter al Sandsynlighed, sin Grund deri, deels, at Norge var et afsides liggende Land, hvor Ansgarius aldrig havde sat sin Fod, og deels i den Umodenhed, disse Forsøg røbede. Men i det næste Aarhundrede, da Knud den Store havde lagt England til Danmark, da begyndte Erkesædet at paatale sin formeentlige Eneret til at varetage Nordens aandelige Tarv. Saa mægtig en Konge som Knud hin Rige vilde Erkebisp Unwan jo vistnok nødig fortørne, især da denne virkelig viste sig Erkesædet hengiven; men da Engelskmanden Gerbrand, hvem Knud, maaskee blot af Uagtsomhed, havde udnævnt til første Bisskop i Sælland, paa Reisen fra England til Roeskilde kom den frisiske Kyst for nær, lod Unwan ham dog, for en Sikkerheds Skyld, paagribe og nødte ham til at anerkjende Erkebispen som sin

Foresatte. Bedre kom samme Unwan tilrette med Hellig Olaf i Norge; thi vel tog ogsaa denne Konge sig den Frihed at indkalde engelske Bisper; men han var dog derhos netop den første til at anerkjende Erkesædet for sit Riges Vedkommende. En betænkelig Sag var det fremdeles med den danske Konge, Svend Estridsøn, hvis Ægteskab Erkebiskop Adelbert fordrede ophævet, men Kongen svarede med fornærmelige Trusler. En betænkelig Sag var det iligemaade med Kong Emund i Sverrig, der beskyttede Biskop Osmund, da denne vilde forestille svensk Erkebisp. Men endnu værre saae det ud i Norge, hvis myndige Konge, Harald Haardraade, var formastelig nok til at sætte Hr. Adelberts Sendebud Stolen for Døren med de Ord: „hvem er her i Norge Erkebisp uden Harald?" Mere fredelige bleve Udsigterne jo vistnok, efterat Harald var falden i England. Thi da var den danske Kong Svend ei mere det ungdommelige Brushoved, der med Staalhandsker havde villet gribe om Banstraalen som en Nælde; da var han for længe siden bleven Hr. Adelberts gode Ven. Men selv da var en fredelig Løsning af de Baand, der nu i over 200 Aar havde knyttet Menigheden i Norden til Erkesædet i Bremen, den eneste Udvei, disse to kløgtige og velforligte Hoveder vidste Raad til. Svend foreslog Oprettelsen af et dansk Erkesæde og sendte maaskee i den Anledning Skaanes Biskop Egin til Rom*); og Erkebispen lovede, om end ugjerne, at ville give sit Minde dertil.

*) Helveg, den danske Kirkes Historie indtil Reformationen S. 177.

Døden afbrød denne indledende Forhandling, ved i Løbet af 4 Aar at bortrive begge denne Sags Ordførere; men Spørgsmaalet overlevede dem og krævede sin endelige Afgjørelse.

Under disse Omstændigheder fremstod Mester Adam og skrev sin Krønike til Oplysning om Forholdet, som det fra Ansgars Dage og indtil Adelberts Død havde bestaaet og udviklet sig mellem Erkesædet i Bremen og Hamborg paa den ene og Landene nord for Eideren paa den anden Side. Denne sin Gjenstand fremstillede han med Klarhed, Grundighed og oprigtig Sandhedskjærlighed; men tillige med bestemt Hensyn til det omtalte Spørgsmaal.

Hvorledes stillede da nu dette Spørgsmaal sig for vor Forfatter? Jeg tillod mig i det Foregaaende den Bemærkning, at paa Overgangen fra det Gamle til det Nye skal man vistnok som oftest træffe Historieskriveren blandt dem, der helst vilde fastholde det Bestaaende. Og dette er Noget, man ikke blot maa finde sig i, ikke blot bør holde sin Næste tilgode, men som man hos Historieskriveren endog skal finde ønskeligt. Thi hvorledes skulde han, uden en saadan Forkjærlighed for det Gamle, kunne stille os dette for Øie, som det var, naar han beskriver det paa en Tid, da det endnu er det Bestaaende, medens det Nye kun er i Begreb med at undfanges, og altsaa kun kan være Gjenstand for øieblikkelig Handling eller profetisk Fremsyn?

Det er altsaa en Selvfølge, hvad man iøvrigt har nemt ved at læse sig til i selve Bogen, og det er tillige intet Uheld — at Mester Adam ikke vidste rettere, end at

det tjente baade Erkesædet i Bremen og Menigheden i Norden bedst, at deres indbyrdes Forhold fremdeles vedblev at bestaae eller gjenoprettedes, forsaavidt der maatte være gjort Brud paa samme. At det saae noget misligt ud med Vedligeholdelsen eller Fornyelsen af dette gode gamle Forhold, undgik vel ikke hans bekymrede Opmærksomhed; men at der var indtraadt nogen Forstyrrelse i Forholdet, tilskrev han vistnok nærmest den afdøde Adelbert, der snart havde været for herskesyg, snart for eftergivende, og altid havt altfor mange Jern i Ilden, til forsvarlig at kunne hævde Erkesædets retmæssige Overhøihed over det store nordiske Lydstift. Hvor ofte minder han ikke om, at det er Bisper og Præster, der ere Skyld baade i Hedningernes Gjenstridighed og i de Christnes Utilfredshed og Frafald! Erkesædet i Bremen og Hamborg havde jo gammelt og guddommeligt Hævd, keiserligt og paveligt Brev paa at styre Menigheden i Norden. At den danske Konges Ønske om Oprettelse af et nordiskt Erkesæde kunde være fremgaaet af en langt dybere Trang end øieblikkelig Misfornøielse med et og andet formeentligt eller virkeligt Misgreb fra Hr. Adelberts Side; eller, at Nordboerne allerede kunde være modne eller dog omsider maatte blive modne til en saadan kirkelig Selvstændighed; det kunde Adam, som Tydsker, vistnok næppe fatte eller indrømme. Det var altsaa hans Ønske saavelsom hans Haab, baade for det tydske Erkesædes og den nordiske Menigheds Skyld, at det gode gamle Forhold mellem begge fremdeles maatte bestaae eller ved

den nye Erkebiskop Liemars Viisdom og Kraft blive gjenoprettet.

Denne Anskuelse kan vi nu vistnok ingenlunde dele med Forfatteren, især da Tiden for længe siden har domfældt dens Ugyldighed. Liemar var ikke den Mand, der kunde retfærdiggjøre Adams Forventninger; Liemar var som Spurv i Tranedands, da hans Keiser, Kong Henrik den Fjerde, ragede uklar med den vældige Gregor den Syvende. Liemar stillede sig i en uretfærdig Sag paa den usle Keisers Side mod den vældigste af alle Paver; og paa samme Tid var Liemar uklog nok til at lægge sig ud med den danske Konge. Følgen blev, at Erik Eiegod opnaaede Pavens Bekræftelse paa det Ønske, han havde arvet efter sin Fader Svend Estridsøn. Aar 1104 oprettedes i Lund et Erkesæde for Menigheden i Norden.

Ikke desmindre har vi ingen Grund til at ønske os Adams Indlæg i Sagen anderledes, end det er. Enten saa Baandet mellem den unge Hjørd i Norden og dens gamle Overhyrde i Bremen skulde holde eller briste, trængte man vistnok paa begge Sider høilig til at mindes om den Velsignelse, der i to Aarhundreder formedelst Ansgar og Rimbert og Unni og de mange herlige Bisper, som endnu Adelbert havde indviet, var udstrømmet fra Hamborg og Bremen over Nordens Folk og Menighed.

Ved at betragte Bogen fra dette Stade: som et Indlæg i Sagen mellem den tydske Menighed og dens nordiske Aflægger — kan vi tillige med Lethed overskue og forklare os alle dette Værks Fortrin og Feil. For at begynde med

disse sidste, da har man ei uden Grund anket over Usikkerhed i Tidsregningen; en Svaghed, som bliver endmere øinefaldende derved, at Forf. unægtelig tiltroer sig en ikke ringe Styrke netop i den Retning. Denne Mangel kan nu vistnok ikke henføres til den nævnte Synsmaade for Værkets og dets Forfatters gode og svage Sider, men iøvrigt vil den billige Læser sikkert indrømme, at Adams Unøiagtighed i Sligt deels var for ham uundgaaelig, og deels er en Ubetydelighed i Forhold til det Hele. Hvad Andet der kan være at udsætte paa Forf. og hans Bog, vil derimod lettelig kunne forklares af den Anskuelse, hvorpaa hele Fremstillingen hviler, men vil da ogsaa desmere kunne holdes ham tilgode. Det bør saaledes hverken forundre eller forstyrre os, naar Adam hvert Øieblik paa den ubehagelige Maade, vi netop nuomstunder har lært at kjende af daglig Erfaring, minder os om de tydske Øine, hvormed han betragter vort Norden. Saalidt som dette kan undgaae vor Opmærksomhed, ligesaalidt bør det forhindre os i, netop i Modsætning dertil at anerkjende den Sandhedskjærlighed i Fremstillingen, der end ikke afholder ham fra at fremstille Kjendsgjerninger, som idelig vidne mod hans egne tydske Fordomme. Medens han nemlig atter og atter omtaler „Barbarerne" i Danmark, Sverrig og Norge som Umennesker, man ei kan færdes iblandt, uden at gaae med Livet i sin Haand, hvad enten man gjæster dem i deres Hjemstavn, eller kun pløier deres Farvande, gjør han dog Alt dette strax godt igjen, idet han selv fortæller, hvorledes Ebbo, Ansgar og Unni kunde gaae ud og ind hos disse „Barbarer", uden at et

Haar krummedes paa deres Hoveder, samt hvor gjæstmild en Modtagelse han selv og Andre jævnlig havde fundet baade hos Konge og Folk i Norden, hvorimod Rov og Mord og Mandslæt idetmindste ligesaa fuldt som hos Nordboerne hørte til Dagens Orden blandt Saxer og Friser og Slaver, endog mellem Klerke indbyrdes. Naar han fremdeles, aarvaagen og øm over Erkesædets Ære og Rettigheder, ikke sjelden fortier og stundom ligefrem nedsætter Angelsaxernes unægtelige og høist uegennyttige Fortjenester af Christendommen i Norden; saa glemmer han dog ved andre Leiligheder sig selv ogsaa i dette Stykke og bringer Sandheden adskillige Offre, saasom ved sin Omtale af de Bisper, Hellig Olaf indkaldte fra England til Norge, eller af Ulfreds Selvopoffrelse i Sverrig. Aldrig skal man heller finde, at han, naar blot Erkesædet nyder sin Ret, iøvrigt giver nogen tydsk Landsmand, som saadan, Fortrin fremfor nidkjære Klerke af nordisk, engelsk, fransk, italiensk eller hvilkensomhelst anden Herkomst. Endelig har man ogsaa forekastet Adam en altfor smigrende Tone lige overfor Erkebiskop Liemar. Men det er en Misforstaaelse. Thi seer man nøie til, saa viser det sig, at han ikke just roser Liemar for det han er, men fortæller ham hvad han burde være. Bogens Feil og Mangler kan saaledes vistnok ikke skjules, men ei heller skade synderlig. Desmere Gavn og Glæde kan vi derimod nyde af dens umiskjendelige Fortræffelighed, der iligemaade udspringer af Forfs. bestemte Anskuelse af Sagens daværende Stilling. Det er Fastheden i hans Blik paa det Hele, der har gjort ham skikket til at

frembringe, ikke en tør Aarbog, men en livlig og sandfærdig Krønike, der tillige er et historisk Kunstværk, et i sig selv mesterlig afrundet Arbeide. Fremstillingen indledes med en Beskrivelse af Saxland, hvorfra Evangeliet nærmest udgik til Norden, samt med nogle foreløbige Oplysninger om Winfred og Wilhad, om Pipin den Lille og Karl den Store indtil Oprettelsen af Bispesædet i Bremen Aar 788. Dernæst fortælles om Wilhads Eftermænd, men især om Ansgars Virksomhed som Munk, som Biskop i Hamborg og første Erkebisp i Bremen, og fremfor Alt som Nordens Apostel fra Først til Sidst. Ved fremdeles at oplyse, hvorledes Ansgars Nidkjærhed for Hedningernes Omvendelse og Frelse gik i Arv hos hans Eftermænd, slutter første Bog, aldeles i Medfør af selve Sagen, med Unni, som jo var den sidste Erkebisp, der traadte i Ansgars Fodspor, ved selv at forkynde Ordet for Hedningerne i Norden. Til dennes Eftermæle knytter sig da ogsaa høist betydningsfuldt en alvorlig Formaning til Biskopperne, om ei at sidde hjemme i Ro og Mag, men at drage ud, didhen hvor Kampen kalder og Kronen vinker. Anden Bog viser, hvorledes efterhaanden, i Erkesædets andet Aarhundrede (936—1043) Erkesædets Forhold til Menigheden i Norden i al kirkelig Orden bliver et andet, idet Hyrdens og Lærerens Embede mere og mere træder istedetfor Evangelistens grundlæggende Virksomhed. Tredie Bog omfatter udelukkende Erkebiskop Adelberts Liv og Embedsvirksomhed; i den Anledning henvender Adam anden Gang Ordet til Liemar og giver os dermed et Vink om, hvad det er, hans Fremstilling vil give tilkjende, den

Sandhed nemlig, at staaer Erkesædet Fare for at tabe sin Anseelse hos Menigheden i Norden, da er det ikke uden Skyld fra Bremerstiftets Side. — Ligesom nu Værket begyndte med en Beskrivelse af Saxland, som Udgangspunctet for Evangeliets Vandring til Norden, saaledes slutter det, i smuk Overeensstemmelse med sin Begyndelse, med en Beskrivelse af Øerne og Landene i dette Norden, som Maalet for den Sendelse til Hedningerne, hvortil Bremens og Hamborgs Erkebisp jo var kaldet. Og dette udgjør Indholdet af fjerde Bog.

Endnu staaer tilbage, i al Korthed at omtale Værkets Skjæbne i Tidernes Løb. Om end Forfatteren maaskee er død ikke ret længe efterat være bleven færdig med dette sit Arbeide, har han dog endnu vundet Tid til at forsyne Bogen med adskillige egenhændige, i Randen af Haandskrifterne hosføiede Tillæg. Af de 152 Tillæg, man efterhaanden, ved Afbenyttelse af samtlige eller dog de fleste Haandskrifter, har faaet Samling paa, ere nemlig mangfoldige, ja vel endog Størstedelen, at ansee for Adams egenhændige Anmærkninger. Tillæg 145 er vistnok fra en yngre Haand, men skyldes dog en meget gammel Afskriver og viser tillige, ved at henpege paa det foregaaende Tillæg, at han har anseet dette sidste for Adams eget. Hertil kommer den Umiddelbarhed, hvormed disse Tillæg som oftest, uden at overskride Tiden for Bogens Affattelse, knytte sig til dens Indhold. Iøvrigt skjønner jeg ikke rettere, end at der endnu kan og bør gjøres Meget for, saavidt muligt, at sætte Skjel mellem Forfs. egne og hans Afskriveres Tillæg.

Adam er, om jeg tør bruge dette Udtryk, eiderdansk; Tillæg 82 kan han derfor umulig have skrevet. Adam synes ikke at have kjendt Tacitus; under denne Forudsætning er Tillæg 124 uægte. Dog nok herom. — Indtil Bogtrykkerkunstens Opfindelse og sammes Anvendelse paa Adams Skrift er dette ingensinde ganske bleven lagt paa Hylden. Vi finde det afbenyttet i det 12te Aarhundrede af Helmold, i det 13de og 14de af Albert af Stade og Islænderne, og endnu i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede af Albert Krantz. Dog var det i sidstnævnte Aarhundredes anden Halvdeel et nyt Fund for os herinde, da det i Sorø Kloster faldt i Hænderne paa „den lystige Præst i Boeslunde", Hr. Iver Hansen Munk, som dernæst overgav det i de rette Hænder, nemlig til Anders Sørensen Vedel. Denne Hædersmand skylde vi den ældste trykte Udgave af Adams Værk, fra Aar 1579*). Senere Udgaver: af Lindenbruch (1595 og 1609), af Mader (1670), af Fabricius (1706), endelig af Lappenberg i Pertz Monumenta Germaniae Tom. VII. (1846). Denne sidste Udgave, som ogsaa haves i særskilt Aftryk fra samme

---

*) Denne ældste Udgave, trykt efter et Haandskrift, som er forgaaet, var, efter Lindenbruchs Forsikkring, allerede 1595 en Sjeldenhed i Tydskland, og er nu uoverkommelig. Et nyt Optryk af samme burde derfor snarest muligt bringes istand; helst i Forbindelse med en kritisk Sammenligning med det Kgl. Bibliotheks tvende Haandskrifter, 2296 og 1175, hvorefter da ogsaa „Beskrivelsen af Nørreleden", som mangler i Vedels Udgave, skjøndt den næppe kan have været udeladt i hans Haandskrift, kunde tilføies. Jeg haaber ved en anden Leilighed at komme tilbage paa denne Gjenstand.

Aar, ligger fornemmelig til Grund for nærværende Oversættelse.

Den ældste fuldstændige Oversættelse af hele Værket er en fransk af de Chastelus fra Saumur, fra 1796. Paa Tydsk er det oversat af Miesegaes (1825) og af Laurent (1850). Nørrelebens Beskrivelse paa Svensk af Peringskjold 1718, paa Dansk af Suhm i 4de Bind af sammes Danmarks Historie (1790).

Hvad nu denne Oversættelse angaaer, da tænker jeg vel, den skal befindes tro; dog det er mig ikke nok. Gid den findes livlig, tækkelig, dansk. Gid den vorde læst med Lyst, baade nu og herefter, blandt Andet som et Indlæg i en vistnok for længe siden afgjort Sag, og dog som et Indlæg af megen Betydning for os, med Hensyn til Nordens og Tydsklands, samt til den nordiske og tydske Menigheds endnu ingenlunde opklarede, langt mindre opgjorte Mellemværende!

Januar 1862.

Indhold.

Den høilig velsignede Fader,

Hamborgs af Himlen udkaarne Erkebisp

Liemar

tilegnes

denne, en rig Hengivenheds fattige Gave

af

det hellige Bremer-Stifts ringeste Klerk

A[dam]

Dengang jeg, o evangeliske Hyrde! forleden af Eders Embedsformand indskreves i Eders Hjords Tal, da blev det min alvorlige Stræben, i Forhold til et Hverv og en Velgjerning af en saadan Betydning ei at staae som en uskjønsom Tilhænger og fremmed Gjæst. Saasnart jeg derfor med egne Øine og Øren havde forvisset mig om, at Eders Kirke altfor meget savnede en til sin ærværdige Ælde svarende Navnkundighed,

og behøvede til sin Opbyggelse i den Retning mange Hænder, tænkte jeg længe over, hvorledes jeg, ved at reise Eders Gjerning et Mindesmærke, maatte kunne hjælpe paa den brøstfældige Moder-Kirke. Og see! idet jeg stundom læser eller hører om Bedrifter af Eders Forgjængere, opdager jeg saare Meget, som baade for sin egen Storheds Skyld og til denne Kirkes Tarv turde fortjene at ihukommes. Da nemlig Mindet om hine Bedrifter er skjult og Krøniken om Stedets Præstemænd ei er ført til Bogs, kunde jo Somme ville sige, at enten havde disse Mænd i deres levende Live Intet udrettet, som var værd at nævne, eller havde de været virksomme, maatte de nok have savnet Skrivere, der gjorde sig Flid for at oplyse Efterslægten derom. Saaledes har jeg overbeviist mig om Nødvendigheden af og selv følt mig dreven til at skrive om Rækken af Bremens eller Hamborgs Erkebiskopper. Og det synes mig ikke at stride mod Hengivenhedens Pligt, ei heller mod den Embedsvirksomhed, Eders Kaldelse paabyder mig, om jeg, en Søn af denne Kirke, atter frembrager hvad Daad der øvedes af hellige Fædre, til Kirkens Forherligelse og til Christendommens Udbredelse blandt Hedninger. Men vistnok maa jeg, idet jeg paatager mig denne høist vanskelige Opgave, som jeg næppe nok er voxen, trygle om en desto større Overbærelse, jo dristigere jeg har været til møisommelig at stræbe frem paa en ubekjendt Vei, hvor jeg saagodtsom ingen Forgjænger har at holde mig til, men famler saa at sige i Mørke, fordi jeg hellere vil i Herrens Viingaard bære Dagens Hede og Byrde, end staae ledig udenfor Viingaarden. Saa henstiller jeg da til Dit Omdømme,

helligste Formynder! dette mit kjække Foretagende; Dig paakalder jeg som min Dommer og Talsmand tillige. Thi vel veed jeg, at Intet kan bydes Dig, som er Din Viisdom værdig; Du har jo tilbagelagt den verdslige Kløgts Løbebane og med desmere Ære hævet Dig til den guddommelige Viisdoms Grandskning, forsmaaende det Jordiske, attraaende ikkun det Himmelske. Men omendskjøndt Du i Lærdom og Sandhed, det er, som Ordfører og Forbillede for Hjorden, lettelig overgaaer Mange, saa er dog i Rækken af Dine Dyder Ydmygheden saa fremtrædende, at den gjør Dig tilgjængelig for Alle, ligesom den ogsaa har givet mig Mod til, med læspende Mæle at samtale med en Viismand og at fremstaae som en Saul iblandt Profeterne. Som det nu pleier at gaae hvem der prøver Nyt, saaledes er ogsaa jeg forberedt paa Modstandere, der ikke ville undlade at kalde min Tale for Digt og Usandhed, i Lighed med Scipios af Tullius opspundne Drømme, eller behageligst at udlede mine Ord fra Maros Elfenbeens-Port[a]). Det er imidlertid ikke vort Forsæt at være Alle til Behag, men at tækkes Dig, Fader! og Din Menighed. Thi avindsyge Folk skal man næppe kunne tilfredsstille. Og efterdi Medbeilernes Ubluhed kræver det, vil jeg gjøre Dig Regnskab for de Enge, hvor jeg har plukket Blomsterne til denne Krands, at jeg ikke skal faae Ord for at have jaget efter Løgn med Skin af Sandhed.

Til det jeg her skriver, har jeg samlet Adskilligt, som var spredt paa løse Blade; Meget har jeg uddraget af Krønike-Bøger, samt af pavelige Gavebreve; men Størstedelen har jeg hørt fortælle af gamle Folk, der vidste Besked. Og

Sandheden har jeg til Vidne, at jeg ikke udbreder mindste Hjernespind, ikke henkaster nogensomhelst løs Paastand. Alt hvad jeg kommer til at anføre skal jeg understøtte med saa bestemte Vidnesbyrd, at vil man ikke troe mig, skal man dog finde min Hjemmel paalidelig. Iøvrigt være det vitterligt for Alle, at jeg for dette møisommelige, ja vovelige Arbeides Skyld hverken attraaer at roses for historisk Lærdom, ei heller frygter for at lastes som uefterrettelig. Hvor jeg ikke har kunnet skrive godt, der har jeg levnet Andre Stof til at skrive bedre.

Idet jeg nu begynder med den hellige Wilhads Fremtræden, som er Tidspunktet for hele Saxlands Undertvingelse formedelst Frankernes Vaabenmagt og Indordning under den sande Gudsdyrkelse, sætter jeg Din helbredende Indtrædelse i Embedet som Maalet for denne liden Bog. Og nu anraaber jeg den almægtige Guds Barmhjertighed om, at Han, der satte Dig til Hyrde over sit i lang Tid vildfarende og nedtrykte Folk, maa give Naade til, at ogsaa ved Din Hjælp og i Dine Dage hvad kroget er hos os maa rettes og hvad Ret er bestaae! Iligemaade, hvad der til Hedningers Omvendelse for længe siden er gjort en djærv Begyndelse til af Dine Forgjængere, at dette af Dig, som har arvet Beskikkelsen til at prædike saa vidt og bredt som Norden strækker sig, maa fuldføres i betimelig Tid, det give Jesus Christus, Vor Herre, hvis Rige der ei er Ende paa i al Evigheds Evighed! Amen.

Første Bog.

(788—936.)

Om Saxernes Land og Folk.

Det er Hamborger-Stiftets Kirke-Krønike, vi her skulle beskrive. Og eftersom Hamborg tilforn var en høist anseelig Saxer-Stad, saa troe vi det ikke upassende eller overflødigt, angaaende Saxernes Folk og Land at forudskikke den høilærde Einars[1]) og andre ei uberømte Forfatteres skriftlige Meddelelser.

Saxland er, efter disse Mænds Sigende, en ikke ringe Deel af Tydskland. Det regnes for dobbelt saa bredt og omtrent ligesaa langt som den Strækning, Frankerne beboe. Nøie maalt, danner det en tydelig Trekant, hvis ene Hjørne naaer sydpaa lige til Rhin-Floden; det næste begynder da fra Hadelns Kystegn og udgjør et langt Strøg i østlig Retning langs med Elben henimod Saale-Floden, og der er det tredie Hjørne. Saaledes har man fra Hjørne til Hjørne en otte Dages Vei for sig, den Deel af Saxland fraregnet, der ligger hinsides Elben og er foroven beboet af Sorberne, men forneden af Nordalbingerne. Saxland er berømt for sine Mænd, Vaaben og Frugter. Men synderlig bakket er det ikke; i det Hele taget ligner det en skraa Slette, som forresten, med Undtagelse af den liflige Druesaft, frembringer alle Livets Fornødenheder. Allevegne er Jord-

bunden frugtbar, samt rig paa gode Græsgange og Skove; paa Grændsen af Thyringen eller ved Rhinens og Saalens Bredder er den endog ganske yppig. Henimod Frisland viser den sig sumpet eller tør; i Nærheden af Elben mindre god. Yndig er den dog overalt, og det er intet Under, da den jo gjennemstrømmes af en deilig Mængde Floder.

De mærkeligste Floder i Saxland ere Elben, Saale og Weser eller Werra, som den ogsaa kaldes. Denne har, saavelsom Saale, sit Udspring i Thyringer-Skoven, løber dernæst tvers gjennem Midten af Saxland og naaer sin Munding i Frisernes Nabolaug. Hovedfloden er dog Elben, som under Navn af Albis endog er hædret ved Romernes Omtale. Den siges at udspringe hinsides Bøhmen, bliver dernæst Grændseflod mellem Slaver og Saxer, optager Saale ved Magdeborg og falder under samme Navn ikke langt fra Hamborg i Havet. Den fjerde af Saxlands store Floder er Ems. Den skiller Vestfalerne fra Landets øvrige Folk. Sit Udspring har den i Paderborn Skov; den flyder igjennem Frisernes Landemærker og falder i det britiske Hav.

Spørges der nu om hvad det var for Dødelige, der oprindelig bebyggede Saxland, eller hvad Kant de kom fra, saa har vi ved flittig Efterlæsning i de gamle Skrifter forvisset os om, at det ifølge Guds skjulte Raad er gaaet hiin Stamme omtrent som alle andre Folkefærd i denne Verden, idet ogsaa den tiere end engang har maattet skifte baade Herskab og Nabolaug, medens Landskaberne derhos har skiftet Navn efter Seierherrer. Tør man nemlig troe de Romerske Historieskrivere, saa har Sveverne været de første Indbyggere, saavel i Omegnen af Elben som i det øvrige Tydskland, samt havt til Grændsenaboer de saakaldte Driader, Barder, Sicambrer, Hunner, Vandaler, Sarmater, Langbarder, Heruler, Dacer, Marco-

manner, Gother, Normanner og Slaver[b]). Hvad enten saa deres Føde-Egn var dem altfor tarvelig eller de ikke kunde forliges i Hjemmet, eller de vilde, som der ogsaa siges, skaffe Folkemængden Afløb, saa brød de nu op og oversvømmede hele Europa og Afrika lige med Eet. — Men om Saxernes ældste Færd melder Orosius, og med ham Gregor af Tours, Følgende.

„Saxerne," hedder det, „denne vilde Stamme, frygtelig ved sin Manddom og Raskhed, boer ved Verdenshavets Bredder, imellem uveisomme Moser, hvor Ingen kan komme dem nær. Selv prøvede de imidlertid et Indfald i Romer-Riget, og det kunde blevet farligt, dersom de ikke vare blevne overmandede af Keiser Valentinian."

„Da Saxerne dernæst besatte Galliens Egne, bleve de overvundne og deres Øer indtagne af Romernes Hærfører Syagrius."

I Rhin-Egnene havde altsaa Saxerne først hjemme, og der kaldtes de Angler. Af dem gik en Deel til Britannien og fortrængte Romerne fra denne Ø. En anden Trop indtog Thyringen og blev siddende der. Herom skriver Einar kortelig i Indgangen til sin Krønike saaledes:

„Om Saxer-Folket" — siger han — „hedder det fra gammel Tid, at det kom fra Anglerne i Britannien, stak tvers gjennem Havet og over til de tydske Strande, hvor Lysten og Trangen til nye Bopæle drev dem iland paa det Sted, som kaldes Hadeln. Frankernes Konge, Thjodrik, laae just dengang i Krig med sin Svigersøn, Thyringer-Drotten Hirminfrid, hvis Land han hærgede grumt med Ild og Sværd. I to Træfninger havde de allerede prøvet Styrke med hinanden og tilsat en farlig Mængde Folk, dog uden at tilkjæmpe sig en afgjørende Seier paa nogen af Siderne. Da nu Thjodrik saaledes saae sig skuffet i sine Forventninger, sendte han Bud til Saxerne, hvis Høvding

var Hadugat, og efterat have forhørt sig om Aarsagen til deres Komme, fik han dem, ved Løfte om Bopæle i Seiersløn, i Ledtog med sig. De stred da paa hans Side med en Tapperhed, som om det gjaldt deres egen Frihed og Fædrenehjemstavn. Saaledes blev Thjodrik Herre over sine Modstandere; de Indfødte gjorde han en Ulykke paa, saa de næsten bleve udryddede, og deres Land tilkjendte han, efter Aftale, Seierherrerne. Men ogsaa dem havde Krigen saaledes tæret paa, at da de nu ved Lodtrækning deelte Landet imellem sig, forslog deres Mandskab ikke til at befolke det hele, hvisaarsag de overlod den østligste Deel til Nybyggere, som maatte skatte til dem, hver i Forhold til sin Lod. De øvrige Egne beholdt de selv. Saa havde de da Frankerne boende sydfor sig, tilligemed en Flok Thyringer, hvem den nys omtalte Feide ikke havde naaet; Grændseskjellet var her Floden Unstrut. Mod Nord havde de Normannerne til Grændse-Naboer; det var vilde Folk. Mod Øst Obotriterne og mod Vest Friserne, som idelig nødtes til, enten at slutte Forbund eller at drages med dem om Grændsernes Sikkerhed. Thi yderst urolige Gjæster var de og saae skjævt til Nabolauget, skjøndt de hjemme hos dem selv holdt Fred indbyrdes og vaagede med godmodig Omhu over deres Medborgeres Velfærd. Hertil kommer den Forsynlighed, hvormed de holdt deres egen Slægt og Adelsbyrd i Hævd, saa at de vist næppe nogensinde har plettet samme ved at blande Blod med Fremmede eller Undergivne, men stræbt at forplante den reen og skjær paa en Afkom, der kun lignede dem selv. Derfor er ogsaa baade Holdning og Væxt og Haarfarve, saavidt den menneskelige Mangfoldighed tillader det, næsten eensdan hos dem Alle. Folket deler sig nemlig i fire forskjellige Stænder: Adelige, Fribaarne, Frigivne og Trælle. Og det er fastsat ved Lov, at den ene Stand ikke tør indgaae Giftermaal med den anden, men kun Adelsmand

med Adelsfrøken, fri Mand med fribaaren Kvinde, den Frigivne med Frigiven, Træl med Trælkvinde. Hjemfører nogen Mand ringere eller fornemmere Hustru, han mister Livet. De havde ogsaa ypperlige Straffelove. Mange gavnlige og i naturlig Forstand hæderlige Egenskaber stræbte de i retskaffen Sædelighed at tilegne sig, og de kunde derved gjort sig værdige til sand Lyksalighed, dersom de ikke havde været aldeles uvidende om deres Skaber og fremmede for hans Dyrkelse i Sandhed."

„Sagen er den, at de dyrkede Guder, som ei var det i Virkeligheden, og deriblandt Mercurius[c]), som de paa visse Høitidsdage endog pleiede at formilde ved Menneske-Offringer. Dog stred det mod deres Begreber om himmelske Væsners Høihed og Værdighed, at indeslutte deres Guder i Templer, eller at afbilde dem i menneskelig Lignelse. De indviede Lunde og Skove, opkaldte disse efter deres Guder, og kun saaledes var den skjulte Guddom Gjenstand for deres Andagt. Varsler og Lodkastning havde de megen Opmærksomhed for. Deres Fremgangsmaade ved Lodtrækningen var simpel. De huggede en Green af et Frugttræ, skar den i smaa Pinde, som de forsynede med forskjellige Mærker og strøede iflæng over et hvidt Klæde. Gjaldt det nu et folkeligt Anliggende, saa höldt Præsten, men i en hjemlig Sag selve Husbonden, en Bøn til Guderne, og idet han saae op til Himlen, opløftede han hver enkelt Pind tre Gange, samt forklarede dens Betydning efter de kort iforveien indgravne Mærker. Vare disse ugunstige, saa kom Sagen ikke mere under Forhandling den Dag; gik det an, gjaldt det endnu om at blive sikker paa Udfaldet. — Fugle-Skrig og Fugle-Flugt var den Stamme stærk i at udfritte; ja endog i at agte paa Hestene, naar de spidsede Øren, at udspeide deres Bevægelser, Vrinsken og Fnysen. Alt Sligt ansaaes for det meest Paalidelige, ikke blot af Almuen, men af de Store.

Endnu en anden Jagttagelse af Varsler fandt Sted, hvorved man pleiede at forhøre sig om Udfaldet paa alvorlige Krige. En Mand af det Folk, man skulde i Krig med, opsnappedes paa hvad Maade det nu kunde skee, stilledes mod en af Landets egne Mænd, som dertil udvalgtes, og medens hver af dem kjæmpede med sine egne Vaaben, blev det af Vigtighed for Seiren, hvem af de to der vandt Overhaand. — Hvorledes de endvidere ansaae visse Dage, saasom ved Nymaane eller Fuldmaane, for heldigst at begynde Noget paa, dette, tilligemed utallige andre Arter af tom Overtro, som de vare hildede i, forbigaaer jeg. Men det her Anførte har jeg nævnt, for at den forstandige Læser kan skjønne, hvor stort et Vildfarelsens Mørke de formedelst Guds Naade og Barmhjertighed ere blevne udfriede fra, saasandt han har agtet dem værdige til, i Lyset af den sande Tro at overføres til hans Navns Erkjendelse."

„Det var nemlig med dem som med næsten alle Tydsklands Indbyggere: af Naturen afgudiske, vilde og fjendtlig stemte mod den sande Guds Dyrkelse, undsaae de sig ikke ved at krænke eller overtræde, hvad Ret er baade for Gud og Mennesker. Om det saa var løvrige Træer, eller Kilder, saa tilbad de dem. Navnlig dyrkede de en Træ-Stamme af anseelig Høide, som kneisede under aaben Himmel, og som de paa deres Modersmaal kaldte Irminsul, det er paa Latin universalis columna, Verdens-Støtten, som den, der bærer Alt[d])."

Disse Uddrag af Einars Optegnelser har vi medtaget til Oplysning om Saxernes Indvandring og Sæder, saavelsom om deres Overtro, den Slaverne og Svenskerne endnu synes at fastholde paa hedensk Viis.

Hvorledes derimod den haarde Saxer-Stamme kom til Erkjendelse af Guds Navn, eller ved hvilke Ordets Forkyndere den bragtes til at rette sig efter Christendommen,

det er en Udvikling, der her er paa sit Sted. Dog maae vi i den Anledning først ihukomme den langvarige Krig, som Karl førte med Saxerne, samt Aarsagerne dertil.

Baade Thyringer og Saxer, saavelsom de øvrige Folkefærd i Omegnen af Rhinen, ansees fra gammel Tid for at være skatskyldige til Frankerne. Men omsider faldt de fra; hvisaarsag allerede Pipin, som var Fader til Karl, paaførte dem Krig. Denne Krig var dog Sønnen ulige heldigere til at gjennemføre; og derom har samme Einar i en kort Efterskrift optegnet Følgende.

„Det kom altsaa til Krig med Saxerne, og den førtes paa begge Sider med stor Forbittrelse, men med langt større Tab for Saxerne end for Frankerne, i samfulde 33 Aar. Den kunde jo nok før faaet Ende, hvis ikke Saxerne havde været saa troløse. — Da saa Kongen havde slaaet alle de haardnakkede Modstandere og faaet dem i sin Magt, opstillede han og indgik de den Betingelse, at de skulde forkaste Afgudsdyrkelsen, aflægge de dermed forbundne fædrene Skikke og tilegne sig den christne Troes hellige Vedtægter, samt slutte sig til Frankerne og udgjøre eet Folk med dem. — Dette var, som bekjendt, Udfaldet paa den Krig, der havde varet i saamange Aar."

Hermed staae vi da rede til at skildre de aandelige Seiervindinger i Sjælenes Verden, idet vi saalunde begynde vor Omtale af de Vidner, der have veiledt Tydsklands vildeste Folkefærd til den guddommelige Lære.

Om Winfred og Wilhad, samt om Karl den Store.

Den Mand, der først af Alle optugtede Sydtydsklands afgudiske Egne i Erkjendelsen af den guddommelige og christelige

Lære, var Winfred, en Angler af Byrd, en sand Christi Viismand, der siden for sin Dyds Skyld bar Tilnavnet Bonifacius. Lad saa være, hvad andre Krønike-Skrivere forsikkre om Gallus i Alemannien, om Emmeran i Baiern eller Kilian i Franken, eller dog forvist om Wilbrord i Frisland, at de endnu tidligere have forkyndt Guds Ord: Winfred er ligefuldt Manden, der ligesom Povel Apostel formedelst nidkjær og virksom Prædiken har overgaaet alle de Andre. Man kan jo i den Bog, der handler om hans Bedrifter, læse sig til, hvorledes han, støttende sig til det Apostoliske Sædes Myndighed, røgtede sit Ærinde til de tydske Stammer, til de Folk, hos hvem nu baade det Romerske Keiserdømmes Magt og den sande Guds Tilbedelse trives og blomstrer; ja hvorledes han hos dem forherligede Menighederne ved sin Lærdom og sine Dyder. Idet han fremdeles inddeelte sine Landskaber i Bispedømmer, knyttede han efterhaanden Frankerne paa denne Side Rhinen, saa Hesserne og Saxernes Naboer Thyringerne som en Førstegrøde af sit Arbeide til Christus og Menigheden. Omsider blev han af Friserne, dem han iforveien havde omvendt til Troen, smykket med en herlig Martyrkrone. Hans Eftermæle er af hans Lærlinger bleven udbredt i rigeligt Maal, og efter deres Sigende har han stridt sin Dødskamp i Fællesskab med over 50 Medhjælpere, 37 Aar efter sin Indvielse, altsaa netop Aar 755 efter Vor Herres Kjødspaatagelse, i Pipin den Yngres 14de Regjeringsaar[2]).

Efterat den hellige Bonifacius havde lidt Døden, ilede Wilhad, ligeledes en født Angler, glødende af Kjærlighed til Martyrdommen, afsted til Frisland. Her standsede han ved det salige Blodvidnes Grav, tog imod Hedningerne, som fortrød hvad de nys havde gjort, og døbte Troende i Tusindviis. Paa en Vandring, han dernæst i Selskab med sine Lærlinger tiltraadte igjennem hele Landskabet, skal han have

nedbrudt Afgudsbilleder og viist Folk Evangeliets Vei til Dyrkelsen af den sande Gud, men ogsaa derfor af hidsige Hedninger være bleven pryglet med Knipler og dømt til at halshugges med Sværd. Men om end Guds Naade saaledes havde tiltænkt ham en høiere Værdighed, vilde han alligevel, nu han selv raadte for at blive Martyr, nødig til det*). Saa sendte Kong Karl ham til Saxland, og han var den første Lærer i Christendom, der opbød Saxlands Kyster og nordlige Egne, samt Folkene hinsides Elben, til den christne Tro. I syv Aar skal han have prædiket paa den Kant, indtil Saxer-Oprørets tolvte Aar, da Widukind hærgede Frankernes Landemærker lige til Rhinen og med det Samme reiste en Forfølgelse mod de Christne. I denne Forfølgelse skal nogle af den hellige Wilhads Lærlinger have lidt Døden, somme i Bremen, andre i Frisland, de øvrige hinsides Elben. Under disse Forhold skal Wilhad, som en Guds Bekjender, have agtet det for en større Vinding at kunne omvende Flere og Flere og derfor, efter Evangeliets Forskrift, være flygtet fra By til By, indtil han, medens hans Medhjælpere spredte sig ad for at prædike Evangeliet, i Selskab med Liudger stødtes i Rom. Her fandt de Trøst og Husvalelse hos den hellige Fader Adrian, hvorefter Liudger trak sig tilbage til Cassino-Bjerget, for at indtræde i den hellige Benedikts Kloster-Orden, medens Wilhad drog til Gallien og tyede til den hellige Wilbrords Grav. Saaledes hengav de sig Begge i to Aar til stille Andagtsøvelser, især ved at gaae i Forbøn for deres Forfølgere og for Saxerne, at ikke Avindsmanden med sin Heire skulde kvæle Gudsordets Sæd hos dette Folk. Og her opfyldtes hvad Skriften siger: „Meget formaaer den Retfærdiges Bøn, naar den er stadig."

Dette have vi nu udtogsviis, for Sammenhængens Skyld, fremdraget af Wilhads Liv og Levnet.

Da altsaa hine to Aar vare omme, det vil sige, i Karls 18de Regjeringsaar, da faldt Oprørets Stifter Widukind tilføie for Karl og lod sig døbe tilligemed de øvrige Saxer-Høvdinger. Dermed var endelig Saxen undertvunget og gjort til en Provinds. Med det Samme inddeeltes Landet i 8 Bispedømmer og underlagdes Erkebisperne i Maintz og Kølln. En Afskrift af denne Delings-Lov opbevares paa Kongens Befaling i Bremens Kirke og lyder ordret saaledes:

„I Vor Herres og Frelsers Jesu Christi Navn. Karl, ifølge det guddommelige Forsyns Anordning, Konge. Saafremt Vi, med Herrens, den Hærskarernes Guds Bistand, have vundet Seier udi Krig, saa rose Vi Os deraf i Hannem og ei i Os, og haabe Vi saaledes at gjøre Os fortjente til Fred og Lykke i denne Verden, samt til den evige Løns Vederlag i den tilkommende. Desaarsag være det vitterligt for alle Christi Troende, at Saxerne — dem Vi, efter Vore Forfædre, formedelst deres haardnakkede Troløshed altid have fundet uregjerlige at være, samt gjenstridige mod Gud og Os, indtil Vi omsider i Hans Kraft og ei ved Vor egen Dygtighed baade have overvundet dem udi Krig og med Guds Minde bragt dem til Daabens Naade — dem have Vi gjengivet deres fordums Frihed og løst dem fra al den Skat, som Os skyldes, samt i Betragtning af Hans Kjærlighed, der haver bragt Os Seier, ydmygeligen tilegnet Ham selv dennem, Ham at være skatskyldige Undersaatter, saaledes nemlig, at saasom de hidindtil have vægret dem ved at bære Vor Myndigheds Aag, men nu, Gud skee Tak! ere blevne betvungne baade med Vaaben og med Troen, saa skulle de, baade Rige og Fattige, lovligen være forbundne til at udrede til Vor Herre og Frelser, Jesus Christus, og hans Præster, Tiendedelen af alt deres Kvæg og al deres Frugt, af hele deres Grøde og øvrige Næring.“

„Efterdi Vi fremdeles, ifølge de Romeres gamle Skik, have gjort hele deres Land til en Provinds, samt efter visse Grændser fordeelt samme imellem Biskopper: saa have Vi ydmygeligen frembaaret som Takoffer til den fromme Christus og til Høvdingen for hans Apostler, Petrus, den nordlige Deel af samme Provinds, som har det rigeligste Fiskeri¹) og agtes for bedst skikket til Fædrift. Thi have Vi udi Wigmod, i den Stad, som er kaldet Bremen, ovenfor den Flod Werra, reist Ham en Kirke og et Bispesæde. Til dette Bispedømme have Vi henlagt 10 Herreder, som Vi derhos, med Aflæggelse af deres forældede Navne og Inddelinger, have afgrændset i tvende Kredse, dem Vi benævne Wigmod og Lorgau. Og idet Vi, til fornævnte Kirkes Bygning, i ovenmeldte Herreder udlægge 70 Gaarde tilligemed sammes Bønder, er det i Kraft af denne Vor Allerhøieste Forordning Vort Bydende, Vor Bevilling og Bestemmelse, at samtlige Stiftets Indbyggere skulle troligen udrede til Kirken og til deres Tilsynsmand deres Tiender."

„Saa og have Vi, ifølge den ypperstepræstelige og alfaderlige Pave Adrians Forskrift, samt efter Maintser-Biskoppen Bullos og alle øvrige der tilstedeværende Geistliges Raad, for Gud og hans Helgener overdraget samme Bremer-Kirke og hvad dertil hører, til den i sin Vandel retskafne Mand Wilhad. Og have Vi under 13de Juli ladet ham indvie til denne Kirkes første Biskop, paa det at han, ved troligen, efter den ham tildeelte Viisdom, at udstrøe iblandt Folkene Guds Ords Sæd, samt ved tilgavns at oplære denne spæde Menighed i aandelig Tugt og med klosterlig Myndighed, maa kunne midlertidig plante og vande, indtil den almægtige Gud ved sine Helliges Forbønner maatte bevæges til at give Væxt."

„Endvidere haver samme ærværdige Mand henledet Vor Allernaadigste Opmærksomhed paa, at det omtalte Stift,

truet af fjendtlige Barbarer eller hvad andet Vanheld derudi pleier at møde, ingenlunde kan være tilstrækkelig til at underholde eller lønne de Guds Tjenere, der sammesteds stride for Gud. I Betragtning heraf, samt fordi Herren Almægtigste haver opladt Troens Dør ei mindre hos Frisernes end hos Saxernes Stamme, have Vi af førstnævnte Egn, nemlig Frisland[3]), for evige Tider henlagt den Deel, som vides at grændse til dette Stift[4]), under samme Bremer-Kirke og dens Tilsynsmand Wilhad og hans Eftermænd. Og eftersom fordums Tildragelser gjøre os forsigtige for Fremtiden, saa have Vi, for at Ingen, mod Vort Ønske, skal tiltage sig nogen Myndighed udi samme Stift, ladet det afstikke inden dets visse Omkreds. Thi er det Vor Befaling, at disse dets Grændser:

„det store Hav, Elb-Floden, Lühe, Steinbeck, Hasel, Wimark, Schneidbach, Oste, Kuhmühlenbach, Mede-Sumpen, som kaldes Siegfriedsmoor, Twiste, Chissemoor, Aschbrook, Wysbrook, Bever, Otter, og atter Oste;

fra Oste og indtil man kommer til den Sump Colbeck;

dernæst selve denne Sump indtil Floden Wümme;

fra Wümme over Wieste og Forst indtil Floden Werra;

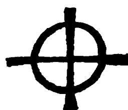
dernæst fra samme Flods østre Side den Alfarvei, som kaldes Hesseweg, og som er Grændseskjel imellem Sturmgau og Lorgau, Sächelchenbach, Wölpe, kalte Aue, saa igjen Werra;

fra den vestre Side derimod den Alfarvei, der hedder Bolkweg, mellem Enterigau og Lorgau lige til Hunte-Floden;

dernæst selve denne Flod og Skovstrækningen Amrin, som de Indfødte kalde Wildloch, Vehne, Waldesmoor, Varpel, Eddenried-Sump, der adskiller Emsgau

fra Ostergau, Brustlach, Biberlach, saa igjen Havet;
skulle være faste og uoverstigelige".

„Og for at denne Gave og Grændsebestemmelse med Herrens Bistand maa holdes i Hævd og forblive uomstødelig, saavel i Vore som i de tilkommende Tider, saa have Vi egenhændigen undertegnet samme og ladet den mærke med Vor Seglring."

„Den uovervindeligste Herres, Kong Karls Segl."

„Jeg, Hildebald, Erke-Biskop i Køln og Slots-Capellan, har gjennemseet dette."

„Givet den 14de Juli Aar 788 efter Vor Herres Kjødspaatagelse, i Rente-Terminens 12te Aar[g]), men i den Herre Karls 21de Regjerings-Aar. Tillykke udfærdiget paa Slottet i Speier. Amen."

Saa hensad da vor Herre og Fader Wilhad paa sin Bispestol efter sin Indvielse i 2 Aar, 3 Maaneder og 26 Dage. Men Ordet havde han forkyndt baade for Friser og Saxer i samfulde 35 Aar. Han døde gammel og mæt af Dage i Frisland, paa Godset Bleckense i Rustrien. Hans Liig blev ført til Bremen og begravet i Hellig Peders Kirke, den han selv havde bygget. Hans Bortgang ihukommes med stor Høitidelighed den 10de November, hans Indvielse den 13de Juli. Man har en fortrinlig Bog om hans Liv og Virksomhed, trolig udarbeidet af hans fjerde Eftermand i Embedet, Ansgarius[h]). Til denne Bog maae vi, idet vi selv haste fremad til andre Gjenstande, henvise den videlystne Læser.

2*

Om Biskop Wilrik og hans Tid.

Wilhads nærmeste Eftermand i Bremer-Stiftet var, som vi læse, en af hans Lærlinger, nemlig Wilrik, hvem Andre kalde Willar. Han klædte nu Bispestolen i 50 Aar, lige indtil Ludvig den Ældres næstsidste Regjeringsaar. Da der imidlertid i Bremer-Stiftets Gave- eller Tidende-Bog staaer skrevet om Wilrik, at han forestod Menigheden fra Karls 37te indtil Ludvigs 25de Aar, saa fattes der paa den Maade 12 Aar i den nysnævnte Tidsregning. Men det er troligt nok, at Bispestolen i Bremen, ligesom andetsteds, paa Grund af de nylig omvendte Saxers Ulyst til at staae under en Biskop, i al den Tid har staaet ledig. Dette vinder især god Rimelighed, naar vi læse, at næsten intet Aar gik bort, uden der jo var Krig, indtil Saxerne endelig led et saadant Nederlag, at af dem, der boe paa begge Bredder af Elben, hele 10,000 Mand tilligemed Kvinder og Smaabørn bleve slæbte afsted til Frankrig. Dermed naaede den langvarige Saxer-Krig sit 33te Aar, som er Keiser Karls 37te Regjeringsaar og har for de frankiske Krønikeskrivere Meget at betyde[4]).

Paa samme Tid maatte ogsaa Slaverne underkaste sig Frankernes Herredømme. Ved den Leilighed skal Karl have ladet bygge en Kirke i Nordalbinger-Staden Hamborg[5]), samt udnævnt en vis Heridag, en from Mand, til Biskop og Hersker sammesteds. Ham skjænkede han desuden Klostret Rodnach i Gallien[j]), som et Fristed for de fjendtlige Barbarer, ifald disse skulde gjøre ham Sædet altfor uroligt. Hensigten med Alt dette var nemlig den, at gjøre Kirken i Hamborg til Moder-Kirke for alle Slavernes og Danskernes Folkefærd. Imidlertid opnaaede Keiser Karl ikke at see denne for ham saa ønskelige Sag bragt istand;

thi baade døde Præsten Heridag, og selv optoges han af andre Regjeringsforretninger.

Forresten læse vi i Bremer-Stiftets Gave-Bog om Wilrik, at han, som Biskop i Bremen, endnu før Ansgar har forkyndt Ordet hinsides Elben og flittig besøgt Menigheden i Meldorf, indtil denne blev henlagt under det i Hamborg oprettede Stift.

Siden vi nu engang ere komne til at tale om Danskerne, bør det dog ihukommes, at den seierrigste Keiser Karl, der havde underlagt sig alle Europas Riger, tilsidst skal have indladt sig i Krig med de Danske. Ikke blot Danskerne, men ogsaa alle de Folk, der boe hinsides Danmark, kaldes af de frankiske Krønike-Skrivere Normanner. Dem var Godefred Konge over; han havde allerede gjort sig baade Friser, Nordalbinger, Obotriter og andre Folkefærd skatskyldige, og nu truede han endog Karl med Krig. Det var især dette spændte Forhold, der hindrede Keiserens Bestemmelse med Hensyn til Hamborg. Endelig føiede Himlen det saa vel, at Godefred døde[k]). Han blev efterfulgt af sin Farbroder Hemming, som snart sluttede Fred med Keiseren og lod Eideren gjælde for Rigets Grændse. Ikke ret længe derefter døde den berømmelige Keiser Karl, efterladende sig sin Søn Ludvig som Arving til Keiserdømmet. Denne hans Bortgang til det Himmelske indtraf i Wilriks 25de Aar, den 28de Januar.

Uden at ændse Faderens Villie overdrog Ludvig Provindsen hinsides Elben til Bremens og Verdens Biskopper. — Paa denne Tid begynder den hellige Ansgars Virksomhed. Og efterdi Nordboernes Historie tildeels angaaer dette vort Bremer-Stift, saa skader det vel ikke, at jeg med Flid og velberaad Hu leilighedsviis berører de Danskes Anliggender. Danskernes Konge Hemming døde ved den omtalte Tid, og Godefreds Slægtninger, Sigfred og Ring,

kunde ikke enes om Arvefølgen, men lod Sværdet jævne Tratten, saa der stod et Slag, hvori 11,000 Mennesker faldt og begge Kongerne omkom. Rings Tilhængere gik af med Seiren og satte Regnfred og Harald til at være Konger. Snart maatte dog Regnfred vige for Harald og drev Sørøveri, medens Harald sluttede Forbund med Keiseren. Alt dette beskrive Frankerne mere udførligt. I de Dage skal Ebbo af Rheims, opflammet af hellig Iver for Hedningers Frelse, i Forbindelse med Halitgar have faaet det Hverv af Pave Paskal, at gaae til Hedningerne; men hvem der med Guds naadige Bistand udførte dette Ærinde nogen Tid derefter, det var vor Ansgar.

I Wilriks 33te Aar havde nemlig Keiser Ludvig grundlagt Ny-Korvei i Saxland, og til dette Kloster indkaldte han de frommeste Munke i Frankrig. Som den Ypperste blandt disse nævnes vor hellige Fader og Viismand i Christo Ansgar, med Rette berømt for sin Vandel og Lærdom, samt vel anseet hos hele Saxer-Folket. Paa samme Tid var Dane-Kongen Harald bleven stødt fra Thronen af Godefreds Sønner og tyede nu til Ludvig om Hjælp. Her blev han snart indviet i den christne Troes Børne-Lærdom samt døbt i Nærheden af Maints tilligemed sin Hustru og Broder og en heel Skare af danske Mænd. Keiseren holdt ham selv over den hellige Daab og skjænkede ham i Fadder-gave Landet hinsides Elben, i den Hensigt at gjenindsætte ham i hans Rige. Til Broderen Horek overlod han et Stykke af Frisland, der skulde tjene ham til Værn mod Vikingerne, og som Danskerne endnu formene at have lovligt Krav paa. Iblandt de Skriftkloge var der imidlertid næppe nogen Mand, som havde Lyst til at ledsage dem til Danskerne, fordi dette Folk, paa Grund af dets barbariske Grusomhed, er skyet af Alle. Da var det, at den hellige Ansgar, opflammet, som vi troe, af selve Guddoms-Aanden,

samt higende efter en hvilkensomhelst Udsigt til Martyrdommen, frivillig meldte sig, i Forening med sin Ven Odbert, rede til at gjæste Barbarerne, ja at gaae i Fængsel og i Døden for Christi Skyld. Saa opholdt de dem da et Par Aar i de Danskes Rige og omvendte mange af Hedningerne til den christne Tro. Da de kom tilbage derfra, blev de af Keiseren opfordrede til et nyt Forsøg, nemlig til at prøve Evangeliets Naadevirkning paa Svenskerne langveis borte. Og atter stundede den uforfærdede Christi Stridsmand Ansgar, ledsaget af Brødrene Gislemar og Witmar, som begge vare Lærere, med Glæde til Danmark. Her lod han Gislemar blive tilbage hos Harald; men selv gik han med Witmar over Sundet til Sverrig. De fandt en velvillig Modtagelse hos Kong Bjørn og fik Lov til, aabenlyst at forkynde Guds Ord. I Løbet af et heelt Aar vandt de saaledes Mange for den Herre Jesus Christus; deriblandt Borgemesteren i Staden Byrka, Hergeir, som endog skal have udmærket sig med Jærtegn og kraftige Gjerninger. Glade over saa heldig en Fremgang vendte de nye Apostler tilbage til Korvei, triumpherende over tvende Folke-Stammer. O hvor vidunderligt er ikke dog den almægtige Guds Forsyn deri, at han mesterlig anordner Hedningernes Kaldelse, som han vil, og naar han vil, og ved hvem han vil. See! naar vi læse om Wilbrord, om Ebbo og Andre, hvorledes de lang Tid iforveien vilde det Samme, men kunde ikke; da maae vi vel undres over, at nu blev det vor Ansgar, som virkelig udrettede hvad hans Hu stod til; ja da maae vi nok sige med Apostlen: „det beroer ikke paa den, som vil, eller paa den, som løber, men paa Gud, som forbarmer sig. Saa forbarmer da Han sig over hvem han vil og forhærder hvem han vil."

I Forening med sine Stormænd ønskede nu Keiseren den hellige Ansgar tillykke med Hedningernes Frelse, og hele Kredsen bragte Christus sin Taksigelse i rigeligt Maal. For

at efterkomme sin Faders Ønske vedtog dernæst den fromme Keiser, paa et i den Anledning afholdt almindeligt Præste-Møde, den Bestemmelse, at Nordalbinger-Staden Hamborg skulde være det kirkelige Hovedsæde for Danske, Svenske, Slaver og andre deromkring boende Folkefærd. Til dette Sædes første Erke-Biskop lod han med det Samme Ansgar indvie. Dette skeete Aar 832 efter Herrens Byrd, som er Keiser Ludvigs 18de og Biskop Wilriks 43de Aar. Indvielsen foretoges af Drogo, Biskop i Metz, en kjødelig Broder til Keiseren. Desuden var baade Odger fra Maintz, Ebbo fra Rheims, Heddi fra Trier og flere andre Biskopper tilstede og gav deres Velsignelse dertil. Iligemaade meddeelte Biskopperne Wilrik i Bremen og Helingaud i Verden, til hvem denne Kreds tidligere var bleven overdraget, deres Samtykke til denne Forholdsregel, som ogsaa Pave Gregor den Fjerde bekræftede med sin apostoliske Myndighed, samt ved at oversende Bispe-Kaaben. I Bremens Kirke gjemmes baade Keiserens Befalings-Skrivelser og Pavens Gavebreve, som i den Anledning tildeeltes den hellige Ansgar; derunder indbefattet den Bestemmelse, at et vist Kloster i Gallien, som kaldes Turholt, er til at understøtte hans Sendelse bleven tilstaaet ham af Keiseren i Herrens Aar 834, i Rente-Terminens 12te Aar, som er Ludvigs 21de Regjeringsaar.

Saa vedblev da Ansgar med sine Reiser, og idet han snart var hos Danskerne, snart hos Nordalbingerne, drog han en utallig Mængde af begge disse Stammer til Troen. Blev han undertiden forfulgt af Barbarer og derved forstyrret i sin ivrige Forkyndelse, saa trak han sig med sine Lærlinger tilbage til Turholt. Til hans Medhjælper i Prædike-Embedet beskikkedes den forhen omtalte Ebbo af Rheims. Men hvad enten Sidstnævnte var træt af at reise, eller legemssvag, eller maaskee helst ifærd med verdslig

Sysfel, saa stillede han sin Frænde Godbert til i hans Sted at gaae Ansgar tilhaande. Ham indviede de begge i Forening til Biskop, kaldte ham Simon, befalede ham Gud i Vold og sendte ham til Sverrig.

Alt dette findes udførlig beskrevet i den hellige Ansgars Levnet, som ligger til Grund for dette vort Uddrag, dog saaledes, at vi, efterdi der sammesteds ikke er gjort tydelig Forskjel paa Tiderne, have laant de tilsvarende Tidsbestemmelser fra andre Skrifter.

Hermed vende vi os atter til vor egentlige Opgave.

Biskop Wilrik i Bremen var stadig og omhyggelig i at gjennemreise sit Stift, at døbe Hedninger, at styrke de Troende i Christo, og i det Hele taget at røgte sin Gjerning, som en ufortrøden Forkynder. Kirker opførte han hvorsomhelst han i sit Bispedømme fandt passende Steder dertil; i Bremen hele tre. Den første af disse, nemlig Hellig Peders Kirke, som var af Træ, omdannede han til en Domkirke af Steen og flyttede den hellige Wilhads Liig fra dets forrige Sted til et sydligt Capel, som han byggede til. Dette har Forfatteren til Wilhads Levnetsbeskrivelse ei heller ladet ubemærket. Man har siden føiet til, at dette skeete af Frygt for Sørøvere, som gjerne vilde bortført Liget af vort Sandhedsvidne, fordi det havde Kraft til at gjøre Undergjerninger. Det var paa samme Tid, siger man, at den salige Ansgar førte nogle Helgenliig, han havde faaet til Givendes af Erkebiskop Ebbo, over Elben, og det saaledes, at han ved Heiligenstedten skrinlagde den hellige Maternians Legeme, i Byen Hamborg derimod, foruden andre Martyr-Helligdomme, Ligene af Sixtus og Sinnicius, medens han i Bremen med al tilbørlig Æresbeviisning nedlagde Levningerne af den hellige Remigius.

Wilrik gjorde fremdeles Præsteskabet mere fuldtalligt, og hos Folket indsamlede han rigeligt Arvegods til Kirken i

Bremen. Netop i de Dage offrede Karl til Frelseren, som Almisse til Bremer-Kirken, 100 Gaarde. Dette findes antegnet i tredie Gave-Bogs første Capitel, hvor man ved Læsningen støder paa det stadige Omkvæd: „Til den hellige Kirke, som er bygget til Ære for den hellige Apostel Peder, paa det Sted eller i den alfare Stad, som er kaldet Bremen, der hvor Bisskop Wilrik, Guds Tjeneres Tjener, vides at være Forstander."

Wilrik døde, gammel og mæt af Dage, i Herrens Aar 837, som er Ludvigs 26de og næstsidste Aar[1]). Begravet blev han den 4de Mai, i Hellig Peders Domkirke, nord for Altret.

Om Ansgars Virksomhed og Gjenvordigheder i Bisskop Leuderiks Dage.

Leuderik var den tredie Bisskop og hensad i 8 Aar. Vel har vi ikke ligefrem kunnet sikkre os denne Tidsbestemmelse; men af den forhen nævnte Tidende-Bog lære vi, at han tidligere har været Diakon hos Wilrik, og af det 58de Capitel sammesteds, at han har siddet paa Bispestolen indtil Ludvig den Yngres 6te Aar[m]). Man siger ellers om ham, at han har været stolt, og det slutter man deraf, at han med Pral kaldte sig snart Vogter og snart Hyrde over Bremer-Stiftet.

I de Dage røgtede vor hellige Fader Ansgar den ham betroede Sendelse som en Mand, og i sit Ansigts Sved dyrkede han det nye Anlæg i Hamborg, hvor han med Mund og Haand oplærte og uddannede Menigheden. Jævnlig besøgte han ogsaa Klostret Turholt i Gallien[6]), som Keiseren jo havde givet ham til Eie, og der veiledte han med

Ord og Forbillede sine i Gud stridende Medbrødre paa Munke-Livets den rette Sti. Hvem der i dette herlige Samlag allerede dengang straalede som en Helgen fra Barnsbeen, det var Rimbert, den hellige Fader Ansgars udkaarne Søn, hvem han i Kraft af den prophetiske Aand, der fyldte ham, lang Tid iforveien betegnede som sin Sidemand i Dyd, sin Eftermand paa det ypperstepræstelige Sæde og sin Medarving til Naadelønnen i Himmerig. Og den almægtige Guds Forsyn, som fordum satte Elisa til at træde i Elias's Sted, beskjæmmede ei heller Ansgars Haab om Rimbert.

Imidlertid foer Normannerne i rasende Vikingsfærd frem allevegne, gjorde Friserne skatskyldige og seilede paa en og samme Tid baade opad Rhinen til Kølln, som de beleirede, og opad Elben til Hamborg, som de stak i Brand.[n]) Den prægtige By gik aldeles tilgrunde, enten som Krigsbytte, eller som et Rov for Luerne. Saaledes Kirken, saaledes Klosteret, saaledes Bog-Samlingen, der med saa stor Møie var bleven tilveiebragt. Om den hellige Ansgar hedder det i hans Levnetsbeskrivelse, at han med Nød og næppe undslap nøgen og kun bjergende nogle Levninger af hellige Martyrer. Hamborgs Undergang omtales baade i Frankernes Krøniker og i Romernes Gave-Breve. Den henføres til den ældre Ludvigs sidste Regjeringsaar.

Paa samme Tid blev Biskop Godbert af nidkjære Hedninger forjaget fra Sverrig, hvor hans Medhjælper Nithard med flere Andre vandt Martyrkronen. I de paafølgende 7 Aar var Sverrig uden Præst. Kong Anund var dengang stødt fra Thronen, og han forfulgte de Christne. Hergeir, Byrkas Borgemester, var Christendommens eneste Støtte. Men han vandt da ogsaa i den Grad Troens Naade, at han ved kraftige Undergjerninger og grundig For-

maning frelste Hedninger i Tusindviis. Saaledes skrives der i Ansgars Levnet.

I Bremer-Bispoppen Leuderiks tredie Aar døde Keiser Ludvig. Hans Herredømme forblev et Tvistens Æble mellem splidagtige Brødre, i hvis store indbyrdes Kamp, efter Krønikeskrivernes Beretning, Frankernes Kræfter fortæredes. Tvedragtens Brandfakkel var Ebbo, som tidligere havde væbnet Sønnerne imod Faderen og nu ophidset Brødrene til indbyrdes Oprør, hvorfor han da ogsaa, anklaget for Mytteri, blev affat af Pave Gregor. Medens nu Somme dadle og Andre forsvare dette, ville vi lade Sagen staae ved sit Værd, især fordi Ebbo indtil Enden beholdt den Kjærlighed, hvormed vor hellige Fader Ansgar havde elsket ham fra Begyndelsen. Læs Ansgars Levnet, læs hvad Rhabanus skriver om Ebbos tvetydige Rygte! Ved Pave Sergius's Mægling kom det omsider til et Forlig mellem Brødrene samt til en Tredeling af Riget, hvorved den Ældste, Lothar, fik Rom og Italien, Lothrengiu og Burgund, Ludvig Rhinen og Tydskland, Karl Gallien, Pipin Akvitanien.°) Ved denne Deling mellem Brødrene gik Klosteret Turholt over til Karls Arvepart og blev saaledes unddraget sin rette Eiermand, den hellige Ansgar. Men i denne sin Fattigdom priste han den Gud, hvis Ærinde han røgtede, ved ufortrøden at udstrøe hans Ords Sæd, saavel hos sine Egne som hos Fremmede. Da skeete det, at han af en ærværdig gammel Frue, ved Navn Ikia, modtog et Landgods, som kaldtes Ramesl o, beliggende i Bispedømmet Verden, tre Miil fra Hamborg. Her byggede den Guds hellige Mand et Kloster, og her gjemte han baade Levningerne af Sandhedsvidnerne Sixtus og Sinnicius, og de andre ærværdige Oldsager, som han paa Flugten fra Hamborg havde taget med sig. Her samlede han den flygtende Hjord, og i denne Havn bjergede han dem af sine Medhjælpere, der vare blevne fordrevne af Hedningerne.

Her var Udgangen for hans Reiser gjennem Hamborg Stift, paa hvilke han styrkede de Nordalbinger i Troen, som Forfølgelsen havde forstyrret. Og for at ei heller Iveren for Hedningernes Beskikkelse ved nogen Forsømmelighed fra hans Side skulde kjølnes, sendte han Forkyndere til Danmark, og Eneboen Ardgar styrede han til Sverrig. Han skal ogsaa have besøgt Bremen, men være bleven bortviist af Biskoppen sammesteds, fordi denne saae skjævt til hans Lærdom og Dyder.

Derefter døde Bremer-Bispen Leuderik og blev begravet i Hellig Peders Kirke paa Altrets Sydside. Hans Dødsdag er den 27de September. Og i lang Tid var Kirken som Enke.

Ansgar som Erke-Biskop i Hamborg og Bremen.

Omsider ynkedes den navnkundige Keiser Ludvig den Fromme over Hamborger-Kirken, der saaledes laae øde, og han tilbød den ærværdige Ansgar Bispesædet i Bremen. Nu kjendte denne jo nok de kirkelige Lovbestemmelser, hvorefter en Biskop, som under en Forfølgelse fordrives fra sin Kreds, skal optages i en anden, som er ledig; men af Frygt for Andres Misundelse og Forargelse var han ikke desmindre i lang Tid Keiserens Modstander i denne Sag, og kun forsaavidtsom det kunde gaae af uden Klage fra Brødrenes Side, gav han tilsidst sit Samtykke. I vor Præstemands Levnet beskrives dette meget udførligt, men uden tydelig Angivelse af Tiden, som derimod gjøres mere kjendelig i Gave-Bogen, ifølge hvilken det nemlig var i Ludvig den Andens niende Aar, at den Herre Ansgar af Keiserens Fuldmægtige,

Aldrik Klerk og Grev Regnbald, indsattes i Bispedømmet. Dette er antegnet i tredie Bogs tyvende Capitel. Men i hans Levnet anmærkes tillige, at det varede endnu længe, efterat den salige Ansgar havde overtaget Bispedømmet i Bremen, inden dette bekræftedes af Pave Nikolaus. Saa tog da den hellige Ansgar Sæde i Bremen og hensad der i 18 Aar. Iforveien havde han jo nemlig klædt Stolen i Hamborg i 16 Aar, og det er tilsammen 34! Inderlig glad over denne kongelige Gave skyndte nu den Guds Bekjender sig til Danmark. Her forefandt han Horik som Dane-Konge, og ham christnede han. Samme Konge reiste strax en Kirke ved Slesvigs Havn og gav tillige sin Tilladelse til, at i hans Rige kunde hvem der vilde blive Christen. En uendelig Mangfoldighed af Hedninger blev troende, og om dem er der i Bøgerne fremhævet, at Flere af dem, saasnart de vare aftvættede i Daabens Vande, ogsaa vare helbredte for al Legemssvaghed.

Da nu dette var gaaet efter Ønske, begyndte den Guds Helgen at brænde af Nidkjærhed for Svensker-Folket og raadførte sig med Biskop Godbert om, hvem af dem der skulde prøve det hæderlige Vovestykke for Christi Skyld. Denne gav frivillig Afkald paa Faren og bad Ansgar, om han ikke hellere selv vilde gaae. Og strax bad den uforfærdede Kjæmpe Kong Horik om Leidebrev og Segl,[p]) og dermed drog han fra de Danskes Kyst over Sundet ad Sverrig til, hvor dengang Kong Olaf havde berammet et almindeligt Folke-Thing ved Byrka. Ham traf han formedelst Guds forekommende Miskundhed saa blidelig stemt, at paa hans Kongebud og med Folkets Minde og ved Loddets Udslag og ifølge Afgudens Tilsagn en Kirke blev bygget sammesteds og Frihed til at lade sig døbe givet Alle og Enhver. Med saaledes velforrettet Sag vendte vor Evangelist tilbage, efterat have anbefalet Svensker-Menigheden til Præsten Erimbert.

Hvad der i den hellige Ansgars Levnet herom er skrevet, udgjør en heel Fortælling, som vi for Kortheds Skyld har stækket. Om vi ellers ikke feile, saa synes her Ezechiels Spaadom om Gog og Magog nøiagtig opfyldt. „Jeg vil, siger Herren, kaste Ild paa Magog og paa de trygge Øboere." Der er dem, som troe, at dette og andet Lignende er sagt om de Gother, som indtoge Rom. Men see vi hen til, at Gotherne ere de herskende Folk i Sverrig, og at hele den Egn hist og her er udstykket i Øer, saa formode vi, at Spaadommen maa kunne anvendes paa dem, især da Meget er forudsagt af Propheterne, som endnu ikke sees at være gaaet i Opfyldelse.[q])

Imidlertid opkom der i Franke-Riget en heel Strid om Bispedømmet i Bremen, som misundtes Ansgar. Denne Trætte udvidede sig under en langvarig, alvorlig og betænkelig Spænding til hele Riget, idet den stødte an mod mange Partiers Retninger. Endelig fik den rettroende Keiser Ludvig[7]) de paa forskjellig Viis gjenstridige Gemytter beroligede, deriblandt navnlig Erkebiskop Gynther i Køln, hvis Lydstift Bremen tilforn havde været, og i den Anledning skikkede han Gesandter til den helligste Pave Nikolaus. Denne gav uden Vanskelighed sit Samtykke til, hvad den kirkelige Fornødenhed tilraadte, og hvad der paa Fædrenes Møder var vedtaget som hensigtsmæssigt. Altsaa bestemte han i Kraft af sin apostoliske Myndighed, at Bremens og Hamborgs Bispedømme skulde forenes og for Fremtiden ansees for Eet. Gavebrevene desangaaende opbevares indtil nu med Omhyggelighed i Bremens Kirke; og i dem er der føiet til, at Pave Nikolaus har beskikket saavel Ansgar selv, som og hans Eftermænd, til det apostoliske Sædes fuldmægtige Udsendinge blandt samtlige Svenske, Danske og Slaviske Folkefærd, ligesom dette jo iforveien var indrømmet af Pave Gregor.[r]) Saaledes kom da Foreningen

af Bremens og Hamborgs Stift istand i den hellige Ansgars sidste Levedage. Hans Levnetsbeskrivelse angiver ikke Aaret; derimod nævner den kongelige Forordning det 21de Regjeringsaar, og Pavens Gavebrev Aaret 858, som er det 29de efter Erkebispens Indvielse.

I den salige Præstemands Levnet skildres dernæst hans Ankomst til Danmark, hvor han forefandt Horik den Yngre som Konge. Med denne Tidsangivelse stemmer Frankernes Krønike, som omtaler Danskerne paa følgende Maade.

Normannerne, hedder det, seilede ned ad Loire og stak Ild paa Tours, løb ind i Seinen og beleirede Paris, og derover blev Karl saa forskrækket, at han afstod dem Land til Bopæle. Dernæst hærgede de Lothringen, undertvang Frisland og — „vendte mod eget Kjød og Blod de seirende Vaaben."*) Det var nemlig Normanner-Høvdingen Guttorm, som bekrigede sin Farbroder, Dane-Kongen Horik, og saa stort var Blodbadet paa begge Sider, at hele Mandskabet faldt, og af Konge-Huset blev kun en Dreng ilive, som hed Horik. Saasnart han havde tiltraadt Regjeringen over de Danske, rasede han med indædt Harme mod Christi Dyrkere, forjog Guds Præster og lod Kirkerne lukke.

Ham var det nu, hvem den hellige Guds Bekjender Ansgar ikke var bange for at gjæste. Og Guds Naade drog med ham, saa han i den Grad formildede den grumme Voldsmand, at denne selv tog ved Christendommen og paabød alle Sine at blive Christne, ja byggede endog en Kirke, den anden i Danmark, ved en anden Havn i sit Rige, nemlig ved Ribe. Da nu dette var bragt i sin kirkelige Orden, overdrog vor salige Hyrde denne Menighed til Præsten Rimbert. Paa Tilbageveien til Hamborg revsede han Nordalbingerne for Salg af Christne, gik derfra til Friserne, dem han tugtede for Arbeide paa Herrens Dag,

ja straffede med Ild fra Himlen, da de haardnakket vedblev dermed, og hvad Andet der, ikke uligt de fordums Mirakler, læses i hans Levnetsbeskrivelse.

Efterdi fremdeles al hans Idræt var henvendt paa Sjælenes Frelse, saa undlod han ikke, naar han ikke netop var ude at prædike for Hedninger, i denne sin Fritid at bære Omsorg for sine Samfund i Hjemmet. Det første af disse Samfund var, som sagt, ved Barbarers Indfald blevet fordrevet fra Hamborg og af ham forflyttet til Ramesle. Et andet havde han i Bremen, det var en klosterlig Orden, bestaaende af hellige Mænd, der levede paa Munkeviis næsten lige indtil vore Dage. Et tredie Samfund af hellige Jomfruer oprettede han i Bassum. Her var en Christo hengiven Fru Liutgart, som offrede den himmelske Brudgom hele sin Fædrenearv og stod i Spidsen for et heelt Chor af kydske Kvinder. Til de Fattiges Pleie og til Fremmedes Modtagelse indrettede han paa mange Steder gjæstmilde Boliger, fornemmelig en i Bremen, hvor han selv daglig indfandt sig og ikke holdt sig for god til at tjene de Syge. Mange af disse skal han endog have helbredt blot med Ord eller Berøring.

Selv flyttede han den hellige Wilhads Liig fra hiint sydlige Capel, hvor det var bragt hen af Wilrik, til den salige Apostel Peders Moderkirke. Og da skeete de Jærtegn, som i Kraft af den hellige Wilhads Fortjenester vistes Folket, nemlig fra Herrens Aar 861 af, som er det 30te efter Erkebispens Indvielse. Han, som flyttede Liget, har nemlig tillige beskrevet den Helliges Jærtegn og Levnet i adskillige Bøger. Og naar vi nøie efterregne Tidsfølgen, saa er paa selvsamme Tid den hellige Alexanders Forflyttelse til Saxland gaaet for sig. Mærkeligt er det i saa Henseende at see vor Bekjender kappes med en fremmed Martyr om Forrangen i Hellighed og Folkenes Yndest formedelst Læge-

dommens Naadegave. Einar gjennemgaaer dette i sin Saxer-Krønike paa en tiltrækkende Maade.

Iøvrigt læser man om den salige Ansgar, at snart løskjøbte han Fanger, snart vederkvægede han dem, der led ilde, snart underviste han sine Huusfæller, snart christnede han Barbarer, var ude en Apostel, hjemme en Munk, aldrig ledig. Og ikke blot sine Egnes, men ogsaa Andres Velfærd var han bekymret for. Selve Bisklopperne nødte eller bad han, baade mundtlig og skriftlig, at vaage over Herrens Hjord. Ofte gav han i Henhold til sin Stilling de romerske og i Henhold til sin christne Tro de danske Konger Formaninger. Flere i den Retning affattede Breve ere forhaanden. Et af disse, hvori han tilskriver samtlige Biskopper angaaende sin Sendelse, den han udleder fra Ebbo, slutter han med disse Ord: „Jeg trygler om Eders Forbønner hos Gud, saavidt denne Sendelse fortjener at voxe og bære Frugt i Herren. Thi formedelst Guds Naade er Christi Menighed allerede grundlagt baade hos Danskere og Svenske, og Præsterne røgte deres Kald uhindret. Den almægtige Gud gjøre Eder Alle formedelst et fromt og beredvilligt Sindelag deelagtige i denne Gjerning, og lade Eder være Medarvinger til Christi himmelske Naade."

Den fuldstændige Sammensmeltning af Hamborg og Bremen overlevede Ansgar i 7 Aar. Han klædte Sædet ialt i 34 Aar. Hans Begravelsesdag høitideligholdes med megen Andagt den 3die Februar. Han døde i Herrens Aar 865, i Rente-Terminens 13de, som er Ludvig den Andens 26de Aar; og begravet blev han i Hellig Peders Kirken foran den hellige Guds Moder Marias Alter. Samme Dag, han blev begravet, blev hans Diakon Rimbert udvalgt, baade af Klerke og Lægfolk. Det er ham, som i en troværdig Fortælling har skildret den hellige Faders Levnet, hvori han, efterlignende den salige Johannes, der skriver om sig som

om en Anden, peger paa sig selv som Ansgars fortroligste Discipel, der aflægger Vidnesbyrd om den Hellighed, han i den Guds Mand har erkjendt. Denne Bog har han stilet til Klosterbrødrene i Ny Korvei, dem han priser salige, fordi de har udsendt en saadan Mand, medens han lykønsker os, fordi en saadan Hyrde er bleven os forundt.*)

Rimbert som Erkebisp.

Den hellige Rimbert hensad i 23 Aar. Dette Tal saavelsom Aarstallet for hans Formands Død har jeg fundet i én Aarbog, der er bragt hertil fra Korvei. Hvad Mand han forresten var og hvad Liv han førte, derom giver hans Levnetsbeskrivelse, der fra Brødrene i samme Kloster er sendt hid til vore Brødre, kort og klar Besked. „Strax efter sit Valg" — hedder det deri — „blev han paa Keiserens Befaling ledsaget til Maints af Biskop Theoderik i Minden og Abbed Adelgar i Korvei. Her indviedes han af den hæderlige Erkebisp Liutbert, kom derpaa til Korvei og aflagde Munkeløftet samt iførte sig Munkekappen. Abbed Adelgar gav ham til Medhjælper sin Broder og Navne Adelgar." Denne deeltog ogsaa i Ordets Forkyndelse, og gjorde sig værdig til at følge ham i Embedet. Erkebispekaaben modtog Rimbert af Pave Nikolaus, og Hyrdestaven af Keiser Ludvig. Dette fremgaaer af de paagjældende Gavebreve. Det Efterfølgende har vi derimod uddraget af hans Levnetsbeskrivelses 16de Afsnit.

„Ufortrøden røgtede han det Kald, der i Henseende til Guds Ords Forkyndelse for Hedninger oprindelig var overtaget af hans Forgjænger, men som nu tilfaldt ham som et lovligt Arvegods. Baade efterkom han selv denne Sendelse,

saa ofte andre Forretninger tillod ham det, og altid havde han sine dertil beskikkede Præster, af hvem Hedningerne kunde faae Guds Ord at høre og christne Fanger blive trøstede. Og disse Præster havde deres visse Kirker, opførte langveis borte iblandt raae Hedninger, samt, hvad der var det Værste, ikkun tilgjængelige formedelst farefulde Søreiser. Disse farlige Veie prøvede han selv tiere end engang, ofte led han Skibbrud i Lighed med Apostlen, ofte udstod han ogsaa andre Farer, idet Haabet om den tilkommende Salighed lettede ham alle dette Livs Byrder, og hiint Apostel-Ord stadig randt ham i Hu: „denne Tids Lidelser kan ikke opveie den tilstundende Herlighed, der skal aabenbares paa os."

Om de samtidige Dane-Konger findes Intet optegnet i hans Levnetsbeskrivelse. I Franke-Krøniken læser man, at det var en Sigfred, der regjerede i Forening med sin Broder Halvdan. Disse sendte Gaver til Keiser Ludvig: baade et Sværd, der lige til Hjaltet var af Guld, og andre Sager, og formedelst Mæglere, som fra begge Sider sendtes til Eideren, sluttede de paa folkelig Viis en fast Fred med Vaaben-Eed. Der var desuden andre Konger over Danskerne eller Normannerne, som paa den Tid plagede Gallien med deres Vikingtog. Saadanne Tyranner vare navnlig Horik, Orvig, Godefred, Rudolf og Ingvar. Grummest af dem Alle var Ingvar, en Søn af Lodbrog, som allevegne lod de Christne henrette. Saaledes staaer der skrevet i Franke-Krøniken.

I Hr. Rimberts 12te Aar døde den store Keiser Ludvig den Fromme. Han havde saaledes tæmmet Bøhmerne, Sorberne, Suserne og de andre Slave-Folk, at de maatte svare ham Skat. Normannerne havde han med Vaabenmagt og Underhandlinger holdt i Skrankerne, saa at de gjorde hans Rige mindst Skade, hvorimod de hærgede hele Frankrig. Men efter denne Keisers Død

„herskede vildene Hær med tøilesløseste Grumhed."[7]) Og efterdi Danskere og Normanner paa Sjælehyrde-Embedets Vegne ere undergivne Hamborg Stift, saa kan jeg ikke forbigaae alle de Ulykker, som Herren dengang lod skee ved disse Hedninger, og hvorvidt de udstrakte deres Magt over de Christne. Alt dette skildres ynkeligt baade i Franke-Krøniken og andetsteds. Saxland blev ved den Leilighed ødelagt af Danskere eller Normanner. Hertug Brun faldt med 12 Grever; Bisstopperne Diderik og Markvard nedsabledes. Frisland blev udplyndret, Staden Utrecht ødelagt. Bisskoppen sammesteds, den hellige Rabbod, veg tilbage for Forfølgelsen og opslog sit Sæde i Deventer, hvorfra han svang Banstraalens hævnende Glavind over Hedningerne. Kølln og Trier stak Vikingerne i Brand; Slottet i Aachen gjorde de til Hestestald[8]). Maints begyndte man, af Frygt for Barbarerne, at opbygge paany. Kort sagt, Byer gik tilgrunde med deres Borgere, Bisskopper med hele deres Hjord; herlige Kirkebygninger brændtes tilligemed de Troende deri. Vor Ludvig gik af med Seiren over Hedningerne, men døde kort derpaa; Frankrigs Ludvig faldt, seirende og dog overvundet. Dette, som i de keiserlige Aarbøger udmales under ynkelige Klagemaal, har vi, for at huske paa de Danske, kortelig berørt.

Men hvad har vi saa at fortælle om vor Erkebisskops Virksomhed under Alt dette? Læs derom i hans Levnetsbeskrivelses det 20de Afsnit: „paa at løskjøbe Fanger tilsatte han næsten Alt hvad han eiede; og ved at see den elendige Tilstand, hvori Mange endnu fastholdtes af Hedninger, tog han end ikke i Betænkning at bortgive Alter-Kar." Han sagde med den salige Ambrosius: „det er bedre at bevare Sjæle for Herren, end Guld." Kostbare ere altsaa de Kar, som løskjøbe Sjæle fra Døden. I Anledning af den Forfølgelse, hvis Skjærsild i de Dage bredte sig vidt ud over

Menighederne, er det heller ikke upassende at berøre et storartet Jærtegn, som ved den hellige Rimberts Fortjenstlighed vistes Friserne, men som Forfatteren til hans Levnetsbeskrivelse, jeg veed ikke hvorfor, har forbigaaet. Derimod har Bovo, Abbed i Korvei, ikke fortiet det; han fortæller i Skildringen af sin Tids Begivenheder Følgende: „I nyere Tid, da et haardt Indfald af Barbarerne var en grum Landeplage over næsten hele Frankernes Rige, da skeete det ved en guddommelig Tilskikkelse, at en Sværm væltede sig ind paa en Flekke i Frisland, som ligger assides ved Kysten af det store Hav og hedder Nordvid. Den vilde de ødelægge. Der var dengang den ærværdige Bisp Rimbert tilstede; hans Opmuntring og Raad styrkede og veiledte de Christne, saa at de mødte Fjenden og nedlagde 10377 Mand, foruden Adskillige, som vilde frelse sig ved at flye, men dræbtes, da de vilde gaae over Floderne.“ Dette skriver nu han. For dette Vidunders Skyld er indtil denne Dag den hellige Rimberts Fortjenester i høi Anseelse hos Friserne, som med en sjelden Længsel ære hans Navn, idet den Høi, hvorpaa han under Slaget holdt Bøn, betegnes ved sit immergrønne Græstæppe. De Hug, Normannen fik i Frisland, vilde han nu lade gaae videre, hele Riget over. Gjennem Rhinen, Maas og Schelde trængte de, med Kongerne Sigfred og Godefred i Spidsen, ind i Gallien, anrettede et ynkeligt Nederlag paa de Christne, feidede paa selve Kong Karl og drev Spot med vore Ordensbrødre. Til England affendte de En af Halfdans Trop, og da han faldt for Anglerne, indsatte Danskerne en Gudred i hans Sted. Denne Gudred undertvang Nordhumberland; og fra den Tid regnes Frisland og England for at høre Danskerne til. Dette er optegnet i Anglernes Krøniker.

Unyttigt er det, hos hellige Mænd at spørge om Tegn og Undergjerninger, som de Onde ligeledes kan være i Be-

fiddelse af. Thi efter hellige Fædres Dom er det et større Mirakel at omvende en udødelig Sjæl fra Synden, end at opvække fra Døde et Legeme, der atter skal døe. Dog bør man vide, at ei heller denne Naadegave fattedes den hellige Rimbert. Der fortælles, at han paa de gamle Helliges Viis udøvede visse Undergjerninger, idet han ofte, naar han var underveis til Sverrig, ved sin Bøn dæmpede Stormen paa Havet, og engang gjengav en Blind Synet, hvem han paa bisskoppelig Viis bekræftede i hans Daabspagt. Ogsaa en Kongesøn, der var besat, skal han have helbredet. Mange Bisskopper vare tilstede, mangt et Raab udstødte den urene Aand gjennem Stakkelens Mund, og Rimbert var den eneste, der med Værdighed fuldførte sin Gjerning, saa at den faldt ham selv til Besvær. See herom det 20de Affnit i Bogen om hans Levnet. Vi formode, at den Paagjældende har været Kong Ludvigs Søn Karl, ham, der i Erkebispens sidste Dage affattes fra Regjeringen og fik sin Brodersøn Arnulf til Eftermand. Franke-Krøniken bekræfter Sandheden af denne Begivenhed og forlægger den til Frankfurt, samt til Keiser Ludvigs 34de Aar.

Den hellige Rimbert var da, som Moses, en meget sagtmodig Mand, og som Apostlen led han med under Alles Svaghed. Især var han flittig til at give Fattigfolk Almisse og at løskjøbe Fanger. Engang kom han til den Egn i Danmark, hvor han ved Slesvig havde en Kirke, opbygget for den spæde Christenmenighed. Der seer han en heel Skare af Christne, der trækkes afsted i en Kjæde. Hvad mere? Han gjør to Mirakler for Eet. Kjæden bryder han med sin Bøn, Fangerne løskjøber han for sin Hest. See hans Levnetsbeskrivelses 18de Affnit. Og efterdi Normannernes eller Danskernes grusomme Fremfærd overgaaer al Beskrivelse, maa det vel synes desmere underligt, at de hellige Guds Vidner, Ansgar og Rimbert, gjennem saamange

Farer tillands og tilvands dristede sig til at gjæste de Folk og at prædike for dem, medens end ikke Frankernes Konger og Folk i fuld Rustning og med al deres Magt kunde staae for deres Angreb. Ja, nuomstunder, da „de Hellige ere svundne, de Trofaste blevne faa blandt Menneskenes Børn,“ nu troe vi det næppe muligt, „vi, saa doven en Slægt, som frydes ved Taget og Skyggen,“ *) at i saa haard en Forfølgelses Tid, hos en saa grum, næppe menneskelig Folkestamme, i en Egn, saa langt borte fra vor Verden, at selv en Apostel skulde vovet sig hen. Vi betænke ikke, at ogsaa til os udgaaer daglig det Ord af Frelseren til Apostlerne: „Gaaer ud i al Verden, og see, jeg er med Eder alle Dage indtil Verdens Ende.“

Endnu mange andre Ting ere udførlig fortalte om vor Helgen i hans Levnetsbeskrivelse; deriblandt den Mærkværdighed, at han, efter i et Syn at være bleven bønfalden af en afdød Præsts Sjæl, fastede i 40 Dage, ved kun at nyde Vand og Brød, og befriede saa Sjælen fra dens Pine. — Fire Klostre havde hans Formand stiftet; selv tilføiede han et femte i det eensomme Bücken. Med al sin Omhu i enhver Retning sørgede han dog meest for Sædet i Hamborg, hvor han ydede baade Brødrene og de Fattige al betimelig Trøst. Herberget i Bremen, som af den hellige Ansgar var indrettet til de Fattiges Forpleining, udvidede han mærkeligt, og ikke blot i Stiftet, men hvor han saa var, udviste han al mulig Omhu for at bespise Fattige, idet han tillige medgav Efterslægten det herlige Formaningsord: „Vi bør ikke tøve med at komme alle Fattigfolk til Hjælp, fordi vi ei veed, hvem Christus er, eller naar han kommer til os.“ Ordets Almisse var han uafladelig tilrede med for Alle, og i dette Øiemed sørgede han for Uddrag af den hellige Gregors Taler, som han ogsaa egenhændig afskrev. Forskjellige Breve har han skrevet til

Flere; et fortrinligt Brev til Jomfruer, hvori han priser Legemets Kydskhed og viser, at mangen Jomfru bliver i sit Hjerte en Skjøge.

Omsider faldt han i Sygdoms og Alderdoms Svaghed, og overlod da til Adelgar, sin Medhjelper i Herren, at styrke hvem han selv ei kunde. Adelgar anbefalede han ogsaa til Kongens Varetægt. Han døde i Herrens Aar 888, i Rente=Terminens 6te Aar. Hans Begravelsesdag er den 11te Juni. Han ligger begravet udenfor Hellig Peders Kirken paa den østre Side. Denne Plads havde han selv bedt om.

Adelgar.

Adelgar var Erkebisp i 20 Aar. Hans Aar har vi fundet i ovennævnte Tidsregning, hans Liv lære vi at kjende af Bogen om den hellige Rimbert. I denne Bogs 12te Afsnit tales der om Rimberts Munkedragt og Klosterløfte, og strax derpaa tilføies: „til hans Trøst besluttede man at give ham til Medhjælper en udmærket omgjængelig Mand, Diakonus af Rang, ved Navn Adelgar. Denne Mand, lige hæderlig ved sin Efterligning af Rimberts Vandel og som hans Efterfølger i Embedet, lever endnu og bevidner med mange Andre, at den hellige Ypperstepræst Rimbert ikke i mindste Maade har forsømt sin Uddannelse til Munk over sit Hyrde=Embede" osv. Fremdeles i det 21de Afsnit: „da den hellige Rimbert allerede blev trykket af Alderdom, kom dertil en uafladelig Smerte i Fødderne. Derfor opnaaede han hos de berømmelige Konger Ludvig og hans Sønner, at en udmærket Mand, Adelgar, Munk i Korvei, beskikkedes ham til Medhjælper, saa at forsaavidt han selv var forhindret

ved Legemssvaghed, han da havde den Trøst, at Adelgar reiste om i Stiftet, gav Møde ved offentlige Sammenkomster, og indfandt sig med sit Følge i Leiren eller ved Hove, naar det forlangtes. Rimbert udvirkede ogsaa, at Adelgar valgtes til hans Eftermand og fik Bekræftelse derpaa samt Sæde i Kongens Raad, hvortil Brødrene og Abbeden i hans Kloster gav deres Minde, ligesom dette og stadfæstedes af det hellige Kirkeraad."

Hyrdestaven modtog Adelgar af Kong Arnulf, Erkebispekaaben af Pave Stephan. Indviet blev han af Sundrold, Erkebisp i Maints, og han klædte Sædet under det fjendtlige Indbruds vanskelige Forhold. Dog synes det at fremgaae af Gavebrevene, at han ikke forsømte sit Ærinde til Hedningerne, men ligesom hans Forgjængere sørgede for at have sine visse Præster til den Gjerning.

Om Begivenhederne hos de Danske har jeg Intet seet optegnet, ei heller hørt nogen Anden omtale noget Skriftligt. Det har formodentlig sin Grund deri, at Normannerne eller Danskerne paa den Tid næsten bleve udryddede af Kong Arnulf i haarde Træfninger[9]). Himlen styrede Kongens Gang, thi medens Hedningerne faldt i Hundredtusindviis, har man næppe fundet een Falden paa de Christnes Side. Saaledes blev der gjort en Ende paa Normannernes Forfølgelse, og Herren hævnede sine Tjeneres igjennem 60 eller 70 Aar udgydte Blod. Dette melder Franke-Krøniken. — Forresten har jeg af den sanddrue Dane-Konge Svends egen Mund, engang da han paa min indstændige Opfordring opregnede sine Forfædre, hørt dette: „Efter Normannernes Nederlag har der, veed jeg, regjeret en Kong Helge, elsket af sine Folk for sin Retfærd og Redelighed. Efter ham fulgte Olaf, som kom fra Sverrig, tog det Danske Rige med Vaabenmagt, og var Fader til en Mængde Sønner,

blandt hvilke Snup og Surd efter Faderens Død fik Herredømmet."

I vor Adelgars syvende Aar voldte Erkebisp Herman i Kølln ham en Deel Bryderier med sine Forsøg paa at lægge Bremen til Kølln. Paa et Møde i Tribur, hvor Hatto af Maints førte Forsædet, bleve det Apostoliske Sædes Gavebreve og berømte Fyrsters Bestemmelser ophævede, og man siger, at baade Pave Formosus og Kong Arnulf samtykte i disse ublue Beslutninger. Da man derpaa skred til Underskrift, blev Erkebisp Adelgars Navn anbragt i Halen af Synodal-Akten. Megen Snak opkom der om Adelin og Widger, hvis Tvekamp gav Mødet Udseende af et Sørgespil. Widger, som var paa vor Side, blev overvundet og døde Dagen efter. Og fra den Tid af skal Bremen, baade under Adelgar og Hoger, være forbleven et Lydstift til Kølln. Da vi har fundet dette angivet i samme Synodal-Akt, ville vi lade det uafgjort, enten det er sandt eller opdigtet.

Aaret efter døde Pave Formosus, og fire Aar derefter Kong Arnulf[10]). Den næste Begivenhed er Ungarernes Indfald og Menighedernes Forfølgelse. Vor Erkebisp, dengang en høit bedaget Olding, kunde ikke ret enten modstaae Fjenden eller anordne hvad der skulde gjøres. Derfor, siger man, fik han fra Korvei Kloster Hoger til Medhjælper, hvis Hjælp og Tjeneste han saaledes støttede sig til, at han kunde nyde en udtjent Alderdoms Ro. Den almægtige Gud, der stundom, for at bedre de Retfærdige, lader dem blive fristede, gjorde da ogsaa for vor Erkebisp tilligemed Fristelsen Udfaldet saaledes, at han kunde bære det.[11]) Thi Pave Sergius, som var den syvende efter Formosus og i næsten ligesaa mange Aar derefter besteg Pavestolen, ynkedes over Adelgars Trængsler, fornyede Bremer-Kirkens Forrettigheder og bekræftede Alt hvad der af

hans Forgjængere Gregor og Nikolaus var bleven tilstaaet Ansgar og Rimbert. Eftersom fremdeles den høiærværdige Adelgar bar for tungt paa sin Alder til at varetage sit Hyrde-Embede i Henseende til Reiser, Prædiken og Indsættelse af Bisskopper, saa tilforordnedes ham af Paven fem Nabobisskopper som Medhjælpere: Sigmund i Halberstadt, Wigbert i Verden, Biso i Paderborn, to Bernharder, i Minden og i Osnabrück. Disse skulde den Gamle understøttes af. Jeg har Pave Sergius's Gavebreve til begge Parter ved Haanden, og deri er det saaledes bestemt. Men hvad der, forunderlig nok, ikke er os tilstrækkelig bekjendt, det er, om Adelgar har indviet Mænd til Bisskopper for Hedningerne, som Gavebrevet lader sig forlyde med, eller om en saadan Bispevielse er undladt indtil Adeldags Dage, hvilket vi snarere holde os forvissede om, især fordi de barbariske Røvertog næppe nok tillod Præster at opholde sig iblandt dem. Thi „endnu havde Amoriternes Ondskab ikke fyldt sit Maal," endnu var Tiden ikke kommen til at forbarme sig over dem.

Efter dette vandrede Erkebispen heden, i Herrens Aar 909, den 9de Mai. Han ligger begravet i Hellig Mikkels Kirke, som han af Kjærlighed til sin Lærer selv havde opført over dennes Gravhøi.

Hoger.

Hoger var Erkebisp i 7 Aar. Hans Embedstid finde vi angivet i ovennævnte Bog, samt at han under Striden er bleven indviet af den Køllner Erkebisp. Kaaben modtog han af Pave Sergius, Staven af Kong Ludvig. Hvor

han var fra, eller hvad Liv han førte, maa Gud vide. Dog finde vi i de ældre Kirkebøger et Vers indskrevet om ham, saa lydende: „hellig og udaf Vælgten var Hoger, den syvende Heros." Hans Hellighed giver ogsaa de Gamles Omtale Vidnesbyrd, ved at fortælle, at han var stræng i Kirketugten og hyppig besøgt Klostrene i sin Kreds. Saaledes havde han da ogsaa opholdt sig i Hamborg engang, for at see, hvad Brødrene bestilte, men ved Nattetider skyndt sig til Morgenbønnen i Ramesl o. Det kalder jeg en tro og paapasselig Huusholder, der baade selv holder sig vaagen og hindrer sine Huusfolk i at sove ind, og som med Glæde gaaer Brudgommen imød, sigende: „see, her er jeg og de Børn, Herren har givet mig."

I Hogers andet Aar blev Ludvig Barn affat og Frankernes Hertug Konrad ophøiet til Konge. Denne Ludvig var den Sidste af Karls gamle Æt. Saavidt naaer ogsaa Franke=Krøniken. Hvad vi i det Følgende skulle meddele, har vi fundet i mangehaande andre, ingenlunde løgnagtige Bøger. Noget har ogsaa den berømte Dane=Konge fortalt os, da vi bad ham derom; saasom dette: „Efter den svenske Prinds Olaf, som regjerede i Danmark tilligemed sine Sønner, indsattes Sigerik i hans Sted. Efter en kort Regjering blev Riget ham frataget af Hardegon, Svends Søn, som kom fra Normannien." — Men om saamange Konger eller rettere Tyranner tildeels har regjeret samtidigt over Danskerne, eller efterfulgt hverandre, idet Enhver af dem har levet meget kort Tid, er uvist. Vi maae nøies med at vide, at endnu var de alle Hedninger, og at under disse hyppige Thronskifter eller Udvandringer af Barbarer den af Ansgar plantede Christendom dog tildeels har holdt sig i Danmark og ikke ganske er gaaet tilgrunde.

En skrækkelig Forfølgelse hjemsøgte i de Dage Saxland;

Dansker og Slaver, Bøhmer og Ungarer søndersled, hver fra sin Side, Menighederne. Hamborgs og Bremens Kredse hærgedes, hiin af Slaver, denne af Ungarer. Medens dette stod paa, døde den Guds Bekjender Hoger og blev bisat i Hellig Mikkels Kirke hos sin Formand, i Herrens Aar 915. Begravelsesdagen er ansat til 20de December. Da Capellet 120 Aar senere faldt sammen af Ælde, og man ledte om denne Bisskops Liig, fandt man Intet deraf, saa nær som Korsene paa Bispekaaben og hans Hovedpude. Og vi troe, at hans Opstandelse er fuldbyrdet, som den af Andre siges forvist at være skeet med David og med Evangelisten Johannes.

Regnward.

Regnward hensad knap eet Aar. Om hans Levnet foreligger Intet, paa Navnet nær. Da det imidlertid er os bekjendt, at hans Eftermand har overværet Kirkemødet i Altheim, i Kong Konrads 5te Aar, som tillige var vor Hogers Dødsaar, saa slutter jeg deraf, at Regnward som den, der kom imellem dem, ikke kan have gjennemlevet et heelt Aar som Bisskop. Ei heller har jeg nogetsteds kunnet opdage noget Gavebrev fra hans Haand.

Efterslægten fortæller om et stort Vidunder, som i de Dage tildrog sig i Bremen. Ungarerne stak nemlig Kirkerne i Brand, myrdede Præsterne foran Altrene, Klerk og Læg nedsabledes isflæng ustraffet eller slæbtes i Fangenskab. Endog Korsene bleve af Hedningerne ilde medhandlede og spottede; Mærkerne paa denne Ufærd har vedligeholdt sig indtil vore Dage. Men den nidkjære Gud, hvis Lidelse der forhaanedes, lod ikke de Vantroe slippe ustraffede derfra. En

pludselig og forunderlig Storm reiste sig, omhvirvlede Gnister fra de halvt opbrændte Kirketegn, slyngede dem i Ansigtet paa Hedningerne og drev dem paa Flugten, hvorved de da enten omkom i Floden eller faldt i Hænderne paa Borgerne. Paa Hjordens Adspredelse fulgte ufortøvet den gode Hyrdes Død. Han blev jordet hos sine Forgjængere i Hellig Mikkels Kirke, den 1ste October.

Unni.

Erkebisp Unni hensad i 18 Aar. Tiden for hans Embedsførelse og Død har jeg fundet paa ovennævnte Maade. Af Brødrene fortælles, at efter Regnwards Død blev Leidrad, dengang Domprovst i Bremen, valgt af Præster og Menige. Han kom til Hoffet og tog sin Capellan Unni med sig. Men det var vistnok efter en Indskydelse af Guds Aand, at Kong Konrad, uden Hensyn til Leidrads anseelige Ydre, overrakte Hyrdestaven til Unni, som han havde opdaget staaende i Baggrunden, og som var lille af Vært. Ogsaa Pave Johan den Tiende tilkjendte ham Bispekaaben, som Gavebrevet udviser. Han var, som hans Udvælgelse og Hedenfart giver tilkjende, en saare hellig Mand, og for denne sin Helligheds Skyld forblev han en fortrolig og anseet Ven af Kongerne Konrad og Henrik. I et Vers beskrives han derfor og saaledes: „Fyrsternes Ven var Unni, den niende Biskop i Rækken."

I hans Dage ødelagde Ungarerne ikke blot vort Saxland og andre Landskaber dennesides Rhinen, men de gik endog over Rhinen og hærgede Lothringen og Frankrig. Ogsaa Danskerne brød i Ledtog med Slaverne ind hos

Saxerne hiinsides Elben; der hærgede de først, saa paa denne Side Elben, hvor de slog Saxland med stor Forfærdelse.

Over Danskerne regjerede dengang Haardeknud Gorm, ret en grusom Hugorm, det tør jeg sige, og dertil en ikke middelmaadig Fjende ad christne Folk. Hvad Christendom der var i Danmark, gik han ud paa at udrydde tilbunds, Guds Præster jog han bort fra sit Lands Grændser, og Flere af dem piinte han ihjel.

Men saa var der Kong Henrik, han frygtede Gud fra Barnsbeen og slog al sin Lid til hans Barmhjertighed. Han havde i mangen alvorlig Dyst triumpheret over Ungarerne, samt i et stort Slag saaledes slaaet Bøhmerne og de allerede af andre Konger tæmmede Sorber tilligemed de øvrige Slaver-Folk, at de Faa, som endnu vare tilbage, af sig selv tilbød Kongen Skat og Gud Christendom. Han rykkede nu med en Hær ind i Danmark og strax i den første Træfning indjog han Kong Gorm en saadan Skræk, at denne lovede Lydighed og bad ydmygst om Fred. Ifølge denne Seier bestemte Henrik, at Slesvig, som nu kaldes Hedeby, skulde være Rigsgrændse. Sammesteds indsatte han ogsaa en Markgreve og befalede, at en Saxer-Coloni der skulde bosætte sig. Alt dette har en dansk Biskop, en indsigtsfuld Mand, fortalt os, og som vi i Overeensstemmelse med Sandheden have hørt det, saaledes meddele vi vor Menighed det med al Troskab.*)

Da nu vor høisalige Erkebisp Unni saae, at Troens Dør saaledes var opladt for Hedningerne, takkede han Gud, saavel for Hedningernes Frelse i Almindelighed, som og især fordi Hamborger-Stiftet ved Guds forekommende Barmhjertighed og Kong Henriks Tapperhed paany havde vundet Tid og Rum til at arbeide i dette sit Kald, der under de ugunstige Forhold saa længe var blevet forsømt. I den

Overbeviisning altsaa, at Intet var saa steilt eller tungt, det jo lod sig overkomme eller bære for Christi Skyld, besluttede han selv at gjennemvandre hele Strækningen for sin Virkekreds. Hele hans Hjord fulgte ham, siger man, fra Bremer-Stiftet, fordi den ikke kunde bære Sorgen over den gode Hyrdes Fraværelse, men var rede til at følge ham i Fængsel og Død.

Da saa den Guds Bekjender kom til Danskerne, hvor, som sagt, den grusomme Gorm dengang var Konge, da kunde han jo vistnok ikke faae Bugt med sammes indgroede Ondskab; men Kongens Søn Harald skal han dog have vundet for sig ved sin gudelige Veltalenhed. Ja ham fæstede han saaledes til Christus, at han offentlig tillod den Christendom, der altid var hans Fader forhadt. Dog modtog han endnu ikke selv Daabens Indvielse. Saa beskikkede da den Guds Helgen trindt i Danskernes Rige for hver Menighed en Præst og anbefalede til Harald de Troendes Mængde. Støttet til hans Bistand og Fuldmagt gjennemvandrede han alle de Danskes Øer, prædikede Guds Ord for Hedningerne og styrkede de Troende, han der forefandt som Fanger, i Christo.

Derpaa traadte han i den store Forkynder Ansgars Fodspor, idet han lagde alle Aarer ombord for at komme over Østersøen til Byrka. I de 70 Aar efter Ansgars Død og indtil da havde, som vi læse, ingen Lærer vovet sig did, Rimbert alene undtagen; saaledes havde Forfølgelsen lagt Baand paa vore Folk. Byrka er en Gothisk Stad midt i Sverrig, ikke langt fra det Tempel, Svenskerne i deres Gudsdyrkelse gjøre meest Stads af, og som hedder Upsala. Her er en Bugt af den saakaldte Østersø eller det barbariske Hav, som gaaer i nordlig Retning og danner en god Havn for de Barbarer, der boe adspredte omkring dette Hav, men tillige en farlig Havn for hvem der ikke seer sig for eller er ubefaren paa slige Steder. Da nemlig

Byrkanerne ofte angribes af Vikinger, som det paa den Kant vrimler af, og som de ikke kan byde Brodden, saa har de lagt dem efter at overliste Fjenderne. I en Længde af over 100 Stadier har de nemlig tilstoppet Havbugtens urolige Farvand med Masser af skjulte Stene, og saaledes gjort dem selv og Sørøverne Seiladsen lige farefuld. Da denne Ankerplads imidlertid er den sikkreste, Sverrigs Kyster frembyder, saa pleie her de Danskes eller Normannernes, Slavers og Sambers og andre Skythiske Folkefærds Skibe, alt som de forskjelligste Handelsfornødenheder bringe det med sig, aarlig at mødes. I denne Havn landede den Guds Bekjender og begyndte at henvende til Folket det uvante Ord om sin Sendelse. Da nemlig Svenskerne og Gotherne eller, som de maaskee rettere kaldes, Normannerne i Tiden for deres vilde Udvandringstog, medens i Løbet af faa Aar mange Konger herskede over dem med Grusomhed, aldeles havde glemt Christendommen, saa lod de sig nu ikke let formaae til at antage Troen. Af den tidt nævnte danske Kong Svend har vi hørt, at Svenskerne dengang regjeredes af en vis Ring og hans Sønner Erik og Edmund, samt at Ring havde havt Anund, Bjørn og Olaf, om hvem man læser i den hellige Ansgars Levnet, foruden andre unævnte Konger, til Forgjængere. Og det er troligt nok, at den Guds Kjæmpe Unni har henvendt sig til disse Konger, skjøndt de vare vantroe, og med deres Tilladelse prædiket Guds Ord trindt i Sverrig. Ligesom det nu forekommer mig unyttigt at undersøge, hvad de, der ikke troede, forresten bestilte, saaledes er det i mine Tanker ugudeligt at fortie deres Frelse, som først bleve troende, og ved hvem de bleve det. Svenskerne og Gotherne vare altsaa af den hellige Ansgar omplantede paa Troens Grund, vare atter faldne tilbage til Hedenskabet og bleve nu tilbagekaldte af den hellige Fader Unni. At vide dette maa være os nok, for at vi ikke, ved

at sige mere, skal faae Ord for af at ville lyve. Thi „hellere tale sandt med Bonden," siger jo den salige Hjeronymus, „end fare med pyntelig Løgn."

Da han nu havde røgtet sin Sendelses Ærinde og omsider beredt sig til at reise hjem, da blev den Guds Evangelist ved Byrka angrebet af en Sygdom. Og sammesteds aflagde han sit trætte Legems Hytte. Men Sjælen, triumpherende over mange Sjæles Frelse, svang sig op til den himmelske Fædreneborgs evige Glæde. Erkebispens Disciple anordnede med Graad og dog med Glæde hans Jordefærd og begravede Liget i selve Staden Byrka; ikkun Hovedet bragte de tilbage til Bremen og skrinlagde det med sømmelig Æresbeviisning i Hellig Peders Kirke foran Altret. Saaledes døde han da, efter at have stridt den gode Strid og fuldkommet Løbet, „i Skythien", som det hedder, i Aaret 936 efter Herrens Kjødspaatagelse, i Rente-Terminens 9de Aar, henimod Midten af September Maaned. Dette Aar er Otto den Stores første Regjeringsaar, Aar 148 efter den første Bremer-Bisskops, den hellige Wilhads, dødelige Afgang.

Og nu, I Bisskopper! I som blive siddende hjemme og sætte Ærens og Vindingens, Bugens og Søvnens kortvarige Glæder øverst paa Eders Bispe-Embeds Dagsorden; seer dog tilbage, jeg beder Eder, paa hiin i Verden fattige og ringe anseete, men priselige og store Christi Præst, som nylig, kronet med saa herligt et Endelig, gav sine Eftermænd et Exempel, der udelukker al Undskyldning for Eders Daadløshed, grundet paa Tidernes eller Stedernes Ugunst, idet han under saamange Farer tillands og tilvands trængte frem hos de vilde Nordboer, og med en saadan Iver fuldkommede den Tjeneste, hvortil han var sendt, at han ved Jordens yderste Grændser for Christus udaandede sin Sjæl!

Anden Bog.

(936—1043.)

Adeldag.

Erkebisp Adeldag hensad i 53 Aar. Han er den, der hos os har, saa at sige, gjenoprettet de forfaldne Sager*). Af fornem Slægt, ung af Alder, smuk af Udseende, prydet med retskafne Sæders endnu større Glands, udvalgtes han af det Hildesheimer Domcapitels Midte, som Frænde og Lærling af den salige Biskop Adelward i Verden, hvis prøvede Vandel, uplettede Rygte og Troskab var dengang godt kjendt ved Hove, hvis Lærdom og Jærtegn der gik Ry af, og som skal have prædiket for Slaver-Folkene paa samme Tid, som vor Unni var Sendebud til Skytherne. Ved denne Mands ivrige Anbefaling modtog Adeldag Hyrdestaven af Otto, Bispekaaben af Pave Leo den Syvende, Haandspaalæggelsen, ligesom hans Forgjængere, af Overhyrden i Maints.

Endnu havde Erkesædet i Hamborg ingen Lydbiskopper havt; dem fik det først ved denne Adeldags Omhu. Saasnart han havde besteget sit Bispesæde, udvirkede han, at Bremen, som i lang Tid havde været undertrykt af keiserlige Fogeder og Dommere, ligesom de øvrige Stæder fik Skattefrihed og Uafhængighed. Baade Kongens og andre dertil sigtende Forskrifter har jeg ved Haanden.

Længe varede det ei heller, førend Tilsynet med Hedningernes Frelse, som han jo havde overtaget efter sine For-

gjængere, vandt saa glædelig en Fremgang, at han kunde høste med Fryd, hvor Andre saaede med Graad. Men det var ogsaa hans Liv og Lyst at udføre, hvad hans Fromhed i den Retning havde foresat sig. Og fordi Alting tjener dem tilgode, som elske Gud, saa gav Herren ham til hans Ønskes Opfyldelse baade heldige Tidsforhold og Kongens Gunst. Kongens Fortrolighed besad han i den Grad, at han sjelden veg fra hans Side. Dog forsømte han aldrig enten sit Stift eller sin Sendelse til Hedningerne; tvertimod, da han saae den seierrige og retfærdige Konge rede til Alt hvad Guds er, aflod han aldrig at opflamme dennes Iver for Hedningers Omvendelse, hvilket da ogsaa lykkedes ham efter Ønske, idet Gud var med den Sag og styrkede den fromme Konges Haand i Alt.

Støttet til den guddommelige Bistand gav altsaa Kong Otto Folkene Lov og Ret, saasnart han var bleven fri for sine Brødres Efterstræbelser. Efterat han dernæst havde underkastet sig næsten alle de Riger, som efter Karls Død havde løsrevet sig, greb han til Vaaben mod Danskerne, dem hans Fader iforveien have betvunget. Disse vare nemlig opsatte paa Krig, havde ved Hedeby nedsablet Ottos Gesandter tilligemed Markgreven og aldeles ødelagt den Saxiske Coloni. For i saa Henseende at hævne Skade trængte Kongen med en Hær strax ind i Danmark, og saasnart han havde overskredet de Danskes ved Slesvig tilforn opreiste Grændser, hærgede han med Ild og Sværd hele Landet lige op til det yderste Hav, der skiller Danskerne fra Normannerne, og som indtil denne Dag efter Kongens Seire kaldes Ottesund. Paa Tilbageveien mødte Harald ham ved Slesvig og tilbød Slag. Efterat der paa begge Sider var stridt tappert, gik Saxerne af med Seiren, og de overvundne Danske trak sig tilbage til deres Skibe. Omsider enedes man om Fredsvilkaarene: Harald falder tilføie

for Otto, modtager af ham sit Rige og lover at lade Christendommen gjælde i Danmark. Og med det Samme blev Harald selv døbt tilligemed sin Hustru Gunild og deres lille Søn, hvem vor Konge holdt over Daaben og kaldte Svend Otto.

Ved den Leilighed blev Danmarks paa denne Side Havet beliggende Deel, som Indbyggerne kalde Jylland, deelt i 3 Bispedømmer og underlagt Erke-Sædet i Hamborg. I Bremens Kirke gjemmes de kongelige Skrivelser, som udvise, at Kong Otto saaledes har eiet Danmark, at han endog har bortgivet Bispestole. Af Romer-Sædets Gavebreve sees fremdeles, at Pave Agapetus, lykønskende Hamborger-Kirken med Hedningernes Frelse, ligeledes har indrømmet Adeldag Alt hvad der af hans Forgjængere Gregor, Nikolaus, Sergius og Andre er bleven tilstaaet Erkebispedømmet i Bremen. Tillige har han givet Adeldag sin apostoliske Fuldmagt til, i sit Sted at indvie Bisskopper saavel for Danmark som for de øvrige Folk i Norden. Som en Følge heraf var da vor høisalige Fader den Første, som indviede Bisskopper for Danmark, nemlig Horit eller Hared for Slesvig, Livdag for Ribe, Regnbrandt for Aarhuus. Til dem anbefalede han ogsaa Menighederne hinsides Havet i Fyen, Sælland og Skaane, samt i Sverrig. Dette skeete i Erkebispens 12te Aar. Og denne den himmelske Barmhjertigheds Begyndelse vandt en saadan Tilvæxt, idet Gud hjalp med, at fra hiin Tid af og indtil den Dag idag de Danskes Menigheder sees at flyde over af Frugtens Mangfoldighed iblandt Nordboerne.

Paa samme Tid skal den tappre Kong Otto ogsaa have lagt samtlige Slaver-Folk under sit Herredømme. I eet stort Felttog havde hans Fader tæmmet dem; men nu knyttede han dem ved sin egen Tapperhed saa fast til sig, at de,

mod at beholde Livet og Fædrelandet, villig tilbød Seierherren Skat og Christendom, samt lod sig døbe, hver Hedning i hele Folket. Da først byggedes der Kirker i Slavenland. Men hvorledes det dermed gik til, ville vi henimod Slutningen faae bedre Leilighed til at omtale.

I vor Kirkes Brevskaber finde vi fremdeles anmærket, at den daværende berømte Erkebisp i Kølln, Bruno, da han saae, at vort Hamborg nu ogsaa havde sine Lydbiskopper, fornyede den gamle Besværing angaaende Bremen, idet han haabede, lettere at kunne trænge igjennem, fordi han var Broder til Kong Otto. Men efter forgjæves at have anstrængt sig paa al mulig Maade, skal han dog hverken have opnaaet Pavens Bifald eller Broderens Bistand. Den ligesaa kloge som høitstaaende Mand blev saaledes med Lethed overfløiet af Adeldags Anseelse og udsonede sig med Hamborger-Stiftet, ja gav denne vor Kirke Opreisning, med den offentlige Erklæring, at den, i Betragtning af dens farlige Stilling til Hedningerne, ei burde krænkes af Nogen, men kun nyde Trøst og Kjærlighed, Gunst og Berømmelse af samtlige Menigheder hvorsomhelst. Endnu mindes Efterkommerne, hvorledes Erp, som var Erkebisp Adeldags Diakonus, for Hjælpen, han i denne Strid saa trolig ydede samme, af Kongen lønnedes med Bispedømmet i Verden, medens tillige nogle andre af Brødrene, der havde viist sig nidkjære for, i Erkebispens Tjeneste at prædike for Danske og Slaver, forfremmedes til høiere Lære-Embeder, i Forhold til deres Arbeide.

Fader Adeldags hele Stræben var nemlig henvendt paa Hedningernes Omvendelse, paa Menighedernes Fremme, paa Sjælenes Frelse; og som en Mester i disse Ting stod den af Gud og Mennesker elskede Mand i almindelig Agtelse, endog hos sine Modstandere.

Siden efter, da den seierrige Kong Otto kaldtes til

Italien, for at befrie det Apostoliske Sæde, da holdt han først, siger man, Raad om hvem han skulde efterlade sig som Fuldmægtig til Retfærdighedens Haandhævelse i de Egne, der grændse op til Barbarerne. Lige siden Karls Dage havde nemlig Saxland, paa Grund af Befolkningens Oprør fra gammel Tid, ikke havt anden Høvding end Keiseren selv. Nu derimod indsaae Kongen Nødvendigheden af at indsætte en saadan, og han beskikkede da først Hermann til Statholder i Saxland. Om denne Mand og hans Efterkommere troer jeg, for Bremer-Kirkens og andre Kirkers Skyld, hvem denne Slægts Opkomst synes at have været til ubodelig Skade, at maatte udbrede mig med megen Udførlighed.

Den omtalte Mand var født i trange Kaar. Han maatte, siger man, i Begyndelsen nøies med sin Fædrenearv, bestaaende af 7 Bøndergaarde og ligesaa mange Fæstebønder. Da han imidlertid udmærkede sig ved et godt Hoved, et smukt Udvortes, samt ved Troskab mod sine Foresatte og Beskedenhed mellem sine Ligemænd, blev han snart bekjendt ved Hoffet og opnaaede Deel i selve Kongens Fortrolighed. I Betragtning af den unge Mands Dygtighed optog Kongen ham iblandt sine Statstjenere, gjorde ham dernæst til Hovmester for sine Sønner, og da Alt gik godt, betroede han ham endog Statholder-Embeder. Disse beklædte han med Dygtighed, og da han i denne Stilling blev Dommer over sine Fæstebønder, der vare anklagede for Tyveri, skal han have dømt dem alle til at henrettes. Denne nye Fremgangsmaade gjorde ham baade yndet hos Folket og endmere anseet ved Hoffet. Da han saaledes var bleven forfremmet til Saxlands Hertug, styrede han denne Provinds med Ret og Retfærdighed og værnede med Nidkjærhed til sit Yderste om Kirkerne. Baade Bremer-Stiftet og Hamborgs Moderkirke forblev han tro og hengiven, ligesom

han og gjorde meget Godt mod alle Klosterbrødre og Klostersamfund i Saxland.

Saadan var altsaa den Mand, til hvem den fromme Konge tilligemed vor Erkebisp ved deres Afreise til Italien betroede deres Anliggender i denne Egn. — I Italien afholdt Kongen et Bispemøde, lod Pave Johannes, med Tilnavn Octavian, som var anklaget for mange Forbrydelser, skjøndt fraværende — han havde nemlig ved Flugt unddraget sig Retten — afsætte og Secretæren Leo indsætte i hans Sted. Af denne kronedes han kort derpaa, samt hyldedes af det Romerske Folk som Keiser og Augustus, i sit Kongedømmes 28de Aar og 153 Aar efter Karls Kroning. I fem Aar opholdt Keiseren sig dengang[7]) tilligemed sin Søn i Italien, bekrigede Berengars Sønner og fornyede Roms gamle Frihed. I al denne Tid forblev vor Erkebisp som øverste Raadgiver i Italiens Rige, ikke frivillig, det tør jeg sige, men fordi han ikke turde vige fra Kongernes Side. Ved sin Udenlandsreise skaffede han Bremer-Kirken stort Udbytte. Da skal han nemlig have samlet de betryggende Helgenlevninger, som er vort Bispedømmes Triumph nu og til evig Tid. Man fortæller, at hans Menighed ikke kunde affee den gode Hyrde i saa lang Tid, men ved Bud og Brev omsider indgød ham en saadan Bekymring, at han værdigede sin Hjord et Besøg. Og da han nærmede sig, kom baade hans Egne og Fremmede ham tre Dagsreiser imøde, græbende af Glæde og tilraabende ham som en anden Johannes: „velsignet den som kommer i Herrens Navn!“[8])

Da Erkebispen vendte hjem til sit Fædreneland, da medbragte han, eftersom vi have hørt forvist og vore Fædre fortalt os, i sit Følge den Benedict, der var indviet til Pave, men nu afsat af Otto, der endog vilde havt ham fængslet i Hamborg, hvorimod Erkebispen, under stor Æres-

beviisning, beholdt ham hos sig, indtil han døde. Det skal nemlig have været en baade from og lærd Mand, der nok kunde klædt det Apostoliske Sæde med Værdighed, dersom ikke det havde været iveien, at han under et Oprør var bleven valgt af det Romerske Folk, som havde jaget den Pave bort, Keiseren vilde have indsat. Saa henlevede han da hos os et gudeligt Levnet, lærte ogsaa Andre at leve gudeligt og hensov fredelig i Hamborg, just som han paa Romernes Forlangende skulde gjenindsættes af Keiseren. Hans Død er antegnet under 4de Juli.

Som Provst i Bremen udmærkede sig paa samme Tid Eilhard ved frivillig Fattigdom og streng Jagttagelse af Klostrets Regler. Menighedens Skoler styrede Tjadhelm, som ret fik dem til at blomstre; selv var han en Lærling af den store Oktrik i Magdeborg.

Imidlertid gjorde vor Erkebisp sig megen Flid for at fordele de hellige Martyr-Levninger, han havde bragt med sig fra Rom, over sine Sogne. Hans Forgjængere havde, siger man, oprettet fem Klostre for Sjæle, som vilde tjene Gud; dertil føiede han et sjette ved Heselingen, hvor en høibaaren Christi Jomfru, Wendilgardt, hvis Fader hed Haldo, offrede hele sin Fædrenearv til Gud og den hellige Martyr Vitus og samlede en stor Forening af Klosterfrøkener. En syvende Forening af fromme Mænd stiftede han i Reepsholt i Frisland af et Gods og andre Offergaver fra to troende Fruer, Reingerd og Wendila, ag der gjemte han den hellige Mauritius's Levninger; andre Helgenbeen nedlagde han andetsteds. De Helgen-Levninger, som Hr. Adeldag bragte med sig fra Italien, ere Legemerne af Kviriakus og Cæsarius, af Victor og Corona, af Felix og Felicianus, af Kosmas og Damian.

Ligesom nu denne fromme Præstemand udviste en faderlig

Omhu for alle sine Menigheder, saaledes skal han ogsaa have havt stor Omsorg for Gjæste-Herberget i Bremen. Dette berigede han nemlig med langt større Indtægter end hans Forgjængere havde gjort, saa at foruden de Fremmede, som ofte optoges deri, endog 24 Fattige daglig bespistes ved Gjæstebordet. I denne Tjeneste var Ingen saa tro som Libentius, hvem Erkebispen havde bragt med sig fra Italien.

Paa samme Tid havde Otto den Store, efter at have undertvunget Slaver-Folkene og knyttet dem til den christne Tro, anlagt den berømte Stad Magdeborg ved Elb-flodens Bredder; den gjorde han til Hovedstad for Slaverne og lod Adelbert, en høihellig Mand, indvie til Erkebisp sammesteds. Saasnart denne var bleven ansat i Magdeborg, begyndte han at styre sit Bispedømme med Dygtighed og vedblev dermed i 12 Aar, og mange Slaver-Folk omvendte han ved sin Prædiken. Hans Indvielse fandt Sted i Keiserens og vor Erkebiskops 35te Aar, det er 137 Aar efter den hellige Ansgars Indvielse*). Til Erkesædet i Magdeborg er hele Slavenland indtil Pene-Floden henlagt, med fem Lyd-Stifter: Merseborg og Zeiz ved Saale, Meissen ved Elben, Brandenborg og Havelberg i det Indre. Et sjette Bispedømme i Slavenland er Oldenborg, som ligger os nærmere, og som Keiseren derfor henlagde under Erkesædet i Hamborg. Til første Biskop sammesteds indviedes af vor Erkebisp Evrak eller Egward, paa Latin kaldet Evagrius.

Efterdi Leiligheden her tilbyder sig, vil det ikke findes unyttigt at forklare, hvilke Folk der hinsides Elben tilhøre Hamborg Stift. Dette Landskab lukkes mod Vest af det Britiske Hav, mod Syd af Elben, mod Øst af Pene-Floden, som falder i det Barbariske Hav, mod Nord af Eider-Floden, som gjør Skjel imellem Danskerne og Saxerne. Saxerne

hinsides Elben udgjøre 3 Stammer: først, ved Havet, Ditmarskerne, hvis Hovedkirke er Meldorf; dernæst Holstenerne, saaledes kaldte efter Skovene, som de beboe; deres Egn gjennemløber Floden Stør, deres Kirke er Schönefeld; for det Tredie de mere anseelige Stormarer, saaledes hedde de, fordi dette Folk hyppig stormer frem til Oprør[12]). Iblandt dem kneiser især Hamborg som Hovedstad, fordum mægtig og folkerig, samt velhavende ved Ager og Abildgaard; nu priisgivet Tugtelsen for sine Synder og gjort til en Ørk. Ja, Moderfædets Deilighed er borte, dog gjemmer det endnu Kræfter i sit Skjød, trøstende sig i sin forladte Enkestand med Sønnernes Opblomstring og øiensynlige Tilvæxt Dag for Dag formedelst sin Mission over hele Norden. Med dem for Øie synes hun at udbryde i Glædesraabet: „Jeg har forkyndt og talt, de ere blevne mangfoldige uden Tal."

Endvidere har vi udfundet, at med den Grændse for Saxland, som hinsides Elben er foreskreven af Karl og andre Keisere, forholder det sig saaledes. Den strækker sig fra den østlige Elbbred hen til en lille Bæk, som Slaverne kalde Mescenreiza, hvorfra Grændsen drager sig opad igjennem Delvunder-Skoven lige til Floden Delvenau; saa kommer den til Hornbeck og Bille-Kilden, derfra til Liudwinestein og Wesenberg og Bissenitz. Saa gaaer den fra Garbeck til Travenhorst[13]), derigjennem opad til Blunk; derfra strax til Vadstedet Tensebeck, og endelig stiger den i lige Linie opad til Stocksee. Her var det, at Burwid bestod Tvekampen med Slaver-Kjæmpen og fældte ham; en Steen til Minde herom er opreist sammesteds. Fra samme Vadsted gaaer Grændsen opad til Pløner-Søen og kommer saaledes til den østre Fælled Bornhøft og lige til Schwentine-

Floden[14]), hvorved da Saxlands Grændse bevæger sig hen til det Skythiske Hav, den saakaldte Øster-Sø.

Om Beskaffenheden af dette Hav anmærker Einar i sin Bog om Karls Bedrifter, i Anledning af Slaver-Krigen, kortelig Følgende. „En Bugt er der, som strækker sig fra det vestlige Hav imod Øst; dens Længde er ubekjendt, men i Breden indtager den intetsteds over 100,000 Skridt og paa sine Steder skal man finde den endnu snævrere. Omkring denne boe mange Folk, nemlig Danske og Svenske, som vi kalde Normanner; de sidder inde med den nordlige Kyst og med alle Øerne ved samme. Men Sydkysten beboe Slaver og flere andre Folkefærd, deriblandt især Wilzerne, dem Kongen dengang paaførte Krig, og som han i et eneste af ham selv udført Felttog saaledes knuste og knede, at de ansaae det for raadeligst, aldrig mere at nægte Lydighed.“ Det var nu hans Ord. Men efterdi vi saa ofte har maattet nævne Slaverne, er det vel ikke afveien, i Korthed at omhandle Slavernes Land og Folkestammer og Begivenheder, især da Slaverne paa den her omtalte Tid, formedelst vor Biskop Adeldags Nidkjærhed, næsten alle skulle være blevne omvendte til Christendommen.

Slavenland er et meget omfangsrigt tydsk Landskab, som beboes af Vendlerne, der fordum kaldtes Vandaler*). Det skal være ti Gange saa stort som vort Saxland, især naar man regner Bøhmen med, saavelsom Polakkerne hinsides Oderen, der hverken i udvortes Henseende, ei heller hvad Sproget angaaer, er forskjellige derfra[15]). Dette Landskab er nu ikke blot rigt paa vaabenført Mandskab og meget frugtbart, men tillige paa hver Kant afslukket ved faste Skov- eller Flodgrændser. I Breden strækker det sig sydfra mod Nord, det vil sige, fra Elben til det Skythiske Hav. I Længden maa det regnes at begynde fra vort Hamborg-Stift, saa at det i østlig Retning udvider sig i det Uendelige,

lige mod Baiern, Ungarn og Grækenland. De slaviske Folkestammer ere mangfoldige: forrest mod Vest Transalbingernes Grændsenaboer, Wagrerne, med Søstaden Oldenborg til Hovedsæde[16]). Dernæst Obotriterne, som nu kaldes Reriger, hvis Hovedstad er Meklenborg. Iligemaade i vort Nabolaug Polaberne med Staden Ratzeborg. Paa den anden Side af disse boe Lingonerne og Warnaberne. Strax derefter Chizziner og Circipaner[17]), dem Pene-Floden skiller fra Tholosanter og Rethrer; deres By er Demmin. Her er Grændsen for Hamborg Stift. Desuden andre Slaver-Folk mellem Elben og Oderen, saasom Havellerne ved Floden Havel; Dossaner, Leubuzzer, Wiliner, Stoderaner og mange andre. Midterst og mægtigst iblandt dem er Rethrerne, hvis Hovedstad er Rethre, bekjendt allevegne som Afgudsdyrkelsens Hovedsæde. Her er et stort Tempel, bygget for Vætterne, hvis Høvding er Radegast. Hans Billede er af Guld, hans Leie af Purpur. Byen har ni Porte, er heelt indhegnet af en dyb Indsø og kun tilgjængelig ved Hjælp af en Træbro, som endda kun tør betrædes af dem, der ville offre eller indhente Gude-Svar. Dermed skal, tænker jeg, tilkjendegives, at jo Afgudsdyrkernes fortabte Sjæle „af Stygiske Flod nifoldig ombæltes“[aa]). — Der skal være fire Dagsreiser fra Hamborg til dette Tempel.

Hinsides Leutikerne eller Wilzerne, som de ogsaa kaldes, møder os Floden Oder, som er Slavenlands rigeste Strøm. I Mundingen af samme, der hvor den skyller de Skythiske Vande, ligger den berømte Stad Jomne. Den frembyder en høist navnkundig Stapelplads baade for Barbarer og Græker, som fare paa de omliggende Kyster. Hvad Ry der gaaer af denne By — thi det er store og næsten utrolige Ting, der fortælles om den — er det mig en Fornøielse, i Korthed at meddele det Mærkeligste af. Det er virkelig den

største Stad, hele Europa indeslutter, og den beboes af Slaver i Fællesskab med andre Folkefærd, baade Græker og Barbarer. Endog Saxere, som ere komne derhen, har faaet lige borgerlige Rettigheder med de Øvrige, at sige, naar de under hele deres Ophold sammesteds har fortiet deres Christen-Navn. Alle ere de nemlig endnu hildede i Hedenskabet; men forresten er ingen Befolkning mere skikkelig eller mere gjæstfri. Byen er det rigeste Oplagssted for Varer fra alle Nordens Folkefærd, og der er ingen Behagelighed eller sjelden Kostbarhed til, som jo findes der. Der er Vulkans Gryde, som Indbyggerne kalde den græske Ild, og som selv Solin omtaler[bb]). Der sees Neptun i en tredobbelt Skikkelse, idet Øen bespyles af tre Slags Vande, hvoraf det ene siges at være immergrønt, det andet hvidligt, det tredie oprørt af idelige Storme. Ved Hjælp af nogle faa Aaretag sætter man fra Byen over ad Demmin til paa den ene Side — denne Stad ligger ved Pene-Flodens Munding, og der boe Folk fra Rygen — paa den anden Side til Semland, som tilhører Preusserne. Veien til Byen Jomne er denne: fra Hamborg eller fra Elben over Land syv Dagsreiser; men tilskibs fra Slesvig eller Oldenborg. Fra Jomne er der en fjorten Dages Seilads til Østergaard i Rusland.

Hovedstaden i dette Land er Kiew, en kirkelig Medbeilerske til Konstantinopel, en af Grækenlands herligste Prydelser.

Som forhen anmærket, udspringer Oderen dybt inde i Skoven hos Mæhrerne[18]), hvor ogsaa vor Elbflod tager sin Begyndelse; deres Kilder ere ikke langt fra hinanden, men deres Løb antager en forskjellig Retning. Den ene, nemlig Oderen, løber mod Nord, midt igjennem Vendlernes Bopæle, og trænger sig omsider frem lige til Jomne, hvor den gjør Skjel imellem Pomeranker og Wilzer. Den

anden derimod, det vil sige Elben, løber mod Vest, streifer i sin første Fart Bøhmer og Sorber[19]), adskiller midtveis Saxer fra Hedninger, danner tilsidst en Rift imellem Hamborg og Bremen Stift, og drager seierrig ind i det Britiske Hav[20]).

Dette faaer nu at være nok om Slaverne og deres Fædreland, eftersom de alle paa den Tid formedelst Otto den Stores Tapperhed omvendtes til Christendommen. Hermed vende vi os til de øvrige Begivenheder efter Keiser Ottos Død, som forefaldt i denne Biskops Levetid.

I Biskop Adeldags 38te Aar var det, at den store Keiser Otto, alle Nordens Folks Betvinger, lykkelig indgik til sin Herre og blev begravet i Staden Magdeborg. Ham fulgte Sønnen, Otto den Mellemste, som i 10 Aar med Dygtighed styrede Keiserdømmet. Han nødte strax Franke-Drotterne Lothar og Karl til at underkaste sig, spillede derpaa Krigen over i Kalabrien, vandt og tabte mod Saracener og Græker, og døde i Nærheden af Rom. I hans Sted kom Otto den Tredie, dengang endnu en Dreng, som i 18 Aar prydede Sceptret med et retfærdigt og tappert Herredømme. Med disse tre baade tappre og retfærdige Keisere stod den hellige Adeldag, som det tilkom hans Dyd og Lærdom, paa saa kjærlig og fortrolig en Fod, at han sjelden veg fra deres Side. Beviis herpaa afgive Keiserens Befalinger, udstædte efter Erkebiskop Adeldags Vink; hvorved endnu er at anmærke, at Otto den Tredie under sit Ophold i Wildeshausen udgav Forordninger.

Paa samme Tid døde Saxernes Hertug Hermann. Hans Herredømme gik i Arv til Sønnen Benno, der ligeledes omtales som en brav og dygtig Mand, der dog deri vanslægtede fra sin Fader, at han trykkede Folket ved Udsugelser.

I Nærheden af Magdeborg døde fremdeles Biskop Adelbert, efterfulgt af den ei mindre hellige Mand Gisilhar, som med sin Lærdom og sit dydige Exempel oplyste de nys omvendte Vendler.

Danskernes Konge Harald, udmærket ved Fromhed og Tapperhed, havde allerede for længe siden budt Christendommen velkommen i sit Rige; og den fastholdt han indtil Enden[21]). Idet han saaledes styrkede sit Herredømme ved Hellighed og Retfærdighed, udvidede han tillige sin Myndighed over Normænd og Engelskmænd. Emund Erikssøn var dengang Konge i Sverrig; han stod i Forbund med Harald og var forekommende mod de Christne, som kom didhen. Jarl i Norge var Hakon; han blev for sin overmodige Fremfærds Skyld forjaget af Normændene, men af den ædle Harald gjenindsat i Herredømmet og gunstig stemt mod Christdyrkerne. Denne grusomme Hakon, der stammede fra Ingvar og var af Jetteblod, var den Første, som gjorde sig til Konge over Normændene, medens de tilforn styredes af Jarler. Efter saaledes at have regjeret i 35 Aar, døde Hakon, efterladende sig som Thronarving Hartild, der sad inde med Danmark og Norge tillige[cc]). — England forblev, som ovenfor anmærket, og som der er skrevet i de engelske Krøniker, efter Gudreds Død, fra hans Sønner Anlaf, Sigtryg og Reinald at regne, henved 100 Aar i de Danskes Vold. Men derpaa sendte Harald sin Søn Hiring med en Hær til England. Han undertvang Øen, men blev omsider forraadt og dræbt af Northumberlænderne.

Erkebisp Adeldag indviede Adskillige til Biskopper i Danmark; Navnene paa disse Mænd har vi fundet, men hvad for et Sæde de hver især beskikkedes til, har det ikke ret villet lykket os at komme efter. Grunden hertil er, efter min Formodning, den, at saalænge Christenheden var i sin

raa Begyndelse, blev der ikke tilkjendt nogen Bisp et bestemt Sæde, men hver Bisp skred i sin Iver for at udbrede Christendom videre frem, saa de kappedes om at forkynde Guds Ord for deres Egne og for Fremmede under Eet. Dette synes endnu den Dag i Dag at være Fremgangsmaaden hinsides Danmark, i Norge og Sverrig. Til Biskopper i Danmark indviedes altsaa: Hored, Livdag, Regnbrand; og efter dem Harig, Stærkulf, Folbrekt, Adelbrekt, Merka og flere Andre. Den ældre Odinkær skal af Adeldag være bleven indviet for Sverrig og der have røgtet sin Sendelse til Hedningerne med Dygtighed. Han var nemlig, eftersom vi høre, en samvittighedsfuld og lærd Mand i gudelige Sager, og desuden i verdslig Henseende af høiadelig dansk Herkomst. Saaledes kunde han lettelig meddele Barbarerne et ønskeligt Indtryk af vor Religion. Blandt de øvrige Biskopper er vel næppe Nogen bleven saa navnkundig fra gammel Tid som Livdag i Ribe, der endog ved Jærtegn skal have vundet Berømmelse som Prædikant hinsides Havet, d. e. i Sverrig eller Norge.

I Oldenborg indviede Erkebispen, som sagt, først Edvard eller Evagrius, dernæst Wego, saa Eziko. I disse Mænds Dage vedblev Slaverne at være Christne. Ligeledes var der Fred i Hamborg. I Slavenland byggedes der Kirker allevegne, saavelsom et stort Antal Klostre for gudfrygtige Munke og Nonner[22]). Min Hjemmelsmand i saa Henseende er de Danskes Konge, som lever endnu, nemlig Svend; han opregnede de 22 Landskaber, som Slavenland er inddeelt i, og forsikkrede os, at paa tre nær var de alle omvendte til Christendommen. Han tilføiede, at Fyrsterne paa den Tid vare Missizla, Nakkon og Sederik, samt at der under dem var stadig Fred, og at Slaverne betalte Skat.

I Erkebispens sidste Levetid gik det ilde med vore

Sager hos Barbarerne. Christendommen blev i Danmark forstyrret: Avindsmanden vovede at udstrøe sin Heire over vor guddommelige Religions herlige Spirer. Svend Otto, Søn af den store Danekonge Harald, lagde mangehaande Raad op mod Faderen, som var gammel og svagelig, og hvem han vilde frarive Herredømmet; især indlod han sig med de Folk, hans Fader havde paanødt Christendommen mod deres Villie. En uventet Sammensværgelse kom istand, Danskerne frasagde sig Christendommen, hyldede Kong Svend og forkyndte Harald aaben Feide. Harald, som lige fra den Stund han var bleven Konge, havde sat alt sit Haab til Gud, befalede nu ret alvorlig Christo sin Sag i Vold og besluttede, skjøndt Krigen var ham en Gru, at forsvare sig med væbnet Haand. Som en anden David rykkede han i Marken, begræd sin Søn som en anden Absalon, og sørgede mere over dennes Forbrydelse, end over sin egen Fare. I denne ulyksalige Krig, værre end en Borgerkrig, blev Haralds Parti overvundet. Selv flygtede han, saaret i Slaget, ombord paa et Skib, og slap over til Slaver-Staden Jomne. Her fandt han saa menneskekjærlig en Modtagelse, som han ikke havde ventet sig af disse Hedninger. Nogle Dage senere døde han af sit Saar; men som en Christi Bekjender foer han heden. Hans Lig blev af Hæren hjembragt og bisat i Roeskilde i den Kirke, han selv havde grundlagt til Ære for den hellige Trefoldighed. Da jeg angaaende hans Endeligt gjerne vilde forhøre mig nøiere hos hans Sønnedatters Søn Svend, Danmarks nuværende Konge, saa taug denne, som en anden Tydeus[dd]), med Bedstefaderens Brøde; men da jeg fremhævede Fadermordet, sagde han: „ja, det er det, vi Efterkommere maae bøde for, og som Fadermorderen selv har maattet afsone ved sin Landflygtighed." Men hvad nu vor Harald angaaer, han som først paabød det danske Folk Christendommen, han som fyldte hele Norden med Kirker

og Prædikanter, da tør jeg sige, han blev uskyldig saaret og forjaget for Christi Skyld, og han vil, haaber jeg, ikke savne Martyrkronen. Konge var han i 50 Aar. Han afgik Allehelgensdag. Han og hans Dronning Gunild ville aldrig glemmes hos os.

Disse ere de Begivenheder, som vi have erfaret at være skeete i Erkebiskop Adeldags Dage, medens vi dog ikke har kunnet efterforske alle hans Fortjenester. Somme forsikkre, at der ved ham ere skeete vidunderlige Helbredelser og andre Jærtegn, baade mens han levede og efter hans Død ved hans Grav. Iblandt Brødrene tales der baade om Blinde, som have gjenvundet deres Syn, og om andre kraftige Gjerninger, som skulle være blevne ham forundte. Men aldeles vist er det, at han har givet baade vort Folk og dem hinsides Elben, saavelsom Friserne, Love og Retsbestemmelser, som disse af Agtelse for Manden endnu stræbe at holde i Hævd [66]).

Imidlertid gik den gamle troe Adeldag, efterat have opfyldt sit Hverv efter Ønske og havt Held med sig i al sin Gjerning baade ude og hjemme, i moden Alderdom hjem til Herren i sit hæderlige Præstedømmes 54de Aar. Hans Bortgang indtraf i Herrens Aar 988. Begravet blev han i Bremens Kirke, ved Biskop Leuderiks Hovedgjærde paa den søndre Side. Han døde i Rente-Terminens første Aar, den 29de April.

Libentius.

Libentius hensad i 25 Aar. Bispekaaben modtog han af Pave Johannes den Femtende, Staven fortjente han sig hos Otto den Tredie. Han var den første Erkebisp,

som indviedes af Lydbiskopperne. Prydet med Lærdom og al Retskaffenhed havde han i sin Tid ledsaget Adeldag fra Italien. Dennes Liv og Lærdom tog han til Mønster, og ifølge denne høie Faders Bestemmelse var han den Eneste, som fandtes værdig til at betroes Hamborg Stifts Styrelse. Nogle fortælle, at Domprovst Otto[23]), skjøndt han havde den Ære at kalde Adeldag sin Onkel, dog traadte tilbage for dennes Valg, som faldt paa Libentius, hvem end ikke nogen Fjende kunde finde Noget at udsætte paa. Han var nemlig, siger man, saa kydsk, at han sjelden lod sig see for Kvinder; saa maadeholden, at hans Ansigt var blegt af at faste; saa ydmyg eller kjærlig, at han i Klostret levede som En af Brødrene. Mange vare hans Fortjenester; fornøiet med hvad han havde, gik han sjelden til Hove for at begjære Noget; rolig sad han i sit Hjem og passede sit Stift paa det Omhyggeligste; og idet al hans Opmærksomhed var henvendt paa at vinde Sjæle, vaagede han, siger man, efter strengeste Regel over alle sine Klostersamfund. Som Erkebisp øvede han ogsaa paa egen Haand Gjæstmildhed, idet han tjente Brødrene og de Syge med daglig Haandsrækning, ligesom han og overdrog til sin Frænde Libentius at forestaae Herberget i hans Sted.

Medens der endnu var Fred i Slaverland, besøgte han flittig Folkene hinsides Elben. Moder-Kirken i Hamborg elskede han med faderlig Ømhed. Sit Hverv til Hedningerne røgtede han med ligesaa stor Iver som hans Forgjængere, skjøndt de onde Tider vare ham imod. Kong Svend havde dengang udøvet en stor Forfølgelse mod de Christne i Danmark. Erkebispen skal da ved ydmyge Gesandtskaber og hyppige Foræringer have stræbt at formilde den grumme Konges Sindelag mod de Christne. Kongen forkastede imidlertid Alt dette og fremturede i sin Grusomhed og Troløshed som en Rasende. Den guddommelige Hævn

udeblev dog ikke over den imod Gud gjenstridige Konge. Da han nemlig indlod sig i en Krig med Slaverne, blev han to Gange taget tilfange og ført til Slavenland, og ligesaa ofte løskjøbt af Danskerne for en stor Slump Guld. Endda vilde han ikke omvende sig til den Gud, han først havde fortørnet ved at dræbe sin Fader, dernæst udæsket ved at lade de Troende henrette! Men nu optændtes Herrens heftige Vrede, saa han gav ham i Fjendevold, for at vænne ham af med at bespotte.

Da var det nemlig, at den mægtige Svensker-Konge, Erik, samlede en Hær, utallig som Havets Sand, og trængte ind i Danmark. Svend mødte ham, forladt af Gud og skuffet i sin Tillid til Afguderne. Mange Søslag — thi saaledes pleie de Folk at gaae hinanden paa Klingen — leveredes; hele den danske Styrke ødtes, Kong Erik beholdt Seiren og Danmark. Svend maatte rømme sit Herresæde og modtog saaledes sin fortjente Løn af den nidkjære Gud. Saadan gik det, efter hvad den yngre Svend selv har fortalt os, hans Bedstefader, fordi han hjemfaldt Guds retfærdige Dom ved at bortvende sig fra den Gud, der havde været hans Faders gode Værge.

Paa samme Tid skal en Flaade, bemandet med de Vikinger, der hos os kaldes Askomanner, være landet ved Saxland og have hærget samtlige Frislands og Hadelns Kyster. Da de dernæst løb ind i Elbmundingen og gjorde Landgang, flokkedes Saxlands Høvdinger i Spidsen for en ringe Styrke og mødte Barbarerne, der vare gaaede iland, ved Stade, som er en god Havn og Fæstning ved Elben. Stort var Slaget og mindeværdigt og altfor uheldigt; tappert stred man paa begge Sider, men tilsidst kom vore Folk tilkort. De seierrige Svenske og Danske tilintetgjorde hele Saxernes Styrke. Der fangedes Markgrev Sigfred[24]), Grev Diderik og andre høibaarne Saxer, som bagbundne

slæbtes ombord og fik Bøiler om Benene, hvorpaa Barbarerne ustraffet plyndrede hele Landskabet. Af Fangerne undslap ene og alene Markgrev Sigfred; thi da en Fisker hemmelig hjalp ham afsted om Natten, blev Vikingerne som rasende og øvede deres Kaadhed paa alle deres fornemme Fanger, ved at lemlæste dem paa Hænder og Fødder, skjære Næsetippen af dem og kaste dem halvdøde iland. Flere af disse ædelbaarne Herrer levede endnu lang Tid efter, til Spot og Spee for Keiserdømmet og til et ynkværdigt Skuespil for alle Folk. Snart kom dog Hertug Benno og Markgrev Sigfred med en ny Hær og hævnede Skade, ved ganske at tilintetgjøre den Vikingtrop, der som sagt var gaaet iland ved Stade. Askomannernes øvrige Skare var imidlertid seilet ind i Weseren, havde gjort Landgang og udplyndret Hadelns Grændser lige til Lesum; hvornæst de med en stor Hob Fanger rykkede frem til det saakaldte Glinstermoor. Her stødte de paa vore Folk, som vare i Hælene paa dem, og her blev hele deres Skare, 20,000 Mand stærk, nedsablet til sidste Mand. En fangen saxisk Ridder, som de havde betroet at vise dem Vei, havde ført dem ind i Moradsets ubekvemmeste Strækninger, hvor de gik dem trætte og derfor med Lethed overmandedes af vore Folk. Heriward var Heltens Navn, ihukommet blandt Saxerne med stadig Berømmelse.

Dermed begyndte Vikingernes hyppige Indfald i denne Egn. Alle Saxlands Stæder svævede i Frygt; Bremen omgaves for første Gang med en forsvarlig Vold. Efter gamle Folks Sigende var det ved den Leilighed, at Erkebiskop Libentius lod Kirke-Skatten og alle Kirkens Kar bringe til Provstiet Bücken. Saa stor og almindelig var Frygten i dette Stift. Libentius selv lyste Vikingerne, som plyndrede Bispedømmet, i Ban. En af de saaledes bansatte Vikinger skal være død i Norge, hvor hans Liig siges at

have holdt sig uforandret i 70 Aar, indtil Hr. Erkebiskop Adelberts Dage; da kom nemlig Biskop Adelward derop, løste den Døde af hans Ban, og strax opløste Liget sig til Aske.

Kong Svend maatte altsaa bøde for hvad han brød mod Guds Menigheder og mod christne Folk. Overvundet og forladt af Sine, fordi Gud havde forladt ham, kom han som en hjelpeløs Flygtning til Normændene, hvor dengang Trygge Hakonsøn var Konge. Denne var en Hedning, der ikke havde mindste Medlidenhed med Flygtningen [ff]). Forskudt af al Verden foer da Stakkelen over Havet ad England til, hvor han ogsaa forgjæves søgte Trøst i Forfølgelsen. Ædelreds Søn Edgar stod dengang for Styret hos Briterne, og han havde ingenlunde glemt de Danskes Forurettelser mod Anglerne fra gammel Tid; derfor jog han den Landflygtige bort. Endelig ynkedes Skotte-Kongen over den Ulykkelige, saa der fandt Svend en venlig Modtagelse og et Tilflugtssted i hele 14 Aar indtil Eriks Død. Dette fortalte Kong Svend os om de Farer, hans Bedstefader, der var sin Faders Banemand, maatte friste; og vi gøs ved at høre derpaa. Men dernæst gik han over til at fortælle om Erik Seiersæl[25]).

Erik, sagde han, blev Herre over to Riger, Danmark og Sverrig; Hedning var han ligeledes og en haard Modstander af de Christne. Til ham kom, siger man, som Udsending fra Keiseren og Hamborger-Bispen, en vis Poppo, en hellig og retviis Mand, dengang indviet til Biskop for Slesvig, for at paatale Keiserens Ret med Hensyn til de Danskes Rige eller de Christnes Fred. Og man føier til, at da Barbarerne paa sædvanlig Viis begjærede et Tegn, da betænkte han sig ikke paa, til Christendommens Stadfæstelse at bære i sin Haand et gloende Jern og vise, at det ingen Skade gjorde ham. Nu maatte jo vel dette Tegn lettelig

kunne synes tilstrækkeligt til at udrydde al Tvivl og Vildfarelse hos Hedningerne; men den Guds Helgen, som vilde have alt Hedenskab bort hos Folket, fremstod, hedder det, endnu engang med et andet og rigtig stort Jærtegn. Iført en Klædning, der var overtrukket med Vox, stillede han sig midt i Kredsen af en heel Folkeforsamling og bød, at man i Guds Navn skulde stikke Ild paa hans Klædning. Med Øine og Hænder løftede mod Himlen lod han saa taalmodig Luerne syde om sig, at da Klædningen var brændt til Aske, saae han sig om med et velfornøiet Smiil og forsikkrede, at han end ikke havde mærket Noget til Røgen af den Brand. Formedelst dette Jærtegns Nyhed bleve mange Tusinder troende ved ham; og indtil denne Dag berømmes Poppos Navn høilig hos de Danskes Folk og Menigheder. Stedet for disse Bedrifter var efter Nogles Sigende ved Ribe, men efter Andres Udsagn ved Hedeby, som kaldes Slesvig.

Berømt i Danmark var dengang ogsaa Odinkær den Ældre, lyksalig Ihukommelse. Vi har i det Foregaaende omtalt, hvorledes han prædikede i Fyen, i Sælland, i Skaane og Sverrig, og derved omvendte Mange til den christne Tro. Hans Lærling og Frænde var Odinkær den Yngre[26], ligeledes af dansk Kongeblod og saa rig en Grundeier, at han endog skal have grundet Ribe Bispedømme ved Hjælp af sin Fædrenearv. Længe gik han i Skole i Bremen, hvor Erkebisp Adeldag skal have døbt ham med egen Haand, hvisaarsag han efter denne kom til at hedde Adeldag. Han blev nu af Erkebisp Libentius indviet for Hedningerne og tog Sæde i Ribe. Thi hans herlige Vandel og hellige Omgjængelse bragte ham Yndest baade hos Gud og Mennesker, og Christendommen haandhævede han vældelig i Danmark.

Det var nu de Mænd, som, efter hvad vi have bragt i Erfaring, i de Dage udmærkede sig i hine Lande. Fra

Adeldags Tid var der endnu Adskillige ilive og tillige i fuld Virksomhed, saa at de endog kom til Norge og Sverrig, og vandt Mange for Jesus Christus. Af dem skal Normændenes daværende Behersker, Olaf Tryggesøn, være bleven døbt som den norske Christendoms Førstegrøde. (Olaf Tryggesøn maatte rømme Norge, kom til England og antog der Christendommen, som han saa var den Første til at indføre i sit Fædreland. Sin Hustru hjemførte han fra Danmark: den stolte Thora, efter hvis Tilskyndelse han paaførte Danskerne Krig.) Andre sige, at der allerede iforveien, som og dengang, kom Bisper eller Præster fra England for at forkynde Evangeliet, samt at Olav tilligemed Andre skal være døbt af dem; og som den Ypperste blandt disse nævnes en vis Biskop Johannes, foruden Andre, som siden skulle blive omtalte. Er dette sandt, saa siger jeg: Hamborgs Moder-Kirke er ikke skinsyg, ifald ogsaa Fremmede have gjort vel imod hendes Børn; hun siger med Apostlen: „Somme prædike af Nid og paa Strid, Andre af god Villie og Kjærlighed. Men hvad? Naar kun paa enhver Maade Christus maa vorde forkyndt, være sig leilighedsviis eller i Sandhed, saa glæder det mig og skal glæde mig fremdeles."

I Danmark gik Svensker-Kongen Erik over til Christendommen og lod sig døbe. Dette gav Anledning til, at der gik Præster fra Danmark til Sverrig, som arbeidede trøstig i Herrens Navn. Af den kyndige Danekonge har jeg dog hørt om Erik, at han, efterat have antaget Christendommen, atter faldt tilbage til Hedenskabet. Men at han kæmpede med Otto den Tredie og blev slagen, det har jeg erfaret af Andre; det talte Kongen ikke om.

Da Eriks længe ønskede Død var indtruffen, vendte Svend tilbage fra sin Landflygtighed og tog sine Fædres Rige i Besiddelse i sin Landflygtigheds eller Udlændigheds

14de Aar. Han ægtede derpaa Eriks efterladte Enke, Moderen til Olaf, og hun fødte ham Knud. Men det Svogerskab var ham til ingen Nytte, da Gud var vred paa ham. Olaf var Svenskernes Konge og en god Christen; han var gift med en slavisk Prindsesse Estrid af Obotriternes Stamme, og havde med hende en Søn, ved Navn Jakob, og en Datter, som hed Ingigerd, og som blev gift med Kongen af Rusland den hellige Jarislaf. Denne Olaf altsaa, som efter sin Fader Eriks Død var bleven Konge over Svenskerne, kom nu med en Hær over den ulykkelige Svend, drev ham ud af Riget og beholdt selv Danmark. Men da kom Svend til den Erkjendelse, at Gud er Herren; da gik han i sig selv, hans Synd stod ham for Øie, og angerfuld raabte han til Herren; og han hørte ham, og lod ham finde Naade for sine Modstanderes Øine, saa at Olaf gjenindsatte ham i hans Rige, fordi han jo havde været gift med dennes Moder. Og de sluttede med hinanden en ubrødelig Pagt om at ville holde Haand over Christendommens Plantning, hver i sit Rige, og udbrede den iblandt fremmede Folkefærd.

Men da den Norske Kong Olaf Tryggesøn hørte om denne Kongernes Forening, blev han overmaade vred paa Svend og meente, at denne, der ligesom var forladt af Gud og saa tidt havde været forjaget, lettelig maatte kunne fordrives ogsaa ved hans talrige Hær. Han samlede da en Flaade paa uendelig mange Seilere og paaførte de Danskes Konge Krig. Slaget stod mellem Skaane og Sælland, hvor Kongerne sædvanlig har deres Valplads tilsøes. Nu er Overfarten over det Baltiske Hav meget kort ved Helsingborg i Skaane, hvorfra man kan see over til Sælland. Og dette Sted er et bekjendt Tilhold for Vikinger. Der mødtes de altsaa, og Normændene bleve slagne og drevne paa Flugt af Danskerne. Kong Olaf, som tilfældigviis

var bleven afskaaren fra de Øvrige, sprang ombord og fandt paa Havsens Bund en Undergang, der var hans Liv og Levnet værdig. Hans Hustru gjorde efter Mandens Død formedelst Sult en ynkelig, men velfortjent Ende paa sit Liv. Somme sige, at Olaf var en Christen; Andre, at han var en Frafalden; men deri er Alle enige, at han var en Spaamand, en Tegns-Udlægger, der slog al sin Lid til Fuglevarsler. Deraf fik han ogsaa Øgenavn, saa man kaldte ham Olaf Kragebeen. Ja, han havde endog Ord for at være hengiven til Trolddomskunst, som hans Fædreland er meget rigt paa. Hans Hoffolk vare Seidmænd, hvis Bedrag og Vildfarelse han gik tilgrunde ved.

Formedelst Kragebeens Fald kom da Svend til at eie to Riger. Snart fik han Afgudsdyrkelsen nedbrudt og Christendommen ved Lovbud indført i Norge. Ved samme Leilighed indsatte han en vis Gotebald fra England til Biskop og Lærer i Skaane, og han skal af og til have forkyndt Evangeliet i Sverrig, ofte ogsaa i Norge.

Imidlertid fyldtes lykkelig og vel Aartusindet efter Herrens Kjødspaatagelse, og dette er Erkebispens 12te Embeds-Aar. Aaret efter bortreves ved en ubetimelig Død den tappre Keiser Otto, just som han tredie Gang havde holdt sit Indtog i Rom som Seierherre; han, der iforveien havde betvunget Danskere og Slaver, Franskmænd og Italienere. Efter hans Død trættedes man om Herredømmet. Slaverne, som led under deres christne Dommeres ubillige Tryk, afkastede omsider Trældoms-Aaget og saae sig nødsaget til, med Vaabenmagt at forsvare deres Frihed. Vendlernes Fyrster vare Mistivoi[28]) og Mizzidrog; under deres Banner udbredte Opstanden sig som en Ildslue. Med dem i Spidsen angreb Slaverne, idet de først ødelagde hele Nordalbingien med Ild og Sværd. Derpaa gjennemstreifede de det øvrige Slavenland, afbrændte alle Kirkerne

og lagde dem i Gruus. Præsterne og Kirkens øvrige Tjenere piinte de paa mange Maader tildøde, og levnede saaledes end ikke Spor af Christendom hinsides Elben. Fra Hamborg bleve dengang saavelsom senere Mange af Præsteſtanden og Borgerſkabet ſlæbte i Fangenſkab, Mange berøvedes Livet for den forhadte Christendoms Skyld. De Danſkes Konge, ham vi idelig maae ihukomme, og ſom vidſte Barbarernes Begivenheder udenad, ſom om de havde været opſkrevne, har fortalt os, at Oldenborg viſte ſig ſtærkeſt befolket med Christ:c. Tredſindstyve Præſter — ſagde han — bleve, efterat Reſten var ſlagtet ſom Fæ, hengjemte til Spot og Spee; deriblandt den høifornemme Provſt Odder, ſom var i Slægt med os. Han blev tilligemed de Øvrige priisgivet Martyrdøden paa den Maade, at man i Huden paa deres Hoveder indridſede Korſets Tegn, hvorved Hjernen aabnedes under Kniven. Derpaa ſlæbtes disſe Guds Vidner bagbundne fra By til By i Slavenland, bleve pryglede og paa anden Maade mishandlede, indtil det var forbi med dem. Saaledes gjorte til et Skueſpil for Menneſker og Engle, opgav de midt paa deres Løbebane deres ſeierrige Aand. — Mange lignende Optrin ſkulle dengang have fundet Sted i de forſkjellige ſlaviſke Landſkaber; nu klinger det ſom Eventyr, fordi de ſkriftlige Efterretninger fattes. Da jeg herom vilde forhøre mig nøiere hos Kongen, ſvarede han: „lad det være nok, min Søn! Vi har i Danmark og Slavenland Blodvidner i ſaadan Mængde, at de næppe kan rummes i en Bog.“

Alle de Slaver altſaa, ſom boe imellem Elben og Oderen, havde i over 70 Aar bøiet ſig for Christendommen, igjennem hele Ottonernes Tidsalder, og nu løsrev de ſig fra Christi og hans Menigheds Legeme, hvis Lemmer de havde været. Lønlige ere i Sandhed Guds Domme over Menneſkene, idet han ynkes over hvem han vil, og forhærder hvem

han vil. Med Beundring for hans Almagt see vi dem falde tilbage til Hedenskabet, som først bleve troende, og dem, der lod til at være de sidste, omvende sig til Christus. Den retfærdige, stærke og langmodige Dommer altsaa, som fordum udryddede for Israel syv Folk i Kanaan, men bevarede Philisterne til at tugte Overtræderne — ham er det, siger jeg, som nu vilde forhærde en ringe Hedningflok, for dermed at beskjæmme vor Vantro!

Dette skeete i den ældre Libentius's sidste Levetid. Hærfører var Hertug Bernhard, Bennos Søn, og han tilføiede Slaver-Folket følelige Tab. — Paa samme Tid blev den Trætte, Biskop Berner i Verden førte om Ramesl o Kloster, afgjort for Pave Sergius's Domstol[80-84]).

I Erkebispens 22de Aar døde Saxer-Hertugen Benno; ligeledes hans Broder Liudger, som i Forening med sin ædle Hustru Emma havde viist sig meget velgjørende imod Bremens Kirke. I Magdeborg blev Erkebisp Dagan Gisillars Eftermand; dernæst blev Walthard kjendt værdig til dette Sæde.

Imidlertid tog vor Erkebiskop omhyggelig vare paa sit Kald til Hedningerne, idet han indviede flere Biskopper; Navnene paa dem og deres Bispestole ere paa Grund af den trykkende Forfølgelse tvivlsomme. I Slesvig blev, efter Fædrenes Sigende, Esiko Eftermand til Poppo. Den forhen nævnte Odinkær var en Prydelse for Ribe. Men efter Biskop Adeldags Død og indtil vore Dage skal hele Jylland være forblevet deelt i ikkun to Bispedømmer, idet det tredie, nemlig Aarhuus, gik ind. I Slavenland indviede Erkebispen Folkward, dernæst Reinbert. Den førstnævnte maatte nemlig rømme Slavenland, og blev da af Erkebispen sendt til Sverrig eller Norge, hvor ogsaa han vandt mange Sjæle i Herren, saa at han vendte hjem derfra med Glæde.

Efter saaledes at have ordnet Alt vel, døde den salige

Klosterbroder Libentius, og paa samme Tid Bisfoppen i Verden, i Herrens Aar 1013, og bisattes midt i Choret foran Trapperne til det Allerhelligste. Dette skeete den 4de Januar, i Rente-Terminens 11te Aar.

Unwan.

Unwan var Erkebisp i 16 Aar. Staven modtog han af Henrik, Kaaben af Pave Benedikt den Ældre. Han udtoges af Choret i Paderborn, og han nedstammede fra Immedingernes berømte Slægt[35]). Rig og gavmild, var han Alles Yndling, men selv holdt han meest af Præsteskabet, hvilket han ogsaa, tilskyndet af Libentius, der dengang var Præst, skjænkede sin Gaard Baden, med den Bestemmelse, at sammes Indtægter altid skulde udredes paa Apostlernes Aarsdag.

Unwan var den, som først bandt alle Foreninger til Kloster-Regler, medens de tilforn havde levet halv paa Munke- halv paa Kannike-Viis. Fremdeles paabød han en fuldstændig Udryddelse af alle de hedenske Skikke, der endnu paa overtroisk Viis havde holdt sig i den Egn. Saaledes lod han af de Lunde, som vore Marskboere med taabelig Ærefrygt valfartede til, Kirkerne istandsætte trindt i Stiftet; deraf lod han ogsaa en Kirke opføre for den hellige Vitus udenfor Byen, og deraf blev, paa hans Befaling, den hellige Wilhads Capel, som var nedbrændt, fornyet.

Paa samme Tid blev, siger man, Bremens Vold befæstet mod Fjendernes List og Magt, især fordi Hertug Bernhard vovede at sætte sig op mod Keiser Henrik og voldte alle Saxlands Kirker Uro og Forstyrrelse. Ligefra

den Stund af, da han blev indsat til Hertug her i Egnen, har der nemlig været stadig Splid imellem de to Huse: Erkebispens og Hertugens; dette feidede paa Kongen og Kirken, hiint stred for Kirkens Bedste og for Troskab mod Kongerne. Medens denne Partistridighed tilforn havde været skjult, blev den fra nu af mægtig og voxte i det Uendelige. Thi Hertug Bernhard, der baade glemte Bedstefaderens ringe Stand og Faderens Tro, underkuede for det Første Vendlerne i den Grad ved sin Gjerrighed og Grumhed, at han tvang dem tilbage til Hedenskabet; og for det Andet blev han af Overmod saa hensynsløs, at han uden at ændse de modtagne Velgjerninger, æggede hele Saxland til Oprør mod Keiseren; og endelig satte han sig op imod Christus selv, idet han ikke tog i Betænkning at angribe Kirkerne her i sit Fædreland, og da især vor Kirke, der baade var rigere end de øvrige Kirker paa den Tid, og tillige syntes at ligge langt fra Haanden for Keiseren[36]). Denne Herres Hidsighed skal nu dog vor Erkebiskop Unwan ved sin Sjælsstyrke saaledes have kjølnet, at Hertugen skammede sig for Biskoppens Viisdom og Ædelmodighed, og fandt sig nødt til at vise den Kirke, hvis Modstander han før havde været, al Venlighed og Velvillie. Efter vor Kirkefaders Raad besluttede den gjenstridige Fyrste sig omsider til, i Hausberge at række Keiser Henrik Haanden til Forlig. Understøttet af Unwan gjorde han ogsaa kort derpaa Slaverne skatskyldige paany, samt gjengav Nordalbingerne og Moder-Staden Hamborg Freden. For at ophjælpe Hamborg, skal den ærværdige Metropolitan strax efter Slavernes Nederlag have fornyet baade Staden og Kirken, samt af sine enkelte mandlige Klostersamfund have udvalgt tolv Brødre, tre af hvert, der i Hamborg skulde leve som Kanniker, eller omvende Folket fra Afguderiets Vildfarelse. For Slavenland indviede han, efter Reinberts Død, en klog Mand, ved

Navn Benno, som valgtes af Brødrene i Hamborgs Menighed, og hvis Prædiken frugtede godt hos Slaver-Folket.

I Danmark levede endnu baade Theologen Poppo og hiin berømte Biskop Odinkær, der for sin Troes og hellige Vandels Skyld var Erkebispens Fortrolige. Disse to Biskopper siges at have været de to eneste i Jylland, inden Knud blev Konge. Odinkær[37]) var igjen den eneste af vore Biskopper, som gjæstede Menighederne hinsides Havet; Esiko sad hjemme, Forfølgelser tilbageholdt de Øvrige. Erkebiskoppen indviede ogsaa adskillige andre høilærde Mænd for Norge eller Sverrig. Af Godhed for Kongerne tillod han desuden Andre, som havde faaet deres Vielse i England, at opbygge Kirker, naar de ellers fandtes dygtige dertil. Mange af disse beholdt han hos sig, og dem alle overøste han til Affked med Foræringer, hvorved han gjorde dem villige til at underordne sig Kirken i Hamborg.

Ligesaa anseet en Mand som Unwan var, ligesaa anseet og svarende til hans Gavmildhed var ogsaa det Bispedømme, der var falden i hans Lod, saa at han deri baade kunde vise sin Høimodighed og fremme Kirkens Tarv. Kirkens i lang Tid og med Omhu samlede Skatte vilde han ikke ansee for en Fornødenhed, der skulde holdes under Laas og Lukke; nei, at udgive dem til sit Kalds Fremme, det var hans Stræben, for at han som en glad Giver kunde faae det med Nordens Konger, som han vilde. En stor Synder var han da heller ikke, kan jeg troe, idet han saaledes saaede i Kjødet, for at høste i Aanden. Tvertimod udfoldede han en saare gavnlig Virksomhed iblandt de nys omvendte Hedninger; og Kirken gjorde han ingen synderlig Skade, fordi den ved de foregaaende Fædres Omsorg var bleven meget velhavende. Han efterlignede deri, efter mit Skjøn, saavel den hellige Ansgar som og den Theotimus,

Kirkehistorien omtaler. Om den Ene læse vi jo nemlig, at han ved Gaver formildede de vantroe Konger; og om den Anden, som var Biskop hos Skytherne, at han paa en hæderlig Maade tæmmede de af Naturen vilde Barbarer ved Gjæstebud og Foræringer. Dette faaer nu være nok sagt til Forsvar for Erkebiskoppen[87]). I Medfør af Begivenhedernes Gang vende vi os hermed atter til Kirkens Virksomhed blandt Hedningerne, som vi strax skal see, lykkedes fortræffeligt i Unwans Tid.

De Danskes og Norskes Konge, Svend, pønsede paa at hævne gamle Fornærmelser. Hans Broder havde man jo dræbt, og ham selv havde man viist bort. Derfor hjemsøgte han England med en stor Flaade, i Ledtog med sin Søn Knud samt med Olaf, en Søn af den forhennævnte Kragebeen. Lang Tid gik, og mange Træfninger holdtes med Anglerne; men omsider fordrev Svend den alderstegne Kong Edelred og gjorde sig til Herre over Øen; dog kun for en føie Stund. Tre Maaneder efter Seiren overraskedes han nemlig sammesteds af Døden[88]).

Kongens Søn Knud vendte hjem med Hæren, men fornyede Kampen mod Anglerne. Olaf blev af Normændene kaaret til Konge og skilte sig dermed fra det danske Herredømme. I denne dobbelte Forlegenhed sluttede Knud Forbund med sin Broder, Olav Erikson, der var Konge i Sverrig, og haabede med hans Bistand at undertvinge først England, saa Norge. Udrustet med 1000 store Snekker satte da Knud over det Britiske Hav, som efter Søfarendes Sigende kræver en tre Dages Seilads fra Danmark til England for en Sydostvind. Dette store og yderst farefulde Hav har Orkney-Øerne paa sin venstre Side og Frisland tilhøire.

Paa tre Aar indtog Knud Britannien; Anglernes Konge, Edelred[89]), døde i London under Beleiringen og

tilsatte saaledes baade Liv og Krone. Det var Løn som forskyldt fra Gud; thi sin Broder havde Edelred voldt Martyrdøden, og i 38 Aar havde han plettet sit Scepter med Blod. Saaledes maatte han da bøde for Brud paa Blodets Baand. Sin Hustru Emma efterlod han en umyndig Søn Edvard. Edelreds Broder Emund, en drabelig Helt, ryddede man afveien ved Gift, for at fornøie Seierherren, og Emunds Sønner bleve forviste til Rusland.

Knud overtog Edelreds Herredømme og ægtede hans Hustru Emma, som var en Søster til Grev Rikard i Normandiet[40]). Ham traadte Danekongen i Forbund med og gav ham sin Søster Margrete tilægte. Da hun dernæst blev forskudt af Greven, bortgiftede Knud hende til en engelsk Jarl, ved Navn Ulf, og Søsteren til denne Ulf gav han en anden Jarl, Godvin, tilægte. Han gjorde den snilde Regning, at jo flere indbyrdes Giftermaal, desmere vilde Angler og Normanner være Danskerne hengivne; og deri bedrog han sig ikke. — For at undgaae Knuds Vrede, drog Grev Rikard til Jerusalem, hvor han døde[41]). Han efterlod sig en Søn i Normandiet, ved Navn Robert; hans Søn er den Wilhelm, som Franskmændene kalde Bastarden. — Ulfs Sønner med Kong Knuds Søster vare Hertug Bern og Kong Svend; Godvins Sønner med Ulfs Søster vare Svend, Toste og Harald; ret en Manddraber-Yngel. Denne Slægtrække har jeg troet det Umagen værd at indskyde, fordi den i det Følgende vil gavne Læsningen.

Seierrig vendte Knud tilbage fra England; og i mange Aar beholdt han Herredømmet over Danmark og England. Mange Biskopper førte han i den Tid fra England over til Danmark. Iblandt disse var Bernhard, som han indsatte i Skaane; til Sælland kom Gerbrand, og Rembert til Fyen. Dette opbragte vor Erkebisp Unwan. Han fik at vide, at Gerbrand var indviet af den Engelske Erke-

bisp Elnod, og derfor tog han Gerbrand, som var underveis fra England, tilfange. Denne maatte da nødtvungen love Hamborger-Sædet Troskab og skyldig Underkastelse, og blev fra den Tid af Erkebispens fortrolige Ven. Gerbrand kom endog til at gaae i Spidsen for de Mænd, han sendte med Gaver til Kong Knud, idet han lykønskede denne til hans Bedrifter i England, men lastede hans egenmægtige Ansættelse af de Biskopper, han havde ført med sig fra England. Kongen optog dette naadigt og blev fra den Tid saa igaaet med Erkebispen, at han helst vilde rette sig efter denne i Eet og Alt. Dette har Danmarks Konge fortalt os om sin Morbroder, uden at fortie Gerbrands Fængsling.

Da Unwan havde været Erkebisp i 12 Aar, drog Keiser Henrik, berømt for sin Retfærdighed og Hellighed, han som lagde Saxer, Italiener og Burgunder under sit Rige, bort til Himmeriges Rige. Hans Eftermand i Regjeringen var den gjæve Keiser Konrad, som ved sin store Tapperhed snart nødte Polakkerne og deres Konge Mieczyslaw til at bukke for sig, ligesom han og gjorde Bøhmerne, der havde understøttet dem, skatskyldige tilligemed de øvrige Slaviske Folk. Med den danske eller engelske Konge sluttede han Fred; der var Erkebiskoppen Voldgiftsmand. Keiseren begjærede Knuds Datter tilægte for sin Søn og afstod til ham Staden og Markgrevskabet Slesvig hinsides Eideren til Venskabets Bekræftelse; og fra den Tid af har Slesvig tilhørt Danmarks Konger.

Imellem Knud og den norske Kong Olaf var der Krig alle deres Livs Dage; Dansken stred for Herredømmet, Normanden for Friheden. Her forekommer nu Retten mig at have været meest paa Olafs Side; thi for ham var Krigen en Nødvendighed og ikke en Fornøielse. Og naarsomhelst Olaf havde et af Krigsurolighederne uforstyrret Øieblik, styrede han Riget med Ret og Retfærdighed. Iblandt

de gode Gjerninger, han berømmes for, var ogsaa den Nidkjærhed for Gud, hvormed han stræbte at udrydde Troldmænd af Landet. Det er en Skare, der oversvømmer hele Barbariet; men af disse Uhyrer vrimler det dog især i Norge. Der har Spaamænd og Tegns-Udlæggere, Seidmænd og Galdre-Sangere og Antichristens øvrige Følgesvende deres Hjem; og ved deres Kunster og Blændværk blive de ulykkelige Sjæle et Legetøi for Troldene. Alle det Slags Folk var den høisalige Kong Olaf bestemt paa at forfølge, for at Forargelserne maatte komme afveien og Christendommen styrkes og voxe i hans Rige. Mange Biskopper og Præster fra England havde han hos sig; efter deres Formaning og Lærdom beredte han selv sit Hjerte for Gud, og til deres Veiledning overgav han sine Undersaatter. Iblandt disse Mænd udmærkede sig Sigfred, Grimkil, Rodulf og Bernhard ved Lærdom og Dyd. Disse gik ogsaa paa Kongens Befaling til Sverrig og Gothland og til alle Øerne hinsides Norge med Guds Ords og Jesu Christi Riges Forkyndelse for Barbarerne. Olaf lød ogsaa gaae Bud med Foræringer til vor Erkebisp, hvem han bad om at tage godt imod disse Bisköpper, samt at sende sig Nogle af hans egne, som kunde styrke de vankundige Normænd i Christendommen.

En lignende Kjærlighed til Religionen siges at have prydet hiin anden Olaf, ham i Sverrig. I det Øiemed at omvende sine Undersaatter til Christendommen, arbeidede han med megen Iver paa at faae Afgudstemplet i Upsal, midt i Sverrig, nedbrudt. Denne hans Hensigt vakte Hedningernes Bekymring, og de indgik, siger man, den Aftale med deres Konge, at vilde han selv være Christen, skulde han raade frit for den Egn i Sverrig, der bedst stod ham an, til Menighedens og Christendommens Opbyggelse, men saa maatte han ikke nøde Nogen af Folket, der ikke selv

ønskede at omvende sig til Christus, til at afvige fra Gudernes Dyrkelse. Denne Bestemmelse fornøiede Kongen, og snart grundede han en Kirke for Gud samt et Bispesæde i det vestlige Gothland, som er Danskerne eller Normannerne nærmest, nemlig i den store Stad Skara. Hertil blev, paa den christelige Konges Begjæring, Thurgot som første Biskop indviet af Erkebisp Unwan. Og Thurgot udførte med Dygtighed sit Ærinde til Hedningerne; Gothernes de to herlige Stammer vandt han for Christus. Igjennem denne Biskop sendte Olaf store Foræringer til Metropoliten Unwan.

Denne Konge havde, hedder det fremdeles, to Sønner, som han befalede at lade sig døbe tilligemed sin Hustru og Folket. Den Ene, som var en Slegfredsøn, blev kaldet Emund; den Anden, ved Navn Anund, som var ægtefødt, erholdt Troens og Naadens Kjendingsnavn: Jakob. Ung af Alder overgik han i Viisdom og Fromhed alle sine Forgjængere; ingen Konge var mere yndet hos det svenske Folk end Anund.

Da der paa den Tid herskede en uforstyrret Fred mellem Slaverne og dem hinsides Elben, saa gav Erkebiskop Unwan Moderstaden Hamborg en fornyet Skikkelse. Han samlede de adspredte Klerke og tilveiebragte sammesteds en talrig Forening af Borgere saavelsom af Brødre. Tilligemed Hertug Bernhard tog han ofte Sæde der, tilbragte i Hamborg mangen Gang den halve Deel af Aaret og indbød til Samtale den berømte Kong Knud samt Slavernes Lehnsfyrster Uto og Sederik. Paa denne Maade siges Erkebisp Unwan at have udmærket sig hjemme og ude, under Opfyldelsen af sit Kald til Hedningerne.

Endnu staaer tilbage at melde, hvad der paa Rygtets Vinger er kommen til vor Kundskab angaaende Kong Olafs Martyrdød. Olaf altsaa, denne Normændenes berømteste Konge, laae stadig i Strid med den danske Kong Knud,

der havde angrebet hans Rige. Enden derpaa blev, siger man, at Olaf, den høisalige Drot, formedelst en Opstand af de Høvdinger, hvis Hustruer han for Troldboms Skyld havde ryddet afveien, fordreves fra Norges Rige. Saa var da Knud Konge over Norge og Danmark tillige, samt, hvad ingen af hans kongelige Forgjængere havde kunnet opnaae, over England. Olaf satte imidlertid al sin Lid til Gud og fornyede Krigen, for at undertrykke Afgudsdyrkerne. Understøttet af den svenske Konge, hvis Datter han havde ægtet, samlede han en heel væbnet Styrke, bestaaende af Svenske og Islændere, og gjenvandt dermed sit fædrene Rige. Saaledes udmærket ved Tapperhed mod Fjenden og ved Retfærdighed mod sine Egne, ansaae nu den christelige Konge sig dertil gjenindsat af Gud i Herredømmet, at han ingen Skaansel mere burde udvise mod hvem der enten vedblev at være Troldmand eller ikke vilde christnes. For en stor Deel havde han ogsaa allerede naaet sit Ønske i denne Retning, da nogle faa Troldmænd, som endnu havde holdt sig, ikke tog i Betænkning at dræbe ham. Andre sige, at han dræbtes i Krigen; atter Andre, at han led den langt større Forsmædelse at omkomme i Kredsen af en Folkeforsamling[42]). Somme paastaae, at man snigmyrdede ham, for at behage Kong Knud; og jeg tvivler ikke paa, at jo dette kommer Sandheden nærmere, efterdi det var Knud, der angreb hans Rige. Saaledes endte Kong Olaf, i vore Øine en Martyr. Hans Liig blev med al sømmelig Æresbeviisning stædt til Jorde i Rigets store Hovedstad Trondhjem. Det er Stedet, som Herren den Dag idag agter værdigst til forskjellige Jærtegn og Helbredelser formedelst Olaf, til Beviis paa, hvor høit han skattes i Himlen, efterdi han saa-saaledes forherliges paa Jorden. Han var Konge i 12 Aar. Hans Minde høitideligholdes den 29de Juli, som en Helligdag

for evige Tider, blandt de Norske, Svenske, Gothiske, Sambriske, Danske og Slaviske Folkefærd.

Paa samme Tid omtales en vis Ulfred fra Englang, som af guddommelig Kjærligheds Drift kom til Sverrig og med stor Frimodighed forkyndte Hedningerne Guds Ord. Efterat han da ved sin Prædiken havde omvendt Mange til den christne Tro, fremstod han i en Forsamling af Hedninger og begyndte at lyse Folkets Afgud Thor i Ban; og med det Samme greb han en Øxe og hug Billedet i Stykker. For denne raske Daads Skyld blev han strax gjennemboret og bedækket med Saar i Tusindviis; dermed sendte han sin Sjæl, værdig til Martyrkrandsen, til Himmels. Hans sønderrevne Liig haanede de Barbarer paa mangfoldige Maader og sænkede det derpaa ned i Mosedynd.

Dette har jeg nu meddeelt efter sanddru Kilde; og vistnok er der endnu Andet, som nok kunde fortjene at optegnes. Men om Unwan og hvad der skeete i hans Dage troer jeg nu dog troligen at have fortalt det Fornødne. I Magdeborg blev dengang Walthard efterfulgt af Gero og dernæst af Hunfred, som begge vare hellige Mænd og Bispenavnet værdige. Derpaa døde den berømmelige Erkebiskop. Hans Død siges at være indtruffen den 27de Januar, i Herrens Aar 1029, i Rente-Terminens 12te Aar. Han ligger begravet hos sin Forgjænger, ved dennes venstre Side.

Libentius.

Libentius klædte Bispesædet i henved 4 Aar. Han var i Slægt med den ældre Libentius og i hans Dage ansat som

Domprovst. Som en Følge heraf modtog han ved Keiserinde Gislas Gunst Bispestaven af Keiser Konrad, og Kaaben af Pave Johannes den 19de. Han var en jævn og ligefrem Mand, gudfrygtig uden Skrømt[43]), venlig mod Alle, men især en Ynder af Præstestanden, og i høi Grad deeltagende for Trængendes Nød. Saaledes kjøbte han af de Indfødte Landsbyen hinsides Floden og skjænkede den til Brødrene, med den Bestemmelse, at for Indkomsterne af samme skulde der afholdes 30 Gjæstebud aarlig. Overhovedet var hans Omhu for Herbergets Anliggender saa stor, at han i saa Henseende maa ansees for at have indhentet alle sine Formænds Forsømmelser. Saavel Bispedømmet, som og Provstiet og Herberget viste sig nu saa rigelig udstyret, at der i samme næppe fandtes nogen Trængende. Dette maa sagtens klinge utroligt for hvem der seer hen til vore Dages Fattigdom; men dengang troede maaskee heller Ingen paa Muligheden af hvad der nu sees for Øie. Saa var da Libentius en god Provst, og en endnu bedre Erkebisp, idet han med brændende Iver tog sig af sit Kald til Hedningerne.

Det Første, han i saa Henseende gjorde, var at sætte sig paa en god Fod med den danske Kong Knud[44]). Derpaa beskikkede han Aveco til Gerbrands Eftermand i Sælland, indviede Meiner til Biskop i Oldenborg og indsatte Gottskalk til Thurgots Eftermand i Ramesl o[45]). Den salige Biskop Thurgot havde nemlig dengang tilbragt længere Tid i Bremen hos Erkebispen, for at prædike, og var under dette Ophold bleven svært angrebet af Spedalskhed, saa at han nu med stor Taalmodighed ventede paa den Dag, han skulde kaldes herfra. Endelig naaede han en salig Bortgang og bisattes i Hellig Peders Kirke. Der er ogsaa Hvilestedet for Folkvar og Harik, for Odinkær den Ældre[46]) og for Poppo.

Det var udmærkede Talsmænd for Christendommen, som i de Dage indfandt sig hos Erkebiskoppen. Der kom Odinkær den Yngre fra Danmark, Sigfred fra Sverrig, Rodulf fra Norge; disse Biskopper kom og fortalte ham om de store Ting, Herren havde gjort til at frelse Hedningerne, hvoraf daglig Nogle omvendtes. Det forstaaer sig, at Erkebispen viste dem al Hæder og Ære, hvorpaa han lod dem drage bort, for at de paany kunde vedblive deres Forkyndelse.

Paa den Tid giftede Keiser Konrad sin Søn Henrik med en Datter af Kong Knud. Strax derpaa reiste han i Selskab med de Nygifte, med kongelig Pragt, til Italien, for der at skaffe Riget Ret. Han ledsagedes paa denne Reise af Kong Knud, der nu som Herre over trende Riger var frygtet af Barbarerne. Tre Sønner havde han, og hver af dem gav han et Rige at forestaae, medens han selv undertiden var i Danmark, undertiden i Norge, men som oftest i England.

Erkebiskoppen besøgte flittig Moderstaden Hamborg. Thi formedelst Knuds og Hertug Bernhards Tapperhed var der Fred og Sikkerhed hinsides Elben; tilmed havde Keiser Konrad avet Vendlerne[47]). Disses Fyrster, Gneus og Anatrog, vare Hedninger; den Tredie derimod, Uto, Mistiwois Søn, var en daarlig Christen, som for sin Grusomheds Skyld blev dræbt af en saxisk Rømningsmand. Uto havde en Søn, som hed Gottskalk; han var dengang i den hertugelige Stiftelse i Lyneborg, for at uddanne sig i boglig Konst, og der var den gothiske Biskop Gottskalk paa samme Tid Klostrets Forstander. Ved Efterretningen om sin Faders Død blev nu Sønnen som rasende, kastede baade Bøgerne og Troen fra sig, greb til Sværdet, foer over Floden og forbandt sig med de ugudelige Vendler. Understøttet af disse, angreb han de Christne og

skal have nedlagt mange tusinde Saxer til Mandebod for sin Fader. Endelig blev han, som en Røverhøvding, taget tilfange af Hertug Bernhard, der først holdt ham i Forvaring, men derpaa, af Agtelse for hans Tapperhed, sluttede Forlig med ham og lod ham gaae. Saa drog han til Kong Knud, gik med ham til England og blev der i lang Tid.

Med Himlen for Øie var imidlertid vor Erkebiskop flittig til gode Gjerninger. Som en Biskop prydede han sin Kirke og som en Hyrde opfostrede han sin Kirkes Sønner. Yndet var han af Alle, ja, hvad mere er, endog af Fyrsterne. I hans Tid nød vor Kirke meget Gódt af Hertug Bernhard og hans Broder Theodemar. Det var den fromme Emma, som formaaede dem dertil[48]), thi hun bar stor Kjærlighed til Bremer-Stiftet og offrede næsten hele sin Formue til Gud og hans Moder og den hellige Wilhad. Med samme Ømhed som Erkebispen sørgede hun for alle Kirkens Børn som for sine egne.

Skjæbnen undte os ikke at glæde os ret længe ved en Hyrde som Libentius, der var afholdt, jeg tør nok sige, baade af Gud og Mennesker. Det var, siger man, paa den hellige Apostel Bartholomæi Høitidsdag, at Libentius, skjøndt han allerede var syg, læste to Messer, sluttede paa sædvanlig Viis med Psalteriet, og vandrede samme Dag til Christus, sig til Glæde, men til uslukkelig Sorg for Sine. Hans Bortgang indtraf den 25de August i Herrens Aar 1032, i Rente-Terminens 13de Aar.

Hermann.

Hermanns Erkebispedømme varede næppe 3 Aar. Hyrdestaven tilkjendtes ham af Keiser Konrad og Bispe-

kaaben af Pave Benedikt den Yngre. Han udtoges af Choret i Halberstadt, hvor han havde været Domprovst[49]). Han beskrives som en Mand, der vel havde en Dues Enfoldighed, men kun en ringe Deel af Slangens Kløgt, hvisaarsag det var nemt for hans Undergivne at føre ham bag Lyset. Sit Stift besøgte han kun en sjelden Gang; til Hamborg kom han een eneste Gang, og det i Spidsen for en heel Hær, hvormed han udplyndrede sit eget Bispesæde, som om det ikke var hans. Og da han drog afsted, spottede han over det som en „Saltvandsjordbund". Mesteren for dette Røvertog var en vis Macco, Erkebispens Raadgiver og Fuldmægtig. Forresten havde han berømte Capellaner i sin Tjeneste, nemlig Thiadrik og Svidger[50]). Sidstnævnte blev Pave i Rom under Navn af Clemens. Erkebispens Subdiakonus var Adelbert, der siden selv blev Erkebisp i Bremen, og som allerede dengang paa Grund af sin truende Mine og Holdning og for sine store Ords Skyld var sine Tilhørere mistænkelig.

Erkebispen lod haant om Alt hvad han forefandt i sit Stift. Saa lod han da for det Første Tonekunstneren Guido komme til Bremen, og fik ved hans Hjælp Kirkesang og Klostertugt til at gaae efter Takten[hh]). Det var det eneste Stykke Arbeide, han kom godt fra. Hans næste Foretagende bestod i at nedbryde den hellige Mikaels ældgamle Bedehuus, hvorfra han flyttede tre af sine Forgjængeres, Adelgars, Hogers og Regnwards Liig, som han saa gjemte i den større Kirke under selve Høialtret[51-52]). Og endelig paabegyndte hau et stort og gavnligt Værk, nemlig at omgive Byen med en Muur. Næppe havde han imidlertid lagt Grundvolden, førend hans Liv var tilende; og dermed var Arbeidet ligeledes forbi. Saaledes gik det jo hiin store Ypperstepræst Eli, som undlod at tugte Sine for deres Rovgjerrighed, og som derfor selv i enkelte gode Gjerninger

mishagede „Hævnens Gud". — Hermann døde i Bispedømmet Halberstadt under et Ophold paa sit Gods Hildinrode. Hans Liig blev ført til Bremen og der bisat midt i Choret. Han døde den 18de September.

Alebrand.

Beselin, med Tilnavn Alebrand, hensad i 10 Aar. Han var prydet med alt hvad godt er, sit Bispedømme værdig, elsket af Gud og Mennesker. Ham stillede Stiftet i Kølln. Keiser Konrad tildeelte ham Staven, og Pave Benedikt sendte ham Kaaben. Indviet blev han af Lydbiskopperne og syv andre saxiske Bisper, og det i selve Moderfædet Hamborg, med stor Høitidelighed. Det forslaaer kun lidt, Alt det vi kan sige til denne salige Herres Roes, som jeg endnu aldrig har hørt Nogen gjøre ham stridig. For i en kort Skildring at indbefatte Billedet af hans Fortræffelighed, da var han Fædrelandets Fader, Præsteſtandens Pryd og Menigmands Hjælp, en Skræk for onde Magthavere, et Forbillede for Retsindige, et Mønster paa Fromhed, altid tilstræbende det Fuldkomne; al hans Tale og Gjerning er det lifligt at mindes for Efterslægten. Imod Alle var han saaledes, som Enhver ønskede han skulde være; mageløs var især hans Omhu for Klerkene og hans Kjærlighed til dem, saa at han næppe kunde taale at høre et ondt Ord om dem[53-54]). Klostret lod han paany istandsætte, og han var den Første, som indrettede et Middagsbord for Kannikerne. Tidligere havde nemlig Libentius, i Betragtning af Stiftelsens smalle Indkomster, besluttet at give 30 Maaltider aarlig, hvortil han nu bidrog med nogle af sine Tiender, og som han da anordnede saaledes, at

Brødrene, foruden den sædvanlige Kost, fik hver sit Hvedebrød daglig, og om Søndagen et dobbelt Maal Mjød. Ja, han forordnede endog, tvertimod Saxlands Beskaffenhed, at der skulde sættes Viin for Brødrene, og han fik det noget nær sat igjennem i sin Tid. Efter saaledes at have indført Bordskik, tog han fat paa Klosterboligen, som han af et Træhuus gjorde om til en grundmuret Bygning, i sædvanlig Fiirkant, med Gittervinduer i forskjellig Stiil, af herligt Udseende. Derpaa opførte han den af hans Forgjænger Hermann paabegyndte Ringmuur, som han paa nogle Steder høinede indtil Bolværkerne, medens han andetsteds lod den forblive ufuldendt, paa fem til syv Alens Høide. Paa Murens Vestside ligeoverfor Torvet var der anbragt en Hovedport, og over Porten et forsvarligt Taarn, befæstet med italiensk Kunst og prydet med syv Kamre til Byens forskjellige Fornødenheder.

Da han havde reist disse herlige Mindesmærker om sin Driftighed i Bremen, rustede han sig med al sin Kjærligheds Styrke til at bygge Kirken i Hamborg. Efter den forhen omtalte Ødelæggelse, Slaverne der havde anrettet, havde nemlig Erkebiskop Unwan i Forening med Hertug Bernhard opført en anseelig Borg af den gamle Byes Ruiner, men Kirken og Herbergerne havde de bygget af Træ. Derimod indsaae Erkebiskop Alebrand Nødvendigheden af en stærkere Befæstning mod Fjendens jævnlige Overfald paa denne haardt udsatte Kant. Først fornyede han da den til Ære for Guds Moder opførte Kirke til en Kvadersteensbygning; dernæst indrettede han sig selv en Bolig af Steen, stærkt befæstet med Taarne og Bolværk. Dette vakte Hertugens Kappelyst, saa at han i den samme Borg reiste en Bolig for sine Folk. Dermed var Staden anlagt paany, og det saaledes, at den selvsamme Kirke paa den ene Led sluttede sig til Bispegaarden, og paa den anden Led stod i For-

bindelse med Hertugens Slot. Hamborgs fortræffelige Erkebiskop havde fremdeles til Hensigt at omgive Moderstaden med en Muur, og at befæste den med Taarne; men hans altfor bratte Bortgang hindrede ham deri[55]).

Hinsides Elben og trindt i Riget var der i hans Dage Fred og Ro. Slave-Fyrsterne Anatrog, Gneus og Ratibor kom i al Fredelighed til Hamborg og gjorde Krigstjeneste hos Hertugen og Erkebiskoppen. Da imidlertid Vendlerne dengang, ligesom nu, paavirkedes af Hertugen og Erkebiskoppen i en høist forskjellig Retning, idet Hertugen gik ud paa at inddrive Skatter, Erkebispen derimod paa at fremme Christendommen, saa skjønner jeg ikke rettere, end at den christelige Religion ved Præsternes Omhu for længe siden vilde vundet fast Fod i den Kreds, dersom ikke de verdslige Fyrsters Gjerrighed havde hindret Folkets Omvendelse[56]).

Sendelsen til Hedningerne, som jo var Erkebispen betroet, var han i Lighed med sine Embedsformænd, særdeles omhyggelig for. Til Medhjælpere i Prædike-Embedet indviede han følgende Biskopper: Rodulf, forhenværende Capellan, for Slesvig[ii]), Abeelin for Slavenland, Vale, Medlem af Bremer-Choret, for Ribe. De øvrige Biskopper vare endnu ilive og virksomme i Herrens Viingaard.

I Erkebiskoppens sjette Embedsaar døde Keiser Konrad[jj]). Denne tappre Herres Søn og Eftermand var Henrik, Ungarernes Overvinder. Paa samme Tid døde Nordens berømte Konger Knud og Olaf, som jo vare kjødelige Brødre[kk]). Den Ene, nemlig Svenske-Kongen Olaf, blev i Regjeringen efterfulgt af sin Søn, den forhen omtalte Jakob. Under ham gjorde den yngre Svend, Søn af Ulf, Krigstjeneste i Sverrig i 12 Aar; og han har fortalt os, at Christendommen bredte sig vidt i Sverrig i Kong Jakobs Tid. Den anden Broder, nemlig Knud, døde i England, efter i

22 Aar at have herſket over Daner, Angler og Normænd. Ifølge hans egen Beſtemmelſe fulgte Sønnerne ham i Regjeringen, nemlig Harald i England, Svend i Norge, Hardeknud i Danmark. Denne Sidſte var en Søn af Dronning Emma og havde en Søſter, ſom Keiſer Henrik ſiden tog tilægte. Svend og Harald vare Slegfred-Sønner; dog fik de, ſom Skik er hos Barbarerne, lige Arvedeel med Knuds ægtefødte Børn. Harald regjerede over England i 3 Aar. Hans Broder kom fra Danmark imod ham og var juſt ifærd med at ſamle ſin Flaade under Flanderns Kyſt, da Døden bortrev den engelſke Konge og dermed jævnede Trætten. Hardeknud var nu Herre over England og Danmark tillige.

Den yngre Svend var dengang underveis paa en Englands-Reiſe; men Stormen drev ham iland under Hadeln. Da han ſaa paa Vikingeviis hærgede dette Kyſtſtrøg, blev han fanget og ſtillet for Erkebiſpen af dennes Krigsfolk. Erkebiſpen beredte ſin Fange en ærefuld Modtagelſe, førte ham med ſig til Bremen, ſluttede Venſkab med ham og gav ham kongelige Foræringer, hvorpaa han efter nogle Dages Forløb lod ham reiſe videre. Dette har Kongen ſelv fortalt os, idet han roſte Biſkoppen høilig for det ſmukke Ydre og ædle Sind, hvormed denne indyndede ſig hos Alle, og for de Omkringſtaaende beſkrev han i den Anledning Biſkoppens kongelige Pragt og Kirkens uberegnelige Rigdom, foruden meget Andet, ſom han ſagde, han havde ſeet i Bremen.

Alebrand var virkelig ogſaa Alles Yndling og paa Grund af ſin ædle Tænkemaade høilig æret af Hertug Bernhard og hans Broder Thiadmer. Det var kun de Ildeſindede, der ikke kunde lide ham, ſaaſom Markgrev Uto, hvis Overmod han beſkjæmmede ved ſin Høimodighed.

Imidlertid døde Knuds anden Søn, den norſke Kong Svend. Da kaarede Normændene Magnus, ſom var

en Frillesøn af Hellig Olaf. Magnus angreb strax Danmark, og blev dermed Herre over to Riger, medens den danske Kong Hardeknud dvælede i England med sin Hær. Snart rustede dog denne sig mod Magnus og satte Svend, sin Frænde, over Flaaden. Svend blev overvundet af Magnus, drog tilbage til England og fandt Hardeknud død[57]).

Paa samme Tid, hedder det, løb Askomanner og andre Vikinger ind i Wesermundingen, trængte frem til Lesum og udbredte en ligesaa almindelig som uventet Ødelæggelse. Paa Tilbageveien til deres Skibe maatte de dog udholde en Træfning ved Aumunde, hvor Størstedelen nedsabledes.

I Hardeknuds Sted havde Anglerne iforveien valgt hans Broder Edvard, som Emma havde født sin første Ægtefælle; han var en hellig og gudfrygtig Mand. Da han nu frygtede for, at Svend skulde gjøre Krav paa Herredømmet over Anglerne, sluttede han Forlig med denne sin Medbeiler, idet han udnævnte ham til sin umiddelbare Eftermand paa Englands Throne, selv om han ved sin Død skulde efterlade sig egne Sønner. Dermed var Svend beroliget og vendte tilbage til Danmark. Mange Slag siges at være forefaldne mellem Svend og Magnus. For hver Gang Svend tabte, flygtede han til Kong Anund i Sverrig. Magnus beholdt Seiren og dermed Danmark og Norge.

Til Magnus drog vor Erkebisp, for at tale med ham. De mødtes i Slesvig. Erkebispens Følge bestod af Hertug Bernhard og Thiadmer, Bisp i Hildesheim, samt Rodulf, Stedets Bisp[11]). Thiadmer var en født Dansker, og hans barbariske Navn var Tymme. — Han ankom i Selskab med Dronning Gunild, hvis Indflydelse han havde at takke for sit Bispedømme Hildesheim. Paa dette Møde trolovedes Magnus's Søster til Hertugens Søn Ordulf, som, for at behage sin Svoger, strax efter Brylluppet dræbte

en dansk Prinds Harald, da denne, forresten heel uskyldig, paa Hjemveien fra Apostel-Staden var kommen over Elben. Som tilhørende det danske Kongehuus maatte Harald jo synes nærmere til Riget end Magnus; det var det, der kostede ham Livet. Denne Begivenhed var Begyndelsen til en Ulykke over Hertugens Huus[mm]).

Kong Magnus var iøvrigt for sin Retfærdigheds og Manddoms Skyld elsket af Danskerne, men frygtet af Slaverne, som efter Knuds Død bleve Danmarks Fjender. Slavernes Hertug Ratibor var bleven dræbt af Danskerne. Denne Ratibor var en Christen og en saare mægtig Mand iblandt Barbarerne. Otte Sønner havde han nemlig, som alle vare Slave-Fyrster, men alle faldt de for Danskerne, da de vilde hævne Faderens Død. For at tage Hævn over Ratibors Død, kom nu Vendlerne allerede dengang med en Hær og rykkede frem lige til Ribe, som de vilde lægge øde. Kong Magnus kom i det Samme fra Norge og nærmede sig Hedeby. Snart havde han faaet Samling paa de Danske Tropper allevegne fra, og med dem tog han paa Hedebys Sletter imod Hedningerne, da disse vendte tilbage fra Danmark. Man siger, der faldt 15000 paa den Valplads, og dermed havde de Christne Fred og Fryd, saalænge Magnus levede.

Paa samme Tid, efterat baade Knud og hans Sønner vare døde, var Gottskalk kommen tilbage fra England og drog nu i et fjendtligt Øiemed imod Slavenland, angreb hele dets Befolkning og indjog Hedningerne stor Skræk. Hans Tapperhed og den Magt, han udøvede over Barbarerne, skal vi siden omtale.

Medens det saaledes gik op og ned i Udlandet, begyndte selve Bremens Anliggender at komme i Ulave og „da maatte det Høie dale saa brat"[nn]), thi ogsaa vor Lykke var misundt. I de Dage døde den berømmelige Fru Emma,

som tidligere havde været gift med Liudger og var en Søster til Biskop Meginweck i Paderborn. Nu havde hun i henved 40 Aar været Enke og tilsat saagodtsom hele sin Formue paa de Fattige og paa Kirkerne. I Bremens Kirke hviler hendes Legeme — hendes Sjæl glæde sig ved den himmelske Hvile! Før sin Død havde hun skjænket Gaarden Stiepel nærved Rhinen til Kirken i Bremen. Lesum derimod hjemfaldt Keiser Konrad paa Grund af jeg veed ikke hvilken Forseelse hendes Datter havde gjort sig skyldig i. For den Sags Skyld kom Dronning Gisle paa samme Tid til Bremen, viste sig saare gavmild imod Brødrene og Kirken og de Trængende, og lod sig derpaa af Erkebiskoppen ledsage til Lesum. — I Erkebispens næstsidste Aar afbrændte Hellig Peders Kirke i Bremen[58]); denne Ildebrand bortrev ogsaa Klostret tilligemed Værkstederne, ja selv Byen med samtlige Bygninger, og levnede end ikke Spor af de fordums Vaaninger. Der gik Kirkens Skatte tilgrunde, der gik Bøger og Klæder, der gik al Prydelse tabt. Dog, den Skade kunde lettelig været gjenoprettet, dersom vi blot ikke havde lidt større Tab i sædelig Henseende. Thi der er, som en vis Mand har sagt, stor Forskjel paa Tab af Sæder og Tab af Klæder, efterdi hiint rammer Sindet, dette Skindet. Dermed begyndte i Virkeligheden hos de fordum saa klosterlige, nu klosterløse Brødre Tilsidesættelsen af de hellige Fædres gjennem mange Aarhundreder trolig overholdte Vedtægt, som derefter blev aldeles forældet og forkastet.

Fra den hellige Wilhads Indvielse og indtil Alebrands Endeligt og Kirkens Brand forløb omtrent 270 Aar°°). Kirken brændte ved Efteraarets Begyndelse, den 11te September. Erkebispen var just dengang paa en Reise til Frisland[59]). Saasnart han fik Nys om Tempelbranden, skyndte han sig tilbage, og den næste Sommer var Grundvolden lagt til

den nye Bygning, som han bestemte sig for at lade opføre i samme Stil og Størrelse som Kirken i Kølln. Og jeg troer virkelig, at om Skjæbnen havde forundt ham at leve længere, vilde han paa faa Aar have fuldendt Kirkens Bygning. Saa stor var hans Iver og Udholdenhed i Alt hvad han foretog sig, men især naar det gjaldt om at bygge Helligdommen. I den Sommer, Grundvolden lagdes, saae man allerede Piller og Hvælvinger og Sidemure reise sig. Vintren gik, og da Paaskehøitiden stod for Døren, Dagen før det hellige Nadvermaaltid, da vandrede den høisalige Erkebiskop, vistnok ikke uvidende om sin nær forestaaende Hjemvandring, fra Kirken i Skirnbeck — Andre sige, i Stade — barfodet til Bremen. Her udtømte han sig i Bønner og Taarer, befalende Kirken Gud og hans Hellige ivold. Angrebet af Feberen indskibede han sig dernæst til Provstiet Burken, hvor han endnu levede i syv Dage. Saaledes omskiftende det jordiske Paaskemaaltid med Himlens usyrede Brød, drog hans Sjæl med Glæde hjem til Herren[60]). Hans Liig blev, omringet af en deels ledsagende, deels mødende Sørgeskare, paa Weser-Floden ført til Bremen og der høisat midt i den nye Kirke, han selv havde reist. Paa dette Sted havde der nemlig staaet et større Alter lige ved den hellige Fader Wilhads Gravminde. — Paa samme Tid døde Erkebisp Hunfred i Magdeborg, velsignet Ihukommelse. Han efterfulgtes af Engelhardt, med Tilsidesættelse af Winther, som forsmaaede dette Bispedømme. Det var i Herrens Aar 1043, den 15de April, i Rente-Terminens ellevte Aar, at vor elskede Fader Alebrand aflagde sin jordiske Hytte.

Farvel i Christo, du elskelige, din Hjord uforglemmelige Hyrde! Gak ind til Himlens Paaske-Nadver, hvor du med Paaskelammet holder Maaltid i Reenheds og Sandheds usyrede Brød! Velsignet være din Indgang i de evige

Boliger, hvor du i Samfund med Englene nyder Salighedens overvættes Glæde! Ja, thi medens du deelte med os det timelige Liv, da opfyldte du som en Ædling, i Levnet og Lære, Hyrdelivets Pligter, os til Glæde i Eet og Alt. Men nu bortreves du, for at ikke Ondskab skulde ændre dit Sind; derfor hastede den gode Herre med at udrive dig af Ugudelighedernes Midte, paa det at du fuldelig maatte nyde Frugten af din Gjerning, endog du ei naaede at udrette alt det Gode, din Hu stod til. Saa bliver da din Retfærdighed, og din Ihukommelse skal ei tabe sig i Evigheds Evighed!

Tredie Bog.

(1043—1072.)

Adelbert.

Erkebiskop Adelbert hensad i 29 pp) Aar. Hyrde-Staven modtog han af Keiser Henrik, Søn af Konrad, som i Rækken af de Romerske Keisere fra Cæsar Augustus — naar man da undtager Medkeiserne — var den halvfemsindstyvende paa Thronen. Erkebispe-Kaaben modtog han, ligesom hans Formænd i Embedet, ved Gesandter fra ovennævnte Pave Benedikt, som vi finde at være den 147de i Rækken af de Romerske Paver fra Apostlerne af. Hans Indvielse fandt Sted i Aachen, hvor Keiseren med sine Fyrster var tilstede, medens 12 Biskopper stod hos og lagde deres Hænder paa ham. Dette Overmaal af Velsignelse foreholdt han tidt og mangen Gang dem, som lastede ham, idet han med et Smiil anmærkede, at han kunde jo ikke lastes af Nogen, han som fra først af var bleven velsignet saa høitideligt af saamange kirkelige Patriarker.

Hvor vanskeligt det nu end er, at skrive sømmeligt om denne Herres Bedrifter og Levnet — skrive maae vi jo dog, efterdi vi have lovet Dig, høiærværdige Biskop Liemar! at lade denne Bog strække sig lige indtil Dagene for Dit Bispedømme. Om jeg da end som en Taabe havde vovet mig ud paa denne høie Sø, maatte man nu dog ikke fortænke mig i, om jeg haster med at komme iland. Idet jeg da søger Kysten, øiner min Ubefarenhed næppe nok en Havn,

saa fuldtop er der allevegne af Misundelsens Klipper og Dadlesygens Skjær, at hvad man roser, vil blive gjennemheglet som Gjenstand for Smiger, og hvor man seer Feil, der vil det hedde, at Dadelen udspringer af ond Villie.

En mærkelig Mand var han jo, og berømme ham kan man i alle Retninger, hvad enten man seer hen til de Egenskaber, han i og for sig besad, til hans adelige Byrd, hans indtagende Ydre, hans Viisdom og Veltalenhed, Kydskhed og Ædruelighed; hvad heller paa de Gaver, der i Overflødighed vare faldne i hans Lod, saasom Rigdom og Lykke, Hæder og Magt. Hvad fremdeles Hedningernes Omvendelse angaaer, denne Hamborger-Menighedens første Pligt, saa var han driftig fremfor Nogen. I at varetage Gudstjenesten med Andagt og Høitidelighed, i at ære det Apostoliske Sæde, i Troskab mod Staten, i Omhu for sit Stift, havde han heller næppe sin Lige, saalidt som i den Aarvaagenhed, der paahviler en Hyrde — dersom han var bleven saaledes ved. Thi saaledes var han i Begyndelsen, men ringere viste han sig henimod Slutningen; det gik tilbage med hans Fortræffelighed, og det fordi Manden forsømte at give Agt paa sig selv, samt lod sig lede af Andres Ondskab. Dette skal paa sit Sted blive mere udførligt omtalt. Da jeg imidlertid næppe vil kunne give en god eller fuldstændig Fortegnelse over alle denne Mands Handlinger, skal jeg holde mig til hans meest fremragende Bedrifter, idet jeg forøvrigt med smertelig Deeltagelse higer efter at komme til at omtale den Forsmædelse, der er overgaaet Hamborgs og Bremens herlige og rige Stift, saasom hiint er bleven ødelagt af Hedninger, dette sønderrevet af falske Christne.

Saa vil jeg da begynde Fortællingen med en Skildring af Mandens Personlighed, hvoraf man strax skal kunne forstaae det Hele.

Han var altsaa en Mand af høiadelig Byrd, og sin første Værdighed beklædte han som Provst i Halberstadt. Begavet var han med en skarpsindig Aand, som havde mangesidige Kundskaber til sin Raadighed; stor var hans Indsigt i guddommelige og menneskelige Ting, hans Hukommelse ypperlig, baade til at fastholde og til at fremføre, hvad han havde forhørt sig om eller samlet ved Grandskning og Eftertanke; hans Veltalenhed uforlignelig. Hans Legemsskjønhed var iøinefaldende; tilmed var han en Ynder af Kydskhed. Hans Gavmildhed var eiendommelig; thi ligesom han selv var seen til at modtage Noget og undsaae sig derved, saaledes holdt han det ogsaa under sin og Andres Værdighed at bede om Noget, men uanmodet var han ofte en villig og glad og rundhaandet Giver. Hans Ydmyghed var af en tvivlsom Beskaffenhed, forsaavidtsom han kun udviste den imod Guds Tjenere, imod Fattige og Fremmede, og det i den Grad, at han ofte, før han gik tilsengs, paa sine Knæ vadskede Fødderne paa tredive Tiggere eller flere. Men verdslige Fyrster eller sine Ligemænd vilde han paa ingen Maade ydmyge sig for. Dem blev han endog engang saa opbragt imod, at han beskyldte den ene Part for Ødselhed, den anden for Gjerrighed, en tredie for Utroskab, kort sagt, han skaanede ved den Leilighed ikke en eneste fornem Mand af sit Bekjendtskab. Idet han altsaa forenede i sig en Mangfoldighed af herlige Egenskaber, kunde en Mand, som han var, være bleven priist salig, dersom ikke een Feil havde staaet iveien og skjæmmet hele hans Høiærværdighed: nemlig Forfængeligheden, denne de rige Folks Skjødesynd. Den var det, der skaffede den kloge Mand saamegen Fortalelse, at man endog skrev hans mange gode Gjerninger paa verdslig Ærgjerrigheds Regning. Men lad de Godtfolk tage sig iagt for at fælde en overilet Dom; lad dem huske paa, at

i tvivlsomme Sager bør ingen afgjørende Kjendelse afgives; samt at „hvori du dømmer en Anden, fordømmer du dig selv."

Vi, som har levet sammen med ham og havt hans daglige Vandel for Øie — vi veed, at han paa skrøbelige Menneskers Viis har gjort Adskilligt for verdslig Ære, men ogsaa Meget, fordi han, som et godt Menneske bør, frygtede Gud. Lad saa være, at der ikke var Maade med hans Gavmildhed, saa har jeg dog deri fundet en Plan, den nemlig, at han til Fordeel for sin Kirke stræbte at vinde Nogle ved Forekommenhed, saasom Konger og deres nærmeste Raadgivere, hvorimod han med strængeste Had forfulgte Andre, der paa en eller anden Maade forekom ham at skade hans Kirke, navnlig vore Hertuger og enkelte Bisskopper. Tidt og ofte har vi hørt ham sige, at til Bedste for sin Kirke hengav han sig selv og sine Forældre: „Ja" — sagde han — „jeg sparer Ingen, hverken mig selv eller Brødrene, ei heller Pengene eller selve Kirken, for at mit Bispedømme engang maa fries fra Aaget eller sættes paa samme Fod som de andre." — Alt Sligt vil nu bedre kunne klares ved Hjælp af selve Begivenhedernes Fremstilling, saa at forstandige Folk skal indsee, hvorledes han, langtfra at handle iblinde, tvertimod gik nødtvungen tilværks og efter en forsvarlig Grundsætning, hvor han for Uindviede bar sig ad, som om han var dum eller gal.

I det første Aar efterat han var bleven indviet og strax efter sin høitidelige Indsættelse til Erkebisp, fuldendte han Bremer-Kirkens Brudesmykke. Da han saae, at den nylig paabegyndte Kirke var en vidtløftig Bygning, som der skulde store Kræfter til at udføre, saa tog han en hovedkulds Beslutning og lod strax Byens Muur, som hans Forgjængere havde lagt første Haand paa, men som han ansaae for mindre nødvendig, rive ned og Stenene tages i Brug for Herrens Huus. Ved den Leilighed blev ogsaa det

prægtige Taarn med de forhen omtalte syv Kamre aldeles nedbrudt. Og hvad skal jeg sige om Klostret, der var opført af saa deilige glatte Steen, at hvem der saae paa det, speilede sig deri? Ogsaa dette gav den høie Herre Befaling til at sløife ufortøvet, som om det for ham var et Øiebliks Sag at reise et andet, der skulde være endnu smukkere. Ja, det var, som han selv betroede os, da vi spurgte ham derom, hans Forsæt, om ellers Tid eller Leilighed vilde strække til, at opføre Stegers og Sovekammer, Kjelder og alle øvrige Værelser for Brødrene af lutter Steen, dertil paastod han med megen Selvtilfredshed at have Alt, hvad der behøvedes, til sin Raadighed, saa han maatte kun — det være sagt med Brødrenes Tilladelse — klage over Mangel paa Klerke or Muursteen. Imidlertid blev der smedet, mens Jernet vag varmt, og Kirkens Muur reiste sig, den som Alebrand havde begyndt efter Kølns Mønster, men som han nu var betænkt paa at fuldende i Lighed med Kirken i Benevent[99]). Efter 7 Aars Arbeide kom da endelig Kæmpebygningens Forside istand og blev Helligdommens Høialter indviet til den hellige Maries Ære. Det næste Alter i det vestlige Chor skulde efter hans Bestemmelse være en Kjærlighedsgave til Hellig Peder, efter hvem jo den ældre Kirke, som man læser, var bleven opkaldt. Men nu stødte Erkebispen paa en saadan Mængde Vanskeligheder, at Værket forblev ufuldendt indtil hans 24de Embedsaar, da jeg uværdige Medlem af Guds Menighed kom til Bremen. Da først bleve Kirkens Mure hvidtede, og den vestre Krypt indviet til Hellig Anders.

Da den store Erkebisp fremdeles blev opmærksom paa, at hans Menighed og hans egen biskoppelige Myndighed, som hans Forgjænger Adeldags Klogskab havde frigjort, igjen var udsat for Hertugernes uretfærdige Overgreb; da opbød han al sin Kraft, for at gjenoprette den fordums kirkelige Frihed, saa at hverken Hertug eller Greve eller nogen

Dommer skulde have Embedskreds eller Øvrighedspost i hans Bispedømme. Det kunde umulig gaae fredeligt af; bleve de verdslige Herrer tugtede for deres Uret, saa bleve de kun desmere forbittrede. Saaledes skal Hertug Bernhard, i hvis Øine Erkebispen paa Grund af hans høie Rang og Indsigtsfuldhed var mistænkelig, ofte have sagt, at denne var ret ligesom ansat til at være Speider paa denne Kant, for at forraade Landets Skrøbeligheder til Fremmede og til Keiseren; og derfor skulde, saalænge han eller en af hans Sønner var ilive, Bisskoppen ikke have en rolig Dag i sit Stift. Det var et Ord, der gik Bisskoppen mere nær til Hjerte, end Nogen skulde formodet. Fra den Tid af plagede baade Harme og Frygt ham i den Grad, at al hans Digten og Tragten gik ud paa hvad der kunde være Hertugen og hans Folk til Skade. En Tidlang holdt han gode Miner og tog, i Mangel af anden Udvei, sin Tilflugt til Keiser-Hoffet, som han ganske hengav sig til, idet han uden mindste Hensyn til sig og Sine, eller til sit Bispe-Embede, søgte at indynde sig hos Keiseren og hans Hoffolk, blot for at opnaae kirkelig Uafhængighed. I dette Øiemed viste han sig saa udholdende i Hoffets Tjeneste, saa ufortrøden i at reise i Hoffets Ærinder allevegne, og dertil at opbyde sine Folk, at Keiseren forbausedes over den Mands Utrættelighed, og kaarede ham til sin ypperste Raadgiver i alle Regjeringsanliggender.

Mange vare de Tog, paa hvilke Bisskoppen fulgte med Keiseren: til Ungarn, til Slavenland, til Italien, til Flandern. Hvert af disse Tog medførte store Omkostninger for Stiftet, hvorover mange Huse gik tilgrunde. Her kan vi dog kun bringe to af disse Farter i Erindring, den første og sidste nemlig, den til Italien og den til Ungarn; thi det var de to mærkeligste, og begge løb de ulykkeligt af for os. Det Ungarske Tog skal vi henimod

Slutningen omtale; det Italienske maae vi nu følge med Øinene.

Deels med det Onde og deels med det Gode havde Kong Henrik dæmpet Uroligheder i Ungarn[77]), og maatte derpaa, efter Sigende i et nødvendigt kirkeligt Ærinde, til Rom. Foruden sit øvrige keiserlige Følge havde han ogsaa vor Erkebisp med sig. Her bleve nu Medbeilerne til Apostel-Sædet, Benedict, Gratian og Silvester, som alle vare uægte, affatte, og da skulde Erkebisp Adelbert været valgt til Pave, dersom han ikke havde stillet sin Embedsbroder Clemens i sit Sted[61]). Af denne Pave blev Kong Henrik kronet ved Juletide og udraabt til Keiser og Augustus. Da saa Keiseren vendte tilbage fra Italien, da var det, siger man, at vor Erkebisp tog Leiligheden iagt og indbød ham til Bremen, vistnok under Paaskud af et Besøg i Lesum eller en Indbydelse til en Samtale med Dane-Kongen, men i Virkeligheden gjaldt det om at prøve Hertugens Troskab. Keiseren modtoges i Bremen med al tilbørlig kongelig Pragt, skjænkede Brødrene en Gaard, ved Navn Balje, og afstod til Kirken det Grevskab i Frisland, som Gottfred havde eiet. Derpaa ankom Keiseren til Lesum, hvor han snart skal være bleven omringet af et Baghold, Ditmer havde lagt for ham, men han undkom, idet vor Erkebisp drog Omsorg for at beskytte ham. Derfor blev denne Greve af Keiseren indstævnet for Retten; men da han foretrak at rense sig ved Tvekamp, blev han fældet af sin egen Drabant, som hed Arnold. Faa Dage derefter blev samme Drabant paagreben af Ditmars Søn, som hængte ham op ved Benene imellem to Hunde, til han opgav Aanden; men da lod Keiseren igjen Sønnen af Ditmer paagribe og tildømte ham Landsforviisning paa Livstid. Hertugen, som var Broder til Ditmer, tog sig imidlertid dennes Død meget nær, og det Samme gjorde hans Sønner, saa fra den Tid af forfulgte de baade

Erkebispen og hans Kirke og hvad dermed stod i Forbindelse, med et dødeligt Had. Et skrømtet Forlig syntes jo vistnok undertiden at have forsonet begge Parter med hinanden; men alligevel er der et hertugeligt Parti, som ikke glemmer Fædrenes gamle Nag til Kirken, men vedbliver at forfølge vore Folk til det Yderste.

Thi reis Dig, Herre! og før din Sag; kom ihu dine Tjeneres Forsmædelse.

Erkebispen stræbte derimod at overvinde Ondt med Godt, og fordi Dagene vare onde, kjøbte han den beleilige Tid ved at gjøre vel. Han sluttede altsaa Fred med Hertugerne. Derpaa tog han sig for Alvor af sit Stift, og besluttede at efterlade sig et storartet Mindesmærke, som overalt skulde kunne bære Vidne om hans Adel og Værdighed. Sine Forfædres „gyldne Middelmaadighed" agtede han ikke en Bønne værd; det Gamle vragede han. Alt vilde han gjøre Nyt. Hans høie Tankeflugt og ligesaa dybe Greb i Pengeskrinet gik ud paa intet Mindre, end at gjøre Bremen til en Stad, der kunde maale sig med hvad By det skulde være. Af de Midler, han selv havde erhvervet sig, oprettede han ufortøvet to Provstier, det ene for hellig Wilhad, der hvor sammes Legeme hviler eller er bragt hen, det andet for hellig Steffen, hvis Tjener Erkebispen jævnlig roste sig af at være. Disse to Provstier begyndte han med; men siden føiede han dertil andre, nemlig i Bremen et tredie for Hellig Povel, af de til Gjæsteherberget hørende Godser; et fjerde i Liastimona af de til dette Gods henlagte Jorder; et femte agtede han at oprette ved Stade, et sjette ved Süllberg hinsides Elben; et syvende paabegyndte han i Esbeck, et skovrigt og bakket Sted i Mindener-Kredsen; et ottende er Gozzicaner-Abbediet ved Saale-Floden, stiftet af Erkebispens Forældre.

Endnu mange andre Værker paabegyndte han paa for-

skjellige Steder; men af dem forfaldt Størstedelen allerede mens han levede og var optaget af Statssager. Saaledes Steenhuset i Esbeck: det styrtede sammen lige med Eet i hans egen høie Nærværelse. Resten er rimeligviis bleven spredt formedelst Provsternes Rovgjerrighed og Uagtsomhed. Forsaavidtsom Erkebispen kom efter disses Underfundighed, var han ogsaa glubsk imellemstunder i at afstraffe dem. Man seer heraf, at hvad der ofte gav Erkebispens oprindelig gode Sindelag en forkeert Retning, det var Nederdrægtigheden hos Folk, han troede altfor godt.

I det Hele taget var den Maade, hvorpaa han i Førstningen forestod de indre Anliggender, god og priselig. Hvad der fremdeles udadtil blev gjort for Hedningernes Omvendelse, skal den følgende Fortælling kortelig godtgjøre.

Saasnart Metropolitanen havde tiltraadt sit Bispe-Embede, skikkede han sine visse Bud til Nordens Konger, for at sikkre sig deres Venskab. Ligemaade udspredte han Formaningsskrivelser over hele Danmark eller Normannien og Sverrig, ja indtil Jordens Grændser, med Opfordring til hine Egnes Bisper og Præster, at de trolig skulde vogte vor Herres Jesu Christi Menigheder, samt uden Frygt stride til at omvende Hedninger.

Magnus[62]) var dengang i Besiddelse af to Riger: Danskernes og Normændenes; Jakob stod endnu for Styret i Sverrig. Med hans og Hertug Tufs Bistand lykkedes det Svend at fordrive Magnus fra Danmark. Magnus fornyede Kampen, men satte Livet til omborð. Dermed var Svend Herre over begge Riger, og skal have udrustet en Flaade, for at underkaste sig England. Men den hellige Kong Edward, som her stod for Styret med Retfærdighed, foretrak Freden og tilbød Seierherren Skat, samt udnævnte ham til sin Eftermand i Riget, som forhen sagt. Saaledes havde den unge Kong Svend faaet tre

Riger at raade over; men da Lykken føiede ham, glemte han derover snart det himmelske Rige og hjemførte fra Sverrig en Hustru, som var hans Nærpaarørende. Dette syntes Hr. Erkebiskoppen saare ilde om; han lod gaae Bud til den afsindige Konge og truede for denne Brødes Skyld at slaae ham med Bansættelsens Sværd, hvis han ikke fandt sig i Billighed. Da blev Kongen som rasende og truede med at ødelægge Hamborg Stift i Bund og Grund. Uden at lade sig skræmme heraf, holdt vor Erkebisp ved med Irettesættelser og Bønner, indtil den danske Voldsmand omsider ved et Brev fra Paven lod sig bøie og gav Søskendebarnet Skilsmissebrev. Dog var Kongen endnu langt fra at laane Øre til Præsternes Formaninger. Saasnart han nemlig havde ladet sit Søskendebarn fare, tog han sig en Mængde andre Hustruer og Friller. Og mange Fjender opvakte Herren ham i de omkringliggende Lande, ligesom han havde opvakt dem imod Salomon iblandt dennes egne Tjenere.

En vis Harald, Broder til Kong Olaf Martyr, havde forladt sit Fædreneland, mens Broderen endnu levede[63]). Som en Flygtning var han kommen til Constantinopel, havde der taget Krigstjeneste hos Keiseren og udfægtet mangt et Slag, tilvands mod Saracenerne og tillands mod Skytherne. Dermed havde han baade vundet Ry for Tapperhed og erhvervet sig svære Rigdomme. Efter Broderens Død var han bleven kaldt tilbage til sit Hjem, og her havde han forefundet sin Frænde Svend i Herresædet. Til ham betroede han sig og gjorde, siger man, Seierherren sin Troskabsed, samt modtog til Gjengjæld sit fædrene Rige som et Jarldømme[64]). Snart blev han imidlertid saa igaaet med sine egne Mænd og saa forvisset om de Norskes Troskab, at han lettelig lod sig overtale til Frafald, og nu feidede han paa alle de danske Kyster med Ild og Sværd. Ved den Leilighed blev Kirken i Aarhuus

stukket i Brand og den i Slesvig udplyndret. Kong Svend vendte Ryg. Men der var Krig mellem Harald og Svend alle deres Levedage.

Paa samme Tid rev Engelskmændene sig løs fra det danske Herredømme[65]. I Spidsen for dette Oprør stod Sønnerne af Godvin, hvis Moder, som forhen anmærket, var Faster til Danekongen, og hvis Søster Kong Edward havde ægtet. Dem var det, som indgik en Sammensværgelse mod Svends Brødre, der vare Jarler i England. Den ene af disse, Bjørn, tog de strax af Dage, den anden, Osbern, jog de ud af Landet tilligemed alle hans Mænd. Dermed kom de til at spille Herrer i England, medens Edward nøiedes med Livet og med det tomme Kongenavn.

Saaledes stod det til paa den Kant, da bortdrog den christelige Svenske-Konge Jakob fra denne Verden og fik en rigtig slem Eftermand i sin Broder Emund eller Gamle. Denne Frillesøn af Olaf var nemlig vel bleven døbt, men brød sig alligevel ikke mere om vor Religion, end at han havde i sin Tjeneste som Biskop en vis Osmund[66], en lovløs Person, der længere Tid tilbage var bleven sat i Skole i Bremen af den norske Bisp Sigfred, var dernæst, uden at skjønne paa slig Velgjerning, gaaet til Rom, for at blive indviet, var der bleven afviist og havde saa flakket om alle vide Vegne og paa den Maade omsider opnaaet den Ære at blive indviet af en vis Erkebisp i Polen. Derpaa var han kommen til Sverrig, hvor han nu blærede sig ved at foregive, at han af Paven var beskikket til Erkebisp over de Egne. Da saa vor Erkebisp skikkede sine visse Bud til Kong Gamle, traf de der selvsamme Landstryger Osmund, som paa erkebiskoppelig Viis lod bære Kors foran sig. De hørte tillige, at han forførte de i Christendom nyfødte Barbarer ved usund Lære, der ei stemmede med vor Tro. Deres Nærværelse satte Skræk i ham, og han brugte da de sæd-

vanlige Kneb, for at udvirke hos Konge og Folk, at Gesandterne bortvistes, som om de manglede Apostolikerens Segl. Disse forlod Thinget, glade over, at de vare blevne agtede værdige til at forurettes for Jesu Navns Skyld. Gesandtskabet bestod forresten af Brødre fra Bremer-Menigheden, og den Ypperste blandt dem var den ældre Adelward, forhen Dekan ved vort Kloster, nu indviet til Biskop for hiint Folk[66]). Om denne Mands Dyder kunde der være Meget at fortælle, dersom vi ikke maatte haste frem til andre Gjenstande. Da altsaa Gesandterne paa den omtalte Maade vare blevne afviste af Svenskerne, da var der, siger man, en af Kongens Slægtninge — om det var en Slægtning eller Stedsøn, skal jeg ikke kunne sige — som sluttede sig til dem og med ydmyge Taarer anbefalede sig til deres Forbønner. Hans Navn var Steenkil, og han var den Eneste, som rørtes til Medynk over Brødrene. Han bød dem Foræringer, og bragte dem i god Behold gjennem Sverrigs Bjergegne til den fromme Dronning Gunild eller Gyde[67]), hende, der for Slægtskabs Skyld var skilt fra den danske Konge, og som nu opholdt sig paa sine Godser hinsides Danmark, hvor hun lagde Vind paa Gjæstmildhed og Almisser og anden Øvelse i Hellighed. Hun tog med stor Ærbødighed imod Gesandterne, som om de kunde være udsendte af Gud, og medgav dem rige Foræringer til Erkebispen.

Længe varede det ikke, førend Guds Straf naaede Svenskerne, der havde forskudt deres Bisko. Begyndelsen var den, at en Søn af Kongen, ved Navn Anund, som af Faderen var udsendt til at udvide Riget, kom til det Kvinde-Land, som vi antage for at være Amazonernes, og døde der tilligemed hele Hæren af Gift, som disse Kvinder blandede i Kildevandet. Og for det Andet kom der tilligemed andre Plager en saadan Tørke og Misvæxt, at Svenskerne

sendte Bud til Erkebispen om at faae deres Biskop tilbage, samt lovede Opreisning og Troskab. Det var en Glæde for den høiærværdige Herre, saaledes at kunne give en villig Hyrde til en bedende Hjord. Ved sin Ankomst til Sverrig blev denne Biskop modtaget med en saa almindelig Glæde, at han vandt hele Værmelands Befolkning for Christus, ja skal endog have gjort kraftige Jærtegn for Folket[68]). Paa samme Tid døde den svenske Kong Emund, og efter ham ophøiedes hans forhennævnte Frænde Steenkil til Konge. Han var den Herres Jesu Christi tro Tjener, og hans Fromhed bevidnedes af alle vore Brødre, der kom til de Egne. Naar Hr. Erkebiskop Adelbert paa sin omstændelige Viis udbredte sig over alle disse svenske Begivenheder, han selv havde oplevet, passede han gjerne, dertil at knytte Fortællingen om et Syn, Biskop Adelward havde havt, og hvorved han var bleven paamindet om, ei at forsømme Forkyndelsen af Evangeliets Naade[69]).

Ogsaa i Norge foregik der dengang Ting af Vigtighed, idet Kong Harald var grusom fremfor nogen rasende Voldsmand. Mange Kirker nedbrød han, mange Christne lod han henrette. Som en vældig og navnkundig Seiervinder, der havde bestaaet mangen en Dyst i Grækenland og i Skythiens Egne med Barbarerne, saaledes var han vendt tilbage til sit Fædreneland; men heller ikke her hvilede han nogensinde af Kampen, her var han Nordens Lyn og alle Danske Øers Uvætte. Paa alle Slavernes Kyster gjorde han Landgang og Bytte; Ørkney-Øerne underlagde han sit Herredømme, lige til Island udstrakte han sit blodige Spir. Men idet han saaledes havde mange Folkefærd at byde over, var han paa Grund af sin Gjerrighed og Grusomhed almindelig forhadt. Endog Trolddomskunster hengav han sig til, den Usling, uden at ændse, at hans hellige Broder havde udryddet sligt Uvæsen af Riget

og kjæmpet indtil Blodet for at hævde christen Skik. Om dennes udmærkede Fortjenester vidne de Jærtegn, som daglig skee ved Kongens Grav i Trondhjem By. Dem saae han for sine Øine, den gudsforgaaene Krop; men forhærdet som han var, gjorde han, denne Harald, lange Fingre efter de Gaver og Skatte, som de Troendes dybeste Ærbødighed havde opdynget ved Broderens Grav; ja dem tog han og gjorde til Gribsgods for sine Hærmænd[69]). See, da blev Erkebispen greben af Nidkjærhed for Gud, og han skikkede sine visse Bud til denne samme Konge, med et Brevskab, hvori han irettesatte ham saavel for hans tyranniske Anmasselser i det Hele, som især deleshed for hans Rutten med Offergaverne, der ikke maatte gjøres verdslig Brug af, samt for de Biskopper, han med Tilsidesættelse af Erkebispens paa det Apostoliske Sædes Fuldmagt grundede Eneret til at beskikke Biskopper, havde ladet indvie i Frankrig eller England. Denne Besked blev Tyrannen høilig fortørnet over; Erkebispens Udsendinge haanede han og bød dem gaae deres Vei, idet han idelig raabte paa, at han vidste ikke, hvem der var Erkebisp eller havde Noget at sige i Norge, uden Harald alene! Og det blev ikke derved, men i mange andre Ord og Gjerninger spaaede han sit Hovmod et snarligt Fald. Endog Pave Alexander affendte ufortøvet en Skrivelse til denne Konge, med det Paabud, at baade han selv og hans Biskopper skulde udvise al underdanig Ærefrygt mod det Apostoliske Sædes Fuldmægtig[70]).

I Betragtning af disse norske Forhold gjorde Erkebispen sig megen Flid for at udsone sig med den danske Konge, hvem han tidligere havde stødt fra sig i Anledning af Skilsmissen mellem Kongen og hans Søskendebarn. Han vidste jo nemlig nok, at kunde han vinde en Mand som denne Konge for sig, vilde Veien til hans øvrige Formaal være anderledes banet. Den Gavmildhed, hvormed han for-

stod at indynde sig hos Alle, lod ham snart finde Adgang til Slesvig, hvor det faldt ham let at blive bekjendt med den stolte Konge og at fornye Venskabet med samme, idet han hverken sparede paa Gaver eller Gjæstebud, for at den erkebiskoppelige Anseelse kunde overbyde de kongelige Rigdomme. Til Forligets Bekræftelse sluttede man, ifølge Skik og Brug hos Barbarerne, denne Forhandling med at byde hinanden til Gjæst otte Dage i Træk. Mange kirkelige Anliggender aftaltes; man raadslog om de Christnes Fredlysning, om Hedningernes Omvendelse. Glad over saa velforrettet Sag vendte Erkebispen hjem og overtalte Keiseren til at indbyde den danske Konge til Saxland, hvor de skulde tilsværge hinanden stadigt Venskab. Dette velsignede Forbund var en stor Vinding for vort Stift, idet Sendelsen til Hedningerne i Norden ved Kong Svends Bistand gjorde stadige og heldige Fremskridt.

Ogsaa hinsides Elben saavelsom i Slavenland gik det endnu særdeles heldigt fremad med vore Sager. Den forhen omtalte Gottskalk nemlig, hvis Klogskab og Tapperhed fortjener at paaskjønnes, havde imidlertid ægtet en Datter af den danske Konge og saaledes holdt Slaverne i Tømme, at de frygtede ham som en Konge og bad om Fred, mod at svare Skat og vise Lydighed. Under disse Omstændigheder kunde vort Hamborg glæde sig ved Freden og fyldtes det slaviske Land med Præster og Kirker. En from og gudfrygtig Mand var altsaa Gottskalk; han var tillige Erkebispens gode Ven og ærede Hamborg som en Søn sin Moder. Tidt og ofte indfandt han sig der, for at indfrie sine Løfter. Aldrig er der heller opstaaet mægtigere Mand eller mere nidkjær Udbreder af Christendommen i denne nærmeste Deel af Slavenland. Havde et længere Liv været ham forundt, skulde han nemlig nok vidst at tvinge alle disse Hedninger til Christendommen; thi han naaede jo

allerede at omvende saagodtsom Trediedelen af dem, der under hans Bedstefader Mistivoi vare faldne tilbage til Hedenskabet[71]).

Samtlige til Hamborg Stift henhørende Slaver-Folk altsaa vare under denne Fyrste ærbødige Dyrkere af den christne Tro, nemlig Wagrer, Obotriter eller Rereger eller Polaber, iligemaade Linoger, Warnaber, Chizziner og Circipaner lige til Pane- eller Pene-Floden, som den hedder i vort Stifts Gavebreve[72]). I disse Kredse var der fuldtop af Kirker, og i Kirkerne fuldtop af Præster, og for Præsterne fuld Frihed til at røgte Guds Ærinde. I Spidsen for Præsterne stod Fyrst Gottskalk; thi saa brændende var, siger man, hans Nidkjærhed for Gudsdyrkelsen, at han mangen Gang glemte sin Stand og i Kirken henvendte Formaningstaler til det forsamlede Folk, paa hvis slaviske Modersmaal han søgte at forklare nøiere, hvad der blev sagt forblommet af Bisskopperne eller Præsterne. Utallige omvendte sig daglig og udsendtes derpaa som Præster til alle Egne i Landet. Tillige dannede der sig trindt i Stæderne Samfund af Mænd, som førte et gudeligt Levnet, saavelsom af Munke og Nonner. Dette bevidnes af Folk, som i den Anledning har seet sig om i Lybek, Oldenborg, Lenzen, Ratzeborg og andre Byer. Ja i den berømte Obotriter-Stad Meklenborg omtales endog hele tre til Guds Tjeneste indviede Samfund. Erkebispen ønskede Fyrsten tillykke med denne nye kirkelige Plantning og sendte ham af sine Bisskopper og Præster forstandige Mænd, som kunde styrke de umodne Folk i deres Christendom. Til Bisskop i Oldenborg indviede han, efter Abeelins Død, Munken Ezzo; i Meklenborg ansatte han Johannes Scotus; for Ratzeborg beskikkede han en vis Aristo, der kom fra Jerusalem; og saa fremdeles. Endvidere indbød han Fyrst Gottskalk til sig i Hamborg, hvor han i en Samtale med

denne paa det Indstændigste formanede ham til, standhaftig at fuldføre det Arbeide, han for Christi Skyld havde begyndt; han tilsagde ham derhos Seier i Alt dette og omsider, hvis Noget for Christi Skyld skulde gaae ham imod, den evige Salighed; han foreholdt ham de mange Belønninger, som vare henlagte til ham i Himlen for Hedningernes Frelse, den Mængde Kroner, der ventede ham for hver enkelt Sjæls Forløsning. Med de samme Ord og til samme Idræt opmuntrede han ogsaa den danske Konge, som ofte indfandt sig hos ham, naar han opholdt sig ved Eideren, og som da omhyggelig indprædtede sig og trolig bevarede i Hukommelsen Alt hvad Erkebispen fremdrog for ham af de hellige Skrifter, med Undtagelse af hvad der angik Ganen og Kjærlighed til Kvinder; disse fine Landsmænds Skjødesynder kunde Kongen ikke overtales til at slippe, medens han i alt Andet adlød og føiede Erkebiskoppen[73]).

I de samme Dage blev Slavenland en Skueplads for vældige Bedrifter, som til Guds Ære bør kundgjøres for Efterslægten, fordi „Hævnens Gud rørte sig frit til at føre Gjengjældelsen over de Hovmodige". Skjøndt nemlig Vendlerne udgjøre mange udmærket tappre Stammer, er der af disse dog kun fire, som trættes indbyrdes om Forrangen i Høihed og Magt. Det er dem, der tilsammen kaldes Wilzer, men af os Leutiker, og som dele sig i Chizziner og Circipaner paa denne Side, Tholosanter og Rethrer paa hiin Side Pene-Floden. Fra Rangstriden kom det til Krig, og skjøndt Tholosanter og Rethrer havde Chizzinerne med sig, kom de ikke desmindre tilkort mod Circipanerne. Slaget fornyedes, og atter gik det ud over Rethrerne; tredie Gang forsøgte man sin Lykke, og Circipanerne gik igjen af med Seiren. Da kaldte de Overvundne Fyrst Gottskalk, Hertug Bernhard og den danske Konge tilhjælp mod Fjenden, og disse tre Fyrsters

store Hær maatte de i syv samfulde Uger give Kost og Løn; saa haardnakket var Circipanernes Modstand. Mange Tusinde Hedninger faldt paa begge Sider; endnu flere slæbtes i Fangenskab. Omsider tilbød Circipanerne at betale Kongerne 15000 Talenter, og dermed opnaaede de Fredslutningen. Vore Folk vendte triumpherende tilbage; Christendommen var der ikke Tale om, Seierherrerne tænkte kun paa Byttet. Saavidt om de til Hamborg Stift hørende Circipaners Tapperhed. At dette er Begivenhedens rette Sammenhæng, har en høitstaaende Mand i Nordalbingien, hvem jeg skylder flere andre Oplysninger, forvisset mig om. Engang hørte jeg ogsaa af den høist sanddrue Konge af Danmark, da han i en Samtale gjennemgik disse Begivenheder, den Yttring, at Slaver-Folkene udentvivl forlænge siden med Lethed kunde været omvendt til Christendommen, dersom ikke Saxernes Gjærrighed havde stillet sig iveien derfor: „hos dem,“ sagde han, „er der større Tilbøielighed til at hæve Skatter, end til at omvende Hedninger.“ Ja, det er Ulykken med de Mennesker, at de ikke agte paa den store Fare, deres Gridskhed styrter dem i; først har de med deres Gjærrighed forstyrret Christendommen i Slavenland, dernæst ved Grusomhed nødt de Undertrykte til at gjøre Opstand, og nu tilsidesætte de, ved blot at kræve Penge, lutter Penge, deres Frelse, der ellers vilde være villige til at troe[74]). Det er da altsaa en retfærdig Guds Dom, at vi maae see dem voxe os over Hovedet, som med Guds Minde ere blevne forhærdede, netop for at de skal svinge Svøben over vor Ubluhed. Thi sandelig, ligesom vi, idet vi synde, see os overvundne af Fjenderne, saaledes ville vi, saasnart vi omvende os, være Fjendernes Overmænd. Naar vi nemlig af dem kun forlangte Troskab, saa vilde de nu være frelste og ganske vist lade os være i Fred!

Saaledes var da vor Menighed virksom i Udlandet,

hvad Sendelsen til Hedningerne angaaer. Imidlertid var Stiftets Overhoved, Hr. Adelbert, som dengang endnu stræbte fremad i en god Retning, ei mindre aarvaagen og omhyggelig i sit Hyrdeembede, hvori han navnlig ikke vilde lade det skorte paa den Bekymring for alle Menigheder, Apostlen sætter sin Ære i. Med al sin Berømmelse hjemme og ude, som de Riges Jævning og de Fornemmes Overmand, higede han derfor ligefuldt efter at være de Faderløses Fader og Enkers retfærdige Formynder, idet han bar en saadan Omsorg for Alle, at han havde Øie selv for de Ringestes Fornødenheder. Trykket af verdslige Forretninger maatte han jo vel omsider blive aandelig udmattet; ikkun i Henseende til Hedningerne røgtede han sit Kald fra Først til Sidst ulasteligt og upaaklageligt samt paa en Maade, der netop passede bedst til de daværende Tider og Sæder. Saa tilgjængelig for Alle, saa gavmild og gjæstmild, saa ligelig betænkt paa Guds Ære og verdslig Hæder, viste han sig, at det ubetydelige Bremen ved hans Personlighed kom for Orde som selve Rom, og blev Maalet for ærbødige Valfarter allevegne fra, dog meest for alle Nordens Folkefærd, hvis fjerneste Stammer, Islændere, Grønlændere, Orkneyboere, der kom Bud fra med Bøn om, at han vilde sende Prædikanter op til dem. Og det gjorde han.

I de Dage døde den danske Biskop Vale. Kong Svend deelte hans Stift i fire Bispedømmer, og beskikkede med Erkebispens Minde en Biskop for hvert. Ved samme Leilighed affendte vor Erkebisp Arbeidere i Herrens Høst til Sverrig, Norge og Øerne i Havet. Indvielsen af disse skal der henimod Slutningen nærmere blive talt om, med særligt Hensyn til de Enkelte.

Den omhyggelige Forsynlighed, hvormed Erkebispen saaledes sørgede for hele sit Stift, var det dog især hans Glæde at tilvende Moderfædet Hamborg. En frugtbar

Folke-Moder kaldte han denne Stad; den fordrede han dyb Ærbødighed for, og den maatte man, sagde han, yde en desto ømmere Trøst, jo større Plage, jo mere nærgaaende Efterstræbelser og vedholdende Angreb af Hedninger den saaledes var Gjenstand for, at den blev ilde tilredt „som et hullet Sold". Ofte havde han derfor tænkt paa, naar Tiderne blev fredelige, da at befæste og med det Samme at forskjønne det Hamborgske Herresæde ved et hensigtsmæssigt Anlæg, der baade kunde beskytte mod fjendtlige Overfald og tillige afgive et varigt Tilflugtssted for Nordalbingiens Folk og Menighed. Da nemlig Stormarernes Provinds, hvor Hamborg ligger, paa alle Sider taber sig i en Slette, saa er der paa den Kant, hvor den støder op til Slaverne, hverken Bjerg eller Flod, som kan gjenne for disse og danne et Værn for Befolkningen; der findes kun hist og her nogle Skove, der netop afgive sikkre Smuthuller for Fjenden, som gjør sine Streiftog paa ubestemte Tider, kommer lige med Eet, naar man allermindst er belavet paa Sligt, bagpaa vore Folk og bringer dem en uventet Død eller, hvad værre er, en overraskende Trældom. Det eneste Bjerg i den Egn er det, Indbyggerne kalde Süllberg; det hæver sig ved Elben og udstrækker sin lange Rygning imod Vest. Dette ansaae Erkebispen for et Punkt, der passende kunde befæstes, til Indvaanernes Betryggelse, og gav ufortøvet Befaling til at rydde Skoven paa Bjergets Top tilligemed den øvrige Plads[15]). Det kostede mange Penge og megen Sved; men Erkebispen naaede dog sit Ønske og fik det knuddrede Bjerg gjort beboeligt. Her oprettede han et Provsti, og her grundede han et Samfund, som efter hans Bestemmelse skulde tjene Gud, men som snart blev til en Røverbande. Det var nogle af vore egne Landsmænd, som fra denne Borg gjorde Udfald og plyndrede Omegnens Beboere, dem de netop vare satte til at beskytte. Derfor blev denne Borg

senere, da de Indfødte gjorde Oprør, ødelagt; men Nordalbinger=Folket udelukkes af Menigheden. Jeg har bragt i Erfaring, at dette er skeet for at behage Hertugen, som naturligviis saae skjævt til Kirkens heldige Fremgang. Hertugen havde nemlig paa samme Tid forladt sin gamle Borg i Hamborg og grundet en ny Borg mellem Elbfloden og den Bæk, som hedder Alster. Fordi der ei var Hjerterum, var der ei heller Huusrum for Hertug og Erkebisp som Naboer; de skiltes altsaa ad, idet Hertugen holdt sig til den nye Deel af Staden, og Erkebispen til den gamle. Det var en oprigtig Kjærlighed, hvormed Erkebispen, ligesom hans Formænd i Embedet, hængte ved dette Sted; det var jo Modersædet for alle Nordens Folkestammer og Hovedstaden i hans Erkestift. Saalænge der var Fred hinsides Elben, behagede det ham derfor næsten altid at holde Paaske og Pindse saavelsom Guds Moders Høitidsdage i Hamborg, hvor han da forsamlede et stort Antal Klerke, udvalgte af de enkelte Samfund, især af dem, som ved deres smukke Stemmer kunde gjøre et godt Indtryk paa Folket. Alle gudstjenstlige Handlinger lod han da udføre med stor Høitidelighed og tillige med udvortes Glands[76]). Ja, den udvortes Glands lagde han saa stor Vægt paa, at han ved slige Leiligheder end ikke vilde forrette Tjenesten i Choret efter latinsk Skik, men i Henhold til jeg veed ikke hvilken romersk eller græsk Sædvane lod tolv Litanier afsynge til tre Messer, han selv afholdt. Hvadsomhelst der var storartet, hvad der vakte Beundring, hvad der glimrede, Alt dette stilede han nemlig efter; derfor, siger man, fandt han Behag i de duftende Virakskyer, i Lysenes Lynglimt, i det brusende Chors Tordenrøster. Hele denne Anordning uddrog han af hvad han i det Gamle Testamente læste om Herrens Herligheds Aabenbarelse paa Sinai. Meget Andet indrettede han saaledes, at det bragte den unge og ukyndige Slægt til

at studse; men aldrig foretog han sig dog Noget uden i Medfør af Skrifterne. Thi allerede dengang var det hans Plan at hæve sit Stift ved Rigdom og Anseelse over de andre Stifter, om ellers han kunde vinde Paven og Kongen for sig. Dem stræbte han derfor paa al mulig Maade at indynde sig hos.

Keiser Henrik havde dengang ført sig Rigets anseelige Skatkammer tilnytte, ved i Saxland at grundlægge Goslar, som han skal have været heldig nok til, fra en lille Møllegaard eller Jagthytte at omskabe til den store By, vi nu see for vore Øine, og det i en Fart. Her byggede han sig ogsaa et Slot, samt oprettede to Samfund for Gud den Almægtige, og overdrog til vor Erkebisp at bestyre det ene af disse, fordi denne nu engang var hans uadskillelige Ledsager eller Medhjælper i Et og Alt. Ved den Leilighed tilbød der sig ogsaa god Udsigt for Erkebispen til at erhverve sig eller at faae til Givendes baade Grevskaber, Abbedier og Landgodser, som vi senere, ei uden stor Fare for Kirken, har tilkjøbt os, nemlig Klostrene Lorset og Korvei, Bernhards og Egberts Grevskaber, endelig Godserne Sinzig, Plisna, Grøningen, Duisburg og Lesum. Da Erkebispen først var kommen i Besiddelse af disse, og det endda paa tvivlsomme Vilkaar, da troede han sig istand til, som det saa træffende hedder om Xerxes, at kunne vandre over Hav og seile over Land[uu]), kort sagt at kunne sætte igjennem hvadsomhelst han fik isinde.

Herved støttede han sig fornemmelig til den Omstændighed, at Pave Leo kom til Tydskland, for der at afhjælpe Kirkens Trang; han vidste nemlig nok, at denne mægtige Pave for gammelt Venskabs Skyld ikke vilde nægte ham Nogetsomhelst, om ellers det paa nogen retmæssig Maade kunde tilstaaes Nogen.

Da afholdtes hiint almindelige Kirkemøde ved Maints,

hvor Apostolikeren og Keiser Henrik førte Forsædet, og som overværedes af Biskopperne Bardo i Maints, Eberhard i Trier, Hermann i Kølln, Adelbert i Hamborg og Engelhard i Magdeborg, samt af Provindsernes øvrige geistlige Herrer. Paa dette Møde blev en Biskop fra Speier, Sibik, som var anklaget for Ægteskabsbrud, frikjendt formedelst Nadver-Prøven. Meget Andet vedtoges sammesteds til Bedste for Kirken; navnlig blev simonisk Kjætteri og Præsternes skammelige Giftermaal ved hele Mødets egenhændige Underskrift fordømt for stedse. Og at vor Erkebisp efter sin Hjemkomst ikke lagde Skjul herpaa, det fik man at føle[77]. Med Hensyn til Kvinderne gjorde han nemlig samme Bestemmelse gjældende, som før hans Tid den berømte Alebrand og endnu tidligere Libentius havde slaaet paa: at de nemlig skulde rømme Stiftets og Byens Omraade, for at ikke Frillernes forføreriske Nærhed skulde saare kydske Øine. Dette Møde afholdtes i Herrens Aar 1051, som er Erkebispens 7de Embedsaar. Samtidig dermed indviedes det større Alter i Choret til Ære for Guds Moder.

At jeg nævner dette Møde, har sin Grund deri, at Hr. Adelbert paa den Tid, medens der dog var store Mænd i Kirken, overgik dem næsten alle i Viisdom og Dygtighed. Saa høi en Stjerne havde han baade hos Pave og Keiser, at der i de offenlige Anliggender Intet kom istand uden efter hans Raad. Selv der, hvor en Geistlig dog næppe er paa sin Plads, selv ved Krigsrustninger vilde Keiseren ikke afsee den Mand, hvis Raad han saa ofte havde fundet ufeilbart, hvor det gjaldt om at tvinge Modstanderne. Det maatte Italienernes snue Høvding, Bonifacius, erfare; ligeledes Gottfred, Otto, Baldvin, og hvem der ellers fyldte Riget med Uroligheder og lod til at ville udmatte Keiseren ved at optræde som besværlige Medbeilere; omsider

maatte de ydmyge sig og kunde da rose sig af, at det ene og alene var Adelberts Kløgskab, som havde bøiet dem. Ja, hvad mener man vel om det, at selv Ungarns og Danmarks, Slavenlands og Normannernes Barbarer, selv dem fik Keiseren oftere Bugt med ved Kløgt end ved Krig? Det var vor Erkebisp, som her ved Raad og Daad lærte ham at tilegne sig det herlige Mønster: „Skaansel at yde de Spage, og Brodden at byde de Brydske“ vv). Og mens vi saaledes vare ovenpaa, kom dertil endnu dette, at den tappre græske Keiser Monomachos, saavelsom den franske Kong Henrik, sendte vor Keiser Foræringer, hvormed fulgte en Lykønskning til Erkebispen, med Anerkjendelse af hans Viisdom og Troskab og Indsigt, der havde ledet Alt saa vel. I den Anledning tilskrev Erkebispen atter Keiseren i Konstantinopel et Brev, hvori han blandt Andet roste sig af, at der ogsaa fløð græsk Blod i hans Aarer, eftersom han stammede fra Theophano og den tappre Otto, hvisaarsag det ei var saa forunderligt, om han elskede Grækerne, ja endog vilde klæde sig og leve paa Græsk. Og det gjorde han virkelig. Et lignende Gjensvar sendte han baade den franske Konge og Andre.

Da nu Erkebispen saae, at Alt gik saa vel, og at baade Pave og Keiser vare villige til at rette sig efter ham, da fik han høie Tanker om sig selv, og anstrengte sig til det Yderste for at gjøre Erkesædet i Hamborg til et Patriarkat. Hvad der først og fremmest bevægede ham til at stræbe derefter, var den Omstændighed, at den danske Konge, nu da Christendommen havde udvidet sig til Jordens Grændser, tragtede efter at faae et Erkesæde oprettet i sit eget Rige. At et saadant kom istand og i Overeensstemmelse med de kirkelige Love bekræftedes af det Apostoliske Sæde, dertil manglede nu ei heller Andet, end at vor Erkebisp gav sit Samtykke. Og skjøndt ugjerne, lovede han dog at

indvillige heri, saafremt der ved romerske Gavebreve indrømmedes ham og hans Stift Patriarkats-Rang. Forøvrigt var det hans Bestemmelse, at henlægge under Patriarkatet 12 Bispedømmer; dette Antal agtede han at tilveiebringe, deels ved at udstykke sin egen Kreds, og deels ved derunder at inddrage de til vor Menighed hørende Lydstifter i Danmark og hos andre Folk, nemlig saaledes: det første i Pahlen ved Eideren, det andet i Heiligenstedten, det tredie i Ratzeborg, det fjerde i Oldenborg, det femte i Meklenborg, det sjette i Stade, det syvende i Lesum, det ottende i Wildeshausen, det niende i Bremen, det tiende i Verden, det ellevte i Ramesle, det tolvte i Frisland. Thi at han med Lethed vilde komme i Besiddelse af Bispedømmet i Verden, det pralede han ofte nok med.

Under disse Forhandlinger, der saaledes paa begge Sider gik i Langdrag, døde den helligste Pave Leo. Endnu samme Aar døde den tappre Keiser Henrik. Begges Død indtraf i Erkebispens 12te Embedsaar. Deres Død var ikke blot en Forstyrrelse for Kirken; men ogsaa Staten syntes det nu at skulle være forbi med. Fra den Tid begyndte alle de Ulykker, som overvældede vort Stifts Menighed, hvis Hyrde nu kun havde sin Opmærksomhed henvendt paa Keiserhoffets Anliggender. Rigets Styrelse tilfaldt en Kvinde og hendes Barn, til stor Skade for Keiserdømmet. Thi Fyrsterne, som hverken vilde lade sig indskrænke af en Kvinde eller styre af et Barn, forenede sig strax om at tilbagevinde den fordums Frihed og Uafhængighed, begyndte dernæst at trættes med hverandre om Forrangen, og endte med at gribe til Vaaben, i det formastelige Øiemed, at afsætte deres Herre og Konge. Alt dette lader sig nu snarere iagttage med Øinene end beskrive med Pennen.

Disse Uroligheder fremkaldte omsider Længsel efter at

faae Fred. Da udnævntes Erkebisperne Adelbert og Anno til Formyndere, og Rigsforstanderskabet hvilede nu i deres Haand. Begge vare de vistnok kloge og dygtige Statsmænd; dog synes den Ene langt at have overgaaet den Anden, være sig deri, at han var heldigere eller maaskee mere omhyggelig. Det skrømtede Venskab mellem de to Bisper var derfor heller ikke af synderlig Varighed; paa Tungen var der Fred, men i Hjertet dødeligt Had. Bremeren var dog den Redeligste, just fordi Medlidenheden hos ham var overveiende, saa at han indskjærpede Troskab indtil Døden mod sin Herre og Konge. Køllneren derimod var en haardhjertet Mand, som beviislig sveg Kongen, og som desuden var Rænkesmeden til alle de Sammensværgelser, der i hans Tid opkom. En aabenbar Gnier var han nemlig; og hvad han enten i Hjemmet eller ved Hoffet kunde skrabe sammen, det anvendte han paa at udsmykke sin Kirke. Stor var den iforveien, men nu udvidede han den saaledes, at den i Størrelse overgik alle andre Kirker. Endvidere forfremmede han i den Grad Slægt og Venner og Hjælpepræster til de høieste Ærespofter, at disse atter kunde spille andre Smaafolks Beskyttere. De Fornemste blandt disse vare Wetzel i Magdeborg, Broder til Erkebispen, og deres Frænde Burkard, Bisskop i Halberstadt; ligeledes Kuno, beskikket til Bisskop i Trier, men endnu før sin Indsættelse prydet med Martyrkronen af et misundeligt Præsteskab; fremdeles Eilbert i Minden og Wilhelm i Utrecht; desuden i Italien Bisskopperne i Akvileja og Parma, samt flere Andre, som det vilde blive for vidtløftigt at opregne. Alle disse bleve ved Annos Indflydelse og Gunst ophøiede til Ære og Værdighed; og til Gjengjæld kappedes de om at understøtte og hædre deres Velynder i hans Foretagender. Saaledes kom denne Mand, efter hvad vi have bragt i Erfaring, til at spille en

betydningsfuld Rolle, saavel i kirkelige som i verdslige Anliggender. — Anderledes forholdt det sig med vor Erkebisp. Vistnok stred ogsaa han for jordisk Høihed og Glands; vistnok gjorde ogsaa han sig mangfoldige Trængende forbundne; men alligevel holdt han det under sin Værdighed, at ophøie Nogen af sine Folk, ja ansaae det for en Skam, om enten Kongen eller nogen af de Store havde gjort vel imod dem. „Belønne dem," sagde han, „det kan jeg selv ligesaa godt, om ikke bedre." Det var derfor kun yderst Faa, som med hans Tilladelse naaede at svinge sig op i et Bispesæde; derimod var der Mange, som, blot fordi de vare godt skaarne for Tungebaand eller snue nok til at krybe for ham, bleve overøste med store Rigdomme. Paa den Maade skeete det, at han, for at glimre i Verdens Øine, indlemmede i sin Omgangskreds Folk af det forskjelligste Slags og i de forskjelligste Stillinger, men især hvem der smigrede ham[78]). Dette byrdefulde Slæng traf han med sig hvor han kom, enten han saa reiste til Hoffet eller igjennem sit Bispedømme; og han forsikkrede, at et saa talrigt Følge, langtfra at falde ham besværligt, tvertimod skaffede ham en behagelig Nydelse. Naar han modtog Penge, enten fra sine Undergivne eller af sine Venner, eller af dem, der jævnlig indfandt sig ved Hove, eller af hvem der var idømt kongelige Bøder — og det var store Summer — saa øste han dem ufortøvet ud imellem ilde berygtede Personer, Skuespillere, Gjøglere, Kvaksalvere og Andre af det Slags. Han gjorde nemlig derved den ikke just altfor snilde Beregning, at han ved slige Folks Yndest vilde blive ene om Hoffets Gunst og om Huushovmester-Embedet, og at han ad denne Vei kunde naae at fremme sin Kirkes Vel paa den Maade, han havde tænkt sig det. Da han desuden hvervede Tilhængere blandt alle anseete og udmærkede Mænd i Saxland og andetsteds, deels ved at bortgive hvad hans var, og deels

ved at udlove, hvad der ikke var hans, saa tilkjøbte han ikkun sin tomme Forfængelighed en ussel Navnkundighed, som voldte ham et ikke ringe Tab, baade i timelig og aandelig Henseende. Saaledes begyndte hos Erkebispen den Sædernes Fordærvelse, som tog til med Tiden og var værre sidst end først.

Opblæst som han dengang var af den megen Ære, han nød ved Hove, og en næsten utaalelig Byrde for sit fattige Stift, kom han til Bremen, ledsaget af sit sædvanlige talrige og væbnede Følge, og tyngende Folk og Land med nye Fordringer. Da opførtes de Borge, der især opflammede vore Hertugers Vrede; derimod var det forbi med den fordums Iver for at oprette gudelige Samfund. Forbausende var Mandens Driftighed, der aldrig tillod ham at være ledig, aldrig trættedes, hvormange Forretninger den end optoges af, baade hjemme og ude. Allerede tidligere havde det ulykkelige Bispedømme ofte nok maattet sukke under Byrden af de kostbare Reiser og Bestræbelser for at tilfredsstille det umættelige Hof; men nu blev det uden mindste Barmhjertighed ødelagt i Bund og Grund ved de Domprovstier og Borge, som da byggedes. Hvor der var gold Jordbund, anlagde han Haver og Viingaarde, og tiltrods for de mange frugtesløse Forsøg i denne Retning skulde dog alle de, der smigrede hans Ønsker, have deres Uleilighed betalt i dyre Domme. Det var en ordentlig Krig, Mandens høie Aand førte med den fædrene Jordbunds Natur, fordi han ikke kunde finde sig i, at han ikke ogsaa skulde have, hvad han andetsteds havde lært at kjende som Noget, der tog sig godt ud. Ved længe og nøie at eftertænke Aarsagerne til denne Sygdom har jeg fundet, at det var en overvættes Attraa efter verdslig Ære, der forledte den ellers forstandige Mand til denne Blødagtighed, hvormed han, naar Verdens Lykke føiede ham, hovmodede sig og glemte aldeles at lægge Baand

paa sin Forfængelighed, i Modgang derimod ikke vidste at holde Maade med Sorgen, men hengav sig til ustyrlig Harme eller Bedrøvelse. Hverken i Godt eller Ondt, hverken i sin Naade eller Unaade holdt han sig fri for Overdrivelser. Jeg har Beviser for hvad jeg her siger. I sin Vrede gik han nemlig saavidt, at han blev haandgribelig indtil der flød Blod; saaledes forgreb han sig baade paa sin Provst og paa flere Andre. I sin Medlidenhed, som her nok snarere fortjener Navn af Slaphed, gik han atter til den Yderlighed, at han undertiden henkastede hundrede Pund Sølv til Folk af Middelstanden, og til Fornemme endnu Mere. Thi et Pund Sølv var for ham som en Penning. Saae man ham vred, saa løb man da ogsaa for ham som for en Løve; men var han god, saa kunde man kjæle for ham som for et Lam. I en Haandevending kunde han endelig ogsaa gjøre Overgangen fra heftig Vrede til en lattermild Stemning, naar enten hans Nærmeste eller ogsaa Fremmede snakkede godt for ham; da blev han lige med Eet som et ganske andet Menneske, og begyndte strax at tilsmile den, der sagde ham Behageligheder. Dette har jeg ofte seet Snyltegjæster føre sig til Nytte; thi af det Slags strømmede der fra alle Verdens Hjørner til hans Selskabsværelse som til en Cloak, og selv erklærede han dem for uundværlige til at give fyrstelige Herrer Anseelse i Verden. De som iblandt disse kunde rose sig af Hoffets eller Kongens Bekjendtskab, dem beærede han med sin Fortrolighed; de Øvrige sendte han bort, efter først at have tildeelt dem Foræringer. Denne Beilen til hans fortrolige Omgang forledte endog agtværdige Mænd af høi, præstelig Rang til foragtelig Smiger. Og hvem der ikke kunde eller maaskee ikke vilde smigre, han gjaldt for en Tosse eller Galning, og for ham var Døren lukket. Det har vi selv seet, og det var som om der blev sagt til os: „blive fra Hoffet bør, hvo

Dyden har kjær," eller: „her er Sandheds Tale fornærmelig**)."
Ja, saa høirøstet blev hos os hvem der foer med Løgn, at de, der førte sanddru Tale, ingen Tiltro fandt, om saa de gjorde deres Ed derpaa. Saaledes var det Selskab, der fyldte Bifkoppens Huus. Hver Dag nye Snyltegjæster, nye Spytslikkere, Drømmetydere, Rygtesmedde, som pralede med Engle-Aabenbarelser af deres eget Paafund om hvad de troede, kunde fornøie os; de spaaede offentlig, at „Hamborgs Patriark" — saaledes vilde han nemlig kaldes —, snart skulde blive Pave, skulde see sine Medbeilere ved Hoffet fortrængte, og selv blive ene om at styre Staten, og det i saa lang en Tid, at at han ikke blot skulde overleve Jubel-Aaret for sit Bispe-Embede, men omsider blive den Mand, ved hvem den gyldne Tidsalder oprandt for Verden. Skjøndt nu dette kun paa Skrømt og for Profitens Skyld blev forjættet ham af Spytslikkerne, saa tog Bispen det dog for gode Vare, ja for Røster fra Himlen, idet han af Skrifterne vilde godtgjøre, at der var visse Spaadomme, som virkelig maatte opfyldes, og som meddeeltes visse Folk, enten i Drømme, eller ved Tegn, eller ved Ytringer, som faldt i daglig Tale, eller ved Særsyn i Naturens Rige. Derved kom han, efter Sigende, i Vane med, naar han gik tilsengs, at sysle med Eventyr, naar han vaagnede, at forlyste sig ved Drømme, naar han tiltraadte en Reise, at agte paa Varsler. Undertiden sov han hele Dagen, og holdt sig vaagen om Natten ved Tærningspil eller Maaltider. Sad han tilbords, saa holdt han paa munter og rigelig Opvartning for Gjæsterne; selv forlod han dem undertiden aldeles fastende, men altid havde han Folk tilrede, som vare ansatte til at tage imod Fremmede, og det var ham meget magtpaaliggende, at disse ikke skulde besværes med at vise ham særdeles Opmærksomhed. Gjæstfrihed anbefalede han overhovedet som den ypperste Dyd, der ei forbliver ubelønnet af Gud, og som ofte vinder stor

Paaskjønnelse allerede hos Mennesker. Naar han sad tilbords, var det dog ikke saameget Retterne og Vinen, han fandt Behag i, men i vittig Skjemt, i Fortællinger om Konger, eller i eiendommelige Sætninger af Philosopher. Var han derimod uden Selskab, som sjelden blev Tilfældet, saa at han hverken havde Besøg af Gjæster eller kongelige Gesandter, saa fordrev han gjerne Tiden med Eventyr eller Drømme, hvorom han dog altid førte ædruelig Tale. Harpespillere tilstedte han sjelden Adgang; dog ansaae han dem undertiden nødvendige til at lette Sorger og Bekymringer. Mimiske Kunstnere derimod, hvis uanstændige Legemsbevægelser forlystede Mængden, vilde han aldrig see for sine Øine. Lægerne deelte Huusregimentet med ham; ellers var Adgangen til ham vanskelig for Lægfolk, undtagen i yderste Nødstilfælde. Vi har seet, hvorledes Dørren til hans Sovegemak, der før stod aaben for Ubekjendte eller Reisende, herefter forskandsedes med saa streng en Vagt, at Gesandter, der kom i vigtige Ærinder, og andre høitstaaende Personer meget imod deres Villie har maattet vente en heel Uges Tid i Forgemakket.

Medens han spiste, holdt han tillige meget af at gjennemhegle anseete Mænd. Somme beskyldte han for Gjærrighed, Andre for Taabelighed; Mange forekastede han en uridderlig Tænkemaade, og i Henseende til Utroskab skar han glatvæk Alle over een Kam: Alle vare de nemlig utaknemmelige mod deres Konge, som ophøiede dem af Skarnet; han selv var den Eneste, som af uegennyttig Kjærlighed stred for Keiserdømmets Ret. Dette beviste han dermed, at de Andre, som jo vare „uridderlige", tilrev sig hvad der ikke var deres, han selv derimod var „ridderlig" nok til at bortødsle hvad hans var; dette var nemlig det klareste Kjendemærke paa „Ridderlighed". Slige giftige Angreb rettede han mod Alle og Enhver; han skaanede Ingen, blot

for at hæve sig selv paa Alles Bekostning. Kort sagt, det var ene og alene Kjærlighed til verdslig Ære, som havde tilfølge, at denne Mand vanslægtede fra alle sine oprindelige Dyder. Thi de her anførte Træk saavelsom mangfoldige andre tilhøre den Tid, der gjorde ham saare ilde berygtet for Overtro, Hovmod eller snarere Hensynsløshed, og tillige forhadt hos alle Mennesker, men især hos de Store. Blandt disse vare navnlig Hertug Bernhard og hans Sønner baade hans og Kirkens værste Fjender. Det var deres Avind og Nag, deres Anslag, Bebreidelser og Bagvadskelser, som kastede Erkebispen hovedkulds ind i alle de forhen nævnte Misligheder og ligesom røvede ham Fatningen, saalænge han syntes at maatte vige for dem i Høihed og Magt. En Tidlang gav han godvillig efter for dem, som det sømmede sig for hans præstelige Stand og Stilling; Misundelsen stræbte han at dæmpe ved Velgjerninger og at gjengjælde Ondt med Godt. Men da alle hans Anstrengelser for at befæste det daarligt knyttede Venskabsbaand mellem sig og Hertugerne mislykkedes, da overvældedes han omsider af Forfølgernes Rænker; Smerten over de Ildesindede saarede ham og bragte ham tiere end engang til at udraabe med Elias: „Herre min Gud! dine Altre har de nedbrudt, og dræbt dine Propheter, og jeg staaer ene tilbage, og nu tragte de ogsaa efter at dræbe mig!"

Hvor uforskyldt iøvrigt Erkebispen maatte lide Sligt, vil et enkelt Træk være tilstrækkeligt Beviis for. Man vil af samme kunne see, at Vedligeholdelsen af Venskabet med disse Avindsmænd ikke førte til Noget.

Drevet af Gjærrighed rykkede Hertugen mod Friserne, fordi de ikke indsendte den Skat, de stod i Gjæld for. Han kom altsaa til Frisland, ledsaget af Erkebiskoppen, som blot var taget med for at mægle Forlig mellem Hertugen og det gjenstridige Folk. I sin Be-

gjærlighed efter Mammon forlangte nu Hertugen hele den forfaldne Pengesum, Renterne iberegnede, udbetalt, og vilde end ikke lade sig nøie med 700 Mark Sølv. Herover blev dette raa Folk yderst forbittret og rev Sværdet af Skeden for sin Frihed. Mange af vore Folk fik en Kaarde tvers gjennem Livet, Resten frelste sig ved Flugt, Hertugens og Erkebispens Leir udplyndredes, en anseelig Pengesum gik tabt for Kirken. Men at vi saaledes i Farens Stund trolig holdt Venskab med Hertugen og hans Folk, det var saa langtfra at komme os tilgode, at disse endog fremdeles vilde Kirken tillivs. Hertugen var, siger man, et Søndagsbarn, og skal oftere sukkende have forkyndt, at hans Sønner af Skjæbnen vare bestemte til at berede Bremens Kirke Undergang. Han havde nemlig i Drømme seet, at der fra hans Lønkamre fremkom Bjørne og Vildsviin, dernæst Hjorte, og endelig Harer, som alle gik løs paa Kirken. „Bjørnene og Vildsvinene“ — sagde han — „ere vore Forfædre, væbnede med Stridbarhed som med Hugtænder; Hjortene, som kun ere prydede med Takker, ere mig og min Broder, Harerne endelig ere vore Sønner, hvis Tapperhed der er Maade med, ja som ere Krystere; de ville, frygter jeg, ved at anfalde Kirken, hjemfalde Hævnen fra Gud.“ Derfor besvor han dem ved Guddommens Rædsel, ei at pønse paa ugudelig Fremfærd mod Kirken og deres Hyrde, som det var farligt at krænke, fordi begges Forurettelse ramte Christus selv. Men han prækede for døve Øren. Vi skulle ret strax faae at see, hvorledes Gjengjældelsen naaede de Syndere.

I Erkebispens 17de Embedsaar døde Hertug Bernhard af Saxen, efter i 40 Aar, fra den ældre Libentius's Dage af, med Dygtighed at have styret baade Slavernes, Nordalbingernes og vore Anliggender. Efter hans Bortgang arvede Sønnerne, Ordulf og Hermann, Fa-

derens Rettigheder, og det spaaede Bremer-Stiftet ilde. Disse gjemte nemlig paa det gamle Nag til Kirken, som deres Fædre dog kun i Smug havde givet Raaderum, hvorimod de nu besluttede, aabenlyst at fornye Hævnen over Biskoppen og hele Kirkens Huus. Endnu medens Faderen levede, gjorde Hertug Ordulf Begyndelsen hertil, idet han i Spidsen for en fjendtlig Skare hærgede Bremer-Sædets frisiske Enemærker, stak Øine ud paa Kirkens Tjenere og lod Gesandter, som skulde tilbyde Fred, pidske og deres Hovedhaar afrage, ja endte med alle mulige Angreb paa Kirken og dens Folk, som han udplyndrede, nedsablede og gjorde aldeles fredløse. Skjøndt nu Erkebispen derved opflammedes til al tilbørlig Nidkjærhed for Kirken, greb han dog ikke til andet Sværd end Banstraalens mod de Formastelige, men indankede Sagen for Keiserhoffet. Dette Maadehold lønnedes ham kun med Spot; thi Kongen, som dengang var et umyndigt Barn, blev efter Sigende holdt for Nar af vore Grever. For da at læmpe sig efter Omstændighederne, skal Erkebispen, i den Hensigt at opløse Sammensværgelsen mellem Brødrene, have taget Grev Hermann i Krigstjeneste hos sig. Med ham til Hærfører tiltraadte Erkebispen, som Lærer for den unge Konge og som Formand for Rigsraadet, sit Tog til Ungarn, medens den Køllner Erkebisp blev hjemme for at varetage Regjeringssagerne. I Ungarn gjenindsatte han den af Bela fordrevne Kong Salomon og vendte derpaa tilligemed sin kongelige Myndling tilbage som Seierherre. I den Anledning gjorde nu Grev Hermann sig Haab om et eller andet stort Lehn og androg derpaa. Dette vilde Erkebispen imidlertid ikke lade ham faae. Derover blev han da strax som rasende, rykkede med en fuldtallig Hær mod Bremen og gjorde Alt hvad der faldt ham i Hænderne til Bytte; ikkun Kirken skaanede han. Hele Hjorder af Hornkvæg og

Heste førte han bort med sig. Paa lignende Maade foer han frem i hele Stiftet, hvis Befolkning han lod blive nøgen og hjælpeløs tilbage. Samtlige Borge, som Erkebispen havde været saa forsynlig at opføre i Stiftets forskjellige Egne, bleve jævnede lige med Jorden.

Erkebispen var dengang den Øverste ved Keiserhoffet. Hans Klage blev hørt, og Greven af Hofretten dømt til Landsforviisning, som Kongens Naade Aaret efter fritog ham for. Dog maatte Grev Hermann saavelsom hans Broder, Hertug Ordulf, give Kirken Opreisning; de bødede til den 50 Bondergaarde, og dermed havde Landet atter Ro, dog kun i nogle faa Dage.

Denne Bremer-Kirkens Ødelæggelse gik endog Kongen selv til Hjerte. For at trøste den, sendte han den henved 100 Messe-Hagler, en Deel Sølvkar, Bøger, Lysestager og gyldne Røgelsekar. (Kongens Gaver til Hamborgs Fornyelse vare følgende: 3 Guldbægre af tilsammen ti Pund Gulds Vægt; en Salvekrukke af Sølv; et sølvforgyldt Skjold; en Psalmebog med gylden Skrift; Røgelsekar og Lysestager af Sølv; ni kongelige Tapetbolstre, 35 Messeskjorter, 30 Hagler, 14 dalmatiske Kapper og Kjortler og mange andre Sager; desuden en Alterbog, hvis Bind skjønnedes at være indlagt med ni Pund Guld.) Ogsaa Klostrene i Korvei og Lorsch, dem Erkebispen i lang Tid havde gjort sig megen Umage for, synes ved den Leilighed at være blevne tilforordnede Kirken i Hamborg. Iligemaade kom samme Kirke dengang i Besiddelse af det længe savnede Lesum, et Gods, der anslaaes til 700 Gaarde og behersker Hadelns Kystegne. Til denne Eiendoms fuldstændige Indløsning skal Erkebispen have betalt Enkedronning Agnes 9 Pund Guld, fordi hun paastod dette som en Deel af sin Medgift. (Selv eiede Erkebispen 50 Herregaarde, blandt hvilke Altenwalde var størst og havde Adkomst til

en heel Maaneds Hoveri, men Hambergen var den mindste og havde kun Krav paa 14 Dages Hoveri. Saa rig var denne Biskop).

Ja, rig kunde vor Kirke have været; og vor Erkebisp var saaledes stillet, at han ikke havde behøvet at misunde Køllneren eller Maintseren nogen Herlighed. Biskoppen i Würzburg er dog den eneste Biskop, om hvem det gjælder, at han ingen Ligemand har i sit Stift, fordi han selv eier samtlige Grevskaber i sin Kreds og selv, som en Hertug, leder Regjeringen over sin Provinds. Ham fik nu vor Erkebisp Lyst til at kappes med, og besluttede i et saadant Øiemed at inddrage alle Grevskaber, der syntes at have nogen Myndighed i hans Kreds, under Kirkens Raadighed. Begyndelsen gjorde han da dermed, at han hos Keiseren forskaffede sig de Rettigheder, som ere forbundne med Frislands største Grevskab, nemlig Fivelgau, dengang i Hertug Gottfreds Hænder, nu i Egberts. Indkomsterne anslaaes til 1000 Pund Sølv, hvoraf Ihændehaveren, som tillige staaer i Stiftets Krigstjeneste, svarer 200. Dette Grevskab sad Erkebispen inde med i ti Aar, lige indtil han blev fordrevet. Det næste Grevskab, som tilhørte Uto, har sine Besiddelser spredte over hele Bremer-Stiftet, især langs med Elben. For dette tilbød Erkebispen Grev Uto en saakaldt Affindelsessum, som han vilde udrede af Kirkens Eiendomme, man regner med 1000 Pund Sølv Aar for Aar. Og dog er der ingen Tvivl om, at der jo for en saadan Slump Penge kunde opnaaes et langt større aarligt Udbytte for Kirken. Men det er sagtens for den verdslige Æres Skyld, at vi nøies med at være saa fattige, for saa at have mange rige Folk i vor Tjeneste. Det tredie Grevskab i Frisland, i vort Stifts nærmeste Nabolaug, er Emsgau. Dette havde Gottskalk hævdet for vor Kirke mod Grev Bernhard og sat sit Liv til derfor; nu aftalte vor

Erkebisp med Kongen, at svare ham 1000 Pund Sølv for samme. Det var ingen let Sag, at skaffe en saadan Sum tilveie; og derfor — o vee! — lod han Kors, Altre, Kroner og andre Kirkens Prydelser borttage, og efter saaledes at have blottet Kirken, skyndte han sig med at faae den ulyksalige Contract istand. Endda pralede han med, at hvor Kirken havde været af Sølv, skulde han i en Fart faae den omgjort til at blive af Guld, med tidobbelt Vederlag for Alt hvad der var borttaget, ligesom han gav sig Mine af, tidligere at have gjort ved Klostrets Nedbrydelse. O hvilket Tempelran! To Guldkors, indfattede med Ædelstene, et større Alter og en Kalk, begge straalende af det røde Guld og indvirkede med en Besætning af dyre Stene — Alt dette til en Vægt af 20 Mark Guld, som Fru Emma tilligemed flere andre Gaver havde skjænket Bremens Kirke, blev slaaet i Kvag. Guldsmeden, som indsmeltede det, fortalte, at det havde voldt ham stor Smerte, at skulle forgribe sig paa det Hellige ved at slaae de Kors istykker; ja, der var dem, han i al Hemmelighed forsikkrede, at han havde hørt Lyden af Hammeren blande sig med en Røst som af et hulkende Barn. I den Anledning altsaa og paa en saadan Maade bleve Bremer-Kirkens Skatte, hvis Samling fra ældre Tider af og lige ned til hans Dage de Troendes store Fromhed havde tilveiebragt, i et ulykkeligt Dieblik satte overstyr for Ingenting. Næppe Halvdelen af Gjælden udbragtes af disse Penge. Ædelstenene paa de hellige Kors bleve, efter hvad vi have hørt, omspredte og af visse Folk bortforærede til Skjøger.

Jeg gyser, oprigtig talt, ved nu at skulle oplyse Sammenhængen med det Hele. Dette var nemlig Veernes Begyndelse, og haard var Straffen, der fulgte paa. Lige fra den Dag af ilede Lykken sin Undergang imøde; Alt gik os og Kirken imod, i den Grad, at vor Erkebisp og hans

Tilhængere udhyssedes som Kjættere. Han brød sig imidlertid kun lidt om det almindelige Omdømme, forsømte iligemaade Omsorgen for sit Huus, hengav sig med Lidenskabelighed til Hoffet alene, og styrtede sig hovedkulds i Ærgjærrighedens Malstrøm, efter eget Sigende af den Grund, at han higede efter at staae i Spidsen for Regjeringen, fordi han ei kunde udholde at see sin Herre og Konge som en Kastebold og Fange for Andre. Og som en Romer, der har svunget sig op til Consul, har fortrængt sine Medbeilere og er bleven ene om Capitoliets Borg; saaledes naaede han sit Maal, uden dog at undgaae den Misundelse, der altid følger med Æren. Nu var det jo, at vor Metropolitan i sit Consulat skulde til at fornye Guldalderen paa en eller anden Maade; og det skal i saa Henseende have været hans Agt, at udrydde af Guds Rige alle dem, der øvede Uretfærdighed, allermeest hvem der løftede Haand mod Kongen eller lod til at have beriget sig paa Kirkens Bekostning. Da nu saagodtsom alle Rigets Biskopper og Fyrster havde en ond Samvittighed i dette Stykke og følte sig truſne, saa gjorde de med eendrægtigt Had fælleds Sag mod den ene Mand, hvis Undergang skulde frelse de Øvrige.

I den Anledning flokkedes de alle som een Mand paa et Møde i Tribur, hvor Kongen selv var tilstede, og hvor de da fjernede vor Erkebisp som en Troldmand og Forfører fra Hoffet. I den Grad var „hans Haand imod Alle og Alles Haand imod ham," at Stridighederne endte med et blodigt Haandgemæng.

Da saa vore Hertuger hørte, at Erkebispen var udstødt af det høie Statsraad, da fyldtes deres Hjerter med Glæde, og de tænkte, at nu var Hævnens beleilige Stund kommen ogsaa for dem til at faae ham heelt bort fra hans Bispedømme. Og de sagde: „Rydder indtil Grundvolden;

lader os udslette ham af de Levendes Land!" Saa lagde de mangfoldige Raad op og udstødte mangehaande Bebreidelser imod Erkebispen, som dengang, i Mangel af et mere sikkert Tilflugtssted, sad i Bremen, omleiret og bevogtet af Fjenderne. Og medens hele den hertugelige Slægt drev Spot med Hyrde og Menighed, med Folket og Helligdommen, var det dog især Magnus, der rasede fremfor Alle og roste sig af at være den, der var bleven opbevaret til at kue den oprørske Kirke. Denne Prinds Magnus altsaa, Hertugens Søn, fik Samling paa en heel Røverbande, hvormed han søgte at komme Kirken og Kirkens Hyrde anderledes tillivs end hans Forældre havde prøvet paa, idet han nemlig vilde see til, at faae en Ende paa den lange Trætte, ved enten at lemlæste Bispen eller gjøre det heelt af med ham; Bisskoppen havde ingen Hær til sin Hjælp; men hans Snildhed i at see sig for svigtede ham ikke. Just som han allerbedst holdtes beleiret af Hertug Magnus, flygtede han om Natten hemmelig til Goslar, hvor han rolig tilbragte et halvt Aar paa sit Landgods ved Lochten. Hans Leir og Tjenerskab blev udplyndret af Fjenden. Da Kniven saaledes var sat ham paa Struben, indgik han et ligesaa vanærende som nødtvungent Forlig med Voldsmanden, ved nemlig at tilbyde denne over tusinde Gaarde, der tilhørte Stiftet, som Lehn, og dermed at tilkjøbe sig sin Fjendes Krigstjeneste, i den Hensigt, at Magnus ærlig skulde forfægte Kirkens Ret til Grevskaberne i Frisland, hvoraf Bernhard forholdt Erkebispen det ene, Egbert det andet. Saa var da Bremens Bispedømme ligesom treflakt, idet Uto besad den ene Trediedeel, Magnus den anden, og kun den tredie levnedes Erkebispen, og det endda med Nød og næppe. Thi ogsaa Bispegaardene og Kirkens Tiender[19]), som skulde tjene til Klerkes, Enkers og Trængendes Ophold — Alt var taget i Brug af Lægfolk, saa at indtil denne Dag Skjøger

og Ransmænd mæske sig med Kirkegodset og give Bispen med Alle dem, der tjene ved Altret, en god Dag. Lige indtil nu er det kjendeligt, at Erkebispen ved saa store Indrømmelser til Uto og Magnus ikke opnaaede Andet af disse, end dette, at han ikke udjoges af sit Bispedømme. Og al den Tjeneste, de Andre viste ham, indskrænkede sig til, at de lod ham beholde det tomme Herre-Navn.

Dette var det første Stød, der ramte os i Bremer-Stiftet. Men ogsaa hinsides Elben gjorde en haard Straffedom sig gjældende, idet Fyrst Gottskalk paa den Tid dræbtes af Hedningerne, dem han selv arbeidede paa at omvende til Christendommen. Han var en Mand, som skal mindes alle Dage. En stor Deel af Slavenland er ved ham bleven omvendt til den christne Tro. Men fordi „Amoriternes Ondskab endnu ikke havde fyldt sit Maal," ei heller Tiden til at finde Barmhjertighed var kommen for dem, saa „maatte der jo komme Forargelser," for at „de Oprigtige kunde blive aabenbare." Vor Makkabæer led Martyrdøden i Byen Lenzen, den 7de Juni, tilligemed Præsten Yppo, der slagtedes paa Altret, samt mange Andre, saavel Lægfolk som Klerke, der allevegne paa forskjellig Viis piintes tildøde for Christi Skyld. Munken Ansver blev i Forening med Andre stenet ved Ratzeborg. Deres Lidelsesdag falder paa 15de Juli[80]). I Staden Meklenborg blev den gamle Bisskop Johannes tilligemed de øvrige Christne holdt i Fængsel til en forestaaende Seiersfest. Ved den Leilighed blev han for Christi Bekjendelses Skyld tugtet med Stokkeprygl, dernæst slæbt fra By til By i Slavenland og forhaanet[81]), og da end ikke dette bragte ham til at frafalde Christi Navn, blev han lemlæstet paa Hænder og Fødder, hans Legeme henslængt paa aaben Gade og hans afhuggede Hoved sat paa en Spydstage som et Seierstegn for Hedningerne, der offrede ham til deres Gud Radegast.

Dette Optrin fandt Sted i Slavernes Hovedstad Rethre, den 10de November. Den danske Konges Datter blev ved Obotriter-Staden Meklenborg anholdt tilligemed hendes kvindelige Følge; hun fik mange Slag og slap omsider nøgen derfra. Det var hende, der som sagt var gift med Fyrst Gottskalk, og hans Søn med hende var Henrik. Med en anden Hustru havde han endnu en Søn, Butue. Begge vare fødte til stor Ulykke for Slaverne. Disse gik imidlertid ved denne Leilighed af med Seiren og ødelagde med Ild og Sværd hele Hamborgs Provinds. Næsten alle Stormarer nedsabledes eller toges tilfange, Hamborgs Fæstning sløifedes, og til vor Frelsers Vanære bleve endog Korsene sønderslaaede af Hedningerne. Da opfyldtes hos os den Spaadom, som siger: „Gud! Hedninger ere trængte ind i din Arv; de have besmittet dit hellige Tempel“ o. s. v., hvilket jo er et prophetisk Klagemaal over Staden Jerusalems Ødelæggelse. Dette Nederlag tilskrives Blusso; han var gift med en Søster til Gottskalk og blev ved sin Hjemkomst ligeledes dræbt. Saaledes faldt, under dette almindelige Oprør, alle Slaverne paany tilbage til Hedenskabet, idet de, der holdt fast ved Troen, bleve dræbte[82-83]). Vor Hertug Ordulf kjæmpede i de 12 Aar, hvori han overlevede sin Fader, tidt og ofte mod Slaverne, men altid forgjæves; aldrig blev Seiren hans, og for hver Gang han var slaaet af Hedningerne, blev han ovenikjøbet udleet af sine egne Folk.

Erkebispens Fordrivelse og Gottskalks Død indtraf saagodtsom i et og samme Aar, som er Adelberts 22de Embedsaar. Og hvis jeg ikke feiler, saa indvarsledes disse Ulykker over os ved hiin gruelige Comet, der kom tilsyne samme Aar ved Paasketide.

Samtidig dermed fandt i England hiint mærkværdige Nederlag Sted, hvis Betydning paabyder os at medtage

Hovedsagen desangaaende, især da England fra gammel Tid har været underlagt Danskerne. Efter den engelske Konges, Hellig Edvards Død, trættedes Høvdingerne om Herredømmet, og en vis engelsk Jarl, ved Navn Harald, en ildesindet Mand, tilrev sig Sceptret. Da hans Broder, som hed Toste, hørte dette, kaldte han den norske Kong Harald saavelsom Skotternes Konge tilhjælp mod Kongen af England; men for denne faldt baade Toste selv, og den skotske Konge og Harald[84]). Næppe vare 8 Dage omme, see, da kom Wilhelm, som fordi han ikke saa lige er af Blodet, fører Tilnavnet „Bastard“, fra Frankrig over Sundet til England, og paaførte den udmattede Seierherre Krig. I Slaget vare Anglerne først de seirende, men bleve dernæst overvundne af Normannerne og tilsidst tilintetgjorte. Der faldt Harald og efter ham henved 100,000 Angler. Den seierrige Bastard udførte Guds Hævn — thi den havde Anglerne udæsket — ved at forjage saagodtsom alle Klerke og Munke, der levede uden Hensyn til Klosterreglerne. Efter saaledes at have bortryddet Forargelserne, satte han Viismanden Lanfrank til Lærer i Kirken. Det var en Mand, hvis Nidkjærhed, som før i Frankrig, saaledes nu i England opvakte Mange til Troens Lydighed.

I Sverrig døde paa samme Tid den særdeles christelige Kong Steenkil. Efter hans Død trættedes to Erikker med hinanden om Herredømmet, og alle Sverrigs Mægtige skal i denne Kamp have fundet deres Undergang. Thi ogsaa begge Kongerne faldt i Slaget[85]). Da saaledes hele den kongelige Slægt var uddød, kom Riget i en ny Stilling, til megen Forstyrrelse for Christendommen. Biskopperne, som vor Erkebisp havde indviet og sendt derhen, frygtede for Forfølgelse og holdt sig hjemme. Skaanes Biskop var den eneste, der tog sig af de gothiske Me-

nigheder. Ogsaa en svensk Lagmand, ved Navn Gnif, styrkede Folket i Christendom.

Navnkundigst iblandt Barbarerne var dengang den danske Kong Svend. Med megen Tapperhed holdt han de norske Konger, Olaf og Magnus, i Skrankerne[86-87]. Imellem Svend og Bastarden var der idelig Strid om England, uagtet vor Erkebisp, paa hvem Wilhelms Foræringer havde gjort Indtryk, søgte at mægle Fred. Christendommen blev af denne Kong Svend i lang Tid og i en viid Udstrækning fremmet blandt Udlandets Folkefærd. Svend havde, i det Hele taget, sin Styrke i mange gode Egenskaber; hans eneste Svaghed var Overdaadigheden. I Erkebispens sidste Levetid kom jeg til Bremen; der hørte jeg tale om denne Konges Viisdom, og snart fattede jeg den Beslutning at reise til ham. Jeg blev, ligesom alle hans Gjæster, meget naadigt modtaget, og jeg har af hans Mund samlet en stor Deel af denne Bogs Indhold. Thi han besad en grundig videnskabelig Dannelse, og var tillige yderst forekommende mod Fremmede; selv bestemte han ogsaa Udsendelsen af sine Klerke i Ordets Tjeneste til hele Sverrig, til Norge og til Øerne deromkring. Ved hans paalidelige og tiltrækkende Fortælling er jeg kommen til Kundskab om Mange iblandt de barbariske Folkefærd, som paa hans Tid have omvendt sig til den christne Tro, saavelsom om adskillige Mænd baade i Sverrig og Norge, som have vundet Martyrkronen. „Iblandt disse," sagde han, „var der en Udlænding ved Navn Erik, som med sin Forkyndelse for Svenskerne længst borte fortjente sig Martyrpalmen, ved at halshugges. En Anden, ved Navn Alfvard, levede længe blandt Normændene et stille og gudfrygtigt Liv, der ikke lod sig skjule. Just som han vilde tage sig af en Fjende, blev han derfor dræbt af sine Venner. Ved disse Mænds Hvilested skeer der indtil denne Dag

helbredende Jærtegn for Folks Øine." — Saaledes har vi af denne Mands Fremstilling øst vor Kundskab om Alt hvad vi har meddeelt eller fremdeles skulle meddele angaaende Barbarerne.

Imidlertid hensad vor Erkebisp, efter Sigende fordrevet fra Hoffet af den misundelige Bisskop i Kølln, som en Privatmand i Bremen, eenlig og rolig. Ja rolig, dersom han blot havde havt Sindsro i samme Grad som han havde legemlig Hvile. Hvor lykkelig vilde han ikke været, dersom han havde ladet sig nøie med sit Stifts lovlige Eiendom og med sin rige Fædrenearv, og enten aldrig eller dog kun sjelden havde indfundet sig ved Hoffet. Man læser dog om andre store Mænd, at de, med Ringeagt for verdslig Ære, have skyet Hoffet som et nyt Sæde for Afgudsdyrkelse, i den Erkjendelse, at man, ved at trække sig tilbage fra den store Verdens Uro og fra Hoflivets Tummel til et eenligt Livs tænksomme Ro, ligesom styrer ind i Lyksalighedens trygge Havn[88]). Men vor Erkebisp gik lige den modsatte Vei. Han satte den rette Viisdom deri, at man tilbedste for Kirken ikke blot skulde paatage sig besværlige Forretninger i Hoffets Tjeneste, men endog, hvis det behøvedes, for Hoffets Skyld uden Betænkning udsætte sig for Farer og for Døden selv. Ja, hvis jeg ikke feiler, saa tyede han i Førstningen til Kongens Hof, for der at skaffe sin Kirke Anseelse; men efter derved at have tilsat eller rettere bortkastet Alt hvad han eiede og havde, endte han med, kun at arbeide paa sit Bispedømmes Udfrielse. Ligesom det nu var Ærgjærrigheden, der forledte ham til det Første, saaledes var det Kirkens Nød, der paabød det Sidste. Havde nemlig Kirken iforveien idelig været en Gjenstand for misundelige Angreb af dette Lands Hertuger, saa var og er den nu omsider indskrænket til et Intet. Den Elendighed, han saaledes oplevede, græd han hver Dag sine modige Taarer

over, og i den Anledning havde han anordnet Brugen af visse Psalmer, der skulde udtrykke hans Hævn over Kirkens Fjender.

Hvad nu den Grumhed angaaer, hvormed han behandlede Stiftets egne Folk, dem han jo dog skulde baaret Kjærlighed til og Omhu for, som en Hyrde for sin Hjord; saa har han dertil selv angivet en vægtig Bevæggrund, som vi har hørt af hans egen Mund. Andet har vi faaet at vide af Andre.

Der var en Lehnsgreve, ved Navn Dedo; han var en Heelbroder til Erkebispen. Denne Mand blev i Keiserens Dødsaar myrdet af en Præst i sin egen Kreds, skjøndt han var from og retskaffen, saa at han hverken selv gjorde noget Menneske Fortræd, ei heller taalte, at hans Broder gjorde det. Et saadant Sindelag viste den mærkelige Mand paa sit Yderste, idet han med Døden paa Læberne befvor de Omkringstaaende at skaane hans Morder, og paalagde sin Broder det Samme. Denne opfyldte ogsaa den Afdødes Ønske og lod Præsten slippe uskadt; men fra den Tid af hadede han alle dem, der hørte til Kirken. Som et andet Brændstof til dette Had nævnes af Andre følgende Omstændighed. Engang havde Erkebispen ladet paagribe jeg veed ikke hvem af Brødrene, fordi denne havde lagt en overmodig Opførsel for Dagen; derover blev de Andre som rasende, indfandt sig med Vaaben i Hænderne hos Erkebispen, som de tog paa Sengen og truede med al Landsens Ulykke, dersom han ikke gav Fangen løs. En tredie Grund var den, at Bisskoppen, for at skaane sine Godser, ofte var fraværende et heelt Aars Tid eller to. Naar han saa langt om længe kom hjem, begyndte han at holde Afregning med sine Tjenere og Avlsforvaltere, og saa fandt han, at Indtægten og Afgrøden var sluppen op, ganske som om han selv havde været hjemme. Thi det Slags

Folk er, for at bruge et træffende Udtryk af Sallust, „altid paa Spil, aldrig til at lide paa, og ikke til at holde i Tømme, hverken med det Gode eller med det Onde“ xx). Hertil kom den hos disse Folk saa almindelige Drikfældighed, som var Erkebispen en Gru, saa at han ofte sagde om dem, at „deres Bug var deres Gud“. For dem er nemlig Kiv og Slagsmaal, Skjænden og Gudsbespottelser, ja vel endnu værre Forbrydelser, som de i Drukkenskab gjorde sig skyldige i, den næste Dag som en Leg. Fremdeles klagede han over, at de endnu i hans Tid vare hildede i mange hedenske Vildfarelser; Fredagen vanærede de med at spise Kjød, Baagetimer og Helligdage og den ærværdige Fastetid plettede de med Sviir og Utugt, Meened var for dem som Ingenting, Blodsudgydelse satte de en Ære i, Ægteskabsbrud, Ukydskhed og unaturlig Besmittelse blev næppe lastet af Nogen iblandt dem. To eller tre eller utallige Koner har de Fleste paa engang. Kvæg, som ikke er slagtet, men død af Sygdom, Blodet og det Kvalte og Kjødet af Lastdyr nydes af dem uden mindste Betænkning. Hvad der endelig især ærgrede Erkebispen, det var den Misundelse, hvormed de skotte til Fremmede, samt at de vare Hertugen mere hengivne end ham eller hans Kirke. Ofte nok ivrede Erkebispen med klangfuld Veltalenhed imod disse og andre Synder hos Folket; men de drev kun Spot med hans faderlige Revselse, og lod sig ikke bøie eller bevæge til mindste Ærbødighed for Guds Præster eller Kirker. Paa Grund heraf kom Erkebispen til den faste Anskuelse at dette haardnakkede Folk maatte hverken nyde Skaansel eller Tillid. „Tving deres Kjæver med Bidsel og Tømme“; eller: „med Riis vil jeg hjemsøge deres Uretfærdigheder“ — disse og lignende Yttringer brugte han om dem. Ved enhver Leilighed, for hver Gang der var Noget iveien med Nogen af dem, lod han en Saadan strax kaste i Fængsel eller fratage

alt hans Gods, idet han med høi Latter forsikkrede, at Legemets Spægelse kom Sjælen tilgode, og Tab af Gods var Bod for Synder. Følgen blev, at de Forstandere, han betroede sin Fuldmagt, overskred Maalet i at udplyndre og afstraffe. Det gik efter Spaadommen: „Jeg er lidt vred, men de har selv hjulpet med til Ulykken, siger Herren."

Der sad altsaa Erkebispen i Bremen og havde Intet mere at leve af, undtagen Rov fra de Fattige og de hellige Klostersamfunds Midler. Det større Provsti i Stiftet forestod hans underdanige Tjener Svidger. Denne satte Brødrenes Midler overstyr, og blev dernæst affat, fordi han havde slaaet en Diakonus ihjel; blev saa igjen indsat i sit Embede, men da han ikke mere kunde svare Brødrene eller sin Herre nogen Afgift af sin Tjeneste, maatte han flygte for Erkebispens Vrede og for sin egen onde Samvittighed. Saaledes kom Provstiet i Erkebispens Vold, og blev ved egennyttige Forstandere ynkelig sønderplukket. Ligedan gik det med hvert Samfund; Bispen var vred paa Provsten, Provsten tog galt paavei med Brødrene, og saaledes ødtes alt Kirkens Gods. Endnu var blot Herberget gaaet fri for Ødelæggelsen, det Herberge, som oprindelig var stiftet af Ansgar, og som ved de efterfølgende Fædres Omhu havde holdt sig ubeskaaret indtil Hr. Adelberts Dage. Da blev vor Domprovst, som en tro og klog Huusholder, sat til at bestyre de Fattiges Almisser. Jeg tør nu ikke bestemme, hvor stor en Synd det er at bedrage Fattigfolk for hvad der hører dem til; Kirkelovene kalde sligt enten Tempelrov eller Mord; kun Saameget tør og bør jeg sige, samtlige Brødre ufortalt, at i alle de 7 Aar, Bispen endnu levede, blev der fra Bremer-Kirkens berømte og rige Stiftelse ikke uddeelt ringeste Almisse. Dette maa dog vel kaldes en Ynk og en Umenneskelighed, aldenstund der var trykkende Hungersnød, og mange Fattige fandtes liggende døde allevegne paa Gaderne.

Medens nemlig vor Hyrde havde saa farlig travlt ved Hoffet, toge de, der skulde varetage Herrens Hjord i hans Sted, Leiligheden iagt til at overfare Stiftet som glubende Ulve, og viste kun Skaansel der, hvor der Intet var at løbe af med.

Ja, et bedrøveligt Sørgespil saae man dengang blive opført i Bremen, hvor det gik ud over Borger og Kriger og Kræmmer, og det som værre var, over Klerk og Munk og Nonne. Gjorde Nogen Fortræd, saa var det jo i sin Orden, at der blev taget haardt paa ham; men dette gjælder ikke om Alle. Var der en rig Mand, som ansaaes for brødefri, saa paalagde man ham næsten umulige Forpligtelser, for at paaføre ham Skyld; naar han saa derved enten kom galt afsted, eller klagede over Umuligheder, blev han strax berøvet hele sin Formue; og tog han sig blot den Frihed at knurre, kom han i Hullet. Mange saae man blive hudstrøgne, Mange sluttede i Bolt, Andre jages ud af Huset og de Fleste ud af Landet. Ligesom dengang, da Sulla havde seiret i Borgerkrigen, saaledes gik det her: hvem der stod ilde anskrevet hos Nogen af de Mægtige, blev endog uden Erkebispens Vidende dømt, som om det var efter hans Befaling. Og ret som for at intet Kjøn og ingen Stand skulde gaae Ram forbi i denne forbryderske Tingenes Orden, saa har vi seet Fruentimmer blottede for deres Guldsmykker og Klædningsstykker, og de nederdrægtige Ransmænd, ja dem fandt man blandt Bisper og Præster. Vi har bragt i Erfaring, at Folk, der vare berøvede deres Eiendom eller altfor haardt trængte af Oppebørselsretten, deels gik fra Forstanden af Sorg og Græmmelse, deels maatte tigge for hver Mands Dør, kort efter at de selv havde været formuende. Skatteplyndringen var almindelig; den ramte alle Bispens Undersaatter, følgelig ogsaa Kjøbmændene, som fra alle Verdens Kanter strømmede til Bremen, hver med sin sædvanlige Vare, og dem Alle

trykkede Fogedernes fordømte Udpantning, saa at de ofte maatte gaae nøgne fra Byen. Saaledes er Byen bleven tom for Borgere og Torvet for Handlende indtil denne Dag, især fordi Hertugens Trælle slugte indtil sidste Stump, hvad vore Folk havde levnet. Alt Sligt var jo nok skeet tilforn, selv naar Erkebispen var hjemme; men i hans Fraværelse saavelsom efter hans Forviisning blev det reent utaaleligt.

Efter megen frugtesløs Anstrengelse og mange unyttige Bestikkelser naaede Erkebispen omsider, tre Aar efter sin Forviisning, Maalet for sine Ønsker, idet han nemlig ikke blot tilbagevandt sin forrige Stilling ved Hoffet, men tillige var saa heldig, som Rigsraad for syvende Gang, at svinge sig op til en Rigshofmesters høie Post. Da han nu var indtraadt i denne høie Værdighed, som ret gav ham Leilighed til at vise, hvor stor en Mand han var, besluttede han strax at være forsigtig i sin Omgang med Fyrsterne, og ikke at støde dem for Hovedet som før. Det Første, han i saa Henseende havde at gjøre, var at forlige sig med Erkebispen i Køll n, dernæst med de Øvrige, forsaavidt de havde forseet sig mod ham, eller han imod dem. Efter saaledes at have bortryddet Hindringerne, var han ikke ørkesløs paa sit Stifts Vegne, hvis Ophøielse han saa ublu arbeidede paa, baade ved at smigre Hoffet og ved at rutte med sine Penge. Ved den Leilighed kom han i Besiddelse af Plisna, Duisburg, Grøningen og Sinzig. Provstiet Wildeshausen i Bremens Nabolaug var han lige ved at blive Eier af; ligeledes af Hersefeld i Nærheden af Hamborg. Havde han levet længere, skulde han vel ogsaa have gjort Alvor af at lægge Verdens Bispedømme til vor Moderstad. I sine sidste Levedage gjorde han offenlige Skridt til at danne et Patriarkat i Hamborg, saavelsom til andre

store og utrolige Ting, som i det Foregaaende ere blevne meer end tilstrækkelig omtalte.

Hvad der forøgede Erkebispens Hæder, var den Omstændighed, at i det Aar, han var Rigsraad, havde Keiseren sin berømte Samtale i Lyneborg med den danske Konge; en Samtale, der tilsigtede Hertugens Fornedrelse, og som under Skin af et Forbund indledte et forenet Angreb paa Saxerne. Samme Aar dæmpedes hiint første Oprør mod Kongen, idet Hertug Otto og Magnus, efterat have hærget Saxland, endelig af Erkebispen lod sig overtale til at anerkjende Kongens Myndighed. Ottos Hertugdømme gav Kongen til Welp, og Erkebispen kom paany i Besiddelse af de Kirkegodser, Magnus havde beholdt.

Saaledes stod han da paa Ærens Tinde, og skjøndt hans Helbred led mangt et Stød, vilde han dog ikke savnes i den offenlige Virksomhed, men lod sig, for at ledsage Kongen, slæbe i en Bærestol fra Rhinen til Donau og og derfra til Saxland. Efter Nogles Sigende skal Kongen have lovet ham, at naar Fyrsterne mødtes i Utrecht ved den nærmeste Paaskehøitid, skulde han faae Bekræftelse paa Alt hvad han lan lystede med Hensyn til Korvei, Lorsch og Andet. Derimod fortælles der af Andre, at Kongen opholdt Erkebispen med listige Udsættelser, for at formaae ham til at slippe Lorsch, mod at faae dobbelt Vederlag for sit Stift, hvorsomhelst i Riget han ellers vilde, men at Erkebispen blev haardnakket ved at paastaae Lorsch og intet Andet, indtil han omsider gik glip ad Livet og dermed tillige ad Lorsch og andre Kirkegodser.

Tegn og Forvarsler om hans nær forestaaende Død var der nok af, og de var af en saa truende og uhyggelig Beskaffenhed, at de syntes at maatte forfærde baade os og selve Erkebispen; der var noget saa Storartet og Iøine-

faldende ved dem, at en opmærksom Jagttager saavel af Erkebispens forstyrrede Adfærd, som og af hans vaklende Helbred, maatte kunne spaae, at det ganske vist snart vilde være forbi med ham. Skjøndt nemlig Mandens hele Levemaade altid var anderledes end hos Folk som de er fleest, saa blev den dog henimod Slutningen saa umenneskelig, utaalelig og ham selv ulig, især fra den Dag af, da han blev forviist og Stiftet med det Samme blev udplyndret. Fra den Dag af, siger jeg, var han mere gjennemtrængt af Skamfuldhed, Harme og Græmmelse, end nogen forstandig Mand kan være bekjendt. Fordi han nemlig ingen Udvei saae til at tilbagevinde de tabte Kirkegodser, blev han af lutter Bekymring og Ængstelse om ikke affindig, saa dog som ude af sig selv. Fra den Tid af fik hans Deelagtighed i ethvert Foretagende Udseende af en Feiltagelse eller Galskab; det var, efter mit Skjøn, Noget som „selv en fjollet Orest tør bande paa, er Forrykthed[yy])." Saaledes det, vi nævnte før, at han gjennemvaagede hele Nætter og bortsov hele Dage; iligemaade, at han overhørte Sandheden og hengav sig til Eventyr og Drømme; fremdeles, at han glemte at give Almisser til Trængende og bortødslede Alt hvad han eiede paa rige Folk, især paa hvem der smigrede ham; at han, efterat have udtømt Kirkens Midler og selv Intet mere at have beholdt tilovers, levede af at udplyndre Stakler og at tilegne sig hellige Ordeners lovlige Eiendom; at han gjorde Provstiet til en Avlsgaard og Gjæsteherberget til et Provsti, omtrent som han, der „river ned og bygger igjen og runder en Fiirkant[zz])." Saa dette, at han lettere end ellers blev vred, tillod sig blodige Haandgribeligheder mod Adskillige, og ophidsede Mange ved at bruge Ukvemsord, der gjorde ham selv ligesaa megen Skam som dem. Saaledes var han i Sidstningen; da lignede han ikke mere sig selv, fornægtede sine fordums gode Egenskaber, og kunde

hverken enes med sig selv om eller forklare for Andre, hvad det var, han vilde eller ikke vilde. Endda beholdt han til det Yderste sin Veltalenhed i den Grad, at hvem der hørte ham holde et offentligt Foredrag, skulde let have indbildt sig, at hele hans Handlemaade var vel overlagt og aldeles selvstændig.

Medens nu Rygtet om denne den store Mands Forvandling, Forvildelse eller, reentud sagt, Forvanskning ligesom paa Vinger gjennemfoer Rigets samtlige Dele, da kom hans fortræffelige Broder, Grev Frederik, til ham, saavidt jeg erindrer, i Lesum, for at tale ham tilrette. Men efter forgjæves at have forestilt ham, hvad hans Ære eller Velfærd udkrævede, reiste han fortrædelig bort, idet han beklagede sig over Nothebald[89]) og Consorter, som efter hans Formening havde smittet den herlige Mand med deres Ondskab og gjort ham vanvittig med deres Planer. Det var nu hans Betragtning. Men vi har jo dengang seet Erkebispen i den Grad nedværdige sig selv, at han endog beskyldtes for at være hengiven til Trolddomskunster, en Beskyldning, som jeg kræver Jesus og hans Engle og alle de Hellige til Vidner paa, ikke i fjerneste Maade træffer denne Mand, der tvertimod ofte nok erklærede, at Troldmænd og Sandsigere og deres Lige fortjente Dødsstraf. Men som skrevet staaer: „med den Hellige bliver du helliget, og med den Forvendte vil du forvende dig" — saaledes er han, efter min Mening, enten ved Nederdrægtigheden hos dem, han troede godt, eller ved Fjendskabet hos dem, der vare Modstandere af hans Kirke, først bleven forledet til en enkelt Afvigelse og dernæst til en fuldstændig Udskeielse fra sin oprindelige Retskaffenheds lige Vei. Paa denne rædsomme sædelige Forvildelse, i Forbindelse med Trykket af udvortes Modgang, fulgte omsider, som naar et Skib overvældes af Bølgerne, ogsaa en legemlig Svækkelse. Og idet han med Lægernes Hjælp søgte at komme

sig, blev han snart ved uordentlig Brug af allehaande Lægemidler endnu svagere, saa at han laae som halvdød og gik tilsidst fra Sands og Samling. Paa en Reise til Hoffet havde han desuden dengang gjort et svært Fald fra Hesten [90]). Da gik han i sig selv, græd bitterlig, som Kong Ezechias, lovede Gud at ville forbedre sit Levnet og — o hvor naadig er ikke dog altid Christus! — med Eet kom han til Kræfter og vandt en tre Aars Frist, som han brugte til at opfylde Meget af hvad han havde lovet, dog ikke Alt.

Der fremstod i de Dage en Kvinde, som havde en Spaadoms-Aand; hun forkyndte offentlig for alle Folk, at det inden to Aars Forløb brat skulde være ude med Erkebispen, med mindre han omvendte sig. Det Samme bevidnede Lægerne. Men Erkebispen havde Løgnpropheter hos sig, som lovede ganske andre Ting og fandt bedre Tiltro. De spaaede nemlig, at han skulde leve, indtil „han fik alle sine Fjender henlagte under sine Fødders Skammel," samt at hans øieblikkelige Legemssvaghed skulde vige for Helbred og Lykke i rigeligt Maal. Hans fortroligste Ven var Rothebald, som ellers ofte havde spaaet ham sandt, men som nu med et eneste Ord tilsidst bedrog den Troskyldige.

Vi har dengang seet Korsene i Bremen svede Taarer; vi har seet Sviin og Hunde blive saa nærgaaende mod Helligdommen, at de næppe lod sig jage bort fra Tærsklen til selve Altret. Vi har seet Ulve flokkes i hele Skarer i vore Forstæder og hørt dem tude fælt omkap med Uglerne. Og saa ivrig som Bispen ellers var til at agte paa Drømme, vilde han dog ikke høre Noget om, at dette gjaldt ham. Og dog har de Døde aldrig talt et mere fortroligt Sprog til de Levende, end ved denne Leilighed. Alt forenede sig om at bebude Biskoppens Død. Samme Aar som Biskoppen døde, blev Hamborg brændt og plyndret to Gange, hvorpaa de seirende Hedninger fik hele Nordalbingien i deres

det Strøg ere Kvinderne, efter hvad jeg har hørt, skjæggede; Mandfolkene derimod boe i Skovene og lade sig sjelden see. Dyrehuder er deres Bedækning, og deres indbyrdes Samtale skal mere bestaae i at skjære Tænder, end i at frembringe Ord, saa at selv deres nærmeste Naboer har ondt ved at forstaae dem. Disse Fjeldegne omtales af romerske Forfattere, under Navn af Ripheer-Bjergene, som stivnende af stadig Snee. Skridfinnerne, der jo selv i den dybeste Snee løbe hurtigere end Vildtet, kan heller slet ikke leve Sneens Kulde foruden. I disse Fjeldstrækninger er der en saa stor Mængde vilde Dyr, at Størstedelen af Befolkningen udelukkende lever af Jagten[141]). Der fanges Uroxer, Bøfler og Rensdyr, ligesom i Sverrig. Hvad Bison-Oxerne angaaer, dem fanger man i Slavenland og Rusland. Derimod er Norge ene om sorte Ræve og Harer, hvide Maarer og Bjørne af samme Farve; disse sidste leve under Vandet, og det samme er Tilfældet med Uroxerne. Da nu Meget, som angaaer denne Egn, er ganske anderledes end hos os og maa forekomme vore Landsmænd altfor usædvanligt, saa overlader jeg til de Indfødte, udførligere at omtale dette og Andet.

Normændenes Hovedstad er Trondhjem, som nu er prydet med Kirker og gjæstes af mange Folkefærd. Her hviler den høisalige Kong Olaf Martyrs Legeme. Og indtil denne Dag lader Herren ved hans Grav de største Helbredelses-Jærtegn fuldbyrdes, saa at Folk fra de fjerneste Egne her strømme sammen, uden at mistvivle om Hjælp ved denne Helgens Fortjenester. Veien er nu denne: i Danmark indskiber man sig fra Aalborg eller Vendsyssel og farer paa een Dag over til Vigen, som er en norsk By; derfra dreier man tilvenstre rundtom Norges Kyster, og den femte Dag kommer man til den Stad, hvis Navn er Trondhjem. Man kan ogsaa tage en anden Vei, nemlig

fra dansk Skaane over Land til Trondhjem; men det sinker at gaae tilfjelds, og farligt er det, saa den Reisende vælger nødig den Vei.

Den første Biskop, som gjæstede Norge, var Johannes fra England, han som døbte den omvendte Konge tilligemed hans Folk. Efter ham kom Biskop Grimkil, som i sin Tid drog i Kong Olafs Ærinde til Erkebisp Unwan. Den Tredie var Sigfred, Osmunds Farbroder, som prædikede baade for Svenskere og Normænd[142]). Han levede lige indtil vore Dage og var samtidig med flere ikke uberømmelige Præster blandt hine Folk. Eftersom disse afgik ved Døden, indviede vor Erkebisp, paa det norske Folks Begjæring, Tholf til Biskop i Trondhjem, og Sigvard for samme Kreds. At Asgoth og Bernhard vare blevne indviede af Paven, var ham jo vistnok imod; men saasnart han havde faaet Opreisning, affendte han dem dog og medgav dem Foræringer. Formedelst disse Mænd vinder Guds Ord Sjæle Dag for Dag, saa at i alle Norges Bygder Menigheden som en salig Moder blomstrer og trives, saa det er en Lyst.

Efterdi Christendommen blandt Normænd og Svenskere dog er et nyt Anlæg, saa ere Bispedømmerne hos dem endnu ikke afmaalte inden visse Grændseskjel. Enhver Biskop, som er antaget, være sig af Konge eller Folk, opbygger Menigheden i Fællesskab med sine Embedsbrødre og drager i Forening med dem omkring i de forskjellige Egne, hvor de da veilede Saamange som muligt til og i Christendommen, alle deres Levedage, uden mindste indbyrdes Skinsyge[143]).

Hinsides Norge, dette nordligste af alle Lande, forefinder man ei mere nogen Bolig for Mennesker, men kun en gyselig Udsigt over det grændseløse Ocean, der omgiver hele Verden[144]). Dette Ocean indeholder en Mængde ei

ubersømte Øer, som ligge ligeoverfor Norge, hvis Herredømme de nu ogsaa næsten alle ere underlagte. Da de, som en Følge heraf, iligemaade høre til Hamborger-Stiftet, saa tør vi ei lade dem uomtalte.

Der er nu først Ørkney-Øerne, dem Barbarerne kalde Organer[145]), en i Oceanet i Lighed med Cykladerne omspredt Gruppe[qqq]). Det synes at være disse Øer, som de romerske Forfattere, Martian og Solinus, beskrive paa følgende Maade.

„Bagved Britannien, hvorfra Oceanet breder sig i det Uendelige, ligge Ørkney-Øerne, hvoraf 20 er øde, 16 beboede. Gruppen udgjør henved 40 Øer. I Nærheden ligge Rav-Øerne, som frembringe Rav."

Ørkney-Øerne ligge altsaa i Læ mellem Norge, Britannien og Hibernien, saa at de med roligt Smiil spotte det brusende Oceans Trudsler. Fra Norges Hovedstad Trondhjem skal man paa een Dag kunne opseile dem. Iligemaade er der, siger man, et lige langt Stykke Vei fra Ørkney-Øerne saavel til England som til Skotland.

Skjøndt nu disse Ørkney-Øer tilforn stod under engelske eller skotske Biskoppers Ledelse, saa blev dog, ifølge Befaling fra Paven, Turolf indviet af vor Erkebisp til Biskop for Staden Blaskon, og skulde, som saadan, tage vare paa alle disse Øer.

Øen Thule, som paa en uendelig Afstand er afskaaret fra de øvrige Øer og Lande, og ligger langt ude i Midten af Oceanet, er efter Sigende saagodtsom ubekjendt[146]). Dog fortælles der om samme mange mærkelige Ting, saavel af romerske Forfattere som af Barbarer. „Yderst af Alt" — hedder det — „ligger Thule, hvor der ved Sommer-Solhverv, naar Solen gaaer igjennem Krebsens Tegn, ingen Nat er, og ligeledes ved Vinter-Solhverv ingen Dag[147]).

Dette skeer, efter Nogles Mening, hver sjette Maaned." Iligemaade skriver Beda Følgende. „Af de lyse Sommer-Nætter i Britannien kan man utvivlsomt slutte sig til, at ved Sommer-Solhverv er der hver sjette Maaned uophørlig Dag, og omvendt, ved Vinter-Tide, naar Solen er længst borte, uafladelig Nat. Dette beskriver Pytheas fra Marseille at være Tilfældet paa Øen Thule, som ligger nord for Britannien, sex Dages Seilads derfra" [148]).

Dette Thule altsaa hedder nu Island, af Isen nemlig, som fastgjør Oceanet [149]). Om denne Iis fortælles ogsaa den Mærkværdighed, at den paa Grund af sin Ælde er sortladen, og tillige saa tør, at den brænder, naar man stikker Ild paa den. Hvad selve Øen angaaer, saa er den meget stor og rummer en talrig Folkemængde, der udelukkende nærer sig af Fædrift og klæder sig i Ulden af Hjorderne. Korn er der Intet af, og Vedd er der Mangel paa; derfor boer man i Huler under Jorden, hvor man har Taget over sig og Leiet under sig tilfælles med sine Huusdyr. Paa denne enfoldige Viis føre de et gudeligt Levnet, idet de nøies med Naturens Gaver og kunne med Glæde samtykke i Apostlens Ord: „har vi Føde og Klæde, saa lad os nøies dermed". Deres Jøkuler er for dem som Stæder og deres Kilder er deres Lyst. Det er et Folk, jeg priser lykfaligt, fordi det har sin Fattigdom umisundt, og endmere fordi det nu, Alle som een, har iført sig Christendommen [150]). Der er hos dem mange fortræffelige Egenskaber, især en sjelden Kjærlighed, som har tilfølge, at de baade indbyrdes og i Forhold til fremmede Gjæster har Alt tilfælles. Deres Biskop ære de som en Konge; paa hans Vink vogter hele Folket, og hvad han fastsætter, efter Guds Villie, efter Skrifterne, eller i Overeensstemmelse med hvad der hos andre Folk er Skik og Brug, det er for dem som en Lov [151]). Vor Erkebiskop kunde ikke noksom takke Gud paa dette Folks Vegne, at det

i hans Dage omvendte sig, skjøndt det ogsaa, inden det tog ved Troen, ifølge en naturlig Lov ikke just stod i saa skjærende en Modsætning til vor Religion. Paa deres Begjæring indviede han da til deres Biskop en saare from Mand, ved Navn Isleif. Han var fra selve Egnen, og da han var bleven sendt ned til Erkebispen, beholdt denne ham i nogen Tid hos sig, og tildeelte ham overordentlige Æresbeviisninger; og imidlertid lærte Isleif, hvorledes han tilgavns kunde undervise de til Christus omvendte Folk. Ved ham affendte Erkebispen sine Hyrdebreve til det islandske og grønlandske Folk, med en ærbødig Hilsen til disses Menigheder, samt Løfte om, at han selv med det Allerførste skulde komme til dem, til den gjensidige Glædes Fuldkommelse. Nu ja, man kan jo i Anledning af dette Tilsagn rose Erkebispen for, at han meente det saa særdeles godt med sin Sendelse til Hedningerne. Thi ogsaa Apostlen høre vi jo tale om sin Hensigt at gaae til Spanien, for der at forkynde Guds Ord, uden at han dog kunde efterkomme sit Ønske.

Saavidt om Islænderne og om det yderste Thule, hvad Sandt jeg desangaaende er kommen til Kundskab om, med Udeladelse af det Fabelagtige.

Forresten er der endnu flere andre Øer i Oceanet; og ikke mindst blandt disse er Grønland, som ligger dybere inde i Oceanet, i lige Retning for Sverrigs Fjelde eller de ripheiske Bjerge***). Til denne Ø, saavelsom til Island, skal der fra den norske Kyst være en fem til syv Dages Seilads. Menneskene, som boe der, ere grønladne af Saltvandet, og deraf har den Egn faaet sit Navn. Levemaaden ligner Islændernes; men Grumheden er større og Rovgjærrigheden farlig for de Søfarende. Ogsaa didhen skal Christendommen for nylig have svunget sig.

En tredie Ø er Halageland. Den ligger Norge

nærmere og kan i Størrelse maale sig med de øvrige Øer[152]). Om Sommeren henved Solhvervstid seer man der Solen holde sig over Jord i samfulde 14 Dage, og om Vinteren maa man i ligesaa mange Dage ganske afsee Solen. Det er for Barbarerne et uforklarligt Særsyn, fordi det ikke er disse bekjendt, at Dagenes ulige Længde har sin Grund i Solens Tilnærmelse og Tilbagegang. Da nemlig Jordkloden er rund, saa maa Solen nødvendigviis i sit Omløb etsteds være nærmere og bringe Dagen med sig, medens den andetsteds fjerner sig og lader Natten blive tilbage. Naar den nu henimod Sommer-Solhverv stiger opad, saa forlænger den Dagene og afkorter Nætterne for dem i Nord; hvorimod den, ved at bevæge sig nedad til Vintersolhverv, gjør samme Virkning hos dem i Syd. Dette er Hedningerne uvidende om, og derfor prise de det Land helligt og saligt, som har et sligt Vidunder at vise de Dødelige. Men at dette finder Sted baade der og i Sverrig og Norge, samt paa de øvrige Øer paa det Strøg, det har den danske Konge og med ham mange Andre bevidnet.

Samme Konge har desuden fortalt os om Opdagelsen af nok en Ø i hiint Ocean, som hedder Viinland, fordi Druerne der groe af sig selv og afgive den herligste Viin, ligesom ogsaa Kornet, uden at saaes, voxer i Overflødighed. Dette er ingen fabelagtig Forestilling, men grunder sig paa de Danskes paalidelige Meddelelse. „Men bag denne Ø" — sagde Kongen — „findes der ei mere beboeligt Land i Oceanet; thi Alt hvad der ligger yderligere, er opfyldt med utaalelig Iis og uendeligt Mørke." — Herom yttrer Martian sig saaledes: „hinsides Thule, en Dags Seilads længere borte, er Havet fast." Dette har nylig den heelbefarne norske Jarl Harald maattet erfare. Han undersøgte tilskibs det nordlige Oceans Brede; og da omsider for Mandskabets Øine Verden tabte sig i sin yderste skumle Grændse,

da maatte han trække sig tilbage og slap med Nød og næppe frelst fra Afgrundens forfærdelige Malstrøm.

Iligemaade har Erkebisp Adelbert, salig Ihukommelse, fortalt os, at i hans Formands Dage nogle adelige Herrer fra Frisland, af Lyst til at flakke om paa Søen, styrede nordpaa, just fordi Ordet gaaer blandt de Indfødte sammesteds, at naar man fra Weser-Flodens Udløb holder lige nordpaa, støder man ikke paa Land nogetsteds, men har blot det uendelige Ocean for sig. Det var for dem en Nyhed, de som gode Kammerater maatte hjælpe hverandre med at komme paa Spor; og de lod da paa Frislands Kyst, under lystig Opsang, staae fra Land. Danmark lod de ligge paa den ene, Britannien paa den anden Side, og saaledes naaede de Orkney-Øerne. Dem lod de ligge tilvenstre, mens de beholdt Norge tilhøire, og efter en lang Seilads opseilede de det stivfrosne Island. De vedblev imidlertid at pløie Søen, styrede op ad Nordpolen til, og her saae de nu alle de forhennævnte Øer ligge bagved sig. Saa befalede de deres Vei og Vovestykke Gud og den hellige Wilhad ivold. Men pludselig slap de ind i Ishavets taagede Mørke, som for deres Øine var næsten uigjennemtrængeligt. See! da gik det vægelsindede Oceans Strømning tilbage til sine Kilders lønlige Udspring, og med rivende Voldsomhed drog den det fortvivlede, nu kun med Dødstanker opfyldte Mandskab hen til Chaos-Dybet, der jo skal være det Afgrunds-Svælg, hvori hvert Farvand, der stiger og synker, opsluges, og hvorfra det atter udspyes — man pleier at kalde dette for Ebbe og Flod. Nu anraabte de ikkun Guds Barmhjertighed om at antage sig deres Sjæle. Strømmen kom tilbage, bortrev nogle af Skibene, og kastede de andre tilbage, saa der blev en lang Strækning imellem dem indbyrdes. Da de saaledes ved Guds betimelige Hjælp saae sig udfriede af den øiensynlig overhængende Fare, lagde de alle Aarer ombord,

for at hjælpe paa Strømmen, der nu var dem gunstig. Snart vare de nu ogsaa slupne ud af det farlige Mørke og bort fra Isens Enemærker; men nu stødte de mod al Forventning paa en Ø, der paa alle Sider var omgivet af steile Klipper, saa den lignede en Fæstning. Her fik de Lyst til at see sig om, og de gik altsaa iland. De traf paa Folk, der selv ved Middagstide krøb i Skjul i underjordiske Huler. Foran Indgangen til disse laae der en umaadelig Mængde Kar af Guld og andet lignende Malm, som af de Dødelige henregnes til de sjeldne Kostbarheder. De tog da med sig af disse Skatte Saameget, som de kunde løfte, og trak sig rask og muntert tilbage til deres Skibe. Pludselig opdagede de bagved dem Folk af overvættes Høide, af det Slags, man hos os kalder Cykloper; i Spidsen for dem var der Hunde af usædvanlig Størrelse. Dette Tog løb Storm og snappede en af Stalbrødrene, som i en Fart blev sønderrevet lige for deres Øine; Resten slap i god Behold ombord, skjøndt Jætterne, efter deres eget Sigende, med støiende Raab forfulgte dem ud i rum Sø. Saavidt havde disse Friser endda Lykken med sig, at de naaede Bremen, hvor de fortalte den høiærværdige Hr. Alebrand fra Først til Sidst Alt hvad de havde oplevet, samt bragte den fromme Christus og hans Bekjender Wilhad Takoffre for deres lykkelige Hjemkomst.

Her kunde nu være en bekvem Leilighed til at tilføie Adskilligt om Havets Ebbe og Flod to Gange daglig, som jo i Alles Øine er et stort Vidunder, saa at endog Naturforskerne, som undersøge Naturens Hemmeligheder, ere i Tvivl om denne Gjenstands Aarsag og Beskaffenhed. Men efterdi Macrobius og Beda vel synes at sige Noget herom, Lucan derimod tilstaaer, Intet at vide, og altsaa de forskjellige Boglærdes Anskuelser ere stridige, medens Ingen kommer til en sikker Afgjørelse; saa maa det være os nok, at udraabe med Propheten: „Herre, hvor mangfoldige ere

dine Gjerninger! Du gjorde dem alle viseligen; Jorden er fuld af dit Eie." Og atter: „Himlene ere dine, og din er Jorden, og du hersker over Havets Vælde, og dine Domme ere som det store Dyb;" derfor kaldes de med Rette „uransagelige".

Dette er altsaa hvad der om de nordlige Egnes Beskaffenhed er os bekjendt, og hvad vi desangaaende har villet hidsætte til Ære for Hamborger-Menigheden, som vi see udstyret med saa stor en Gave af gudelig Fromhed, at den ved sin virksomme Forkyndelse allerede har omvendt til Christendommen en stor Deel af de Folkestammer, hvis utallige Mængde den er bleven Modersæde for, idet den kun sætter Taushedens Grændse for Evangeliets Prædiken der, hvor Grændsen er for selve Verden. Denne frelsende Sendelse til Hedninger, som har taget sin Begyndelse med den hellige Ansgarius, og som indtil denne Dag har glædet sig ved en heldig Fremvæxt, er saaledes indtil den store Adelberts Bortgang vedligeholdt i omtrent 240 Aar.

Ja, see engang til de Danskes og Norskes og Svenskes fordum saa vilde Folkestamme: den forstod, som den salige Gregor udtrykker sig, kun at fnyse paa barbarisk Maal, og har nu for længe siden lært at istemme til Guds Ære sit Halleluja. See, dette Vikinge-Folk, der tilforn hærgede alle Frankrigs og Tydsklands Egne, som vi jo læse om, det nøies nu med sine Grændser, sigende med Apostlen: „Vi have her ingen blivende Stad, men forvente en tilkommende, og troe at skulle skue Herrens Goder i de Levendes Land!" See, hiint saa gyselige Land, utilgjængeligt ved sin Afgudsdyrkelse, og „ublidt, som hvor der blotes til skythiske Jagtmø***)" — det har nu aflagt sin oprindelige Grumhed, det oplader sig med kappelysten Gjæstmildhed for Sandhedens Talsmænd; der ere Uvætternes Altre nedbrudte, der reise Kirker sig, og der er Christi Navn

i Alles Munde! Ja, dette er „Omskiftelsen ved den Høiestes Høirehaand", dette den almægtige Guds Ords ustandselige Løb, at fra Sols Opgang til dens Nedgang, fra Nord til Syd, skal Herrens Navn prises, og skal hver Tunge bekjende, at Vor Herre er Jesus Christus til Gud Faders Ære, han som lever og regjerer med Faderen og den Hellig Aand i al Evigheds Evighed! Amen.

Efterskrift til Erkebiskop Liemar.

Tag, høie Herre! mod Din Tjeners Gave ringe,
Han Dig og Kirken vil med kjærligt Hjerte bringe.
Den vistnok liden er, og knap for Læsere
Som Cato, mener jeg, den sig tør lade see.
Thi naar med Blomstersprog Din Tale Du indvirker,
Med Tungens Nøgle grandt vor Hellig-Skrift opdirker;
Naar gudelige Skrift af Kirkens Fædre Du
Ransager — hvad kan jeg for Dig fremstamme nu?
Dog husk: om end selv Gud mod Rigmands Gave tager,
En Enkes ringe Skjærv ham ofte vel behager.
Desuden haaber jeg, Du lide vil min Bog
Desbedre, naar Du seer, at eventyrligt Sprog
Om fremmed Gjenstand ei den fører, men sandfærdigt
Den Bremens Krønike beskriver, Kirken værdigt.
En Brudgom hædres jo, naar Bruden vinder Priis;
Din Kirkes Hyldest er Din Hæder ligerviis.
Og vide maa Du, naar Du ellers gjennemsøger
Nu en, nu anden Bog: det er ei Dine Bøger;
Men denne Bog er Din; den stræber kun med Flid,
At knytte fordums Færd til Dig og til Din Tid.
Thi see paa Villien, ei paa Ungdomskræfter svage;
O lad Forhaabningen Din Tjener ei bedrage!

Han, for at rose Dig, endogsaa bli'r Poet.
Du Hyrde from og god, for Dig tilstaaer jeg det:
Kan ei jeg skrive smukt, jeg sanddru dog har talet,
Med kyndigt Vidnes Ord mit Emne tro afmalet.
Ei vil jeg høste Roes, ei Løn for min Bedrift;
Men kun at tækkes Dig er Maalet for min Skrift.
Betænk dernæst: det tør Dit Kloster Skam ei gjøre,
At mindste Broder kan det største Værk fuldføre,
Oplyse sømmeligt vor Kirkes første Dag,
Beskrive Frelsen, bragt til Nordens Folkeslag,
Aflægge Regnskab for, hvad Daad der blev bedrevet
Af Dine Formænd, samt hvorledes de har levet.

Der kommer vel en Dag, da ogsaa Din Bedrift,
Navnkundig vidt og bredt, antegnes udi Skrift
I større Stil — ved mig, hvis end jeg er paafærde;
Hvis ei, ved anden Mand blandt Dine mange Lærde.
Selv uden Skrift staaer fast og breder sig Dit Ry;
Thi hvo har ikke seet, i Lykke-Varslers Ly,
Paa Fædres gamle Viis, Du kaaret blevst og smykket
Med Hyrde-Navn? „Af Gud udvalgt" — det Præg paatrykket
Dig blev af Aanden selv, hvis Pindsehøitid fro
Just dengang feiredes af Mængden udi Tro.
Vi saae Dig dyrekjøbt med Folkets Taarer mange,
Da med eenstemmig Bøn mod fordums Kaar saa bange
De ønskede: gid saa Du blive! Du blev saa,
At Du vor Tro, vort Haab langt monne overgaae.
Af Folkets Nakke Du borttager haarden Lænke,
Samt Alt hvad Menigmand betynge maa og krænke;
Lægfolks Bedrøvelse til Fryd Du vender om,
Gjengiver Klerkene bortranet Eiendom.
Ved Dig Vildfarelsen, hvori forlængst vi stædes,
Bortviger; Templerne den fordums Pryd iklædes.

14*

Den Landefred, som veg for en nedarvet Tvist,
I Menighederne Du gjenopretter vist.
For tredie Gang man alt sig ruster til at kæmpe;
Du veed med sømt Forlig Tvedragten at neddæmpe.
Vil ellers Noget for vort Held iveien staae,
Saa give Gud, at Sligt ved Dig udjævnes maa.
Iligemaade Han i Naade Dig forunde,
At Bremen, Hamborg, som vil næsten gaae tilgrunde,
For Hedenskabet hist, her for Tyrannens Haand,
Ved Dig udløses maae af Fangenskabets Baand!
I Fangenskabets Baand sig begge vaanded længe;
Den Graad aftørre Du, den Fængselsport Du sprænge!

O Fader Liemar! Dig velsigne Jesus Christ;
Med Hjerte som med Mund Din Hjord Dig signer vist.

Skolier

eller Forfatterens egne og hans Afskriveres i Randen af de gamle Haandskrifter hosføiede Tillæg (1—152).

1.

Einar, en af Keiser Karls Hofpræster, har beskrevet dennes Levnet, samt Krigene med Saxerne.

2.

Dengang Paul den Første klædte Pave-Sædet.

3.

Frisland er en formedelst ufremkommelige Moser utilgjængelig Kyftegn med 17 Herreder, hvoraf Trediedelen tilhører Bispedømmet i Bremen, og bærer følgende Navne: Ostringien, Rustringien, Wange, Triesmarer, Harlingerland, Norden, Morseter. Disse 7 Herreder har henved 50 Kirker. Denne Deel af Frisland adskilles fra Saxland ved en Sump, som hedder Wapel, samt ved Mundingerne af Floden Werra. Fra det øvrige Frisland er det afgrændset ved Sumpen Emsgau, og ved Havet.

4.

Af hine 17 Herreder henhøre 5 under Bispedømmet Münster, hvis første Biskop, den hellige Liudger, modtog dem som en Gave af Keiser Karl. De ere mærkede med disse Navne: Hugmark, Hunsgau, Fivilgau, Emsgau, Federitgau og Den Bant.

5.

Dette staaer skrevet i den hellige Ansgars Levnet, samt i de romerske Pavers Gavebreve.

6.

Turholt er et meget anseeligt Kloster i Flandern, udmærket ved sine Munke. I lang Tid har det været Gjenstand for Trætte, idet vor Kirkes Biskopper have søgt at tilbagevinde det, indtil Erkebiskop Adelbert, med Keiserens og Hertugen af Flanderns Minde, bragte et Mageskifte istand, hvorved Sagen bortfaldt.

7.

Foreningen blev besluttet paa Mødet i Worms, hvor, som Gave-Brevet vidner, Keiseren var tilstede med Biskopperne.

8.

Slottet i Aachen, som Fyrst Ordvig havde nedbrudt, laae øde i 80 Aar derefter, indtil Ottos Dage.

9.

Her faldt Kongerne Godefred og Sigfred.

10.

Baade Kongen og Paven tog det en sørgelig Ende med, idet Pave Formosus endog efter sin Død af sin Eftermand blev berøvet sin Værdighed og sin Grav, medens Kong Arnulf levende blev fortæret af Orme og endelig — saa haard var Guds Straf — døde af Gift.

11.

Pave Stephan, som sad i 6 Aar, indstævnede Hermann, Erkebisp i Kølln, og Adelgar, Erkebisp i Hamborg, i Anledning af deres Trætte om Bremer-Menigheden, til et Møde i Worms, hvor han befalede deres Sag undersøgt ved sin Fuldmægtig, Erkebisp Fulco i Rheims.

12.

Østerfra beskylles Stormarerne af Bille-Floden, der ligesom den ovennævnte falder i Elben.

13.

Trave er en Flod, som løber gjennem Wagrernes Egn og falder i det barbariske Hav. Ved denne Flod hæver sig et eneste Bjerg: Segeberg, samt Staden Lübeck.

14.

Schwentine-Floden løber fra den Sø, hvor Staden Pløn ligger. Derfra gaaer den igjennem Isarnho Skov og falder i det skythiske Hav.

15.

Hinsides Oderen boe først Pomerinkerne, dernæst Polakkerne, med Preusserne paa den ene og Bøhmerne paa den anden Side, samt med Russerne mod Øst.

16.

Oldenborg er en Storstad hos Slaverne, at sige, hos Wagrerne. Den ligger ved det baltiske eller barbariske Hav, en Dagsreise fra Hamborg.

17.

Chizziner og Circipaner boe paa denne Side Penefloden; paa hiin Side Tholosanter og Rehtarier. Disse 4 Folkefærd kaldes paa Grund af deres Styrke Wilzer eller Leutiker.

18.

Mæhrerne ere en slavisk Stamme østenfor Bøhmerne, omgivne paa den ene Side af Pomerinker og Polakker, paa den anden Side af Ungarer og af de grusomme Pescinager, som ere Menneske-Ædere.

19.

Sorberne ere Slaver, som boe paa Fællederne mellem Elben og Saale; deres Grændsenaboer ere Thyringer og Saxer. Andre Sorber forekomme hinsides Ohre-Floden.

20.

Britannien er en Ø i Oceanet, tilforn kaldet Albion. Den ligger mellem Nord og Vest i lang Af-

stand fra Europas Hovedlande: Tydskland, Frankrig og Spanien. Sydfor sig har den det belgiske Gallien, fra hvis nærmeste Kyst der er Overfart til Richborough.

Næst efter Britannien er Irland den største af alle Øer; den ligger vest for Britannien. Den er kortere mod Nord, men naaer længere sydpaa, henimod det nordlige Spaniens Havn.

21.

Aar 966 efter Herrens Byrd omvendtes Danskerne til Troen ved en vis Poppo, der i Folkets Paasyn bar paa et handskeformet Stykke Jern, som var glohedt, og dog skadte det ham ikke. Da Kong Harald saae det, kastede han Afguderiet og omvendte sig med hele sit Folk til den sande Guds Tilbedelse. Poppo forfremmedes til Biskop.

22.

Aar 973 efter Herrens Byrd blev Bøhmens Hertug Wenceslaus gjort til Martyr af sin Broder Bugislaus, som tiltog sig Herredømmet. Wenceslaus hviler i Staden Prag, som Gud for hans Skyld forherliger med mange Jertegn.

23.

Denne Otto, en høist anseet Mand, var Domprovst og Kannik i Magdeborg.

24.

Om denne Sigfred fortælles en vidunderlig Hændelse. Han var nemlig engang trængt ind i Klostret Ramesło, hvor han havde gjort reent Bord. Men strax blev han besat af en ond Aand, som det ikke forundtes ham at blive kvit, førend han havde givet Kirken dens Eiendom tilbage, samt tilskjødet Brødrene en prægtig Gaard, der hørte til hans Godser.

25.

Denne svenske Kong Erik indgik Forbund med Polens

mægtige Konge Boleslaus, som gav Erik sin Søster eller Datter tilægte. For dette Svogerskabs Skyld bleve Danskerne angrebne af Slaver og Svenske i Forening. Boleslaus var forresten en meget christelig Konge, som i Forbund med Otto den Tredie undertvang hele Slavenland og Rusland samt Preusserne, hos hvem den hellige Adelbert var bleven Martyr. Dennes Levninger førte nu Boleslaus til Polen.

26.

Denne Odinkær blev af Kong Knud sendt til England og der uddannet i Videnskaberne. Hans Lærelyst drev ham fremdeles til en Reise gjennem Frankrig, hvor han modtog Navn af Viismand og Philosoph. Han gjorde sig saaledes ogsaa værdig til sit oprindelige Navn: Gud-kjær.

27.

[Til Side 79, Lin. 12 f. o.] Da Olaf Tryggesøn Krageben var dræbt, besad han [Svend] to Riger. Snart fik han Afgudsdyrkelsen udryddet i Norge og Christendommens Antagelse paabudt ved Lov. Derpaa satte han en vis Biskop Gothebald fra England til Lærer i Skaane; og denne skal stundom have forkyndt Evangeliet saavel i Sverrig som i Norge.

28.

Da Mistivoi ikke vilde frafalde Christendommen, maatte han tye til Barderne, hvor han, forviist fra sit Fædreland, blev gammel i Troen.

29.

[Til Side 80, Lin. 10 f. o.] Oldenborg er en stor Stad for de Slaver, som kaldes Wagrer. Den ligger ved det saakaldte baltiske eller barbariske Hav, en Dagsreise fra Hamborg.

30-34.

Man fortæller, at Hertugen over Slaverne beilede for

sin Søn til en Sønnedatter af Hertug Bernhard, og at denne gav ham Løfte paa hende. Derpaa sendte Vendlernes Fyrste sin Søn tilligemed Hertugen med 1000 Ryttere til Italien, hvor de næsten alle faldt. Da saa Hertugens Søn gjorde Fordring paa sin Forlovede, da forhindrede Markgrev Theoderik Giftermaalet med den Erklæring, at hun, som var nær i Slægt med Hertugen, ikke kunde tilstaaes ham, den Hund. — Theoderik var Markgreve over Slaverne; hans Feighed nødte dem til at blive Rømningsmænd. — Markgrev Theoderik blev afsat og gjort arveløs. Han døde som en Slags Præst i Magdeborg ved et velfortjent Ulykkestilfælde. Paa samme Tid oprettede den ærværdige Grev Henrik i Rosefeld et Provsti. Erkebisp Libentius gav sit Samtykke dertil og indviede Kirken. — I Herrens Aar 1010 blev Ungarns Befolkning omvendt til Troen formedelst Keiserens Søster Gisle, som ægtede Kongen af Ungarn og formaaede ham til at lade sig og Sine døbe. Kongen blev i Daaben kaldt Stephan og fortjente sig senere Navn af Helgen. — Ramesl o ligger i Bispedømmet Verden, ikke langt fra Bardewyk. Verdens Biskop gjorde Fordring paa at indrette og bestyre dette Kloster, men afstod derfra ifølge det Apostoliske Sædes Kjendelse. Odbo blev, som Gavebrevet udviser, afsendt til Paven.

35.

Der fortælles, at han var kommen i Embede ved den pestagtige Simoni, fordi han besad saa stor en Arv. Heraf overlod han nødtvungen en Deel til Keiseren, og en anden Deel offrede han til sin Menighed, som han styrede fromt; en tredie Deel gav han sine Forældre tilbage. Han var en ærværdig Olding, Fattigfolks Velynder og især en Børneven. Heraf tog hans Brødre Anledning til egenmægtig at bryde ud af Klostrene, for at søge sig Hustruer; hvilket i Forstningen forblev uændset.

36.

Unwan havde ved Paaskehøitid og andre Festligheder

som oftest syv Biskopper hos sig, saavelsom Abbederne; og desuden beviste han i den Anledning baade Hertugen og adskillige af Landskabets Grever en ikke ringe Ære.

37.

Odinkær var en Søn af Vinlands Hertug Toke, og havde sit Sæde i Ribe. Trediedelen af Vinland skal have været hans Fædrenearv; og endda var denne hovedrige Mand vidunderlig afholdende. Som et Exempel paa hans Dyd har jeg hørt anføre, at han i hele Fastetiden hveranden Dag lod sig tugte med Svøber af en af sine Præster.

38.

Kong Svends Søn Knud aflagde sit hedenske Navn og modtog i Daaben Navnet Lambert. Derfor hedder det i vort Broderskabs Bog: „Lambrecht, de Danskes Konge, og Dronning Emma samt deres Søn Knud anbefale sig ærbødigst til de bremiske Brødres Forbønner.“

39.

Edgar var Anglernes vældigste Konge. Hans ægtefødte Søn var Edvard, en saare hellig Mand. Men Edvards Stifmoder Elfride dræbte sin kongelige Stifsøn og gjorde sin egen Søn til Konge.

40.

Knud bortgiftede sin Søster Estrid til Kongen af Ruslands Søn.

41.

Da nemlig Rikard havde skilt sig ved Søsteren til Knud, blev han bange for Danskerne, gik til Jerusalem og døde der. Hans 40 Reisefæller skal paa Hjemveien have sat sig fast i Apulien, og fra den Tid af har Normannerne siddet inde med Apulien.

42.

Olaf var høist samvittighedsfuld i at iagttage Helligdagene. For den guddommelige Religions Skyld havde han

maattet rømme sit Herresæde, men atter tilkjæmpet sig det. Paa dette Tog siges han at være falden i Søvn i sit Telt, og der at have havt et Drømmesyn. Da Fienden pludselig nærmede sig, gik Anføreren for hans Hær, som hed Fin, hen til Kongen og vakte ham. „Hvad har du dog gjort," udbrød Kongen med et Suk — „jeg saae en Stige, som naaede til Stjernerne, og jeg steg opad den. Ak! jeg havde allerede naaet dens høieste Trin, og jeg var lige ved at indgaae i den aabne Himmel, hvis ikke du havde vakt mig." Efter dette Syn blev Kongen omringet af Sine, og da han ikke satte sig til Modværge, faldt han som en kronet Martyr.

43.

Derfor paabød han som Sjælehyrde, at af de Kvinder, der aabenlyst havde indgaaet et brødefuldt Forhold til Kannikerne, ikke en eneste maatte forblive i Staden. De bleve altsaa fordeelte paa Byerne i Omegnen samt stillede under strengt Tilsyn. Dermed ophørte den Sygdom, indtil Helligdommen brændte og Klostret nedreves.

44.

Paa samme Tid tiltraadte den berømte danske Biskop Poppo, der snart fik Esiko til Eftermand, en Reise, men faldt, da han havde naaet Eideren, i en Sygdom, hvoraf han døde.

45.

Man fortæller, at baade Thurgot og Odinkær lang Tid iforveien har spaaet Hamborgs og Bremens Menighed en Ødelæggelse for deres Synders Skyld. Denne Spaadom sees nu at være gaaet i Opfyldelse.

46.

Søster til Biskop Odinkær var Asa, en saare from Kvinde, som eiede en geistlig Stiftelse i Bremen. Hun gik bestandig barfodet, tilbragte henved 20 Aar med Faste og Bønner og Almisser, forlod sjelden Kirken og døde i god

Fred, uden at efterlade sig anden Formue end sine Børn, som hun skjænkede Kirken.

47.

Keiser Konrad førte hvert Aar en Hær imod Slaverne; derfor var der dyb Fred hinsides Elben.

48.

Den ædle Fru Emma skjænkede i Erkebiskop Libentius's Dage til den hellige Bremer-Kirke to Kors, en Altertavle og en Kalk, Alt af Guld og Ædelstene, med 20 Mark Guld i. Desuden Tæpper til hellig Brug, mange Zirater, guldbaldyrede Kapper, Alterklæder og Bøger.

49.

Hermann afkjøbte de Indfødte Marsklandet Eternbroch. Denne Gave bekræftede Keiser Konrad for Kirken i en Forordning, han selv udstedte; hvilket sees af et i Kirkens Archiv opbevaret Haandskrift.

50.

Denne Svidger blev fra Bispedømmet Papenberg hensat paa det apostoliske Sæde, efterat tre uægte Paver vare blevne udslettede af Rækken.

51-52.

Man siger, at dersom han havde levet længere, vilde han fornyet Alt. Han begyndte paa at omgive Byen med en Muur, nedbrød det gamle Bedehuus, og pønsede paa meget Andet, som røbede, at han ikke just meente det ilde. — Ham var det, som indviede Esiko i Hedeby. Men Esiko døde, inden han havde tiltraadt sit Embede.

53-54.

En Deel trængende Klerke, som han forefandt i sit Stift, skjænkede han hemmelig hver fra 4 indtil 10 vægtige Sølvstykker; Mange gav han Kald, Andre sine egne Klæder. Det vakte hans Medynk, at de fleste Klerke mishandledes af Lægfolk, saa hvem der af disse havde afpryglet en Klerk, lod

han for sine Øine tildele Ørefigener eller Slag med Remme af Oxehuder. — Men da han saae Giftermaal som en Pest tiltage hos Klerkene med hver Dag, besluttede han i det Stykke at træde i sin Forgjænger Libentius's Spor, dog ikke før han havde sat Kirke og Kloster tilbørlig istand.

55.

Bestemmelsen var, naar Byen havde faaet en Ringmuur, da at befæste samme med tre Porte og tolv Taarne, af hvilke det første skulde besættes af Biskoppen, det andet af Fogeden, det tredie af Provsten, det fjerde af Dekanen, det femte af Overlæreren, de øvrige sex af Borgerne.

56.

Der fortælles, at den berømte Køllner Erkebiskop Hermann fornyede den gamle Klage over Bremen. Men da han saae sig afviist, deels ved Beselins Indsigelse og deels ved en tre Aars Taushed, saa faldt han tilføie for Erkebispen, som endog var hans Bordgjæst i Kølln en heel Maaned.

57.

I Spidsen for en stor dansk Flaade drog Kong Magnus til den mægtige Slaver-Stad Jomne, som han beleirede. Tabet var ligeligt paa begge Sider. Magnus satte dog Skræk i alle Slaverne. Han var en gudfrygtig og sædelig Ungersvend. Derfor gav Gud ham Seiren allevegne.

58.

Erkebiskoppen udnævnte Edo til Provst; derover blev dennes Slægtning, den yngre Edo, som rasende og satte Ild paa Munkeburet. For at affone denne Forbrydelse mod Helligdommen overdrog Edos Fader til Kirken, hvad Sønnen skulde arvet. Provst Edo valfartede derimod til Jerusalem, tiltraadte sin Pilgrims-Vandring paa Hellig Jakobs Fest og kom næste Aar ved Paasketider tilbage.

59.

Somme af Biskoppens Avindsmænd sige nemlig om ham, at Hovmod var hans eneste Feil. Derved skal der mellem ham og Biskop Brun i Verden være opstaaet en Trætte, der var Biskopper aldeles uværdig, nærmest foranlediget ved en overmodig Foged, en vis Wulfred, der ligesom Erkebispen afgik ved en hurtig og sørgelig Død.

60.

Samme Aar som Erkebispen, døde ogsaa Biskop Odinkær i Ribe. Paaskedag afholdt han Høimessen, og derpaa beskikkede han sit Huus, sikker paa, at hans Endeligt var forhaanden.

61.

Pave Clemens fornyede alle de Rettigheder, som forlænge siden af det romerske Sæde vare blevne tilstaaede vort Hamborger Stift.

62.

Svend blev slaaet af Magnus og faldt tilføie, idet han traadte i Seierherrens Tjeneste og svor ham Troskab. Tilskyndet af Danskerne optog han Kampen paany, men fandt igjen sin Overmand i Magnus. Da tog han sin Tilflugt til Jakob, idet han høilig beklagede at have brudt sit Troskabsløfte.

63.

Efter sin Hjemkomst fra Grækenland ægtede Harald den russiske Konge-Datter Gerzlef. En Søster til hende blev gift med Ungarns Konge Andreas og ved ham Moder til Salomon. En tredie Søster ægtede den franske Kong Henrik, og hun fødte ham Philip.

64.

Harald stred paa Magnus's Side mod Svend; men da hiin var død, tog han Krigstjeneste hos denne.

65.

Som vi nemlig i det Foregaaende har sagt, formælede Dane-Kongen Knud sin af Rikard forskudte Søster med sin Jarl Ulf, og af dette Ægteskab fødtes Hertug Bern og Kong Svend. Ulf Jarl gav den engelske Hertug Godwin sin Søster tilægte; deres Børn vare Svend, Toste, Harald og den Gyde, som var Kong Edvards Dronning. Svend Godwinsen blev derefter sin Fætter Berns Banemand. Saare stridbar var Harald; han kappede Hovedet af den irske Kong Grif, jog den danske Kong Svend ud af England, og brød sig ikke det mindste om sin Slægtning og Herre, Kong Edvard. Men Straffen fra Gud, Normannernes Plage og Englands Undergang, udeblev ikke.

66.

Efterat han var udtraadt af Klostret i Bremen, var det forbi med Lydigheden imod Kloster-Reglerne, saavelsom med Tugt og Samdrægtighed mellem Brødrene, idet urolige Hoveder forstyrrede det Hele.

67.

Anunds Enke Gunild var En, og en Anden var Gyde, som faldt for Thora.

68.

Biskop Adelward kom til Norge, indbudt af Harald. Der var Liget af en Mand, der havde været død i 60 Aar; det vilde slet ikke til at opløse sig. Men Biskoppen meddeelte det Syndsforladelse, og snart var det blevet til Støv. Dette Menneske var nemlig engang bleven sat i Ban for Sørøveri af Erkebisp Libentius, og dette var i et Syn blevet tilkjendegivet Adelward.

69.

Fra den Dag af sendte Harald sine Bisper til Gallien [for der at indvies]; tillige antog han mange, som

kom fra England. En af dem var Asgoth, hvem Erkebispen paa Hjemreisen fra Apostel-Staden lod fængsle, men derpaa, da han aflagde Troskabseden, gav Foræringer og Hjemlov.

70.

„Alexander, Bisskop, Guds Tjeneres Tjener, til Harald, de Norskes Konge: Hilsen og Apostolisk Velsignelse. Saasom I endnu ere ufuldkomne i Troen og, saa at sige, halte i den kirkelige Tugt, saa bør det Os, hvem hele Kirkens Styrelse er betroet, flittig at see ind til Eder med gudelige Formaninger. Men efterdi Vi, paa Grund af Vanskelig-heden med de lange Veie, allermindst formaae dette, saa være det Eder vitterligt, at Vi visselig have overdraget Alt dette til Adelbert, Erkebisskop udi Hamborg, Vor Fuld-mægtig. Saa har da bemeldte Erkebisp, Vor høiærværdige Legat, i sine Breve til os beklaget sig over, at Bisskopperne i Eders Land enten ikke ere indviede, eller for rede Penge, tvertimod de til hans Stift og ham udstædte romerske Gave-Breve, have modtaget en yderst forkastelig Indvielse i England eller Frankrig. Thi er det, i Kraft af Apostlerne Peders og Povels Myndighed, Vor Formaning til Eder, at ligesom I bør udvise ærbødig Lydighed mod det Apostoliske Sæde, I saaledes tilligemed Eders Bisskopper ville forholde Eder med fornævnte høiærværdige Erkebisskop, som er Vor Fuldmægtig og staaer i Vort Sted“ ... osv.

71.

Rygtet melder, at to Munke fra Bøhmer-Skovene paa den Tid kom til Staden Rethre, hvor de offenlig for-kyndte Guds Ord, men i den Anledning, efter deres eget Ønske, af en hedensk Forsamling mishandledes paa forskjellig Maade og tilsidst halshuggedes for Christi Skyld. Deres Navne kjendes ei af Mennesker, men ere, som vi for Alvor troe, skrevne i Himlen.

72.

Ved Udløbet af Pene=Floden ligger en meget stor Stad, som hedder Demmin; der er Grændsen for Hamborg Stift.

73.

Den fortræffelige danske Konge led ikke af nogen anden Feil end en umaadelig Tilbøielighed til Kvinder. Jeg troer ikke, at Feilen laae hos ham selv, men har sin Rod i hans Folk. Dog undgik han ikke Straffen for dette Onde, idet en af hans Friller, ved Navn Thora, ryddede hans retmæssige Dronning Gyde afveien ved Gift. Og da Kong Svend havde sendt Sønnen af Thora, som hed Magnus, til Rom, for der at lade ham salve til Konge, da døde den arme Ungersvend underveis, og efter ham fødte den brødefulde Moder ingen anden Søn.

74.

Skriften siger nemlig til Pharao: „Jeg har dertil opvakt dig, at jeg paa dig vil vise min Magt, og at mit Navn maa forherliges blandt Hedninger." — Saa forbarmer da Gud sig over hvem han vil, og forhærder hvem han vil.

75.

Sammesteds skrinlagde han Hovedet af den hellige Secundinus, som skal have været en af Thebæer=Høvdingernes Legion. Hans Levninger kom Erkebispen i Italien i Besiddelse af, hvor de velvillig overlodes ham af en Biskop i Turin.

76.

„Det skulde gaae underligt til, om den, der lever priseligt, ikke ogsaa skulde blive priist af Mennesker." Pave Leo.

77.

Ofte have vi hørt den fromme Erkebisp Adelbert, naar han formanede Klerkene til Afholdenhed, da at sige til dem: „det er min Formaning og Befaling til Eder, at I

løsrive Eder fra Kvindernes fordærvelige Lænker, eller, om I ikke kan tvinge Eder til denne Fuldkommenhed, at I da idetmindste med Kydskhed bevare Ægteskabets Baand, eftersom det hedder i Ordsproget: om ikke kydsk, saa dog forsigtig!"

78.

Deriblandt Paulus, som fra Jødedommen havde omvendt sig til den christne Tro. Han havde, jeg veed ikke om af Vindesyge eller af Videbegjærlighed, forvildet sig heelt til Grækenland; og da han kom tilbage derfra, sluttede han sig til vor Erkebisp, pralende med sin Lærdoms Mangfoldighed, saa at han paa tre Aar kunde omskabe til Philosopher, hvem der ikke kjendte Bogstaver, samt gjøre rødt Guld af Kobber. Han fik med Lethed Erkebispen til at troe Alt hvad han sagde, idet han satte Kronen paa alle sine Løgne med den Forsikkring, at han i Hamborg snart skulde faae lutter Guldmønt sat i Omløb, saa at man skulde bruge byzantinske Gylden for Smaapenge.

79.

Af alle Biskoppens Indtægter blev, efter Loven, en tiende Deel daglig givet Capellanen, som dermed skulde bestride Omkostningerne ved Fattiges og Trængendes og Fremmedes Bespiisning. Men Capellanen var en Bedrager, som tilbageholdt Meget til sit Brug og havde Intet tilovers for de Fattige.

80.

Man fortæller, at denne Ansver, da han gik sin Lidelse imøde, bad Hedningerne om, at hans Lidelsesfæller, som han frygtede skulde falde fra, maatte stenes først. Da saa de vare blevne martyrkronede, bøiede han selv, i Lighed med Stephanus, gladelig sine Knæ.

81.

Denne Johannes havde, af Lyst til at see sig om, forladt Skotland og begivet sig til Saxland, hvor han,

som Alle, blev venlig modtaget af vor Erkebisp, som kort derpaa sendte ham til Fyrst Gottskalk i Slavenland. I de Dage, han opholdt sig hos ham, skal han have døbt Hedninger i Tusindviis.

82-83.

Paa selvsamme Tid blev Slesvig, denne de transalbingiske Saxers Stad, som ligger paa det danske Riges Grændse og er ligesaa velhavende som folkerig, aldeles ødelagt ved et uventet Overfald af Hedningerne. — Dette er Slavernes tredie Fornægtelse, idet de først vare blevne christnede af Karl, dernæst af Otto, og nu tredie Gang af Fyrst Gottskalk.

84.

Denne norske Kong Harald havde 300 store Skibe, som alle blev tilbage der. Ovenikjøbet havde Bastarden den Lykke, at en Mængde Guld, som Harald havde bragt med sig fra Grækenland, faldt i hans Hænder. Det var en Vægt, som tolv Ungersvende knap kunde bære paa deres Ryg.

85.

Da de to Erikker vare omkomne i Slaget, blev Halsteen, en Søn af Steenkil, ophøiet til Konge. Snart blev ogsaa han forjaget, saa hentede man Amund fra Rusland, drev ham igjen afsted, og derpaa kaarede Svenskerne en vis Hakin.

86-87.

Denne ægtede den unge Olafs Moder. Men den norske Konge giftede sig med den danske Konges Datter, og de sluttede Fred med hinanden. Disse vare Sønner af Harald.

88.

Ofte paastod han ogsaa grædende, at alle hans Formænd ved Hertugernes Forfølgelse og Ondskabsfuldheden hos Stiftets Beboere vare blevne, saa at sige, baade kogte og

stegte over Ilden. Derfor, tilføiede han, er jeg vis paa, at ogsaa jeg skal martyrkrones af dem for Sandhedens Skyld.

89.

Rothebald var et ondskabsfuldt Menneske, en aabenbar Spytslikker og en Løgner.

90.

Siden den Tid afholdt han sig fra de kunstige Saltvandsbade, han næsten daglig pleiede at bruge, samt fra meget Andet, som han mærkede, var Folk til Besvær.

91.

En vis Adamat, som var Læge og født i Salerno, skal tre Dage iforveien have betroet Erkebispen, at hans Dødsdag var ganske nær. Men denne vilde ikke vide Noget heraf, fordi han kun havde sin Opmærksomhed henvendt paa Rothebald, som lovede, at Timen for hans Bedring ret snart skulde indtræffe.

92.

Det er dermed som der staaer at læse i Esthers Bog: Fyrsterne have troskyldige Øren, og bedømme Andre eftersom de selv er til, og derved overlistes de med snedigt Bedrag. Ja, baade af gamle Historier og af hvad der skeer daglig kan man lære, hvorledes onde Menneskers Indflydelse giver Kongernes Tanker en forkeert Retning.

93.

Samme Aar som han bortgik fra dette Liv, for ei mere at vende tilbage, havde han nemlig i Bremen afholdt det Landemode, paa hvilket han i Brødrenes Forsamling afsatte Dekanen Liudger for beviisligt Mord, samt benyttede Leiligheden til at holde et Foredrag over Kydskhed, som han sluttede med forfærdelige Trusler.

94.

Saavel den ældre som den yngre Adelward sattes over Gotherne; den Sidstnævnte blev sendt til Sigtun og

Upsala. Simon beskikkedes for Skridfinnerne, Johannes for Øerne i Østersøen. Den tyvende var Ezzo, hvem Erkebispen selv indviede for Slavenland.

95.

Skoven Isarnho begynder ved det danske Vad, som hedder Sli, og strækker sig lige til Slaver-Staden Lybek og til Floden Trave.

96.

Fra Ribe kan man seile til Cinkfal [het Zwin by Damme] i Flandern paa to Dage og ligesaa mange Nætter; fra Cinkfal til Prawle i England paa to Dage og een Nat. Dette er Englands yderste Pynt mod Syd, og Seiladsen derhen fra Ribe krummer sig i sydvestlig Retning. Fra Prawle til St. Mahé i Bretagne paa een Dag; derfra til Ferrol ved St. Jago paa 3 Dage og 3 Nætter. Derfra til Lissabon paa to Dage og to Nætter, og hele denne Fart krummer sig i sydvestlig Retning. Fra Lissabon til Gibraltar paa 3 Dage og 3 Nætter i østlig og sydlig Krumning. Fra Gibraltar til Tarragona paa 4 Dage og 4 Nætter i nordøstlig Krumning. Fra Tarragona til Barcellona paa een Dag, ligeledes i nordøstlig Krumning. Fra Barcellona til Marseille paa een Dag og een Nat, næsten lige østerpaa, dog med en lille Bøining mod Syd. Fra Marseille til Messina paa Sicilien paa 4 Dage og 4 Nætter i en Krumning mellem Øst og Syd. Fra Messina til Acre paa 14 Dage og ligesaa mange Nætter mellem Øst og Syd, meest dog i østlig Retning.

97.

Til England seiler man for en god Sydostvind.

98.

Slesvigs første Biskop var Harald, den anden Poppo, den tredie Rodulf.

99-103.

Omtrent midtveis mellem Aarhuus og Vendsyssel ligger Viborg ved ... — Imellem Oceanet og Vendsyssel-Havet er Forbjerget Skagen, som vender mod Øerne i Nord. — Vendsyssel, en treflakt Ø ved Mundingen af Havbugten, hvor denne løber ind fra Oceanet. — Den første Bisskop i Ribe var Livdag, Odinkær den anden, Vale den tredie, Oddo den fjerde. — Den første Bisskop i Vendsyssel var Magnus Munk; den næste var Alberik.

104.

I dette forhennævnte Ocean ligger Øen Forsetes-Land, som nu egentlig hedder Farrien eller Helligland. Den ligger i en Afstand paa 3 Dages Roening fra England. Forresten er den nær nok ved Frisland eller ved vor Weser, til at kunne sees over Havspeilet. (Resten ulæselig).

105.

I Liudgers Levnet fortælles om en vis Landrik, som paa Karls Tid blev dræbt af en Bisskop [sammesteds].

106.

Den første Bisskop i Fyen var Reiner, og den næste var Munken Eilbert.

107-108.

Mellem Sælland og Fyen ligger en lille Ø, som kaldes Sprog; ret en Røverkule og en Skræk for alle Forbiseilende. — Sællands første Bisskop var Gerbrand, Aage den anden og Wilhelm den tredie.

109.

Øxen hænger paa Torvet for Alles Øine og truer Forbrydere med Dødsdom; og hvem en saadan Dom er overgaaet, ham seer man hovere over Dødens Komme og gaae til Retterstedet som til et Gjæstebud.

110.

Første Bisskop i Skaane var Bernhard; saa kom Henrik og Egin.

111.

Fra denne Ø var det, Longobarderne eller Gotherne først brød op. Den kaldes af Romernes Krønikeskrivere Skantia eller Gangavia eller Skandinavia. Dens Hovedstad er Lund, som Englands Overvinder, Knud, vilde gjøre til Londons Medbeilerske.

112.

For Svenskerne prædikede Lifdag, Poppo, den ældre Odinkær, Gothebald ... (Resten ulæselig).

113.

Skaanes fornemste Stad, Lund, ligger ligesaa langt fra Havet som fra Dalbo.

114.

Denne Fynbo blev af Erkebispen i en Sag, der gik paa Liv og Død, affat fra sit Embede og gik i den Anledning til Rom, hvor han døde.

115.

Øster-Søen eller det barbariske Hav, eller det skythiske Hav, eller det baltiske Hav, er et og selvsamme Hav, som Martian og de gamle Romere kalde de skythiske eller mæotiske Sumpe, eller Geternes Ørk, eller den skythiske Strand. Dette Hav altsaa trænger sig fra Vesterhavet ind mellem Danmark og Norge og strækker sig mod Øst, man veed ikke hvor langt.

116.

Rusland kaldes af de barbariske Danske Østergaard, fordi det ligger i Øst, og har som en vandrig Have Overflod paa alt Godt. Det hedder ogsaa Hunnegaard, fordi Hunnerne der havde deres første Sæde.

117.

Rygen (Reune) er Runernes Ø tæt ved Staden Jomsborg. Ikkun disse Runer har en Konge over sig.

118.

Disse Folkefærd lovsynger Horats i sine lyriske Digte saaledes: „Bedre leve paa aaben Mark Skyther og raae Geter, hvis Vogne paa vanlig Viis føre de ustadige Telte, og som ei dyrke en og samme Ager længere end et Aar ad Gangen, hvis rige Medgift er Fædrenes Dyd, og for hvem Synden er en Skam og Døden en Vinding." Indtil denne Dag hersker en saadan Levemaade hos Russernes Naboer, Tyrkerne, samt hos Skythiens øvrige Folkefærd.

119.

Da den svenske Kong Emund, for at udvide sit Herredømme, havde sendt sin Søn Anund til Skythien, kom denne tilskibs til Kvindernes Land. Her skyndte Kvinderne sig at komme Gift i Brøndene, og dræbte saaledes Kongen og hele hans Hær. Dette har vi i det Foregaaende omtalt, og det er Biskop Adelward selv, der har fortalt os det og indestaaet for Sandheden baade af dette og Andet.

120.

De kaldes paa deres Sprog Wilzer, ere blodtørstige Fraadsere, og kaldes af Digterne Geloner.

121-122.

Fra Dansk Skaane seiler man til Byrka paa fem Dage, og fra Byrka til Rusland er ligeledes en fem Dages Seilads. — Der, i Byrka, er den hellige Ansgars Havn og den hellige Erkebiskop Unnis Gravhøi; det kalder jeg et venligt Bedested for Bekjendere fra vort Sæde!

123.

Paulus taler i sin Longobarder-Krønike om

Nordboernes Frugtbarhed, samt om syv Mænd, der henligge paa Bredden af Oceanet i Skridfinnernes Egn.

124.

Tacitus tillægger Sveverne ogsaa Navn af Sveoner. (D. e. Svenske. See Tac. Germ. 44 fgg).

125.

Danske, Svenske og Normænd samt Skythiens øvrige Folkestammer kaldes af Romerne Hyperboreer, og dem lægger Martian megen Roes paa.

126.

Gøtha-Elven er en Flod, som skiller Normændene fra Gothland. Den er i Størrelse ikke ulig Saxernes Elben, hvorefter den har faaet sit Navn.

127.

Af denne Sygdom plages ogsaa Slaverne, saavelsom Parther og Maurer, efter hvad Lukan fortæller om hine, og Sallust om disse.

128.

Alt hvad der forhandles mellem Barbarerne, bliver, naar det er et huusligt Anliggende, afgjort ved Lodkastning; hvorimod man i offentlige Sager pleier at indhente Gudernes Svar. Dette sees af den hellige Ansgars Levnet.

129.

Gother kaldes af Romerne Geter. Saaledes synes Virgil at mene Gotherne, idet han taler om

„den vilde Geloner,
Naar han til Rhodope flygter afsted, og til Geternes Udørk,
Størknet Mælk med Hestenes Blod iblandet at søbe."

Ja, indtil denne Dag har Gother og Sember Ord for at gjøre det Samme, og det er ganske vist, at de drikke dem fulde i Mælken af deres Lastdyr.

130.

Endnu før disse Mænds Tid er der dog blevet prædiket

for Svenskerne af danske eller engelske Biskopper. Men Thurgot blev særlig indviet for Gothland og indsat i Skara.

131.

Indbudt af Kong Harald kom Adelward ogsaa til Norge, hvor han fandt en hæderlig Modtagelse, der svarede til denne Mands Hellighed og til Rygtet om hans Dyder. Da han reiste, forærede Kongen ham saamange Penge, at han for dem strax fik løskjøbt 300 Fanger.

Den yngre Adelward kom paa den Tid til Gothland, hvor han fandt sin Navne meget svag, saa at han med Bedrøvelse traf Anstalter til hans Begravelse. Derpaa ilede han til Sigtun. Men da han omsider blev forjaget af Hedningerne, fulgte han en Indbydelse til Staden Skara. Dette mishagede vor Erkebisp i den Grad, at han stævnede ham til Bremen for Krænkelse af Reglerne.

132.

Helsingland er Skridfinnernes Hjem, beliggende paa de ripheiske Bjerge, hvor Sneen stadig holder sig. De Indfødte er saa fortrolige med Kulden, at de hverken bryde sig om Huus eller Tag. Kjødet af de vilde Dyr er deres Føde og Skindene deres Klædning.

133.

Paa de hyperboreiske Bjerge skulle, foruden andre Uhyrer, ogsaa Griffer fremkomme.

134-135.

I Nærheden af hiint Gudehuus staaer der et meget stort Træ, med vidtudstrakte Grene, immer grønt, baade Vinter og Sommer; af hvad Art det er, veed Ingen. Der er ogsaa en Kilde, hvor Hedningernes Offringer sædvanlig fuldbyrdes, og hvori et levende Menneske pleier at nedsænkes. Kommer han ikke mere tilsyne, saa er Folkets Ønske opfyldt. — En Guldkjæde gaaer rundt om Templet; hæn-

gende over Bygningens Tinder breder den sit røde Skær til alle Sider. Templet ligger nemlig paa en Slette og er i Lighed med et Theater trindt omleiret af Bjerge.

136.

Fornylig blev dog Svenskernes meest christelige Konge, Anund, da han ikke vilde bringe Troldene det hos Folket vedtagne Offer, fortrængt fra Herredømmet; og man siger, at han med Glæde forlod Thinget, fordi han agtedes værdig til, for Jesu Christi Navns Skyld at lide Forsmædelse.

137.

I ni Dage vedvare Gilderne og de andre med Offringen forbundne Høitidsskikke. Hver Dag offre de et Menneske tilligemed andre Dyr, saa at Tallet paa de levende Slagtoffre i Løbet af de 9 Dage bliver 72. Denne Offring skeer ved Foraars Jævndøgn.

138.

Forresten er det bleven os fortalt af nogle af Biskop Adelwards Ledsagere, at da han første Gang var kommen til Sigtun, for at holde en Høimesse, nedlagdes der i hans Hænder en Offergave paa 70 Mark Sølv. Saa stor en Ærbødighed og from Hengivenhed findes der hos alle Nordens Folkeslag. Ved samme Leilighed kom han da ogsaa til Byrka, som nu er bleven en Tomt, saa at man næppe mere kan see Spor af Byen. Derfor var den hellige Unnis Gravhøi heller ikke til at finde.

139.

Fra de Normænd, som boe hinsides Danmark, udgik de Normanner, som beboe Frankrig; og fra disse har Apulien fornylig modtaget et tredie Hold Normanner.

140.

Det er det Mærkelige ved Hedningernes Begravelsesskikke, at om de end ikke troe paa Kjødets Opstandelse, saa

bære de dog paa de gamle Romeres Viis den meest ærbødige Omhu for deres Liig og deres Gravsteder. Forresten begrave de en Mands Formue tilligemed ham selv; ligeledes hans Rustning og hvad der i Livet var ham kjært. Det Samme findes skrevet om Indianerne. Man forklarer dette af den gamle hedenske Skik, hvorefter der endnu jævnlig findes slige Sager i deres Mausoleer, eftersom de lod Skatte nedgrave hos sig i Urner eller andre Kar.

141.

Saaledes forsikkrer Paulus i sin Longobarder-Krønike, at i Nordens yderste Egne, blandt Skridfinnerne, i en Grotte ved Oceanet, henligge syv Mænd som i Dvale, om hvilke Meningerne ere deelte, samt at de skulle prædike for Folkene henimod Verdens sidste Tider. Andre sige, at af de 11000 Jomfruer kom Nogle didhen, og at denne Skare tilligemed Skibene bleve begravne under et Bjerg, hvor der skeer Jærtegn. Sammesteds byggede Olaf en Kirke. Olaf var en retfærdig Konge, og den første, som hendrog Normændene til Christendommen. Hans Søn Magnus undertvang Danskerne. Harald, en Broder til Olaf, men en Nidding, lagde Ørkney-Øerne til sit Herredømme og udvidede sit Rige til de ripheiske Bjerge og til Island.

142.

Dog har endnu før hans Tid af vore Folk Livdag, Odinkær og Poppo prædiket for hiint Folk. Vi tør nok sige, at vore Folk have arbeidet, og Anglerne ere gaaede ind i deres Bestilling. Men da han og Meinhard og Albert, som vare indviede andetsteds, indfandt sig hos Erkebispen, gav han dem Foræringer og bød dem paa hans Vegne tage sig af Norge og af Øerne i Oceanet.

143.

Ulæseligt.

144.

Om det britiske Ocean, som støder op til Danmark og Norge, har man vidunderlige Skipper-Efterretninger; saasom, at dette Hav i Omegnen af Orkney-Øerne er et fast Saltlag, hvori Skibene næsten ikke kan komme frem, med mindre Stormen hjælper dem paa Gled. Derfor kaldes ogsaa det Farvand i daglig Tale paa vort Sprog „Libersee" (Lever-Sø eller det levrede Hav).

145.

Her seer man, at denne Bogs Forfatter har været fra Øvre-Tydskland, og at han derfor har fordærvet os de fleste Ord eller Egen-Navne, idet han har villet tillæmpe dem efter sin Udtale. (Dette sigter til Till. 144. See Lappenberg, Archiv für ältere deutsche Geschichtskunde von Pertz, VI., S. 757, Anm. 2).

146.

Thule . . . i Havet . . . den fjerneste af alle Øer . . . Solinus fortæller, at ved Vintertide, ved Jævndøgn, er der næppe Dag, og om Sommeren ingen Nat. Thi . . .

147.

Britannien er den største af alle Øer. Fra den er der ni Dages Seilads til Island. Derfra til Jishavet een Dags Seilads. Det er et Jishav, fordi det aldrig optøes af Solen.

148.

Naar man løber ud fra de Danskes Forbjerg Aalborg, saa skal der være en 30 Dages Reise til Island. Dog kan det naaes paa kortere Tid, naar man har rigtig god Vind.

149.

Ved Island er Iishavet, og det er baade gløbende og dampende.

150.

Hos dem er der ingen anden Konge end Loven; og der er „Synden en Skam og Døden en Binding".

151.

Den største By sammesteds er Skalholt.

152.

Efter Andres Sigende er Halageland den yderste Deel af Norge, som nærmest grændser til Skridfinnerne og er utilgjængeligt formedelst Fjeldenes og Kuldens Barskhed.

Anmærkninger.

a) „Scipios Drøm“ er Navnet paa et af Marcus Tullius Ciceros mange Værker. Og at A. har kjendt Noget til disse, fremgaaer af S. 128, hvor han anfører en Yttring om Xerxes, som er taget af Cicero (de finibus II, 34). Da imidlertid A. her erklærer Scipios Drøm for at være opdigtet af Cicero, saa har han ved denne Leilighed maaskee ikke umiddelbart henholdt sig til denne Forfatter, men vel nærmest til Macrobius (in somnium Scipionis), en Grammatiker fra det 5te Aarhundrede, som han andetsteds (S. 207) udtrykkelig beraaber sig paa. „Elfenbeens-Porten“ omtaler Virgil, en bekjendt romersk Digter fra Keiser Augusts Dage (Publius Virgilius Maro) som Indgangen for de falske Drømme, hvorimod de sande Drømme siges at indgaae gjennem Søvnens anden Port, som er af Horn (Æneiden VI, 894-96).

b) „Driader“ (eller rettere: Dryader, ɔ: Skovnympher, som høre hjemme i den græske og romerske Gudeverden) er her en Skrivfeil for Druider, som A. feilagtig anseer for et Folkefærd, skjøndt de kun var en særskilt Præstestamme hos de hedenske Celter i Gallien og Britannien paa Cæsars Tid og derefter. Derimod tør man ikke beskylde A. for en lignende Misforstaaelse med Hensyn til „Barderne“. Thi vistnok bruges dette Navn som oftest kun om de kymriske Skjalde, ligesom det vel heller næppe er meent anderledes i de Ord af Lukan (Phars. I, 447-51), som A. her nærmest har for Øie; men dog har der beviislig været en tydsk Folkestamme, som kaldtes Barder, og hvis Navn endnu spores i Bardewyk og Bardengau i det Lyneborgske, samt forekommer hos vor Forfatter i Tillæggene 28 og 34, S. 219 og 220.

c) Mercurius er, som man veed, en græsk-romersk Guddom, der altsaa ikke kan være bleven dyrket af Saxerne, idetmindste ikke under dette Navn. Men hvad A. her meddeler, er jo kun en Udskrift af Einar, som igjen har fulgt Romeren Tacitus. Og hvad nu Tacitus angaaer, der i sin Bog om Germanien eller Tydskland (Cap. 9) nævner Mercur som de tydske Svevers ypperste Guddom, da henpeger han dermed umiskjendeligt paa Wodan eller Odin. (See Grundtvigs Haandb. i Verdenshist. II, S. 66). Denne Sammenstilling af Wodan og Mercurius grunder sig vistnok især paa den Omstændighed, at vor Onsdag (d. e. Odins-Dag, sønderjydsk: Wonsdau, engelsk: Wed'nesday) er af Latinerne opkaldt efter Mercur. Men skjøndt A. ved denne Leilighed, som sagt, lader Einar, og med ham Tacitus, føre Ordet, vil han dog i sin Beskrivelse af Nørreleden (S. 195) ingenlunde lade Wodan gaae op i Mercur; thi der henfører han Wodan til Mars, og Thor (hvem Tacitus kalder Hercules) til Jupiter. Skjøndt altsaa A. ligesaalidt som hans Forgjængere, Tacitus og Einar, i dette Stykke har formaaet eller viist sig tilbøielig til at løsrive sig fra den Fordom, at Folke-Guderne udenfor Grækenland og Rom kan eller skal henføres til en eller anden formeentlig tilsvarende græsk eller romersk Guddom; saa har han dog ikke blot i sin Tilslutning til den i saa Henseende herskende Tankegang lagt en vis Selvstændighed for Dagen, ved ikke at binde sig til Dagen, men at tage Hensyn til Forestillingen om disse Guders Væsen og Egenskaber, samt til den Maade, hvorpaa de dyrkedes og afbildedes; men, hvad mere er, han har gjort et virkeligt og fortjenstligt Fremskridt i denne Retning, ved at fastholde Gudernes folkelige Kjendingsnavne. Endnu bedre har dog vor Saxe opfattet denne Sag. Han yttrer sig herom paa følgende mærkelige Maade: „At der ikke er Noget om, at vore Fædres Guder skulde have været de samme som dem, de gamle Romere kaldte Jupiter og Mercurius, eller overhovedet som dem, Græker og Latiner viste en tilbunds overtroisk Dyrkelse, det seer man grandt endogsaa blot af Ugedagenes Navne. Onsdag, som hos os er kaldt op efter Odin, hedder nemlig hos dem Mercurs Dag, og den Dag, vi har tilegnet Thor, har

de tilegnet Jupiter; men sæt nu, at vi, paa den Regning, vilde gjøre Thor til Jupiter og Odin til Mercurius, saa skulde Jupiter ogsaa være en Søn af Mercur; thi efter den almindelige Forestilling hos vort Lands Folk var Thor en Søn af Odin. Da nu derimod Latinerne, efter en ganske anden Forestillingsmaade, paastod, at Mercurius var Jupiters Søn, saa tør vi ikke trodse Folkenes bestemte Vidnesbyrd, men nødes til at ansee Thor og Odin for noget ganske Andet end Jupiter og Mercurius". (Grundtvigs Overs., ny Udgave, S. 235 f.). — Her see vi altsaa i en høist betydningsfuld Sag Erkjendelsen gjennemgaae tre forskjellige Udviklingstrin. Først den græsk-romerske, gjennem Latinen til Middelalderen forplantede Synsmaade, hvorefter Grækenlands og Roms Guder ansees for at være de samme, der dyrkedes af alle andre Hedninger; dernæst, i Forbindelse med denne Sammenblanding, en vis Anerkjendelse af Gude-Navnenes Betydning, som nu her hos Mester Adam, hvor han ikke netop kun afskriver Einar, men følger sit eget Hoved; og endelig, som hos Saxe — men vel ogsaa først hos ham, thi Fortalen til Edda, som endda er yngre, synes dog kun at nægte de nordiske Guders Udspring fra Grækenland og Rom, ikke at hævde deres folkelige Oprindelse og Eiendommelighed (see Grundtvigs Dansker, 1849 Nr. 22) — den klare Anskuelse af de forskjellige Folke-Guders selvstændige Eiendommelighed. Denne sidste Betragtning, der i Grunden falder sammen med den ebraiske eller rettere, bibelske Anskuelse, var det altsaa Nordboen forbeholdt at hæve sig til, medens Tydskeren kun gjorde et forberedende Skridt henimod dette Maal. Denne mærkelige og fornøielige Jagttagelse maa da tjene til Undskyldning for min Vidtløftighed i at omtale dette Emne.

Hvad altsaa det her omhandlede Sted angaaer, saa skal denne saxiske Mercurius, i Henhold til Einar og Tacitus, forestille Wodan, skiøndt Wodan ellers af A. lignes ved Mars.

d) „At Saxerne dyrkede Nordens Guder, det er sikkert nok. Vel har i den nyere Tid endeel Tydskere gjort en saxisk Overgud af Blokken Irminsul (ret egenlig ex trunco Minervam); men naar man kun lidt Angelsaxisk, seer man strax, at Navnet virkelig, som Adam

af Bremen melder, betyder „Verdens-Støtten“ (universalis columna), og naar man er lidt hjemme i Edda, gjenkjender man snart det fælles Stamtræ, Asken Yggdrasil deri.“ Grundtvig, Haandb. i Verdenshift. II, S. 226. — Paa Asken Yggdrasil saavelsom paa Urdas Kilde henpeger ligeledes Tillæg 134. See N. M. Petersen, Nordisk Mythologi S. 130 f.

e) Skjøndt nærværende Oversættelse, i det Hele taget, er bygget paa Lappenbergs Udgave, har jeg her dog foretrukket Maders Læsemaade. Sammenhængen tilsteder nemlig ikke at udslette den Spydighed, hvormed A. omtaler Wilhads Higen efter Martyrkronen og Tilbagevigen for Martyrdøden. Thi strax nedenfor kommer A. endnu engang tilbage paa det Selvsamme, der jo ogsaa stemmer med Sagens unægtelige Udfald (Lappenberg: erat ad martyrium. Mader: ad m. piger erat). En lignende Vending forekommer S. 192 om Gothernes anden Biskop, Gottskalk: „han var en viis og god Mand, som helst sad hjemme og holdt mere af Ro og Mag, end af Arbeide“.

f) Man oversee endelig ikke det Smukke i den Tanke, at den Egn, der har det vigtigste Fiskeri, skal tilegnes Fiskeren Simon Peder.

g) Hvad her er oversat ved „Rente-Termin“, hedder paa Latin indictio (ogsaa inductio, hvad dog næppe er rigtigt) og grunder sig paa en Lovbestemmelse af den romerske Keiser Constantin den Store fra Aar 313 e. Chr. angaaende Opkrævning af en vis Skat tre Gange i Løbet af 15 Aar. Udførligst omhandles dette af Du Cange, Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis. — Antallet af Terminens tilbagelagte Aar udfinder man derved, at man til det givne Aarstal efter Christi Fødsel adderer 3 og dividerer Summen med 15; Resten er da Tallet, man søger. Saaledes her: $788 + 3 = 791$; dette divideret med 15 giver en Rest af 11 tilbagelagte Aar.

h) Bogen er til endnu, men ansees ikke mere for god nok til at kunne tilskrives Ansgarius. See Dr. Helveg: den danske Kirkes Historie til Reformationen, S. 79 f.

i) D. e. Aar 804 e. Chr.

j) Renaix eller Rousse i Østflandern.

k) Tandem extincto celitus Gotafrido. At Gode-

freds Død kommer A. ret tilpas, er indlysende; men at A. med disse Ord har betegnet hans Dødsmaade som en pludselig og voldsom Undergang, kan jeg ikke see. Og dette vilde Adams nyeste tydske Oversætter, Laurent, vist heller næppe kunnet gjætte sig til, dersom han ikke havde havt Saxes Kalv at pløie med. Saxe fortæller nemlig om denne Godefred eller Gøttrik, at han „just stod i Begreb med at trænge dybere ind i Tydskland, da nogle af hans egne Drabanter med Forræderi stjal Livet af ham"; samt, at „da Carl fik det at vide, hoppede Hjertet ham i Livet af Glæde, og det sagde han høit, at vel havde han altid havt Lykken med sig, men aldrig syntes han dog, den havde været ham saa god, som ved dette betimelige Dødsfald". (Grundtvigs Overs. S. 395).

l) Dette er mindre nøiagtigt. Ludvig den Fromme regjerede fra 814 til 840; hans 26de Regjeringsaar er altsaa 839. Efter de Korveiske Aarbøger døde Wilrik iøvrigt Aar 838. Lignende Smaafeil i Tidsregningen har A. tiere gjort sig skyldig i, og dette skal tildeels blive paaviist ogsaa i de efterfølgende Anmærkninger, deels for en Ordens Skyld, og deels, fordi Læseren derved sættes istand til, selv at see, hvor høilig man i forrige Aarhundrede har gjort A. Uret, ved for slige ubetydelige Enkeltheders Skyld at stemple ham som uvidende og uefterrettelig i det Hele taget.

m) Ved at fastholde denne Bestemmelse har A. gjort hvad han kunde, for her at ordne Tidsregningen. Han kan ikke gjøre ved, at man desuagtet, i Henseende til Leuderiks Død, kommer til at vakle mellem 845 og 849, eftersom Ludvig Tydskers Regjering enten regnes fra Faderens Død 840, eller fra Freden i Verdun 843.

n) Jvfr. Ansgars Levnet af Rimbert i Leys danske Oversættelse, S. 32 ff. — Tiden for disse Begivenheder er Aarene 836—840.

o) Texten er her aabenbar i Bilderede, idet der tales om en Tredeling mellem Fire. Pipin maa gaae ud, baade fordi han ikke er Broder, men Farbroder til de Andre, og fordi den her omtalte Deling, som foretoges Aar 842, er ham uvedkommende. Iligemaade er Pave Sergius's Mægling ved denne Leilighed tvivlsom; thi Sergius blev først Pave to Aar senere.

p) Det kan vel være os ligegyldigt, enten det var et Segl eller, som Rimbert siger, et Tegn. Ley har i sin nysnævnte Fordanskning af Rimberts Bog om Ansgar (S. 64) ladet det beroe med en Anbefalingsskrivelse. (I Latinen hos A. sigillum, hos Rimbert signum).

q) Naar Ansgarius, som er vor nordiske Menigheds Apostel, med den her omtalte Reise til Sverrig for Øie, ihukommer et Drømme-Syn fra sin tidligere Tid, hvori han har seet den allerede da hensovne Abbed Adelar og hørt sig tiltalt af denne med et Herrens Ord ved Propheten Jesaias (Cap. 49) om Hedningernes Øer og om Folkene langveis borte ved Jorderigs Ende, hvorhen Frelsens Budskab skal bringes, og om Pilen, gjemt i Herrens Kogger; og naar han da derved bliver sig bevidst, selv at være en saadan Herrens Piil, der nu skal fremdrages af Koggeret og flyve fra Bue-Strængen til de danske Øer og til Sverrig med Bud om Bod for alle Savn: saa har Alt dette Meget at betyde. Thi dermed indvarsles og derpaa følger en Bedrift, hvorved Synets Gyldighed afhjemles og Opfyldelsen af Skriftens Spaadom iværksættes, vel ikke ganske, men dog tildeels. Dermed er altsaa Aandens og Kraftens Beviis givet for Rigtigheden af Ansgars Tilegnelse af Herrens Ord ved Propheten. (See Rimberts Ansgar, Leys Overs. S. 60—71). — Naar derimod Mester Adam anseer denne samme Reise til Sverrig for en „nøiagtig" Opfyldelse af Propheten Ezechiels Spaadom om Gog og Magog (Cap. 39): saa har dette ikke nær Saameget at betyde. Thi dermed tilsigtes ingen kirkehistorisk Bedrift, ei heller indledes derved nogen Opfyldelse af Spaadommen. Nei, deri skal vi kun see en Prøve paa Adams og hans Tidsalders i mange Maader høist umodne Skriftklogskab, som ved denne Leilighed, blandt Andet, gjør sig skyldig i en meget uklar Forvexling af to saa forskjellige Begreber som Udlæggelse og Anvendelse. Synd vilde det imidlertid være at gaae irette med en Klerk fra det 11te Aarhundrede, fordi han har misforstaaet en Spaadom, hvis Udtydning og Opfyldelse vel endnu maa forbeholdes en fjern Fremtid. Derimod er Adams Betragtning af denne Spaadom i en anden Henseende værd at lægge Mærke til, forsaavidt som den nemlig

er eiendommelig ikke blot for ham, men for hans Tidsalder. At henføre Ezechiels Spaadom om Gog til de udvandrede Gother er nemlig en Tanke, som skyldes Biskop Isidor; og at forstaae samme Spaadom om de hiemmeblevne Gother er en Betragtning, A. har tilfælles med vor danske Rim-Krønike. Der hedder det i Rimet om Humble:

Han (Jafet) fødte en Søn, Magog hed han,
Hans Slægt kom først til desse Land;
I Skaane og Gødeland sættes de,
Gødinge af Gog saa kaldes de.
Somme de spredtes os hid til Hand,
Og Somme de bleve i Gødinge Land.

(Leys Udgave Lin. 37—42; jvfr. 1 Mos. 10, 2). Denne besynderlige og, som Ley udtrykker sig, „fæle" Sammenstilling af Gog og Gother grunder sig uden Tvivl paa den tilfældige Lighed i Klangen af begge disse Navne. Slige Ordspil og derpaa byggede Formodninger om Slægtskabet mellem Middelalderens og Oldtidens Helte eller Folkefærd, er nemlig meget gjængse hos Middelalderens Krønike-Skrivere. Om dette Særsyn anmærker Grundtvig særdeles træffende: „Dette Spøgeri af Oldtidens Døde i Middelalderens Krøniker maa ligesaa lidt forarge som forvirre os, da det var uundgaaeligt, naar de nye Indbyggere i den dannede Verden baade lærde at læse og følde, de maatte være i Slægt med Fortidens Hoved-Folk, for at fortsætte deres Liv, men var langtfra at kunne gjøre en ordenlig Steen-Tavle; saa den Gothiske fra Geterne er endnu langt rimeligere end den Frankiske fra Trojanerne, den Britiske fra Brutus og den Skotske fra Skytherne". (Haandb. i Verdenshist. II, S. 78 f).

r) Den af Pave Nikolaus I. (858—863) i denne Anledning udstædte Bulle kan af danske Læsere eftersees i Leys Overs. af Rimbert S. 34—37. Den er af 31. Mai 858 og findes, tilligemed den ældre samme Sag vedrørende Bulle af Gregor IV. (827—844) aftrykt i Maders Udgave af Adam p. 185—87 og 194—99.

s) Lukan Phars. I, 3. — Denne vor Adams Yndlingsdigter levede i Rom under Nero, og har i et langt Heltedigt fremstillet Borgerkrigene mellem Pompejus

og Cæsar. I disse Krige forefaldt Slaget ved Pharsalus, og deraf kommer Digtets Navn Pharsalia.

t) Ligesom A. henviser til den latinske Rimbert, saaledes er det hans Oversætter en Glæde, at kunne henvise Adams danske Læsere til C. S. Leys danske Udgave af „Ansgars Levnet, beskrevet af Erkebiskop Rimbert og en anden Discipel". (Kbhvn. 1837). Under Udarbeidelsen af disse Anmærkninger har jeg fundet Leilighed til, hist og her at sammenligne Leys Overs. med Grundskriftet, saaledes som dette er aftrykt hos Staphorst, Hamburgische Kirchengeschichte I, p. 79—133; og jeg tør med god Samvittighed anbefale Leys Oversættelse. Vistnok kan den særegne Orthographi, Hr. Ley bruger, støde Øiet, men dog vel ikke i den Grad som for 24 Aar siden, da Bogen udkom; thi da brød man ene og alene for den Sags Skyld Staven over den, men et saadant baade aandløst og hjerteløst Snærperi har vi nu dog vel forvundet, eller idetmindste lært at skamme os ved. Og hvad Bogens Indhold i og for sig angaaer, da er det ingen Overdrivelse, hvad Ley siger om den S. 111: „Rimberts Bog er Grundvolden, hvorpaa Sagas Borg i Norden maa bygges, naar den skal staae fast og dybt." — Det er heller ingen Udskeielse fra Sagen, jeg her gjør mig skyldig i; thi Rimberts Bog om Nordens Apostel og Adams Bog om Menigheden i Norden maae helst følges ad. Min Fordanskning af A. kan ikke fare bedre end ved at komme i bogligt Selskab med Rimbert og den danske Rimkrønike, Saxe og Svend Aagesen, Snorro og Knytlinge-Saga, som nu alle kan læses paa Dansk.

u) Effera barbaries laxis regnabat habenis. Adams nyeste latinske Udgiver, den lærde Lappenberg, veed ikke, og jeg endnu mindre, hvor A. har dette Vers fra, som atter forekommer hos Helmold. (Pertz Archiv VI, S. 811).

v) Nos genus ignavum, quod tecto gaudet et umbra. Juvenal, VII, 105, hvor der dog staaer lecto (Sengen) istedetfor tecto. Juvenal er en romersk Satiriker fra Domitians Keiserdage, og Lappenberg anmærker, at A. blandt sin Tids Forfattere er saagodtsom ene om at kjende Juvenal og Persius. (Pertz ans. St. S. 810).

w) Hvem denne danske Biskop er, A. her beraaber sig paa, veed man naturligviis ikke, efterdi A. ikke har fundet for godt at navngive ham. Det vilde jo ligge nær nok at gjætte paa Bisp Villum i Roeskilde, dersom ikke det var, at A. gjør ham til Hjemmelsmand i en Sag, man i Danmark helst anseer for et tydsk Paafund og derfor nødig vil lade gjælde paa en dansk Biskops Ord.

Hermed staae vi ved Spørgsmaalet om det slesvigske Markgrevskab, som det er en killen Sag at røre ved, især i vore Dage, og ikke mindst for hvem der, som jeg, helst vil holde sin Pen fra Strid, og hvis videnskabelige Adkomst til at tale med om Sligt desuden er for Intet at regne. Imidlertid troer jeg dog, for Mester Adams Vedkommende at maatte indlade mig paa denne Gjenstand med nogle faa Ord, som blot skal tjene til at vise, hvad det er og ikke er, A. melder om denne Sag, samt hvorledes man i den Anledning baade paa tydsk og paa dansk Side har gjort A. Uret, ved at give ham Æren eller Skylden for Adskilligt, han næppe har tænkt paa, langt mindre stræbet om.

Det følger af sig selv, at jeg ved denne Leilighed ikke kan tage Hensyn til nogensomhelst grundet eller ugrundet Paastand angaaende det slesvigske Markgrevskab, der ikke støtter sig til Adams Vidnesbyrd. Naar saaledes Tydskeren Dahlmann og med ham Lappenberg, i Henhold til Einars Aarbøger for 828, saavelsom til Fulda-Klostrets Aarbøger for 852, tør glæde deres Landsmænd og drille os med det Foregivende, at der allerede før Henrik Fuglefængers Tid har været oprettet et tydsk Markgrevskab i Slesvig, og at Henrik ved den her omhandlede Leilighed kun har indsat en ny Markgreve, fordi den gamle var død; saa skal jeg her ikke indlade mig paa at undersøge, hvorvidt denne Oplysning lader sig forene med, hvad der ellers er os noksom bekjendt om den sønderjydske Kong Gøttriks truende Holdning ligeoverfor Keiser Karl den Store, om Fredslutningen mellem Sidstnævnte og Gøttriks Eftermand Hemming, hvorved Eideren fastsattes som Grændse, og andet Lignende, der rigtignok allerede maa synes tilstrækkeligt til at udelukke al Tanke og Tale om et slesvigsk Markgrevskab i det 9de Aarhundrede. I saa Henseende maa det være nok at gjøre opmærksom paa, at Alt

dette er A. aldeles uvedkommende, idet han ei alene ikke ymter om Sligt, men skildrer Henrik Fuglefængers Indblanding i de danske eller slesvigske Anliggender paa en dermed uforenelig Maade.

Forsaavidtsom derimod Paastanden om et slesvigsk Markgrevskab fra tydsk Side er bleven fremsat i Henhold til Adam, er der, forsætlig eller uforsætlig, indløbet den Feiltagelse, at man i denne Sammenhæng har talt om „Slesvig" i en Betydning, som er A. og hans Tidsalder aldeles fremmed, nemlig som om derved skulde forstaaes hvad man i en senere Tid har kaldt „Sønderjylland" og hvad man nu kalder „Hertugdømmet Slesvig". Paa denne Maade kommer da den slesvigske Markgreve til at forestille en keiserlig Statholder over hele Landet mellem Eideren og Konge-Aaen. Denne Urimelighed, som det naturligviis fornøier Tydskerne, ret at sætte sig fast i, har man fremdeles paa dansk Side ikke været koldsindig nok til at lade være udenfor Striden som Noget, der baade er A. og hele Spørgsmaalet aldeles uvedkommende. Og derved har man da paa dansk Side ladet sig førlede til at affærdige ikke blot de nyere Tydskeres Paastande, men ogsaa Adams Vidnesbyrd, med et Nei, der synes at gaae til samme Yderlighed som Tydskernes Ja. Som Beviis herpaa være det mig tilladt at anføre en Ytring af Frederik Barfod i hans „Fortællinger af Danmarks Historie", Side 105: „Senere Tydskere have endog udfundet, at han (Henrik) indsatte en tydsk Markgreve i Sønderjylland, til hvem Samtiden imidlertid Intet mærkede, saa han først hundrede Aar senere kom fra Tanken paa Papiret, men aldrig ind i Virkeligheden". Herimod er der nu dog, paa Adams Vegne, Adskilligt at indvende. Det er ganske sandt, at Snakken om „en tydsk Markgreve i Sønderjylland" kun hidrører fra „senere Tydskere", men just derfor er det næppe rigtigt, at denne „tydske Markgreve i Sønderjylland" allerede „hundrede Aar senere" — det vil jo her sige: 100 Aar efter Henriks Seier over Gorm eller Knud — er kommen „fra Tanken paa Papiret". Paa hvad for et Papir? Paa Adams idetmindste ikke. Ligesaalidt som „en tydsk Markgreve i Sønderjylland" nogensinde er kommen „ind i Virkeligheden", ligesaalidt er

han hos Adam kommen „fra Tanken paa Papiret“, skjøndt det forresten ganske rigtig var Mester Adam, der levede og skrev „hundrede Aar senere“, d. e. 100 Aar efter Krigen mellem Henrik og Gorm. Sagen er den, at for A. er „Slesvig“ kun en By og „Sønderjylland“ et vildfremmed Begreb; Alt hvad der ligger mellem Eideren og Skagen, indbefatter A. under Navnet „Jylland“, uden at kjende det Mindste enten til Konge-Aaen som en Mellemgrændse, eller til Forskjellen mellem Nørre- og Sønderjylland. Naar A. taler om en Markgreve i Slesvig, saa menes dermed altsaa blot Byen, og ingenlunde Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland.

Alt hvad nu A. fortæller om den slesvigske Markgreve, indskrænker sig til Følgende. Da Henrik havde slaaet Kong Gorm og nødt ham til at lade de Christne i Fred, udvidede han Grændsen for det tydske Rige indtil Byen Slesvig, hvor han anlagde en saxisk Coloni og indsatte en Markgreve til at vogte den nye Grændse. Strax efter Henriks Død blev imidlertid Markgreven tilligemed Ottos Gesandter nedsablede ved Hedeby af Danskerne, som med det Samme ødelagde hele den saxiske Coloni. Men da trængte Keiser Otto ind i Danmark, overskred den tidligere ved Slesvig opreiste Grændse, rykkede frem til Ottosund og slog paa Tilbageveien den danske Kong Harald ved Slesvig. Som en Følge heraf maatte Harald modtage sit Rige som et Lehn af den tydske Keiser, hylde Christendommen og finde sig i, at Keiseren oprettede 3 Bispesæder i Jylland, nemlig i Slesvig et, i Ribe et andet, og et tredie i Aarhuus. Men omsider, da Knud var bleven Konge i Danmark, kom der ved Erkebispens Mægling et Forlig istand mellem ham og den tydske Keiser Konrad, som ved den Leilighed afstod til Knud baade Staden og Markgrevskabet Slesvig hinsides Eideren; og fra den Tid af har Slesvig tilhørt Danmarks Konger (S. 48. 56. 57. 87).

Ifølge denne Fremstilling har altsaa det slesvigske Markgrevskab kun bestaaet i henved 100 Aar, fra Henrik den Første til Konrad den Anden, eller fra Gorm den Gamle til Knud den Store, og kun omfattet Staden Slesvig og sammes nærmeste sydlige Omegn indtil Eideren. Om nu

dette Markgrevskab kun staaer paa Papiret, eller i sin Tid har bestaaet i Virkeligheden, er altsaa et Spørgsmaal, som for det Første angaaer en langt mindre betydelig Sag, end det i Stridens Hede har faaet Udseende af, og som for det Andet hænger altfor nøie sammen med Henriks og Ottos Seire over Gorm og Harald og øieblikkelige Overmagt over Danmark, til at kunne besvares uden Hensyn dertil. Naar desuden Erkebiskop Adelbert, i Anledning af Svend Estridsøns Ønske om at faae oprettet et nordisk Erkesæde, erklærer at ville samtykke deri, dog med det Forbehold, at Erkesædet i Bremen skal naae lige op til Slesvig hinsides Eideren, saa er dette atter Noget, som bliver langt forklarligere under den Forudsætning, at det har sin Rigtighed med hvad A. fortæller om det slesvigske Markgrevskab.

Hermed er Spørgsmaalet om det slesvigske Markgrevskab vistnok ingenlunde afgjort; imidlertid haaber jeg dog at have stillet dets Gjenstand i et klarere Lys, navnlig for Adams Vedkommende. Endnu skal jeg blot tilføie, at jeg anseer Tillæg 82 for uforenelig med Adams hele øvrige Betragtning af de her omhandlede Forhold, saa dette Tillæg maa nok henregnes til de uægte.

x) Dette Udtryk sigter til et bekjendt Udsagn af den romerske Digter Ennius om Fabius Cunctator: unus qui nobis cunctando restituit rem. Dette Vers („han som ene ved Nølen igjen vor Sag fik istandbragt") behøver A. ikke just at have læst sig til hos Virgil; han kan gjerne have fundet det hos Cicero. Om det er en smagfuld Anvendelse, han har gjort deraf, er et andet Spørgsmaal.

y) Vel ikke fuldt 5 Aar, men kun fra Slutningen af Aaret 961 til Begyndelsen af 965. Endvidere maa mærkes, at Ottos Kroning ikke falder i hans 28de, men i hans 26de Regjeringsaar, 126 Aar efter Karl den Stores Kroning.

z) Læseren seer nok, at A. forvexler Jesus og Johannes.

æ) Altsaa efter Adams Regning, Aar 971; men i Virkeligheden Aar 968. Denne Adelbert døde Aar 981.

ø) Dette er en Feiltagelse. Vendlerne eller, som de siden kaldtes, Longobarderne er et ganske andet Folk end Vandalerne, som de netop laae i Krig med. See

Grundtvigs Haandb. i Verdenshist. II., S. 170 f. Et tredie Folk, forskjelligt baade fra Vandler (Vendler, Vendelboer) og Vandaler, er Venderne; og dem er det, A. her taler om.

aa) Virgils Æneide VI., 439. Det er næppe rimeligt, at man i Rethre har været saa stiv i Latinen, at man der skulde have indrettet Byens Udenværker efter de græsk-romerske Forestillinger om Dødningriget med Floden Styx; men dette er vel ogsaa kun Adams behagelige Skjemt.

bb) Solin taler hverken om „Vulkans Gryde", ei heller om „den græske Ild", og det er derfor næppe muligt at blive klog paa, hvad A. mener med Alt dette. Vil man sønderhugge Knuden, kan man jo antage, at Texten her er i Vilderede, skjøndt den forresten seer ganske umistænkelig ud; og vil man gjætte sig til Meningen, har man Valget mellem flere forskjellige Sager, saasom Rav, Pottemager-Vare, ildsprudende Bjerge og Fyrtaarne. See Lappenberg hos Pertz, Archiv VI., S. 813—17.

cc) Hele dette Sted er hidtil blevet misforstaaet af alle mig bekjendte Fortolkere og Oversættere, mig selv iberegnet. Endda har Lykken været bedre end Forstanden, saa at jeg nu seer mig istand til at rette den hidtil gjængse Fortolkning, uden dog at skulle ændre en eneste Tøddel i min Oversættelse. Man er nemlig snublet over denne „Hartild", hvem Ingen vil vedkjende sig, allermindst som Konge i Danmark. I Betragtning af den Omstændighed, at dette Sted gjenfindes hos Albert af Stade, samt at denne istedetfor „Hartild" skriver Harald, har man da formodet, at Adam har tænkt paa Harald Graafeld. Men hvor uefterrettelig Adam end viser sig i sin Tale om Norges ældre Begivenheder, veed han dog altfor god Besked med Danmark, til der at ville indsætte en Hartild eller Harald Graafeld til Konge paa Harald Blaatands Bekostning. „Hartild" maa ganske vist, paa Albert af Stades Ord, rettes til „Harald"; men denne „Harald" er saa dog ingen Anden end Harald Blaatand. Dette vil man let kunne forvisse sig om, ved endnu engang at eftersee Stedet. Adam gik nemlig ud fra, at Harald Blaatand „udvidede sin Myndighed over Normænd og Engelskmænd." I denne Sammenhæng indskyder han nu en

meget forvirret Efterretning om Hakon Hladejarl. Denne Ætmand af Ingwar (d. e. Yngve) har, efter Adams Formening, regjeret over Norge, ikke blot som Jarl, men som Konge, i 35 Aar. Beskyldningen for at have opkastet sig til Norges første Konge sigter uden Tvivl til den Kjendsgjerning, at Hakon nægtede at betale Harald Blaatand Skat. At Harald vel ikke „gjenindsatte“ men dog „indsatte“ Hakon i Herredømmet, det har jo sin Rigtighed. Naar Adam fremdeles siger, at Harald med det Samme „stemte ham gunstig mod Christdyrkerne“, saa tør jeg ikke med Grundtvig (Haandb. i Verdenshist. II., S. 269) deri see en Forvexling af Hakon Hladejarl med Hakon Ædelsteen; jeg seer deri blot en Hentydning til Poppos Kunststykke med det gloende Jern og den Tvang, Harald Blaatand i den Anledning udøvede over Hakon Hladejarl, hvem han jo paanødte baade Daab og christne Præster. At nemlig Adam har anderledes høie Tanker baade om Poppos og om Haralds Christendom end vi, med Historien saavelsom med Øhlenschlægers og Grundtvigs Digtninger („Palnatoke“ og „Optrin af Nordens Kæmpeliv“) paa vor Side, kan enten fatte eller tilegne os, er jo noksom bekjendt. Endelig feiler A. ogsaa, baade ved at anslaae Hakons Regjeringstid (975—995) til 35 Aar, og ved at lade Harald B., som døde før Hakon, arve denne; men dette er ligefuldt Adams Mening.

dd) „Som en anden Tydide“ skulde A. have sagt. Tydeus havde af Vanvare dræbt sin Broder; og ligesom nu Diomedes, Søn af Tydeus, helst taug stille med Faderens Vaadesgjerning, saaledes, mener A., vilde Svend Estridsøn nødig omtale sin Oldefader Haralds og Morfader Svend Tveskjægs blodige Mellemværende.

ee) Det vil være Adams lærde Læsere bekjendt, at hele dette Afsnit, lige fra Ordene: „Da jeg angaaende hans Endeligt“ (S. 70, L. 9 f. n.) indtil: „endnu stræbe at holde i Hævd“ (S. 71, L. 17 f. o.) er bleven stærkt omtvistet af vor Forfatters fædrelandshistoriske Kyndinger. Sagen er den, at Adams Fremstilling er utydelig, idet man ikke ret seer, hvor den danske Konges Tale, som begynder med de Ord: „ja, det er det, vi Efterkommere maae bøde for“ — igjen afbrydes ved Adams egen Fortælling. Enten

maa Kongens Tale være endt med Ordet: „Landflygtighed", eller strække sig til: „aldrig glemmes hos os," eller først slutte med: „endnu stræbe at holde i Hævd." I de to første Tilfælde bliver det endda lige tvivlsomt, om Afsnittet: „Disse ere de Begivenheder ... endnu stræbe at holde i Hævd" — skal forstaaes om Harald eller om Adeldag; og som en Følge heraf bliver Spørgsmaalet dette: om den her omtalte frisiske Lovgivning skal tilskrives Kongen af Danmark eller Erkebispen i Bremen. Under den tredie Forudsætning derimod, hvorefter Kong Svend vedbliver at føre Ordet eller dog A. at henholde sig til Kongens mundtlige Meddelelse lige indtil: „stræbe at holde i Hævd" — er det en Selvfølge, at Talen er, ikke om Erkebiskop Adeldag, men om den danske Konge, Harald Blaatand, og det saaledes, at denne Konge, efter hvad A. har hørt af Kong Svend, har givet Friserne Love. — Angaaende hele denne Forhandling om den rette Fortolkning af dette vanskelige Sted maa jeg nærmest henvise til C. Paludan-Müllers Indbydelsesskrift: „Om Harald Blaatands Lovgivning. En hermeneutisk Undersøgelse." (Odense 1832). Resultatet af denne Undersøgelse er da dette: at Adams Fremstilling i Henhold til Kong Svends mundtlige Meddelelse først er tilende med Ordene: „endnu stræbe at holde i Hævd." Heri er nu jeg, for mit Vedkommende, aldeles enig med Paludan-Müller, dog ikke ganske af selvsamme Grund. Hvad der nemlig i mine Øine afgjør hele Sagen til Fordeel for Paludan-Müllers Fortolkning, er den Omstændighed, at baade Helmold og Albert af Stade aabenbar har opfattet Adams Ord paa selvsamme Maade. Denne Omstændighed kan jeg ikke tillægge en saa underordnet Betydning, som Paludan-Müller tilkjender den, hverken i „hermeneutisk" eller i „historisk" Henseende. Hvad nemlig den bogstavelige og sproglige Fortolkning af Adams Fremstilling angaaer, saa bør man efter min Overbeviisning antage, at Mænd som Helmold og Albert af Stade ifølge hele deres Dannelse besad en umiddelbar Sikkerhed i at opfatte Adams Latinitet; en umiddelbar Sikkerhed, som vi, med vor grammaticalske og classiske Underviisning i Latinen, næppe tør rose os af. Og i historisk Henseende var Helmold og Albert atter saaledes stillede, baade i Tid og

Rum, at de vel, selv naar de fulgte Adam, maatte have en selvstændig Mening om, enten den omspurgte Lovgivning stammede fra Harald eller fra Adeldag. Derimod har jeg ikke kunnet overbevise mig om, at man, afseet herfra, just er nødt til at lade Paludan-Müllers Opfattelse af Adams Ord, skjøndt den vistnok er den eneste rette og rigtige, gjælde for den eneste mulige, saa at enhver anden Opfattelse skulde være en Misforstaaelse eller Krænkelse af den bogstavelige Mening. Utydeligheden eller Tvetydigheden vedbliver, synes jeg, ligefuldt at være tilstede. Dette anmærker jeg blot til Retfærdiggjørelse af min Oversættelse. Som Oversætter er det ikke min Sag at følge denne eller hiin Fortolkning; min Opgave bestaaer netop i, trolig at gjengive Latinens utydelige eller tvetydige Udtryksmaade. Det er aldeles utilladeligt, at bære sig ad som Miesegaes, der i sin tydske Oversættelse af A. her indskyder to Ord (S. 132: „mit ihm") som der ikke findes mindste Spor til i Texten. Derfor er jeg heller ikke uvillig til at indrømme, at de Citationstegn, jeg i min Oversættelse, S. 70, L. 3 og 5 f. n., har anbragt, helst maatte været borte, skjøndt de til Nød kan forsvares dermed, at de dog indskrænke sig til de Ord, A. ligefrem lægger Kong Svend i Munden. Det Følgende er, som sagt, Adams egen Fremstilling i Henhold til hvad han hørte Kong Svend fortælle om Harald Blaatand; først med de Ord: „Imidlertid gik den gamle troe Adeldag" o. s. v. gaaer A. over til at omtale Erkebispen. Dette er nu min Opfattelse af Sammenhængen; men at min Oversættelse ogsaa tilsteder en anden Fortolkning, f. Ex. Lappenbergs (han vil nemlig have Kong Haralds og Dronning Gunilds Ihukommelse „hos os", S. 11 L. 5 f. o., henført til dem i Bremen og Hamborg) — det anseer jeg ikke for at være en Feil.

ff) Trygge Hakonsøn var af Haarfagers Æt og Fader til den velbekjendte Olaf Tryggesøn; men om han end maaskee har hersket over en Deel af Norge, har han dog næppe været Konge over hele dette Land. Saxe siger, at det var Harald Blaatand, som forhjalp ham til Herredømmet, men at det var hans Søn Olaf, Svend Tveskjæg søgte Tilflugt hos.

gg) Fortællingen om Theotimus er tagen af Cas-

siodors saakaldte „Trilling-Krønike" (historia tripartita), som var Middelalderens sædvanlige Haandbog i Kirke-historien.

hh) Det er udentvivl den berømte Guido af Arezzo, Tonekunstens Reformator og Opfinderen af det nu brugelige Nodesystem, A. her omtaler.

ii) De hildesheimske Aarbøger henføre dette til 1026.

ij) Keiser Konrad II. døde Aar 1039, den 4. Juni, altsaa i Erkebispens fjerde Embedsaar.

kk) Knud den Store døde Aar 1035 og Olaf Skjødkonning i Sverrig 1024. Sidstnævnte var en Søn af Sigrid Storraade, som blev gift med Svend Tveskjæg.

ll) Thjadmar eller Tymme var Biskop i Hildesheim 1038—1044.

mm) Det var Ulfhild, en Søster til Magnus den Gode, som ved denne Leilighed ægtede Hertugsønnen Ordulf. I de Dage (1042 eller 1043) lod Svend Estridsøn til at ville være Magnus en tro Tjener; og den Eneste, der kunde gjælde for en farlig Medbeiler til det danske Kongesæde, var da denne Harald, hvem Ordulf dræbte. Harald var nemlig en Søn af Thorkild den Høie og Gunild, som var en Søsterdatter til Knud den Store. Suhm, Danmarks Hist. IV., S. 73—74 og 82—83.

nn) Lukans Phars. I., 70—71: Summisque negatum Stare diu.

oo) Fra 788 til 1043, altsaa knap 255 Aar. Iøvrigt maa Alebrands Død, endog i Henhold til Adams egen Regning, at Alebrand var Hermanns Efterfølger i 10 Aar, maaskee rettere ansættes ved Aar 1045 (S. 96 og 103). I saa Fald har da Adelbert kun været Erkebisp i 27 Aar. Fuldkommen Sikkerhed synes her ikke at kunne opnaaes.

pp) See den foregaaende Anm.

qq) Denne Kirke blev, siger Albert af Stade, efter at have lidt en ganske ubetydelig Brandskade, i Bund og Grund nedreven af Erkebiskop Liemar, som derpaa opførte en ny Kirke isteden (1089).

rr) I Aarene 1043—45.

ss) Smlng. S. 171 og 201, samt Tillæg 141.

tt) Om Kvinde-Landet see nedenfor Anm. mmm).

uu) Smlng. Anm. a).

vv) Romernes verdenserobrende Løsen, udtrykt i det berømte Ord af Virgil, Æneiden VI., 854: Parcere subjectis et debellare superbos.

ww) Lukans Phars. VIII., 493—494: Exeat aula, Qui vult esse pius. (Jeg burde sagt: „vige" istedetfor „blive"). Juvenal I. 161: Accusator erit, qui verbum dixerit. A. forandrer verbum til verum.

xx) Sallusts Jugurthinske Krig 91.

yy) Persius III., 118: Non sani esse hominis non sanus juret Orestes.

zz) Horats Epistler, I., 1, 100: Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis.

ææ) Virgils Æneide, XI., 831 og XII., 952: Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

øø) Adam har for en Feils Skyld slaaet Propheten Jesaias (5, 20) sammen med Juvenal III., 30: Maneant qui nigra in candida vertunt. Begge disse Udsagn har han henført til Skriften, samt forandret maneant til pereant.

aaa) Leys Oversf. S. 64. — Baade Vendsyssel og Skaane er A. tilbøielig til at henregne blandt Øerne. S. 179 og 181.

bbb) At Adams Pen, for hver Gang den peger paa Fyen, viser altfor stik mod Nord, baade her og S. 178 og 179, har Lappenberg ondt ved at tilgive vor Forfatter, vistnok især fordi han med det Samme indskjærper, hvad en Tydsker nødig vil høre: at Jylland begynder ved Eideren.

ccc) Conversus a piratis maa man naturligviis ikke med Suhm oversætte ved: „omvendt af Sørøvere"; men efter hans Forslag at rette Læsemaaden til convertisse piratas, behøves heller ikke. (Suhm, Danm. Hist. IV., S. 495). Lappenbergs Fortolkning: divertentem, fugientem a piratis, hæver Vanskeligheden. — I Betragtning af Eilberts tvetydige Rygte og mistænkelige Opførsel kunde man endda nok sige for Spøg, at han teede sig, som om han var bleven „omvendt af Sørøvere", medens man for Alvor maa give Dr. Helveg Ret i, at Fyens og Hel-

golands Forening under et og samme Bispesæde var „en besynderlig Forbindelse af tvende vidt adskilte Øer". (Den danske Kirkes Hist. indtil Ref. S. 175).

ddd) Øen Helgoland er altsaa A. bekjendt under tre forskjellige Navne: Forsetesland, Helligland, Farrien. Det første Navn har A., efter eget Sigende, lært at kjende af Ælkwins (Alcuins) Bog om Wilbrords Levnet, som oplyser, at Øen kaldtes saa efter Forsete (eller Fosete), fordi denne Guddom (en Søn af Balder og Nanna, som boer paa Glitner-Borgen med Guldsøiler og Sølvtag, og hvis Lyst det er at mægle Forlig og stifte Fred) dyrkedes paa denne Ø (ligesom Balder i Vestfalen. N. M. Petersen, Nordisk Mythologi S. 282). — Det andet Navn: Helligland, er aabenbart det samme som vort Helgoland; og det er derfor maaskee et Spørgsmaal, om Adams Forklaring af dets Oprindelse er den rette, og om ikke dette Navn snarere maa henføres til Kong Helge, der i Sagnet synes at have været paa Farten mellem Helgoland og Fyen, ligesom Eilbert Munk i Historien. — Hvad det tredie Navn: Farrien, angaaer, (som hos Lindenbrog kun ved en Skrivfeil er gjort til Falster), saa veed jeg ikke, om det ikke kunde hænge sammen med det engelske far (fjern) og altsaa antyde Øens afsides Beliggenhed. I saa Fald havde Engelskmanden jo paa en Maade hjemlet sig Retten til sin nuværende Besiddelse af denne Ø.

eee) Miesegaes anmærker med Rette, at A. skjelner mellem „Vikinger" som en nordisk og „Askomanner" som en tydsk Benævnelse paa Sørøvere eller Strandhugsmænd. Og som en Følge heraf maa man endvidere give Miesegaes Ret i, at A. sandsynligviis udleder denne sidste Benævnelse af det plattydske „eische", som betyder „fæl", „slem", „ond". (Miesegaes's tydske Overs. af Adam af Bremen S. 136, Anm.). Denne Formodning forekommer idetmindste mig saare rimelig, fordi jeg her i Tønning har lært det Udtryk „eische" at kjende af daglig Tale.

fff) See Anm. aaa).

ggg) Det Samme fortæller Saxe og knytter dertil følgende Liigtale over denne fede Henrik, som aad og drak, til han revnede: „Dog, endnu et Ord! hvilken skammelig

Død, om det saa var for en Bonde, end sige for en Biskop, hvis Navn er derved skjændet saa, at det vil være kun til Spot og Latter, saalænge Verden staaer! Fy ham an, den Fyldevom, som i sit Liv vanærede og i sin Død udslettede det Hædersnavn, han bar, og forskjertsede med Rette, ved sin Graadighed paa Verdens Bæger, Deelagtighed i Herrens Kalk! Skam og Skjændsel fik Standen af ham, som skulde den ære og pryde, og visselig var den forsmædelige Død, han fik, kun Løn som forskyldt til en Mand, der levede i Suus og Duus, skjøndt det netop var hans Kald at staae som et Mønster paa al Tugt og Ærbarhed; kun det er tungt, at Folket skal dele den Spot, hvortil hans Dødsmaade giver Anledning, saa Dannemarks Krønike nødes til at rødme ved hans Ihukommelse!" — Iøvrigt giver Saxe ved en senere Leilighed sit Mishag tilkjende, baade med Skaanes Løsrivelse fra Sællands Biskop, og med at Egin (eller Eivind) i Dalbo arvede Sædet i Lund efter Henrik. Ventelig er dette Grunden til, at Saxe er ligesaa ordknap i at rose Egin, som ordrig i at laste Henrik. Om Egin siger han nemlig blot, at han ikke var som Henrik (Grundtvigs Overs. S. 467—68).

hhh) Om denne Forvexling af Irland og Skotland indeholder Grundtvigs Verdens-Krønike fra 1817, S. 227, følgende Anmærkning: „Skotland er et nyt Navn paa hvad der fordum kaldtes Albanien, og udmærker sig fra Britanniens og Galliens nye Navne, ikke paa det Fordeelagtigste, ved i sin egen kritiske Historie at staae som en Skrivfeil, der kun har sin Grund i nogle irske Klerkes flakke Hjerner, hvori Navnet, der gjennem Aarhundreder tilhørte Irland, svømmede over til Albanien og oversvømmede Landet i det ellevte Aarhundrede.

iii) „Denne Ganund Ulf er maaskee Ulf Gallicianus, Farfader til Botild, Kong Erik Eiegods Dronning". Suhm anf. St. S. 503.

jjj) Hermed sigtes, efter Lappenbergs Mening, til Sprogø, som findes omtalt i Till. 107. Det er vel næppe rimeligt. Derimod har Suhm „gandske vidst" Ret, naar han siger: „Gandske vidst Skaane". Anf. St. S. 508. Jvfr. Anm. aaa).

kkk) Leys Overs. S. 72: „Kurlændere", men i Latinen Chori.

lll) Det er naturligviis Rygen og Rygboerne, A. her omtaler; men det er underligt, at Navnet hos ham er mindre kjendeligt end hos Tacitus, som kalder dem Rugii. (Germ. 44).

mmm) Det oldgræske Sagn om Amazonerne har, som bekjendt, gjort saa stærkt og varigt et Indtryk paa de forskjelligste Folks og Tidsaldres Phantasi, at man ikke blot i Oldtiden søgte at indlemme disse „emanciperede Kvinder" i Historien om Alexander den Store, men endnu ved Nyaarstidens Begyndelse troede at have gjenfundet dem i Sydamerika. Intet Under derfor, at vi ogsaa i Middelalderen træffe paa Forestillingen om et saadant Kvinde-Folk og Kvinde-Rige. Sagnet om Amazonerne var uden Tvivl A. bekjendt fra Latinskolen; og det var da en Selvfølge, at han dertil henførte, hvad han i Bremer-Havn kan have hørt af vore Søgutter om Nordens Skjoldmøer. At han fremdeles stræbte at give disse poetiske Skikkelser en mere sikker eller virkelig Tilværelse, ved at fæste dem til Tid og Rum, eller ved historisk at bringe dem i Forbindelse med en svensk Kongesøns mislykkede Krigstog, og geographisk at henvise dem til Kvænland, det ligner baade ham og hans Tidsalder; men at det blotte og bare Navn Kvænland, ved af A. at misforstaaes, som om det skulde betyde „Kvindeland", i og for sig skulde været tilstrækkeligt til at fremkalde hos A. eller hans Hjemmelsmænd alle disse eventyrlige Forestillinger; det er dog virkelig en ligesaa eventyrlig Tanke af Adams lærde Kyndinger, som Adams egen Efterretning om disse Kvinder, at de „undfange ved at drikke Vand".

nnn) Martianus Capella er en Forfatter, som har havt megen Indflydelse paa Middelalderens boglige Dannelse. Vor A. henholder sig ofte til ham, Saxe nævner ham vel ikke, men røber dog idelig, at han kjender ham, og Svend Aagesen nævner ham udtrykkelig (R. Th. Fengers danske Udgave af S. A. S. 2). — Denne Martian levede i det 5te Aarh. e. Chr. i Nordafrika og skrev henved Aar 470 et Slags Encyclopædi, betitlet Satiricon og bestaaende af 9 Bøger, hvoraf de to første, under den særskilte Titel:

de nuptiis Philologiae et Mercurii, indeholde en allegorisk Fremstilling af Mercurs Bryllup med Philologien, medens de 7 sidste Bøger handle om de 7 frie Kunster. — I Forbindelse hermed maa vi ogsaa omtale Solinus. Denne Forfatter fra 2det eller 3die Aarh. e. Chr. har efterladt et Værk, Polyhistor, som udbreder sig baade over Naturhistorie, Historie og Geographi, dog uden at være selvstændigt; thi det meddeler især Uddrag af den ældre Plinius.

ooo) Skal man ved de Gamles „Ripheerbjerge" tænke sig noget Bestemt, maatte de vel nærmest henføres til Kjølen, men det gaaer næppe an at tillægge den Forestilling, de Gamle forbandt med hiint Navn, en saadan Bestemthed. Det er heller ikke rimeligt, at Lukan, ved at nævne Albis, har meent Andet end Elben, som han jo omtaler i umiddelbar Forbindelse med Rhinen (Phars. II, 51—52).

ppp) Angaaende hele dette mærkelige Afsnit „om Svenskernes Overtro" maa jeg tildeels henvise til Anm. c). Naar A. siger, at Odin betyder „Raseri", saa skeer det af den Grund, at han forklarer Wodan af „Wuth", „wüthen". Dette viser tillige, at han meget vel veed, at Hedenskabet i Norden er det samme som Saxernes. Dette indrømmer han jo ogsaa paa en Maade S. 12, med den Bemærkning, at Saxernes fordums Overtro endnu fastholdes af Svenskerne. Men hvad den Uhøviskhed angaaer, som han forekaster baade Freis Billedstøtte og Offersangene, saa maa jeg overlade til Mythologerne at oplyse, hvorvidt denne Beskyldning kan være grundet eller ei.

qqq) I Lighed med „Sporaderne" — skulde eller vilde A. maaskee have sagt, ifald han havde tænkt sig lidt nøiere om. Cycladerne er nemlig en samlet, Sporaderne derimod en adspredt Øgruppe i det græske Archipel; og dette ligger i selve Navnene.

rrr) See Anm. ooo).

sss) Lukan Phars. I, 446: Et Taranis Scythicæ non mitior ara Dianæ.

I Overeensstemmelse med den i ovenstaaende Anmærkninger iagttagne Fremgangsmaade, leilighedsviis at meddele Oplysning om de Forfattere, hvis Læsning sees at have paavirket A. og afpræget sig i hans Skrift, ikke just med Hensyn til Indholdet, men især hvad Indklædningen angaaer, vil jeg her slutte med en Fortegnelse over de Steder i den hellige Skrift, som A. deels anfører, deels hentyder til.

Side 2. Matth. 20, 1 ff.
— 3. 1 Sam. 10, 12. 19, 24.
— 14. 1 Kor. 15, 10.
— 15. Matth. 10, 23. 13, 24 ff. Jak. 5, 16.
— 23. Rom. 9, 16. 18.
— 27. Ezech. 39, 6.
— 36. Rom. 8, 18.
— 39. 4 Mos. 12, 3. 1 Kor. 9, 22. 2 Kor. 11, 29.
— 40. Ps. 12, 2. Matth. 28, 19. 20.
— 44. 1 Mos. 15, 16.
— 45. Jes. 8, 18.
— 46. 2 Mos. 20, 5.
— 56. Ps. 126, 5. Rom. 8, 28.
— 60. Matth. 21, 9.
— 63. Ps. 40, 6.
— 70. Matth. 13, 24 ff.
— 73. 1 Tim. 1, 20. 1 Makk. 11, 1. Aabenb. 20, 8. 2 Mos. 20, 5.
— 77. Phil. 1, 15. 17.
— 80. 1 Kor. 4, 9. Rom. 9, 18.
— 81. Domm. 3, 3 ff.
— 84. 1 Kor. 9, 11. Gal. 6, 8.
— 95. Matth. 10, 16. 1 Sam. 2. 3.
— 96. Ps. 94, 1.
— 98. Matth. 20, 1 ff.
— 103. 1 Kor. 5, 8. Luk. 16, 9. Viisd. 4, 14.
— 110. Rom. 2, 1.
— 114. Ps. 74, 22.
— 116. 2 Kong. 11, 11 ff.
— 118. Ap. G. 5, 41.
— 121. Ap. G. 10, 2.

Side 123. Pſ. 94, 1. 2.
— 125. 2 Kor. 11, 28. 5 Moſ. 10, 18.
— 138. 1 Kong. 19, 10.
— 144. 1 Moſ. 16, 12. Pſ. 137, 7.
— 145. Jer. 11, 19.
— 146. 1 Moſ. 15, 16. Matth. 18, 7. 1. Kor. 11, 18.
— 147. Pſ. 79, 1.
— 152. Phil. 3, 19. Pſ. 32, 9. Pſ. 89, 33.
— 153. Sach. 1, 15.
— 158. Pſ. 18, 26. 27.
— 159. 2 Kong. 20, 3. Ap. G. 16, 16. Pſ. 110, 1.
— 160. 1 Theſſ. 5, 2. 3.
— 161. Matth. 25, 13. Jeſ. 5, 20; 40, 6. 1 Pet. 1, 24.
— 163. Gal. 4, 27. Jeſ. 54, 1.
— 165. Pſ. 126, 4. Pſ. 83, 13.
— 166. Pſ. 83, 5. Pſ. 43, 24. Pſ. 74, 23. Pſ. 123, 3. Pſ. 69, 27. 1 Sam. 16, 7.
— 169. Matth. 9, 37—38.
— 171. 1 Kor. 15, 8. Matth. 20, 1 ff. Phil. 2, 21.
— 191. Phil. 2, 21.
— 203. 1 Tim. 6, 8.
— 204. Rom. 15, 24.
— 207. Pſ. 104, 24. Pſ. 89, 12. 10. Pſ. 36, 7. Rom. 11, 33.
— 208. Ebr. 13, 14. Pſ. 27, 13. Pſ. 77, 11.
— 210. Marc. 12, 41 ff. Luk. 21, 1 ff.
— 227. Luk. 10, 20.
— 228. 2 Moſ. 9, 16. Rom. 9, 17. 18.
— 229. Ap. G. 7, 60.

Iøvrigt undgaaer det viſt ingen bibelkyndig Læſers Opmærkſomhed, at Hentydninger til Skriftſteder ogſaa forekomme hos A. i en Sammenhæng, hvor det aldeles ikke gjælder en ligefrem Anvendelſe af Skriften. Saaledes S. 87: „Imellem Knud og den norſke Kong Olaf var der Krig alle deres Livs Dage"; S. 117: „Men der var Krig mellem Harald og Svend alle deres Levedage"; ganſke ſom 1 Kong. 15, 32: „Men der var Krig mellem

Asa og Israels Konge Baesa alle deres Dage". Ogsaa bibelske Legender findes der Spor af, saasom S. 46, hvor der siges om Erkebiskop Hoger: „Vi troe, at hans Opstandelse er fuldbyrdet, som den af Andre siges forvist at være skeet med David og med Evangelisten Johannes". Dette grunder sig udentvivl paa kirkelige Sagn, knyttede til Ap. G. 2, 25—29. 34—35, og til Joh. 21, 23.

Register.

Rettelser.

Side 28. L. 16 f. n. Lothrengin læs: Lothringen.
— 79. - 9 f. o. Olaf Kragebeen læs: Olaf Kragebeen[27]).
— 80. - 10 f. o. med Christne læs: med Christne[29]).
— 224. - 10 f. o. Efter: „Overlæreren“ indskydes: „det sjette af Brødre og Kanniker“.

Høvding. Berwari Dalen. Kaldæiske Landsbyer. En kurdisk Bey. Ashita. Et nestoriansk Hus. Blodbadet. Zawitha. Nestorianske Præster. Murghi. Lizan. Optrin fra Blodbadet. En tiyarisk Bro. Raola. Mele'kens Hus. Landskabet Tkhoma. Indbyggernes Forskrækkelse. Kirketjeneste. Tkhoma Gowaja. En kurdisk Høvding. Bjergsnevringen til Baz. Ergub. Tilbagerejse til Tkhoma. Ba-Alatha. Veje i Tiyari. Chonba. Mordet paa Melek Ismail. Tilbagekomst til Ashita. Kasha Avraham En Kobbermine. Challek. Drineli. En Subashi. En kurdisk Helgen. Malthayiah. Billedhuggerarbejder. Aldosh. Profeten Nahums Grav. Rabban Hormuzd. Telkef og dets kristne Indbyggere. Tilbagerejse til Mossul. Nok et Blodbad mellem de nestorianske Bjerge. Beder Khan Beys Fangenskab og Landsforvisning. Indbydelse til Yezidiernes Fest. Afrejse fra Mossul. Baadri. Yezidiernes Høvding Hussejn Bey. Hans Søns Fødsel. Yezidiernes Historie. Ridt til Shejkh Adis Grav. Shejkh Nasr. Beskrivelse af Graven. Ankomst af Pillegrime. En Hændelse. Shejk Shems eller Solen. Offerlamper. Ceremonier. Yezidisk Musik. Sektens Lærdomme og religiøse Skikke. Det onde Princip. Deres Ceremoniers sandsynlige Oprindelse. Deres gejstlige Ordener. Deres Sprog og Bøger. Tilbagekomst til Mossul. Afrejse til Sindsjar. Abu-Maria. Tel Afer. Yezidiernes Flugt. Landsbyen Sindsjar. Vilde Æsler. Udgravninger foretagne for det britiske Museum. Valg af Arbejdere. Opførelse af Vaaningshuse ved Nimrud. Opdagelse af Basrelieffer. Af Rustninger og Hjelme. Af Vaser. Af ny Kamre. Af Obelisken. Opdagelser i det sydvestlige Hjørne af Højen. Bevingede Løver. Liggende Sfinxer. Opdagelse af Grave i det sydøstlige Hjørne af Højen. Arabiske Arbejdere. Vandingsmaade. Arabiske Skikke. Ægteskabsskilsmissens Lethed. Araberinder. Tiyarierne eller Kaldæerne. En Tømmerflaade plyndres. Tilfangetagelsen af en arabisk Høvding. Sending af Billedhuggerarbejder til Bassorah. Tahyar Paschas Død. Opdagelser i det nordvestlige Palads. Elfenbens-Sirater og Indfatninger (Cartoucher) med Hieroglyfer. Malede Kamre. Lerkar. Opdagelse af øvre Kamre. Malerier paa Væggene. Gulvfliser. Opdagelser i Midten af Højen. Grave med Vaser og Smykker. Billedhuggerarbejder. Flere Opdagelser i den sydvestlige Bygning. Billedhuggerarbejder. Opdagelse af flere Grave i det sydøstlige Hjørne. Af Kamre nedenunder dem. Af et hvælvet Rum, Udgravninger ved Kalah Sherghat. Afrejse til Ruinerne. Jordbeggruberne. Abd'rubbu. Min Modtagelse. Opdagelse af en siddende Figur. Arabisk Lejr. Arabisk Levemaade. Udgravninger i Højen. Opdagelse af Grave. Tilbagerejse til Nimrud. Kunstig Vanding i Assyrien. Mangel paa Regn. Forberedelser til Flytningen af en bevinget Tyr og Løve. Blokvognen. Nedfiringen af en bevinget Tyr. Dens Flytning fra Ruinerne. Arabernes Ivrighed. Løvens Flytning. Tømmerflaader til Billedhuggerarbejdernes Befordring til Bassorah. Løvens og Tyrens Indskibning. Almindelig Beskrivelse af Ruinerne. Afrejse fra Nimrud. Udgravninger ved Konyunjik. Opdagelsen af et Palads. Basrelieffer. Almindelig Beskrivelse af Billedhuggerarbejderne. Udgravninger foretagne af Hr. Ross. Hans Opdagelser. En udhugget Flise og Sarkofag. Forberedelser til min Tilbagerejse til Konstantinopel. Afrejse fra Mossul.

Optrin af Nordens Kæmpeliv.

Ved **Nik. Fred. Sev. Grundtvig.**

Anden Udgave. Heft.: 2 Rd., indb.: 2 Rd. 72 Sk.

Haandbog i Middelalderens Historie.

Af **Nik. Fred. Sev. Grundtvig.**

Anden Udg. (Under Pressen.)

Beowulfes Beorh eller Bjovulfsdrapen,

det oldangelske Heltedigt, paa Grundsproget,

ved **N. F. S. Grundtvig.**

2 Rd. 48 Sk.

Mindeblade om Grundtvigs Jubelfest,

samlede og udgivne af **F. Barfod.**

Med 3 Træsnit. 48 Sk.

Om de Dødes Rige og Sjælenes Tilstand deri.

Af **Val. Ulr. Maywahlen.**

Frit oversat og forøget med Anmærkninger af gamle og ny Kirkelæreres Skrifter af C. M. Kragballe.

Andet, forøgede Oplag. 1 Rd.

Udvalgte Skrifter af Mathias Claudius, der Wandsbecker Bote.

Fordanskede ved **C. H. Thurah.**

Heft.: 1 Rd. 48 Sk., indb.: 2 Rd. 16 Sk.

